

T.C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ - SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ÖMER SEYFETTİN VE HİKAYELERİNDE
EĞİTİM DEĞERLERİ

(Doktora Tezi)

CENGİZ AYDEMİR

BALIKESİR - 1989

Y. G.
Yükseköğretim Kurulu
Dokümantasyon Merkezi

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ	1
-------------	---

BİRİNCİ BÖLÜM

ÖMER SEYFETTİN'İN HAYATI VE KÜLTÜREL ÇALIŞMALARI

A. HAYATI	3
B. KÜLTÜREL ÇALIŞMALARI	
1. Döneminin Siyasi ve Kültürel Durumu	8
a. Siyasi Durum	9
b. Kültürel Durum	16
2. Kültürel Kişiliği	30
3. Öğretmenliği	42

İKİNCİ BÖLÜM

EĞİTİM VE EDEBİYAT

A. EĞİTİM VE EĞİTİMİN AMACI	47
B. EĞİTİM DEĞERLERİ	51
C. EDEBİYAT VE EDEBİYAT YOLUYLA EĞİTİM	53

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÖMER SEYFETTİN'İN HİKAYELERİNDE EĞİTİM DEĞERLERİ

A. KİŞİLERDE OLUŞMASI İÇİN TELKİN EDİLEN DEĞERLER	
1. Sağlık, Kuvvet ve Dayanıklılık	60
2. Doğruluk, Dürüstlük ve İçtenlik	62
3. Disiplin ve Çalışkanlık	78
4. Yardımseverlik	84
5. Fedakârlık	90
6. Sadelik ve Alçakgönüllülük	102
7. Cesaret, Kendine Güven ve Kahramanlık	109
8. Kanaatkârlık	137

	<u>Sayfa</u>
B. KİŞİLERE TELKİN EDİLEN SOSYAL DEĞERLER	
1. İnsan Sevgisi ve Hoşgörü	146
2. Medenî Cesaret	161
3. Yasalara Uyma	167
4. Ahlakla Uyma	170
5. Yararsız Geleneklere ve Batıl İnançlara Karşı Çıkma	183
6. Yanlış Batılılaşmaya Karşı Çıkma	202
7. Kadın - Erkek Eşitliği	222
C. YURT, MİLLET VE DİN DUYGULARININ TELKİNİ	
1. Yurt ve Millet Sevgisi	231
2. Samimi Müslümanlık	244
SONUÇ	255
KAYNAKLAR.....	258

ÖNSÖZ

Ömer Seyfettin, çağdaşı sanatçıların teker teker unutulmalarına rağmen, hikâyeleriyle, edebiyatımızın yüz yıla yakın süredir gündeminde kalan, en önemli sanatçılarımızdan birisidir. Onun hikâyeleri, kişiliğinden ve içinde yaşadığı dönemden kaynaklanan nedenlerden dolayı belli bir amaca yöneliktir. Aslında biz bu çalışmamızda, bütün nitelikleriyle bu amacı açıklamak istedik.

Önce, Ömer Seyfettin'i, yaşadığı dönem içinde, bu dönemi de, genişçe bir zaman kesitinin siyasî ve kültürel boyutları içinde görmeye çalıştık. Sonra, edebiyatın eğitici yanını ve toplumumuzun eğitim değerlerini belirleyerek Ömer Seyfettin'in hikâyeleriyle okuyucusuna hangi eğitim değerlerini, nasıl yüklemeye çalıştığını tesbit ettik.

Yaptığımız hikâye incelemelerinde, Bilgi Yayınevi'nin Ömer Seyfettin'in ölümünün 50. yıldönümü dolayısıyla yayınladığı hikâyeleri esas aldık.

Genellikle, bir hikâyedeki eğitim değerini, o hikâyeyi özetlemekten göstermek mümkün olmadığı için, üzerinde durduğumuz hikâyeyi özetleme hattâ bazen anlatma yoluna gittik.

Bazen, bir hikâyeyi birçok eğitim değeriyle ilgili olarak incelemek, değerlendirmek gerekiyordu. Bu durumda ilk değerlendirmede anlatılan hikâyeyi, yeniden anlatmadan değerlendirmenin doğru olacağını düşündük. Bu, aynı zamanda çalışmamızın hacmini de küçültecek bir yoldu.

Bütün bölümlerde alıntıları, - anlam, imla ve noktalama işaretlerinin kullanılışı bakımından- başvurduğumuz kaynaktaki şekliyle yaptık.

Bu çalışmanın yapılmasında; konunun seçiminden itibaren, bitirilmesine kadar bana engin bilgi ve tecrübesiyle rehberlik eden danışman hocam sayın Prof.Dr.Cahit Kavcar'a, bana imkân tanıyıp, böyle bir çalış-

T. C.
Yükseköğretim Kurulu
Dokümantasyon Merkezi

mayaya beni teşvik eden Balıkesir Mühendislik Fakültesi Dekanı, sayın hocam Prof.Dr.Asım Yücel'e ve Bölüm Başkanı'm sayın Prof.Dr.Coşkun Ak'a minnet ve şükranlarımı, yer yer fikirlerinden yararlandığım Öğretim Görevlisi Mehmet Yıldırım, Okutman Nazmi Alp, Araştırma Görevlisi Sedat Sever ve Balıkesir Meslek Yüksekokulu Yüksekokul Sekreteri Sadettin Kılıç'a, bir de bu çalışmayı büyük bir titizlikle daktilo eden Balıkesir Meslek Yüksekokulu memuru Gülgün İnan'a teşekkürlerimi sunarım.

C.A.

BİRİNCİ BÖLÜM

ÖMER SEYFETTİN'İN HAYATI VE KÜLTÜREL ÇALIŞMALARI

A. HAYATI

Ömer Seyfettin'in hayatı hakkında bilgi veren kaynaklar, dar bir çerçeve içinde kalmışlardır. Hemen hepsi, Ömer Seyfettin'in yakın arkadaşlarının (Ali Canip, Hüseyin Şem'i Bey, Aka Gündüz, Süreyya Saltuğ, Bezmi Nusret Kaygusuz, M.Nermi Bey, ...) ve kendisinden on yaş büyük olan ablası Güzide Hanım'ın anlattıkları ve yazdıklarına, bir de Ömer Seyfettin'in kendi hayatı ile çevresi üzerine ipuçları veren bazı hikâyelerine (And, Kaşığı, İlk Namaz, ...) dayanmışlardır.

Ömer Seyfettin'in hayatı üzerine Tahir Alangu, geniş boyutlu bir çalışma yapmış ve o, bu çalışmasında Ömer Seyfettin'i bir roman üslubu ile anlatmıştır. (1)

Tahir Alangu, Ömer Seyfettin'in yakın arkadaşlarından Nüzhet Haşim'in, diğer kaynaklara göre değişik bilgi vererek onun, "Karalar Köyü"nde doğduğunu (2) söylediğini belirtiyorsa da, hemen hemen bütün kaynaklar onun, Gönen'de doğduğu konusunda birleşiyorlar. Kaldı ki Ömer Seyfettin, And adlı hikâyesine, "Ben Gönen'de doğdum." diye başlıyor.

(1) Tahir Alangu, Ömer Seyfeddin - Ülkücü Bir Yazarın Romanı, May Yayınları, İstanbul 1968.

(2) Aynı eser, s.27.

Doğum tarihi 11 Mart 1884'tür.

Ömer Seyfettin'in babası Ömer Şevki Efendi Kafkasya'dan göçmen olarak gelmiş bir ailenin çocuğudur. Annesi Fatma Hanım ise İstanbulludur.

Ömer Seyfettin'den on yaş büyük olan ablası Güzide Hanım'la 1953 yılı Kasım ayında görüştüğünü belirten Tahir Alangu, Güzide Hanım'ın ağzından, Ömer Şevki Efendi ve Fatma Hanım hakkında şu bilgileri vermektedir. "annemin babası İsfendiyar oğullarından Ankaralı topçu kaymakamı Mehmed Bey'dir. Anneannemler Rumeli Kavağı'nda otururlarmış. Ömer Şevki Efendi yüzbaşı iken gelmiş, iç güveyisi girmiş. Babam Ömer Bey Dağıstanlı idi. Annemin babası ise sonradan Kocamustafapaşa'da ev almış. Kayıtlarımız oradadır." (3)

Ömer Seyfettin'in 1918 yılında "Sebîlür-reşat" dergisinde kendisine "Çerkes Ömer Seyfettin" diyerek saldıranlara gönderdiği mektupta; "pederim Sarıyar'da Hüseyinağa Mahallesinde 38 numaralı hânede mukîm piyâde binbaşılığından mütekâit Ömer Şevki Efendidir. Kendisi bir kelime Çerkesce bilmez Kafkasyalı bir Türk'tür." diye cevap verdiği, Tahir Alangu'nun sözü edilen eserinde belirtilmektedir. (4)

Ömer Seyfettin'in Kaşığı adlı hikâyesinden öğrendiğimize göre sert yaratılışlı ve ödünsüz bir eğitim anlayışına sahip baba Ömer Şevki Bey'le, yukarıda sözü edilen hikâyelerinden anlaşıldığı kadarıyla kültürlü, şefkatli ve toleranslı bir kişiliğe sahip anne Fatma Hanım'ın Ömer Seyfettin'den başka; Ömer Seyfettin'den on yaş büyük Güzide, Ömer Seyfettin'den bir yaş küçük olup Kaşığı'ya konu edilen Hasan, bir de İlk Namaz'da "büyük, yeşil başörtüsünün altında, tıpkı ölen bir hemşireme benzeyen güzel ve âsım çehresini görerek" (5) diye sözü edilen bir kızlarının yaşadığını bilivorus.

(3) Tahir Alangu, Ömer Seyfeddin-Ülkücü Bir Yazarın Romanı, İstanbul-1968, s.26.

(4) Aynı eser, s. 42.

(5) Ömer Seyfettin, Falaka-Kaşığı-And-Boş İnançlar, Ankara 1970, s.20.

Ömer Seyfettin, daha dört yaşında iken; And adlı hikâyesinde, "Mek-
tep bir katlı, duvarları badanasız idi. Kapıdan girilince üstü kapalı
bir avlu vardı. Daha ilerisinde küçük, ağaçsız bir bahçe... Bahçenin
nihayetinde ayakyolu, gayet kocaman abdest fıçısı... Erkek çocuklarla
kızlar karmakarışık otururlar, beraber okur, beraber oynarlardı. 'Büyük
Hoca' dediğimiz kınalı, az saçlı, kambur, uzun boylu ihtiyar, bunak bir
kadındı. Mavi gözleri pek sert parlar, gaga gibi iğri, sarı burnuyla,
tüyleri dökülmüş hain, hasta bir çaylağa benzerdi." (6) diye anlattığı
bir mahalle mektebine gönderilir. Burada üç yıl okuduktan sonra babası-
nın görev yeri değişikliği nedeniyle Gönen'den ayrıldıklarını, sırasıyla
İnebolu ve Ayancık gibi Karadeniz Kasabalarında kaldıklarını ve buralar-
da ilköğrenimine devam ettiğini biliyoruz. Falaka adlı hikâyesinde Ömer
Seyfettin, bu kasabalardan birinde devam ettiği okula ait hatıralarını
çok canlı bir şekilde anlatmıştır.

1892 Yılında Fatma Hanım, oğlu Ömer'i de alarak İstanbul'a gelir
ve babasının Kocamustafapaşa'daki konağına yerleşir. Ömer Seyfettin bu-
rada Aksaray Yusufpaşa yokuşunda bulunan ve yeni metotlarla öğretim ya-
pan "Mekteb-i Osmânî" adlı bir özel okula verilir.

Bundan sonraki öğrenimi ile ilgili olarak Tahir Alangu; önce, Ö-
mer Seyfettin'in ablası Güzide Hanım ve arkadaşı Aka Gündüz'den aldığı
bilgilerden hareketle, Ömer Seyfettin'in ilköğrenimini bitirdikten son-
ra " 1897 yılı Nisan ayı başlarında Türk-Yunan Savaşı'na katılmak üzere
İstanbul'dan geçen Ömer Şevki Bey" tarafından " o günlerde savaşa giden
subay çocukları için Eyupsultan Askerî Rüştiyesi'nde açılan özel bölüme
(sınıf-ı mahsus)" yatılı olarak yerleştirildiğini (7) ifade ediyorsa da;
" oğlunu da kendisi gibi asker olarak yetiştirmek isteyen babası, belki
de taşranın başıboş oyun dünyasından sonra, 'Mekteb-i Osmânî'nin oldukça
özgür ve modern usulleri ile zaptedilemeyen, büyüdüğü de daha hareketli

(6) Aynı kitap, s. 31.

(7) Tahir Alangu, Ömer Seyfeddin-Ülkücü Bir Yazarın Romanı, İs-
tanbul 1968, s.22.

ve afacan bir duruma gelen çocuğu, oradan alarak (1893), Eyüp Sultan'da-ki 'Baytar Rüştıyesi'ne yerleştirdi. Bu okul, 1884'de Eyüp Sultan'da, 'İplikhâne' denilen yapıda açılmıştı. Yatılı bölümünün dört şubesi vardı. Ömer'i, bu şubelerden yalnız subay çocuklarının alındığı 'sınıf-1 mahsus'a almışlardı. Dört yıllık öğrenimini bitirenlerden eczacı ve baytar olmak isteyenler Kuleli'deki 'Askeri Tıbbiye Mektebi'ne, 'sınıf-1 mahsus'lular da Kuleli Askeri Lisesi'ne geçerlerdi." (8) diyerek, hem de bu okul hakkında "Suphi Edhem'in "Nevsâl-i Baytarî" adlı eserinden alıntı geniş bilgiler vermiş ve tarih açısından yanlış anlaşılmalara yol açabilecek iki ayrı tesbit ortaya koymuştur. Öyle anlaşıyor ki, bu gelişki Tahir Alangu'ya Aka Gündüz'ün "Çocuktuk. Yunan Muharebesi oluyordu. Bizim gibi babaları askerde olan çocuklar için İplikhâne'de bir sınıf-1 mahsus açmışlar. Bizi de oraya koydular. Ömer'le orada tanıştık." (9) diye verdiği yanlış hatırlamaya dayalı bilgiden kaynaklanmaktadır.

Kaldı ki, Tahir Alangu yine aynı eserinde; "Ömer Seyfettin'in, Eyup Sultan Askerî Baytar Rüştıyesi'ni 1896 yılında bitirerek lise öğrenimine geçeceği sırada, Aka Gündüz'le birlikte 'Kuleli Askerî İdadî-si'ni istemiyerek, 'Edirne Askerî İdadîsi'ne gittiklerini görüyoruz." (10) diyerek diğer kaynaklarla da doğrulanan bilgiyi veriyor.

1900 Yılında Edirne Askerî İdadîsi'ni bitiren Ömer Seyfettin, on altı yaşında İstanbul'a gelerek Mekteb-i Harbiye-yi Şahane'ye girer. Buradan 22 Ağustos 1903 (9 Ağustos 1319)'te mezun olarak piyade asteğmen rütbesiyle merkezi Selanik'te bulunan Üçüncü Ordu'nun İzmir Redif Tümeni'ne bağlı Kuşadası Redif Taburu'na tayin edildi. Böylece askerî görevine başlayan Ömer Seyfettin bir süre sonra İzmir'de yeni açılan Jandarma Okulu'na öğretmen olarak nakledildi. (1906) Bundan sonra Ömer Seyfettin 1908 yılı sonlarında, teğmenliğe terfi ettirilerek Selanik'teki Üçüncü Ordu merkezine gönderildi. Üçüncü Ordu'nun çeşitli nizamiye taburlarında görev yaparken Rumeli ve Balkanların Manastır, Pirlepe, Köprülü, Cuma-yı Bâlâ gibi kasabalarını en küçük yerleşim birimlerine

(8) Aynı eser, s.60.

(9) Aynı eser, s.60.

(10) Aynı eser, s.64.

kadar dolaşan Ömer Seyfettin, Bulgaristan hududundaki Yakorit köyü yakınında sınır bölüğü komutanı olarak görev yaptı.

1911 Yılında Ziya Gökalp'in de etkisiyle ordudan ayrılarak Selenik'e yerleşen Ömer Seyfettin, bir süre sonra Balkan Savaşı'nın başlamasıyla (1912) yeniden orduya çağırılmış ve "Garp Ordusu 39. Alay 3. Taburu"nda üsteğmen rütbesiyle görev alarak önce Komonova'da Sırplara, sonra Yanya'da Yunanlılara karşı savaşmıştır. Yanya Kalesi'nin savunmasında da görev alan Ömer Seyfettin, 20 Ocak 1913 tarihinde Kanlıtepe'de Yunanlılara esir düşmüştür. Atina yakınlarındaki Naflion kasabasında on ay kadar esir kaldıktan sonra İstanbul'a dönen Ömer Seyfettin, 23 Şubat 1914'te ikinci defa askerlikten ayrıldı. Hayatını Kabataş Sultanîsi ve İstanbul Erkek Muallim Mektebi gibi eğitim kurumlarında öğretmenlik yaparak ve yazarak kazanmaya çalıştı.

Çok sevdiği annesi Fatma Hanım'ın, esarettен dönmesinden kısa bir süre sonra ölmesi, babasının bir başka kadınla evlenmesi, ablasının da hasta olması yüzünden büyük bir yalnızlığa düşen Ömer Seyfettin, bir komşusunun tavsiyesi üzerine, 1915 yılı sonlarında Doktor Besim Ethem Bey'in kızı Calibe Hanım'la evlendi. 1916'da bir de kızları (Fahire Güner) olmasına rağmen 1918 yılında geçinemeyip boşandılar.

Calibe Hanım'dan ve dolayısıyla kızı Güner'den ayrılışı, Ömer Seyfettin'i korkunç bir yalnızlığa ve bunalıma itmiş, Onu yıkmıştır. Bu arada Birinci Dünya Savaşı'ndan resmen yenik çıkışımızı, İstanbul'un işgalini, mağlubiyet suçunun İttihat ve Terakki liderlerine yüklenmesiyle bu liderlerin İstanbul'dan kaçmalarını, Ömer Seyfettin'in daha da yıkılmasına, bunalımının artmasına neden olan olaylar olarak sayabiliriz.

Ömer Seyfettin'i ölüme doğru sürükleyen hastalığı, daha 1917 yılından itibaren bir yorgunluk ve bezginlik hissi biçiminde kendini hissettirmiş, giderek romatizma ve solunum yolları hastalıkları ile değişik, o dönemde kesin teşhisi zor görüntülerle devam etmiştir. Hastalığı sinirlilik, görme bozukluğu ve sanrı halleriyle daha da gelişmiştir.

Henüz otuz altı yaşındayken; kaldırıldığı Haydarpaşa Tıp Fakültesi Hastanesi'nin Âkil Muhtar Bey yönetimindeki kliniğinde, 6 Mart 1920 Cumartesi günü öğleden sonra hayata gözlerini yuman Ömer Seyfettin'e,

ölümünden sonra yapılan otopsi ve tahliller, Onun şeker hastalığından öldüğünü ortaya koymuştur.

Önce Kadıköy Kuşdili'ndeki Mahmut Baba Mezarlığı'na gömülen Ömer Seyfettin'in kemikleri, bu mezarlığın tramvay garajı yapılacağıının anlaşılması üzerine, 20 Ağustos 1939 tarihinde, arkadaşı Ali Canip tarafından Zincirlikuyu Asri Mezarlığına taşınmıştır. Ömer Seyfettin şimdi orada yatmaktadır.

B. KÜLTÜREL ÇALIŞMALARI

1. Döneminin Siyasi ve Kültürel Durumu

Ömer Seyfettin'in yaşadığı dönemi siyasi ve kültürel bakımdan değerlendirirken, Ömer Seyfettin'in oturtulacağı siyasi ve kültürel dekorun başlangıç tarihlerini ayrı ayrı tesbit etmek gerekir. Her ne kadar siyasi ve toplumsal olayları kültürel olaylardan, ya da kültürel olayları siyasi ve toplumsal olaylardan ayrı düşünmek mümkün değilse de dönemin nirengi kabul edilen ve Ömer Seyfettin'i doğum-ölüm tarihleri arasında kapsamına alan siyasi ve kültürel tarihler birbirleriyle tam çakışmamaktadır. Bir de kuramsal temelin daha sağlam atılabilmesi için Ömer Seyfettin döneminin, siyasi ve kültürel durumunu daha eskilerden ele almak gerekmektedir.

Bu bakımdan Ömer Seyfettin'i siyasi dekorda 23 Aralık 1876 İstanbul Konferansı'nın toplanması ve Kanun-ı Esasi'nin ilanı ile ölüm tarihi olan 6 Mart 1920 tarihleri arasında; kültürel dekorda ise, Türk edebiyatının, İslamiyetin etkisinde doğup oluşan Divan edebiyatı'nı bir kenara koyarak, özellikle Fransız edebiyatı'nı örnek alıp, batıya yönelik Avrupaî bir kişiliğe yöneldiği zaman diliminin, nirengi noktası olarak kabul edilen 3 Kasım 1839 Gülhane Hatt-ı Hümayunu'nun ilanı ile yine ölüm tarihi olan 6 Mart 1920 tarihleri arasında değerlendirmenin doğru olacağı düşünülmektedir.

Çünkü, 1876 yılı, Osmanlı devletinin bir siyasi rejim değişikliğini ilanından başka, iki padişahın tahttan indirildiği ve Osmanlı tarihinde en uzun süre hüküm süren padişahlardan biri olan II. Abdülhamit'in de tahta çıktığı yıldır. Öyleyse Ömer Seyfettin'in hayatını kapsamına alan zaman dilimini, siyasi bakımdan 1876 yılından itibaren

başlatmak gerekmektedir. 1839 yılı ise, yukarıda da ifade edildiği gibi şüphesiz, Ömer Seyfettin'in hayatını kapsamına alan, "kökten bir kültürel değişim" olarak değerlendirilebilecek zaman diliminin başlangıç tarihi olarak kabul edilir.

a. Siyasi Durum

XIX. yüzyıl ile XX. yüzyılın başlarını kapsayan dönem, Türk tarihinde birbirleriyle sürekli çıkar savaşı içinde olan İngiltere, Fransa, Almanya ve Rusya gibi yeni bir çağa atlama gerilimini bilinçli bir şekilde yaşayan ülkeler arasında dengeler kurma politikasının dorukta olduğu bir dönemdir. Bu devletlerin geniş Osmanlı toprakları üzerindeki ekonomik emellerini sezip yorumlayabilen Osmanlı devlet adamları devleti ancak günlük politika ile idare edebilmekte, ayakta tutabilmektedirler.

Herşeye rağmen bu dönemde, "iktidar iktidardır" anlayışı ile taht ve koltuk kavgaları sürer gider. Osmanlı imparatorluğu'nu tarihin karanlıklarına gömecek olan kara büyüü bozacak bir sistem getirilememekte, ancak gidişi yavaşlatan güçsüz, onursuz önlemlerle gün atlatılmaya çalışılmaktadır.

1876 Yılında Bosna-Hersek isyanı, Bulgaristan ihtilali gibi olaylarla zaten bunalıma düşmüş Müslüman Türklerin, kendiliğinden Müslüman olmak üzere Selanik'in Avrathisar kazasından bir Bulgar kızının İslamî ölçülerde örtünerek Selanik'e gelmesi, fakat Amerikan konsolosluğunun tarafından Müslüman halkın gözü önünde kaçıırılması ile galeyana gelerek Fransız ve Alman konsoloslarını öldürmesi olayı, "Selanik Vakası" adıyla tarihe geçmiştir. Bu olay, önce Fransa ve Almanya, arkasından Rusya, Avusturya ve İtalya'nın Selanik Limanı'na savaş gemileri göndermelerine ve Bab-ı Âli'ye karşı Hristiyan Avrupa kamuoyunun da oluşmasına neden olmuştur. Olay, İstanbul'da da heyecan uyandırmış, özellikle Rus elçisi İgnatief kaynaklı, kasıtlı haberler halkı galeyana getirmiş; sonra, İgnatief'in görevlendirdiği Hırvat'larla elçilik binasını korumaya kalkması İstanbul'da devlet otoritesinin kalmadığı düşüncesini doğurmuştur.

Halkın isteği üzerine, Mahmut Nedim Paşa'nın sadrazamlıktan Abdülaziz tarafından kerhem alınması, yerine getirilen Mütercim Rüştü Paşa ve arkadaşlarının Padişah tarafından istenmeyişleri, Abdülaziz'in

tahttan indirilmesine yol açtı. On beş yıllık Abdülaziz döneminin olaylarını; " 1- Barışın devamı; 2- Eyaletlerde ayaklanmalar ve isyanlar; 3- Islahat hareketleri ve Büyük devletlerin ıslahat işlerine müdahalesi; 4- Hürriyet ve meşrutiyet hareketleri." (11) diye özetlemek mümkündür.

Sonuç olarak; Abdülaziz döneminde, başta padişah olmak üzere devleti idare edenlerin hemen hepsinin, -dış kaynakların zorlanması ile de- 3 Kasım 1839 tarihinde ilan edilen Gülhane Hatt-ı Hümayunu ve 28 Şubat 1856 tarihinde ilan edilen Islahat Fermanı esaslarına sahip çıkmalarına, Şura-yı Devlet'in ve Nizamiye Mahkemeleri'nin kurulmasına, bu kurumlarda Müslüman Türklerin yanı sıra Hristiyan azınlıktan da görevlendirmeler yapılmış olmasına rağmen, ne baskıcı devletler, ne Genç Osmanlılar, ne de medresenin kontrolündeki batılılaşılmaya karşı olanlar tatmin edilebilmiştir.

30 Mayıs 1876'da tahta çıkan V. Murat, Avrupaî tarzda yetiştirilmiş olması, Fransızca bilmesi, daha padişah olmadan önce İngiltere veliahtıyla dostluk kurarak mason da olması nedenleriyle (12) Avrupa devletleri nazarında sempati toplamış bir kişiliğe sahipti.

V. Murat'ın alkole fazlaca düşkünlüğünün yanı sıra, 4 Haziran 1876'da Abdülaziz'in intiharı ya da öldürülmesi, Çerkes Hasan'ın Serasker Hüseyin Avni Paşa ile Hariciye Nazırı Raşit Paşa'yı öldürmesi gibi olaylar yüzünden kendi geleceğinden emin olamayışı padişahın psikolojik dengesini bozmuş ve üç ay gibi kısa bir süre sonra tahttan indirilmiştir.

" İmamü'l-Müslimîn cünûn-ı mutbîk ile mecnun olmakla imâmetten maksûd fevt olsa uhdesinden akd-ı imâmet münhâl olur mu? Elcevâb beyân buyurula? Allâhu a'lem olur. Kätebehu'l-fakîr Hasan afâ anhu" (13) hükmüyle kapatılan üç aylık V. Murat devri, "facia ile başladı, facialarla devam etti ve facia ile son buldu." (14) diye özetlenebilecek bir devir oldu.

s.340 (11) Enver Ziya Karal, Osmanlı Tarihi, VII. Cilt, Ankara 1983,

(12) Belleten, C. VIII., s.20.

(13) Enver Ziya Karal, Osmanlı Tarihi VII. Cilt, s.366.

(14) Aynı eser, s.367.

II. Abdülhamit, Sultan Murat'ın yerine 31 Ağustos 1876 tarihinde tahta çıktı. Sadrazam Mehmet Rüştü Paşa'ya, Bab-ı Âli'nin dokunulmazlığı, Mithat Paşa'ya Kanun-ı Esasi'nin ilan olunacağı konularında güvenceler vermek, Namık Kemal'e, "Allah için olsun Kemal Bey, hep birlikte çalışalım; bu devlet ve saltanatı eski hâlinden âli bir mertebeye getirelim." (15) deyip Genç Osmanlılar'a işbirliği çağrısında bulunmak ve Ayasofya Camiinde halk arasında namaz kılmak gibi davranışlarıyla, çığırından çıkmış iç dengeleri yeniden kumayı amaçlayan II. Abdülhamit, iyi bir "zamanlama" politikasıyla kendini, sarayı ve devleti güvencede tutmaya çalışmıştır.

Rusya'nın Balkanlardaki "Pan İslavizm" propagandasını yoğunlaştırması, Bosna ve Hersek isyanlarının devamı niteliğinde Sırbistan ve Karadağ'ın açtığı savaşın, İstanbul'daki Rus elçisi İgnatief'in Osmanlı hükümetine verdiği ultimatom sonucu yapılan mütareke; Rusya'nın Balkanlar üzerindeki emelleri ve bunun, Hindistan yolunun Rusların kontrolüne geçmesi sonucunu doğuracağı korkusu ile İngiltere'nin karşı çıkışı... Bütün bu olaylar Abdülhamit'in padişah olur olmaz karşılaştığı dış politika ile ilgili sorunlardır. Yani dış dengeler de Osmanlı devleti aleyhine alabildiğine bozuktur.

23 Aralık 1876 Günü, Rusya'nın zorlamasıyla İstanbul'da altı büyük devletin temsilcilerinin katıldığı konferans, aynı gün ve aynı saatte top atışları eşliğinde ilan edildiği belirtilen Kanun-ı Esasi ile Mithat Paşa tarafından açığa düşürülmek istenmiştir. Ancak bu hareket, Osmanlı devletini daha güç durumda bırakmış ve konferans başarısızlıkla dağılmıştır.

31 Mart 1877 Londra protokolü, aynı devlet temsilcileri tarafından Osmanlı devletine karşı bütünlüklerini ifade için imzalandı. Avrupa devletleri ve Rusya, Osmanlı devletine, kendi çıkarları açısından baskıda bulunmak istiyorlardı.

Bab-ı Âli bu protokolü reddetti. Ertesi gün genel seferberlik ilan eden Rusya; "Bâbıâli Avrupa'nın nasihatlerine saygı göstermemiştir.

(15) Mahmut Kemal İnal, Son Sadrazamlar, C.I., s.117.

Hristiyanların durumunu düzenlemek hususunda kendisine tavsiye edilmiş olan tedbirleri yerine getireceğine dair artık kendisine emniyet ve itimat gösterilemez. Balkanlar'daki devamlı kargaşalık güvenliği bozmuş ve Rusya'nın menfaatlerini sarsmıştır. Bu sebeple Rusya, Avrupa tarafından da takdir edileceğine emin olarak Bâbıâli'ye karşı harp açmıştır." (16) şeklinde yayınladığı beyanname ile Osmanlı devletine savaş açmış oldu. (19 Nisan 1877)

Rusların açık galibiyeti ile biten Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra, yine Osmanlı devletinin dışındaki devletler arasındaki dengeleri konu alan bir dizi politik manevranın başladığını görüyoruz.

Avusturya'nın Rusya'ya karşı ordusunu seferber etmesi, Almanya'nın tarafsız görünmesi, İngiltere'nin Boğaziçi'ne bir donanma gönderdiğini bildirmesi, Rusya'nın misillemeye bulunarak İstanbul'a gireceğini belirtmesi, bütün bunlardan Fransa ve İtalya'nın memnuniyetsizliği, çökmekte olan bir koca imparatorluğun acizliği karşısında oynanan trajik oyunların ibret verici bir ifadesidir.

Arkasından Ayastafanos Antlaşması ile; Karadağ, Sırbistan ve Romanya'nın bağımsızlığı, Bulgaristan'ın muhtariyeti, Bosna-Hersek üzerine Avusturya ile Rusya'nın karar sahibi oluşu, Ardahan, Kars, Batum ve Bayezit vilayetleri ile Dobriçe'nin Rusya'ya, Hatur ve civarının İran'a bırakılması, Osmanlı devletinin kabul etmek zorunda kaldığı çok ağır hükümlerdir. Bu antlaşma aslında büyük ölçüde "Pan-İslavizm" politikasının zaferidir. Bu zafer, Balkanların Osmanlı devleti aleyhine kaynamasını devam ettiren bir etken olmuştur.

Kıbrıs, gizlice İngiltere'ye verildi.

Berlin Kongresi (13 Haziran-13 Temmuz 1878) ve bu kongrede bir tesbit; "Türkler diplomaside, kendilerini sevk-i tabiilerine terkederler. Düşmanlarının düşmanlarını kendi dostları sanırlar." (Kongre başkanı Prens Bismark.) Berlin kongresinde Osmanlı devletinin varlığıyla yokluğu birdir.

Bu arada Tunus'un Fransızlar tarafından alınması, İngilizlerin Mısır'ı ele geçirmeleri, yağmanın devam ettiğini göstermektedir.

(16) Mahmut Celâleddin, Mirat-ı Hakikat, C.II., s.54.

1885 Yılında Bulgaristan Prenslığı'nin yeniden örgütlenip, Doğu Rumeli milislerini tahrik ederek kendileriyle birleştiklerini ilan ettirmelerini Bab-ı Âli, İstanbul'daki Rus elçisinden öğrenir ve bu olup bitiyi, 5 Kasım 1885 tarihinde kendi isteği ile toplanan İstanbul Konferansı'nda tasdik etmek zorunda bırakılır.

Yunanistan'ın Londra Antlaşması (1830) ile belirlenen sınırlarını zorlamaya çalışması ve "Megalo İdea" (Büyük Ülkü) konusundaki saplantısı; 1880 Haziran'ında tekrar edilen Berlin Konferansı kararlarının baskısı sonucu, II. Abdülhamit'in Teselya'yı elden çıkarmasına rağmen devam etmiştir. 17 Nisan 1897'de Osmanlı hükümeti'nin Yunanistan'a karşı ilan ettiği savaş, siyasi durum bakımından çok elverişli bir ortamda başlatılmış olmasına, üç haftada Osmanlı zaferleriyle sona ermesine rağmen, yine büyük devletlerin işe karışması sonucu avantajlı ve kalıcı bir barış getirememiştir. Bu tarihlerde, Osmanlı ordusu Almanlar tarafından yeniden teşkilatlanmış ve böylece Osmanlı devletinde Alman etkisi yaygınlaşmıştır.

21 Aralık 1898'de Prens Yorgi'nin Girit'e Rus Çarı'nın zorlamasıyla genel vali olarak tayini, Girit'in de elden çıkması demek oldu.

Ermeniler giderek, güçlü Rusya'dan elde edemedikleri isteklerini zayıf Osmanlı devleti topraklarına yönlendirdiler. Özellikle İngiltere, Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde bulunan Hristiyanların hamisi rolünü üstlenip, Ermeni konusunu istismarla, Rusya ve özellikle Almanya'ya yakınlık göstermeye başlayan Osmanlı devletini, kontrolünden çıkarmama politikası güttü. Bu politika, Ermenilerin Bab-ı Âli baskını, Osmanlı Bankası'na saldırımları gibi yan ürünler vermiştir:

Türk, Rum, Bulgar, Sırp, Ulah, Arnavut ve Yahudi gibi etnik bakımdan çok çeşitli ırklardan; Müslüman, Hristiyan ve Musevi dinlerine inanan insanların yaşamakta olduğu Makedonya da, Osmanlı devletinin bu güçsüz döneminde kaynamaya başlamıştır.

Fener Rum Kilisesi'ne bağlı olan ortadoks Hristiyanlar arasındaki birlik, 1870 yılında Bulgarların ayrı bir kilise kurmasıyla parçalanmıştır. Bu kadar değişik ırk ve dine bağlı gruplar, çöküşten aslan payını alabilmek için, büyük devletlerin yine kendi çıkarlarını düşünerek yaptıkları kışkırtmalar sonucunda, Rumeli'yi sürekli bir terör ve savaş alanı haline getirmişlerdir.

Makedonya meselesi, giderek Balkan devletleri meselesi durumuna gelmiş ve Balkan Savaşı'nın da sebep ve gerekçelerini doğurmuştur.

(1) Otuz iki yıl, yedi ay, yirmi yedi gün süren, Abdülhamit'in saltanat döneminin son bulması; 1890'lardan itibaren kurulmuş olan İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin, ülke yönetiminde tek söz sahibi olma hırsı ile, 23 Temmuz 1908 tarihinde II. Meşrutiyet'in ilanı, 5 Ekim 1908'de Bulgaristan prensliğinin imparatorluktan ayrıldığıının, aynı tarihte Bosna-Hersek'in Avusturya-Macaristan tarafından ilhakının, 6 Ekim 1908'de Girit meclisi tarafından Girit'in Yunanistan'a katıldığıının ilanı gibi olayları kullanmasına bağlı olduğu kadar, çok uzun süren bir iktidardan halkın bıkkınlığına da bağlanmalıdır.

II. Meşrutiyetin ilanından sonra seçimler yapılarak, 17 Aralık 1908'de meclis II. Abdülhamit tarafından acılmıştır. Güç, artık İttihat ve Terakki'nin elindedir.

13 Nisan 1909 (31 Mart Vak'ası) olayı; bir bakıma İttihat ve Terakki'nin ordu ve memurlar arasında yaptığı ayıklamaya, Müslüman Türklerin, yıllardır kaybedilen topraklar ve çekilen acılar yüzünden kırılan onurlarının istismarı ile yönlendirilen bir tepki biçiminde patlamıştır.

Merkezi Selanik'te bulunan III. Ordu Komutanı Mahmut Şevket Paşa komutasındaki Hareket Ordusu, Kıbrıslı Derviş Vahdetî'nin tahrik ettiği isyanı bastırır. 27 Nisan 1909'da II. Abdülhamit tahttan indirilerek yerine V. Mehmet Reşat tahta oturtulur.

II. Abdülhamit döneminde Osmanlı devleti, coğrafi bakımdan büyük aşınmalara uğrar. Bu dönemde devletin güttüğü dış siyaset, dış dengeleri koruyarak Osmanlı devletini barış içinde tutmayı amaçlar.

Bu dönem II. Abdülhamit'in; İngiltere'yi hayranlık ve korku, Fransa'yı küçümseme ama varsayma, Rusya'dan nefret ve yılgınlık diye ifade edebileceğimiz duygularıyla yönlenen, "durumu koruma" siyasetini herşeye rağmen başarıyla uyguladığı bir dönemdir.

"V. Mehmed (Sultan Reşad) saltanatı boyunca İttihad ve Terakki'nin bütün kanûnî ve gayri kanûnî işlerine boyun eğmeyi Meşrutiyet hükümdarlığı sanmıştır." (17)

(17) Yılmaz Öztuna, Başlangıcından Zamanımıza kadar Büyük Türkiye Tarihi, İstanbul 1978, Yedinci Cilt, s.253.

Arnavutluk, Havran ve Yemen isyanları, İtalya ile savaş, Balkan Savaşı, Birinci Dünya Savaşı gibi olayların ve bunların sonucunda meydana gelen maddi ve manevi kayıpların sorumlusu artık İttihat ve Terakki'dir. Bu cemiyetin, politik ve idari gücü tam anlamıyla ele geçirme hırslı, orduyu "İttihatçı" ve "Halaskar Zabitan" diye ikiye ayırmıştır. İç politikada makam kavgaları yüzünden hükümet, Balkan Savaşı (18 Ekim 1912) nın başlamasından önce, Bulgaristan, Yunanistan, Sırbistan ve Karadağ arasında yapılan antlaşmalardan bile haberdar olamamıştır.

Balkan Savaşı, Türk tarihinin en acılı felaketlerinden biri olarak sonuçlanmış ve Türklerin çoğu, beş yüz elli yıllık yurtlarından sürülerek korkunç zulümler altında Anadolu'ya göçmüşlerdir.

Balkan Savaşı'ndan itibaren Avrupa'nın siyasi, askerî ve ekonomik dengesi iyice bozulmuştur. Aslında Birinci Dünya Savaşı'nın nedenleri çok daha öncelere dayalı ve karmaşıktır ama, Almanya'nın her alanda İngiltere ile yarışır hale gelmesi, İngiltere'nin bunu hazmedememesi, ezeli Fransa-Almanya sürtüşmesi, Rusya'nın Balkanlar ve Boğazlar üzerindeki emelleri, giderek Avrupa Devletlerinin Almanya-Avusturya-İtalya ve İngiltere-Fransa-Rusya diye gruplara ayrılıp kutuplaşmaları, bu savaşı hazırlayan başlıca nedenler olmuştur. Avusturya-Macaristan Veliâhtı'nın Saraybosna'da bir Sırp tedhişçisi tarafından öldürülmesi, bardağı taşıran son damla olmuş, savaş yangını kısa bir sürede bütün dünyayı sarmıştır.

Osmanlı devletinin bu savaşa girişi, savaşın sonucunun görülmeye başlamasından sonra gereksiz yere olmuş ve Türk orduları bu savaşta Çanakkale, Kafkasya, Galiçya, Makedonya, Dobruca, Yemen, Hicaz, Libya, Sina, Filistin, Irak ve İran gibi cephelerde savaşa savaşa erimiş, bu savaşla koskoca bir imparatorluk tarihin derinliklerine gömülmüştür.

Savaşın sonuna doğru II. Abdülhamit ve Padişah V. Mehmet Reşat ardarda öldüler. Vahidettin Efendi VI. Mehmet ünvanıyla padişah oldu.

30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi ile Osmanlı devleti savaşı bırakmış, memleket işgal edilmiş, Türk milleti tarihinin en kötü günlerini yaşamıştır.

İttihat ve Terakki'nin önde gelenleri, mağlubiyetin ve genel başarisızlıklarının sorumluluğundan korkarak ülke dışına kaçtılar. Geriye kalanlardan büyük bir kısmı tutuklandı.

Bu tarihler artık, Anadolu'da millî hareketlerin de başladığı tarihlerdir.

b. Kültürel Durum

XVIII. Yüzyıldan itibaren batının farkına varmaya başlayan Osmanlı devleti, yavaş yavaş her alanda, içinde bulunduğu büyüklük duygusundan da, ister istemez çıkmaya başlar. Henüz bir dünya görüşü olarak batılılığın tam anlamıyla benimsenememiş olmasına rağmen, birçok alanda yapılan düzeltmeler, bu farkına varışın belirtileridir.

3 Kasım 1839 Tarihinde Hariciye Nazırı Mustafa Reşit Paşa tarafından okunup ilan edilen Gülhane Hatt-ı Hümayunu, Osmanlı devletinin batılılaşmayı resmi bir program olarak kabul ettiğinin de ilanıdır. "Onunla İmparatorluk, asırlar içinde yaşadığı bir medeniyet dâiresinden çıkarak, mücadele halinde bulunduğu başka bir medeniyetin dâiresine girdiğini ilân ediyor, onun değerini açıkça kabul ediyordu." (18)

Tanzimat Fermanı diye de anılan Gülhane Hatt-ı Hümayunu'nun; Ahmet Hamdi Tanpınar'ın dediği gibi, "adlî, siyasî ve idarî sahalarda devlet bünyesini yeni esasların üzerinde teşekküle davet eden ve devletle ferd arasındaki münasebetleri yepyeni bir plâna geçiren bu vesika-nın" (19) gerçekten en önemli yönü, padişahın hak ve yetkilerini sınırlandırmasıdır. Bunun dışında bu ferman, vatandaşın eşitlik ilkesine dayalı doğal hak ve devlete karşı sorumluluklarını belirterek; kişilerin yargılanmadan cezalandırılmayacağı hükmünü getirmiş, ayrıca adaletin sağlanması için yeni kanunların çıkarılmasını, vergi sisteminin yeniden düzenlenmesini, askere alma biçiminin değiştirilerek yeni esaslarla adil hale getirilmesini öngörmüştür. "Bu hususlar da gösteriyor ki, Gülhâne Hattı hümayûnu, Osmanlı devletinin teokratik bünyesinde esaslı değişiklik yapmıştır. Bu hattan önce, Pâdişah kesin olarak şeriate tâbi ve ancak ona karşı sorumlu idi. Şeriat ise Pâdişahın bir memuru bulunan Şeyhülislâmın tefsiri ile sınırları genişleyip daralan ve karakter yönünden kutsal sayılan bir anayasa idi. Gülhâne hattı

(18) Ahmet Hamdi Tanpınar, XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi, Cilt I, İstanbul 1956, s.97.

(19) Aynı eser, s.98.

hümâyûnu prensipleri ise, yukarıda belirtildiği üzere, herkesin ıttılaina ve Türkçe olarak ilan edilmiş dünyevî prensipler idi..." (20)

Tanzimat Fermanı'nın ilanı ile birlikte İstanbul'un sosyal hayatında çok kısa bir süre içinde büyük değişiklikler olur. Saray ve çevresi, İstanbul'un zengin kesimi, giderek özellikle Kırım Savaşı'ndan sonra İstanbul'a göç yüzünden mülk satımı ile hemencecik zengin oluverenler, önceləri, Beyoğlu'nda gördükleri Avrupa hayatına özenirler. 1840 Yılından itibaren batılı tiyatro kumpanyalarının İstanbul'da oyunlar sergilemesi; sözünü ettiğimiz çevrelerin, batının dili, sanatı, giyimi ve davranış şekillerini yakından görme ve tanımlarını sağlamıştır. Bu durum toplumumuzun kültür değişimini hızlandırmıştır.

1828 Yılında, İtalyan müzisyeni Donizetti'nin askerî bandoyu kurmasından sonra, Abdülmecit döneminde de bir saray orkestrası kurmasının, opera ve operet programları düzenlemesinin, 1846 yılında Liszt'in İstanbul'a gelerek padişah tarafından kabulü ve sarayda bir konser vermesinin, İmparatorluğun, özellikle İstanbul'daki Müslüman Türk halkının zevk değişimine önemli katkıları olmuştur.

Bütün kurumlarıyla Avrupa'yı, örnek almaya başlayan Osmanlı toplumunun, özellikle Fransızca'yı da öğrenmeye yönelmesi kaçınılmazdı. 1832 Yılında kurulmuş olan Tercüme Odası'nın, 1839 yılından sonra bir okul gibi çalıştığı görülür. Tıbbiye'de öğretim Fransızca yapılmaya başlanır. Avrupa'ya, öğrenim için öğrenciler gönderilir. Yabancı dil öğrenimi, Türk aydınına yeni ufuklar kazandırır. Yabancı eserleri kendi dillerinden okuma imkânı, bu eserlerin türü, tekniği, dili ve anlatımı ile konularını, kaynağından incelemeyi sağladığı gibi, tercüme konusundaki çalışmaları da hızlandırır. Bütünıyla bu durum, o dilin kültürüyle doğrudan yüzyüze gelmek demektir.

Meclis-i Maarîf-i Umûmiye'nin kuruluşu, bu meclisin Maarif-i Umûmiye Nezareti haline getirilmesi, Darülmuaallimîn ve Mekteb-i Mülkiye gibi modern okulların açılışı ülkenin kültürünün hızla değişmesini sağlar.

(20) Enver Ziya Karal, Osmanlı Tarihi VIII. Cilt, Ankara 1983, s.209.

Ülkemizin kültürel değişimini hızlandırmada, resmî nitelikte de olsa, 1831'den itibaren çıkarılmaya başlanan Takvim-i Vekayi ve yarı resmî bir gazete olarak çıkarılmaya başlanan Ceride-i Havadis gibi gazeteler de etkili olmuştur.

1839 Yılından itibaren 1860 yılına kadarki dönem gerçekten; "Türk Cemiyetinin kapılarını Batı medeniyetine ardına kadar açtığı ve bu hususta hiç bir kontrol ve gümrük işleminin yapılmadığı bir dönem" (21) dir.

İstanbul'daki sosyal hayatın, çok ilginç olan bu kültürel değişim dönemi hakkında Ahmet Hamdi Tanpınar, Cevdet Paşa'nın "Mârûzât" (22) ve "Tezâkir" (23) inden yararlanıp, "XIX. Asır Türk Edebiyatı" adlı eserinde geniş geniş bilgiler vererek (s.99-120) şu yargıya da varır : "1839'dan sonraki devrin bir hususîliği de memlekette gittikçe kuvvetini arttıran bir ikiliği doğurması, onun manzara ve ruh bütünlüğünü kurmasıdır. Bugün bile halk dilinde ve hatta fikir hayatında o zamanlardan kalan 'alafranga' ve 'alaturka' (mûsikide olduğu gibi), 'eski' ve 'yeni' (zihniyet meselelerinde) tâbirleriyle ifâde edilen bu ikilik realitesi Tanzimat'ın en büyük fatalitesidir." (24)

Osmanlı İmparatorluğunun, dünya dengesindeki rolünün ikinci plana itilmeye başlandığı bu dönemde ön plana çıkan İngiltere, Fransa ve Rusya gibi devletler, İmparatorluk içindeki azınlıklara daha çok haklar vermesini istemeye başladılar. Onların da baskısı sonucu ilan edilen İslahat Fermanı (28 Şubat 1856) ile azınlıklara, Müslümanların sahip olduğu her türlü hak verilir. Bu durum bir bakıma Osmanlı devletinin geniş anlamıyla çağdaş devlet anlayışına, pratikte yaklaşmasını sağlamıştır.

(21) Kenan Akyüz, Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri, s.11.

(22) Cevdet Paşa, Mârûzât, Türk Tarih Encümeni Mecmuası, nr.92, 1926.

(23) Cevdet Paşa, Tezâkir, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 1953.

(24) Ahmet Hamdi Tanpınar, XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi, Cilt I, İstanbul 1956, s.105.

Tanzimat ve İslahat Fermanları ve bu fermanların yayınlandığı dönemdeki sosyal değişim, ülkede yepyeni bir dünya görüşüne sahip, yeni bir kuşağın yetişmesini sağlar. Bu kuşak, geliştirdiği yeni ideolojilerle, zaman zaman devleti de karşısına alan bir tutum içine girer. Önce, devletin teokratik dünya görüşünü sarsarak, meşrutiyeti amaçlayan hareketlerle gelişir.

Bu dönem kuşağının vermiş olduğu siyasi kavga, - batılılaşmayı bir bütün olarak düşündüklerinden - her alanda olduğu gibi edebiyat alanında da sürdürülür. Edebiyatın siyasi kavgaya sokulması, onun bir bakıma hırçınlaşmasına neden olmuştur ama, bu durum sanatın, topluma yönelmesini ve kimlik değiştirmesini sağlamıştır.

Tanzimat'ın "Madeniyetçilik"i esas alan görüşü başta Abdülmecit ve Abdülaziz gibi padişahlar olmak üzere, Reşit Paşa ve devletin üst kademesinde görevli, hem de memleketin düşünce ve sanat alanında önde gelen Ali Paşa, Cevdet Paşa, Münif Paşa gibi kişilerle Şinasi ve Namık Kemal gibi sanatçılar tarafından yılmadan halka indirilir. Gazetecilik, özellikle 1860 yılından sonra bu konuda gerçekten çok etkili olur.

Takvim-i Vekayi ve Ceride-i Havadis gibi gazetelerden sonra, Agah Efendi ile Şinasi'nin 22 Ekim 1860'tan itibaren çıkarmaya başladıkları "Tercüman-ı Ahval", Şinasi'nin 28 Haziran 1862'den itibaren çıkarmaya başladığı "Tasvir-i Efkar", Ali Suavi'nin 2 Ocak 1867'den itibaren çıkarmaya başladığı "Muhbir", Ahmet Mithat'ın 1872 yılında çıkardığı "Devir" ve "Bedir", 1878'de çıkardığı "Tercüman-ı Hakikat" gibi, bu dönemde çıkarılan altmışa yakın gazete ile yüzün üzerindeki dergi, devlet gücünün karşısında, düşünen, söyleyen, yazan, gerektiğinde karşı çıkan bir aydınlar grubunun oluşumunu sağlar.

Osmanlı devletinin resmî ideolojisi de olan ve Ahmet Hamdi Tanpınar'ın tanımıyla; "Osman-ogulları ocağının etrafında din farkı gözetmeksizin aynı haklara sahip muhtelif kavim ve milletlerin toplanmasından doğan içtimaî bir hey'et ideolojisi" (25) diye ifade edilebilecek "Osmanlıcılık", Ali Paşa ve Fuat Paşa gibi devlet adamlarıyla, Namık Kemal ve Ahmet Mithat Efendi gibi sanatçılar tarafından da benimsenen ideoloji durumundadır.

(25) Ahmet Hamdi Tanpınar, XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi, Cilt I, İstanbul 1956, s.122.

Batıya yönelen her türlü düşünce ve hareketin "İslami esaslar" paranasında savunulması, karşı konulmaz sosyal baskının bir sonucu ol-
sa gerek. Ama Hıristiyan dünya karşısında, parçalanmak zorunda kalan
"Osmanlılık megalomani"sinin, Osmanlı aydınını ve halkını ezen psikolo-
jik sonuçları, "İslam medeniyeti" gururunu çekirdek alan "İslamcılık"
ideolojisinin, yine bu dönemde filizlenmesinde etkili olmuştur. Namık
Kemal ve Ali Suavi başta olmak üzere birçok sanatçı, Mehmet Akif'te en
büyük temsilcisini bulacak bu ideolojinin savunucusu olurlar.

"Türkçülük" ideolojisinin temelleri de Ali Suavi, Ahmet Vefik
Paşa ve Süleyman Paşa gibi kişiler tarafından yine bu dönemde atılır.

1865 Yılı Haziran'ında, İtalyan "Karbonari Derneği"nin tüzüğünü
esas alarak, - İbnülemin Mahmut Kemal İnal'ın, Mehmet Bey'in kızı Şefika
Hanım'dan naklettiğine göre - " Prens Mustafa Fâzıl Paşa, Yakacık'ta
halası Zeynep Hanım'ın ve Mehmet Bey de babasının köşkünde ikamet eyle-
dikleri sırada, Nâmık Kemal, Nuri, Âyetullah Reşat Bey'ler, Âgâh Efendi,
Pazarköylü Mehmet Ağa ve diğer zevat... Yeni Osmanlılar Cemiyetini teş-
kil ettiler." (26)

"Yeni Osmanlılar Cemiyeti" Mısır'daki veraset kavgasında kendi-
sine destek arayan Mustafa Fazıl Paşa'nın maddi yardımıyla, üyelerinin
1867 yılında Avrupa'ya kaçışlarından sonra da çalışmalarını sürdürmüş
bir örgüttür.

" Genç Osmanlıların Paris'te, neşredip, gizli vasıtalarla Osman-
lı halkı arasında yaymaya çalıştıkları programları şu noktalara inhisar
etmekte idi:

- 1- Ümmet-i osmaniye efradının hukuken musavatı kabul olunur.
- 2- Ümmet-i osmaniye efradının hukuk ve hürriyetleri taht-ı temi-
ne alınır.
- 3- Ümmet-i osmaniye zulümden kurtulup ezeli ve beşeri olan ada-
lete mazhar edilir.

(26) İbnülemin Mahmut Kemal İnal, Son Asır Türk Şâirleri, İstan-
bul 1930, s.942.

4- Ümmet-i osmaniye vatan muhabbeti ile birleştirilir.

5- Bütün bu maksatların husulü için Devlet-i osmaniye'nin mutlak idaresi, meşruti idareye kalbolunur.

6- Maksadın istihsali yolunda şiddetli vasıtalar kullanılmaz. Fitne çıkarılmaz, propaganda ve ikna usulü ile çalışılır." (27)

Bu programda görüleceği gibi, "Yeni Osmanlılar Cemiyeti" devlet düzenini temelden değiştirmeyi amaçlayan bir görüşe sahiptir. Getirmek istediği devlet düzeninin adı da "meşrutiyet"tir.

Derneğe üye olmadıkları halde hükümete karşı oldukları için Avrupa'ya kaçan Ziya Paşa, Agah Efendi ve Ali Suavi, dernek üyeleri olan Namık Kemal, Menapir-zade Nuri, Sağır Ahmet Bey-zade Mehmet Bey ve Kaya-zade Reşat Bey'e katılarak hükümete karşı güçlü bir cephe oluşturdular. Bu cephe, Ali Suavi'nin Londra'da çıkardığı "Muhbir", sonra Paris'te çıkardığı "Ulum", Ziya Paşa'nın önce Namık Kemal ile birlikte Londra'da, sonra tek başına Cenevre'de çıkardığı "Hürriyet", Mehmet Bey'in önce Paris'te çıkardığı "İttihat", sonra Hüseyin Vasfi Paşa ile birlikte Cenevre'de çıkardığı "İnkılap" gibi gazetelerle düşüncelerini etkili bir şekilde yaydı.

1870 Yılından sonra, İstanbul'a dönen "Yeni Osmanlılar Cemiyeti" üyeleri, Namık Kemal'in çıkardığı "İbret", Ebuzziya Tefvik'in çıkardığı "Hadika" gibi gazetelerle siyasi ve kültürel etkinliklerini sürdürmüşlerdir.

Böylece içte ve dışta gelişen sosyal, kültürel ve siyasi hatta ekonomik olaylar, II. Abdülhamit'i tahta çıkarırken, "Kanun-ı Esasi"nin ilanı ile "Birinci Meşrutiyet" idaresinin de kurulmasını sağlar.

V. Murat'ın tahttan indirilmesine karar verildikten sonra, Rüşti Paşa ile Mithat Paşa, Maslak Çiftliği'nde Abdülhamit'i ziyaret ederek, onun devlet düzeni hakkındaki düşüncelerini öğrenmek isterler. Bu, aynı zamanda II. Abdülhamit'in padişahlık sınavıdır. Atıf Hüseyin'in Abdülhamit'ten naklettiği anılarından alıntı olarak Enver Ziya Karal'ın yazdığına göre, II. Abdülhamit bu olayı şöyle anlatır: "Mithat Paşa ile Sad-râzâm Mütercim Rüşti Paşa, birader Sultan Murad'ın hastalığı üzerine bana geldiler. İlk defa onlarla Maslak'ta mülâki oldum. Orada benden

(27) Enver Ziya Karal, Osmanlı Tarihi, VIII.Cilt, Ankara 1983, s.210.

hükümet şekli meşrutiyet mi yoksa istibdat mı, hangisini tercih edersin diye sordular. Ben de cevaben bir gemi kaptanı, gemiye kumanda ettiği zaman nasıl ki icabı hale göre kumanda ederse, ben de kumanda mevkiine gelince, selâmeti, memleket hangi sureti idarede olduğuna kanaat gelirse ve hangi idareyi hayırlı görüyorsam onu ihtiyar ederim. İlâveten şunu da söyliyeyim ki benim şimdiki kanaatım ve tayakkuzum şekli meşruu meşrutadır." (28)

Görülüyor ki karakter yapısına çok uygun düşen ihtiyatlı bir üslupla II. Abdülhamit bu söylediklerinde, otuz yıldan fazla süren hükümdarlığı dönemindeki, her yaptığıının gerekçesini de ortaya koyuyor gibidir.

"Kanun-ı Esasi'nin ilanı ile "Meşrutiyet" in gerçekleşmesi, Türk aydınının batıyı algılama ve yorumlamasında, ufkunun gelişmesini sağlamıştır. Aynen Fransa, İngiltere ve Belçika'da olduğu gibi; artık -Bütün boyutlarıyla ulusal egemenlik bir yana- herkes insan haklarına sahip oluyor, yine herkes siyasal haklar bakımından eşit tutuluyordu. Padişahın hak ve yetkileri belirtiliyor, sınırlandırılıyordu. Yasama, yürütme ve kaza güçlerinin yetki ve görevleri açıklanıp sınırlandırılıyor, halkın devlet yönetimindeki yeri belirtilerek, yürütmenin denetimi parlamenter bir sistemle sağlanmış oluyordu.

20 Mart 1877'de açılan Umumi Meclis, birinci döneminde ilginç görüntülerle ilk çalışmalarını sürdürür :

"Mebuslar, umumiyetle vilâyet meclisleri üyeleri arasından seçilmişti. Bu sebeple memleketin egrafını temsil ediyorlardı. Varlıklı ve kültürlü idiler. Müzakere usullerine vakıf bulunuyorlardı. Mahalli problemleri olduğu kadar, devletin umumi problemlerini de kavramış bulunuyorlardı. Konuşmalarında, mutedil olmakla beraber hepsi Kanûn-u Esasiye içten bağlı idiler. İmparatorluğun idaresinde bir mission'a sahip olduklarına da inanmakta idiler. Gerçekte de teşkil ettikleri meclis, tarihin en büyük demokratik tecrübesini teşkil etmekte idi. Bu tarihe kadar dünyada, dar hudutlar dahilinde, millî bir bünyeye sahip memleketlerde bu kabil meclisler kurulduğu çok görülmüştü. Fakat ilk defadır ki üç kıta üzerinde Yanya'dan Basra'ya, Van'dan Trablus-garb'a kadar uzanan

topraklar üzerinde yaşıyan, çeşitli ırklara, dinlere ve mezheplere bağlı toplulukların mümessilleri bir araya gelmişti... Savundukları fikirleri kuvvetlendirmek hususunda, mensup oldukları kültüre göre, kaynak gösteriyorlardı. Müslüman mebuslar, kaynakları olarak Kurandan ve İslâm tarihinden faydalanmakta, Rumlar, eski Yunan filozoflarının fikirlerini tekrarlamakta, Yahudiler ve Lübnanlı Maruniler, XVIII. Yüzyıl Avrupa bilgilerinin ve aydınlarının modern hukuk ve modern devlet üzerinde yazmış oldukları kitaplardan edindikleri bilgileri delil göstermekte idiler."(29)

Önce Tanzimat, sonra Islahat fermanının ilanı konusunu, sonra Kanun-ı Esasi'nin ilanı ile Meşrutiyet'e geçişi, yoğun baskılarla telkin eden İngiltere, Fransa ve Rusya gibi devletler, Meclis-i Mebusan'ın Osmanlılık ideolojisi çevresinde bütünleşerek çalışmasından hoşnut olmadılar. Çünkü azınlıkların Osmanlı devleti yönetimindeki temsilcileri; bu devletlerin, Osmanlı devleti üzerindeki çeşitli emellerini gerçekleştirmek için, azınlıkların haklarını koruyor görümlerini engelleyen görevlere gelmişlerdi.

İçte ve dıştaki hoşnutsuzluklara rağmen birinci dönem çalışmalarını başarıyla bitiren bu meclisin, 13 Aralık 1877'de başlayıp, 16 Şubat 1878'e kadar süren ikinci dönem çalışmaları, Osmanlı-Rus Harbi'nin, Osmanlı devletinin aleyhine geliştiği zamanda çetin tartışmalarla geçer. II. Abdülhamit, meclisi, bu tartışmaları bahane ederek, bir daha toplanmamak üzere dağıtır. Çünkü milletvekilleri açıkça olmamakla beraber, savaşın kötü gidişinden padişahı sorumlu tutmaktadırlar.

Böylece I. Meşrutiyet dönemi son bulmuş oldu. Hemen sonra, önce Abdülhamit'e karşı çıkan bazı milletvekillerinin tutuklanmasıyla başlayan, jurnaller ve yeni tutuklanmalarla süren İstibdat dönemi...

Tanzimat ve Islahat fermanları, sonra meşrutiyet yönetimi ile gelişme imkanı bulan çeşitli siyasi düşüncelerin önce ve özellikle gazete-lerde işlenmesi, sonra roman, tiyatro, şiir gibi diğer türlerde de konu edilmesi, diğer kurumlarla birlikte batıya yönelmiş olan edebiyatın ve bu edebiyatın dilinin değişmesine neden olmuştur.

(29) Aynı eser, s.233, 234.

Yeni türlerle gelişip, yeni tekniklerle değişen Türk edebiyatı, bu dönemde Tanzimat edebiyatı adı altında yeni bir edebiyat akımı olarak sürer. Bu edebiyat akımının temsilcileri önce siyasi akımın temsilcileriyle aynı kişilerdir. Bu alandaki düşünceleri de, Tanzimat hareketinin genel prensiplerine bütünüyle uygundur. Halkın anlayabileceği bir dille, halka seslenerek halkı batılılaştırmak... Bu anlayış, yüzyıllar boyunca soyut bir sanat görüşüyle bitmiş tükenmiş bir edebiyatın toplumun hizmetine girerek, somuta yönelmesini, böylece yeniden varolmasını sağlamıştır. Batıda oluşan çeşitli ekollerle de beslenen bu edebiyat, artık tümüyle çağdaş bir edebiyat olma yolundadır.

Recai-zade Ekrem, Abdülhak Hâmit, Nabi-zade Nâzım, Sami Paşazade Sezai gibi sanatçıların olumlu çalışmaları ile zenginleşen bu dönem edebiyatı, 1875 yılından sonra romantizmin de etkisiyle, özellikle dil ve üslupta ilk dönem anlayışından ayrılmıştır.

Bu anlayış Servet-i Fünun kuşağı tarafından yoğun bir şekilde benimsenerek sürer.

I. Meşrutiyet ve II. Meşrutiyet'i, şartların öyle getirmesiyle de olsa ilan eden II. Abdülhamit'in, bu iki önemli sosyal oluşumun arasındaki dönemde, "İstibdat" denen baskıcı bir yönetime geçişi sebepsiz değildir: Kişisel özelliklerinden kaynaklanan sebeplerin yanı sıra o, III. Selim ve IV. Mustafa'nın öldürülüşünden, II. Mahmut ve Abdülmecit'in öldürülmekten zor kurtulmalarından, bir de Abdülaziz'in şüpheli ölümünden (II. Abdülhamit'e göre öldürülmesinden) çok etkilenmiştir.

Enver Ziya Karal'ın dediği gibi ; " Bu trajik olayların sebep ve gayesi ne olursa olsun, onları hazırlayanlar da seyfiye sınıfı ile ulema sınıfı temsilcileri idi. Abdülhamit II.nin istibdadı bu iki sınıfa karşı saltanatın tepkisini temsil etmektedir. Abdülhamit II., birinci meşrutiyeti ilân ederken, sorumluluktan kurtulup hayat ve tahtının güvenliğini sağlayabileceğini ümit etmişti. Halbuki Osmanlı-Rus harbinin felâketleri üzerine, Meclis tarafından sorumlu tutulmakta olduğunu öğrenince, hayatını değil ise bile tahtını tehlikede gördüğü için istibdat devrine dönmek için kesin karar vermiş ve bu kararını da tatbik etmiştir. İstibdat devrinde öldürülmek korkusu büsbütün arttığı için herkese karşı emniyetsizliği ve herkesten şüpheliği de arttı." (30)

(30) Aynı eser, s.247.

II. Abdülhamit önce basın hürriyetini ortadan kaldırır. Giderek, devletin önde gelenleri bile birbirleriyle görüşemez olurlar. Hafiye örgütü ile, aydınlar ve toplum sıkı bir kontrol altına alınır. Avrupa'ya artık öğrenci gönderilmez olur. Bilim ve sanat toplantıları bile yasaklanır.

Ali Suavi ve Mithat Paşa'nın öldürülmesi ve "Yeni Osmanlılar"ın önde gelenlerinin çeşitli biçimlerde susturulmaları sonucu, II. Abdülhamit devlet otoritesini bütünüyle ele geçirir.

İstibdat dönemi diye anılan I. ve II. Meşrutiyet arası dönem, aşağı yukarı Tanzimat edebiyatı ikinci dönem kuşağının etkin olduğu dönem ile Servet-i Fünun edebiyatı kuşağının çalışmalarını sürdürdüğü dönemin tümünü kapsar.

Recai-zade Mahmut Ekrem'in öncülüğünü yaptığı yenilik yanlısı edebiyatın savunucularıyla Muallim Naci'nin liderliğindeki eski edebiyatı savunanlar arasındaki tartışmaların bir araya getirip bütünleştirdiği, Tevfik Fikret, Cenap Şehabettin, Hüseyin Siyret, Hüseyin Suat, Ali Ekrem, Ahmet Reşit, Süleyman Nazif, Süleyman Nesip, Faik Âli, Celal Sâhir, Halit Ziya, Mehmet Rauf, Hüseyin Cahit, Ahmet Hikmet, Safveti Ziya ve Ahmet Şuayp gibi sanatçılar, eski edebiyatı savunanlara tam bir üstünlük sağlayarak edebiyatın her türünde batılı anlamda eserler verirler. Bu dönem sanatçılarının, yönetimin izin verdiği alanlardaki yoğun çalışmalarıyla; 1860'lı yıllardan itibaren batılılaşmaya başlamış olan Türk edebiyatı, artık her alanda ve her anlamda modern bir edebiyat haline gelmiştir.

Servet-i Fünun topluluğu, genelde eski coşkusu kalmadığından; bir de Hüseyin Cahit'in Fransızcadan çevirip yayınladığı, "Edebiyat ve Hukuk" adlı makalenin, kışkırtıcı bulunması nedeniyle, yayın organları olan Servet-i Fünun Dergisi'nin II. Abdülhamit tarafından kapatılması üzerine dağılır.

Böylece, 1901 yılından II. Meşrutiyet'in ilan tarihi olan 23 Temmuz 1908'e kadar edebiyat ve sanat bakımından bir suskunluk dönemine girilir. Bu dönem, yönetimin baskısının en ağır ve bunaltıcı olduğu dönemdir. Bu dönemde, özellikle Tevfik Fikret'in istibdatı ve onun her kurumunu hedef alan sosyal içerikli şiirleri, elden ele gizlice dolaşır.

İstibdat yönetimi sonucu çeşitli ülkelere kaçan ya da sürgüne gönderilenler, oralarda boş durmazlar. Özellikle gazetecilik alanında çalışmalar yaparlar. Amaç, II.Meşrutiyet'tir. Çok dağınık bir şekilde süren bu çalışmaları, bir gizli örgüt olarak kurulan İttihat ve Terakki Cemiyeti organize ve kanallize eder.

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kurucularından İbrahim Temo'ya göre, 21 Mayıs 1889 tarihinde Askerî Tıp okulu öğrencilerinden, Abdullah Cevdet, Mehmet Reşit, Hüseyin-zade Ali, İshak Sükuti tarafından kurulan bu örgüt, çalışmalarına etkin bir şekilde başlar ve üyelerini artırır.

II. Abdülhamit'in haber almasıyla örgüt üyelerinden bazıları sürülerek, bazıları da kaçarak, çalışmalarını yurt dışına kaydirmış olurlar.

İttihat ve Terakki'nin yurt dışındaki çalışmaları etkili olmakla beraber, aralarındaki, din anlayışı ve istibdat yönetimini yıkmak için izlenecek yol konusundaki görüş ayrılıkları yüzünden parçalanmaya yüz tutması, II. Abdülhamit'in bu örgütü ilk aşamada çökertmesini kolaylaştırmıştır. "Fakat onun kuruluşuna tesir etmiş olan sebepleri ortadan kaldırmadığı ve vadettiği hususların şahsi menfaate taallûk edenlerinden maadasını yerine getirmediği için cemiyetin yeniden kuvvetlemesini önleyememiştir. Bundan başka teşebbüsü şahsi ve ademi merkezîyet adlı yeni bir cemiyetin de kurulmasına sebep olmuştur." (31)

Gerek İttihat ve Terakki Cemiyeti, gerekse Damat Mahmut Paşa ile oğlu Prens Sabahattin tarafından oluşturulan, "Teşebbüs-i Şahsi ve Adem-i Merkezîyet Cemiyeti", uzlaşmayan ideolojik görüşleriyle ama hedef noktaları aynı olmak üzere çalışmalarını sürdürürler.

İttihat ve Terakki Cemiyeti Paris'te "Meşveret", Mısır'da da "Şura-yı Ümmet" gazetelerini, Teşebbüs-i Şahsi ve Adem-i Merkezîyet Cemiyeti de Paris'te "Terakki" gazetelerini çıkararak mücadelelerini sürdürürler.

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin 1902 yılında yayınlanmaya başlayan Şura-yı Ümmet gazetesinde açıkladığı program ve amaçları özet olarak şunlardır :

" 1- Osmanlı devletinin siyasi istiklalini ve toprak bütünlüğünü her türlü yabancı müdahalesine karşı korumak.

2- İstibdadı yıkmak, meşrutiyeti kurmak ve 1876 Kanun-ı esasisi hükümlerini tatbik etmek.

3- Kurtuluş ve saadet Osmanlılıkta olduğu için bütün Osmanlıların ittihadını sağlamak.

4- Hükümet başında bulunanları zamanın ihtiyaç ve terakkilerinden haberdar etmek ve vazifeye davet etmek.

5- Islahat fikrini, Osmanlı fert ve kavimleri arasında yaymak, bundan başka, Osmanlıların en ileri milletlerle aynı seviyede olmak istidadından mahrum olmadıklarını yabancılar nazarında isbata çalışmak.

6- Osmanlı hanedanı ve hilâfet makamını, vatan ve millete faydalı olacak surette kuvvetlendirmek." (32)

Teşebbüs-i Şahsi ve Adem-i Merkeziyet Cemiyeti'nin programının esasını oluşturan düşüncelerse, yine özet olarak şunlardır :

" 1- Siyasi ıslâhat, bütün sınıflar ve tebaa için istisnasız olarak uygulanacaktır. Vilâyetlerin idaresi ademi merkeziyet (çevreden idare) ve tevsii mezuniyet (yetki genişliği) usulü üzerine kurulacaktır.

2- Vilâyet Meclisi üyeleri halk tarafından seçilecek, bu meclisler, vilâyetin mali kanun ve nizamlarıyla alâkalı meselelerde, geniş ve tam yetkiye sahip olacaklardır.

3- Payitahtta, Vilâyet Meclisi üyelerinden gönderilen mebuslardan bir Mebusan Meclisi kurulacak ve bir taraftan vilâyetler arasında, öte taraftan vilâyetlerle hükümet arasındaki rabıta ve münasebetleri sağlayacaktır.

4- Bütün Osmanlılar, ırk farkı gözetilmeksizin hak ve vazife yönlerinden eşit olacaklardır.

5- Jandarma kuvveti, vilâyetlerde, ırk nisbeti dikkate alınarak kurulacaktır.

6- Mülki taksimat ünitelerinde en yüksek mülki, mali, adli âmirler merkezi hükümet tarafından, diğer memurlar valiler tarafından ve vilâyetin ırk nisbeti dikkate alınarak halk arasından seçimle tayin edilecektir.

7- Devletlerle olan anlaşmalara saygı gösterilecektir." (33)

(32) Aynı eser, s.521,522.

(33) Aynı eser, s.522.

İttihat ve Terakki Cemiyeti ile Teşebbüs-i Şahsi Adem-i Merkeziyet Cemiyeti'nin zaman zaman birbirleriyle çatışan düşünceleri, sözü edilen yayın organlarında ve risalelerde basılarak gizlice memlekete sokuluyor, halkın istibdat yönetimine karşı bilinçlendirilmesi sağlanıyordu.

Bu tür yazılarda kullanılan dil, herkesin anlayabileceği bir dildir. Bu dille "Osmanlılık" ideolojisinin yanı sıra, "İslâmcılık" ve "Türkçülük" gibi ideolojiler işlenerek "Müslüman-Türk" halkının, "milletler manzumesi" içindeki yerini anlaması sağlanıyordu.

Özellikle İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin çevresinde yoğunlaşan ve ordu kesiminde de taraftar bularak, gelişip güçlenen bu hareket, İstibdat yönetiminin yıkılmasını ve 23 Temmuz 1908'de II. Meşrutiyet'in ilanını sağlamıştır.

II. Meşrutiyet; başlangıçtan beri anlatmaya çalıştığımız, kökleri III. Selim'in yenileştirme çabalarına varıp, II. Mahmut döneminde de devam eden, Abdülmecit dönemindeki Gülhane Hatt-ı Hümayunu, Islahat Fermanı ve II. Abdülhamid döneminde ilan edilen I. Meşrutiyet ile sürdürülen ideolojik ve kültürel kavganın bir devamıdır.

20 Kasım 1908'de yapılan seçimler sonunda, İttihat ve Terakki Cemiyeti üyeleri büyük bir çoğunlukla meclise girerler. Artık partileşen bu cemiyet ve cemiyetin önde gelenlerinin yıldızları gittikçe parlar. Bu günlerdeki hürriyet havasıyla sosyal bir patlama biçiminde gelişen yayıncılık, beraberinde ayrı ideolojik ve kültürel görüşlerin de sahneye çıkmasının nedeni olur.

"Volkan" gazetesi ve onun çevresinde oluşan İttihat-ı Muhammedî Cemiyeti, Hürriyet ve İtilaf Fırkası, kışkırtmalar, suikastler, 31 Mart Olayı ve II. Abdülhamit'in tahttan indirilerek yerine Sultan Reşat'ın çıkarılması...

Artık İttihat ve Terakki iktidardadır. Bu iktidar, kendi yıkılışı ile birlikte Osmanlı devletinin yıkılışına da varan olaylar zincirinin halkalarını oluşturarak sürer. Yeni Türkiye devletinin kuruluşunu sağlayan kadro da, büyük ölçüde bu örgüt içinden yetişmiştir.

İstibdat dönemine rastlayan çalışmalarından sonra, yine bu dönemde dağılan Servet-i Fünun topluluğu II. Meşrutiyet'in ilanından sonra da bir araya gelememiştir. İstanbul'da çıkan "Mecmua-i Edebiyye", İzmir'de çıkan

"Muktebes", Selanik'te çıkan "Çocuk Bahçesi" gibi dergilerin çevresinde, Servet-i Fünun topluluğunun dağılıp tarihi olan 1901 ile II. Meşrutiyet'in ilan tarihi olan 1908 yılları arasında Ahmet Haşim, Enis Avni, Ali Canip, Mehmet Behçet ve Tahsin Nahit gibi genç sanatçıların çekirdeğini oluşturduğu yeni bir sanat kuşağı oluşmuştur. Bir süre sonra bunlara, Yakup Kadri, Şehabettin Süleyman, Köprülü-zade Mehmet Fuat, Müfit Ratip gibi genç sanatçıların ve Celal Sâhir, Faik Âli, Ahmet Samim gibi Servet-i Fünun'cuların katılmasıyla " Fecr-i Âti" adı verilen bir edebî topluluk oluşmuştur. Bu topluluk kendisini, 24 Şubat 1910 günlü Servet-i Fünun Dergisi'nde yayınladığı bir beyannameyle kamuoyuna duyurmuştur.

Fecr-i Âti sanatçıları sanat, dil ve üslup anlayışı olarak tamamen Servet-i Fünun sanatçılarından devamı görünümündedirler. Ama artık yönetimin baskısı son bulmuş, sosyal baskı gevşemiştir. Yani, Fecr-i Âti sanatı, toplumun içinde bulunduğu ideolojik ve kültürel atmosfere ayak uydurabilecek anlayışı yakalayamamıştır. Bu yüzden, kısır bir çalışma döneminden sonra yerini, üç dört yıl gibi kısa bir süre içinde Milli Edebiyat görüşüne sahip kuşağa bırakmıştır.

Milli Edebiyat kuşağı "Türk" kelimesiyle; Ahmet Vefik Paşa'nın "Şecere-i Türkî Tercümesi" (1864), Süleyman Paşa'nın "Tarih-i Âlem"(1876) ve Ahmet Mithat'ın "Ahmet, Metin ve Şirzat" (1891) gibi eserlerinde, ilk defa bütün Türklüğü ifade eden anlamı algılayıp kavramaya, sonra "Osmanlıcılık" ve "İslâmcılık" ideolojilerini iflas ettiren olayların gelişmesiyle de yorumlamaya yönelmiştir.

Ayrıca Şeyh Cemalettin-i Afganî'nin çeşitli ülkelerde yayınladığı yazılar ve İstanbul'a gelerek yaymaya çalıştığı düşünceler, Müslüman-Türk aydınının "Müslümanlık, millet, dil, ırk" gibi kavramlar üzerindeki düşüncelerine yeni ufuklar kazandırmıştır.

Bütün bunların sonucu olarak Milli Edebiyat akımı, "Türkçülük" adı altında kültürel ve siyasi bir ideolojiyi benimseyerek, "Türk Derneği", "Türk Yurdu", "Türk Ocağı" gibi dernekler ve "Genç Kalemler", "Türk Derneği", "Türk Yurdu", "Halka Doğru" ve "Yeni Mecmua" gibi dergilerle güçlenerek çalışmalarını sürdürmüştür.

"Milli Edebiyat" akımının benimsediği, sanat ve "Yeni Lisan" anlayışı ile ideoloji olarak "Milliyetçilik", tabana yayılarak gelişmiştir.

Bu sanat ve dil anlayışı ile ideoloji, Birinci Dünya Savaşı sonunda çöken bir imparatorluğun yerine kurulan, Türkiye Cumhuriyeti aydınlarının da benimsediği ve üstünde titrediği kültürel değerler olmuştur.

2. Kültürel Kişiliği

Ömer Seyfettin, Osmanlı devletinin göçerken yaşadığı, en bunalmış son günleriyle, yeni Türkiye devletinin kurulma çalışmalarının yapıldığı ilk günleri arasında yaşamıştır. Bu dönem, Türk tarihinin askerî, siyasi, iktisadi ve sosyal olaylar bakımından en yoğun ve çalkantılı dönemidir.

Ömer Seyfettin, daha çocukluk günlerinden itibaren yağmalanmakta olan bir ülkenin insanı olarak yaşamıştır. Kısacık hayatında yaşadığı bunca olayın niteliği ve onların Ömer Seyfettin'in psikolojisi üzerinde yaptığı etki, onun asker kişiliğinin, ülkücü karakterde sanatçı kişiliğe dönüşümünü sağlamıştır.

Sert yaratılışlı, ödünsüz bir eğitim anlayışına sahip asker bir babayla, kültürlü, şefkatli ve hoşgörülü bir annenin oğlu olması, temelde bu dönüşümü hazırlayan nedenler olarak değerlendirilmelidir.

Gönen, İnebolu ve Ayancık gibi küçük kasabalardaki ilköğrenim yılları Ömer Seyfettin'i çok etkilemiştir. Onun bazı hikâyelerinde, çocukluk anılarıyla yüklü bu güzel yerler, okul, aile ve çevre üçgeni içinde, bazan hayal meyal ama özlemle anlatılır. And, Kaşığı, İlk Namaz gibi duygu yüklü hikâyeleri bu yılların etkisiyle yazılmıştır.

Ömer Seyfettin'in;

"Ben Gönen 'de doğdum. Yirmi yıldan beri görmediğim bu kasaba hayalimde artık seraplaştı. Birçok yerleri unutulmuş eski, uzak bir rüya gibi oldu. O zaman genç bir yüzbaşı olan babamla her vakit önünden geçtiğimiz Çarşı Camii'ni, karşısındaki küçük, harap şadırvanı, içinde binlerce kereste tomruğu yüzen nehirciği, bazı yıkıma uğramış gittiğimiz sıcak sulu hamamın derin havuzunu şimdi hatırlamağa çalışırım. Fakat beyaz bir nisyan dumanı önüme yığılır. Renkleri siler, şekilleri kaybeder... Pek uzun gurbetlerden sonra vatanına dönen bir adam doğduğu yerin ufku nu koyu bir sis altında bulup da sevdiği şeyleri uzaktan bir an evvel

göremediği için nasıl mahzun olursa, ben de tıpkı böyle meraka, sabırsızlığa benzer bir elem duyarım. O her, akşam sürülerle mandaların, ineklerin geçtiği tozlu, taşsız yollar, yosunlu, siyah kiremitli çatılar, yıkılacakmış gibi duran büyük duvarlar, küçük, ahşap köprüler, nihayetsiz tarlalar, alçak çitler hep bu duman içinde erir..." (34) diye başlayıp, "Ve kavmiyetimizden, hadsî (intuitif) Türklükten uzaklaştıkça, daha müteaffin derinliklerine yuvarlandığımız karanlık uçurumun bu ahlâksızlık ve bozukluk, vefasızlık ve hodgâmlık, âdilik ve miskinlik cehenneminin dibinde meyus ve şartlaşmış kıvranırken, saf ve nurdan mazi, kaybolmuş bir cennetin hakikatten uzak bir serabi halinde karşımda açılır... Beni mütesellî ve mesut eder. Saatlerce Mıstık'ın hatırasıyla, bu muazzez ve necîp matemini eskiyip unutuldukça daha ziyade kıymeti artan tatlı ve mahzun acısıyla mütelezziz olurum..." (35) diye biten And adlı hikâyesi, bu dönemin, Ömer Seyfettin'de geliştirdiği yurt, millet ve aile sevgisine örneklik teşkil edecek niteliktedir.

Ömer Seyfettin'in yurt, millet ve aile konularında kısacık hayatı boyunca yaşayacağı büyük yıkımlar; onun gerçek yüzleriyle tecrübelerinde değerlendirdiği bu kavramları, çocukluğunda algıladığı biçimleriyle bilinçaltında yaptığı karşılaştırmalar yüzünden olmuştur.

Bu karşılaştırmalarda onun tercihi, çocukluk döneminde oluşmaya başlayan yurt, millet ve aile gibi kavramların idealize şekilleridir. Onun bir ülkü olarak geliştireceği ve kavgasını vereceği bu idealize kavramlar, çocukluk döneminden itibaren kültürel kişiliğini de belirler.

Ömer Seyfettin'in, İstanbul'da Mekteb-i Osmânî'de başlayıp Mekteb-i Harbiye-yi Şahane'de biten öğrenim döneminde, hem asker hem de sanatçı yanıyla yavaş yavaş olgunlaştığı görülür. Onda edebiyata karşı küçük yaşlarda başlayan ilgi, ortaöğrenim döneminde de sürmüştür. Kendisi bu dönemle ilgili olarak şu bilgileri verir:

"Daha çocukken evimizde bir çok divânlar vardı. Onları okuya okuya edebiyata heves ettim. Fakat eski edebiyatın çeşnisini, zevkini tattığımı iddiâ edemem. Çünkü bunun için başka bir ilim, başka bir tah-

(34) Ömer Seyfettin, Falaka-Kaşığı-And-Boş İnançlar, Bilgi Yayın-
evi, Ankara 1970, s.29.

(35) Aynı kitap, s.38.

sil ister. Pek genç iken gazeller filân da yazdım. Fakat tabîî saçma şeylerdi. O vakitten aklımda 'Leylâ ile Mecnun'lar kaldı. Demek, hakikatte yalnız onları anlayabiliyormuşum. Bugün artık 'edebiyat-ı atika'-mıza hiç taraftar kalmadığı için, bu, bahse bile değmez sanırım. Divân Edebiyatı! İşte nihayet edebiyat tarihi için bir sâhâ ! Daha fazlasına aklım ermez. Şinâsî'den sonraki edebiyata gelince: Kemal Bey'i çok sevdim. 'Evrâk-ı Perişân'dan sayfalar ezberledim. Bana 'hayâtiyet' veren, beni iyiye, doğruya, güzele samimiyetle alâkadâr eden Kemal'dir sanıyorum. Ne yalan söyliyeyim, Hâmid'i pek o kadar anlıyamıyorum. Ekrem Bey'e gelince, Nejad'ı için yazdığı şeylere hâlâ bayılırım, ne müessir şeylerdir!...

Fikret!... İşte bana mükemmellik iştîyâkını veren! İdâdiye mektebinde iken hep 'Rebâb'ı okuyordum. Halit Ziya, bizim ilk üstâdımızdır. Ben bir gece hiç uyumamış, sabaha kadar 'Bir Ölü'nün Defteri'ni okumuştum...

Hüseyin Cahit bir tek roman yazmıştır: 'Hayâl İçinde', ama ne roman! Hayat olduğu gibi içinde... Nezih, hâlâ gözümün önündedir. Rauf'un 'Eylul'u bizim edebiyatımızda emsâli bulunmayan bir eserdir. Yüksek, ulvî, manevî, ruhî kadın aşkı! Hiç temâs yok. İdeal aşk! Aşkın hürmetten nasıl doğduğunu anlamak için bu romanı okumalı. Her vakit söylerim. Yine de söylerim, eğer Fikret'le arkadaşları tabîî lisânı kavrayabilseydiler, şüphesiz bizim ebedî klâsiklerimiz olurlardı. Çünkü asrî edebiyatın tekniğini olduğu gibi kabul etmişlerdi." (36) görüldüğü gibi Ömer Seyfettin, bu sözleriyle Türk edebiyatından ilk etkilenmelerini açıklarken, bunlardan hareketle bir yandan da, dil konusundaki düşüncelerine hangi karşılaştırmalarla vardığını belirtiyor.

Edirne Askerî İdadisi'nde okuduğu yıllardan itibaren yazma denemelerine de başlayan Ömer Seyfettin, Mekteb-i Harbiye döneminde edebiyata iyice yönelir. Bu dönemde, yaşının da gereği olarak gençlik tutkularıyla dolu şeyler de olsa yazdıkları, onun kısa bir süre sonra olgunlaşacak kültürel kişiliğinin, edebî hazırlığı olarak değerlendirilmelidir.

7 Kanunievvel 1316 (2 Aralık 1900) tarihinde, Mecmua-yı Edebiyye'-

(36) Ruşen Eşref, Diyorlar ki, İstanbul 1918, s.241.

nin dokuzuncu sayısında yayınlanan "Terâne-yi Giryân" adlı şiiri, bu dönemde yazdıklarına bir örnek olarak verilebilir:

" Çırpınırken bu rûh-ı masûmum...
Ufk-ı uryân-ı infisâlinde,
Bana bir ses, figân-ı nâlende
Ooh.. Söyler ki şimdi mecrûhum.

Şimdi aşkım yetîm ve pejmürde
Sürünür bir semâ-yı mâzîye
Ooh.. Söyler ki şimdi mecrûhum.
Bu emeller, ümîdlerim bîtâb

Arıyor âsmân-ı zulmette
Bir hayâl, bir neşîde-yi heyhât'...
O leyâl-i garâm-sûz ve nihân
Şimdi okşar fezâ-yı firkatte
Şi'r-i sevdâmı âh... Belki hayât...
Ezdi ummîdimi, emel nisyân..."

Görülüyor ki Ömer Seyfettin, bu döneminde konu, dil ve üslup olarak ve genelde sanat anlayışı olarak, tamamıyla Servet-i Fünun'culara özenir durumdadır. O, kısa bir süre sonra kültürel bakımdan gerçek kişiliğini bulacak ve bu örnekteki dil ve üslup ile bu sanat anlayışını yitirecek hareketin önde gelen kişilerinden biri olacaktır.

Ömer Seyfettin'in, Mekteb-i Harbiye'yi bitirdikten sonraki dönemi, İzmir dönemi olarak değerlendirebiliriz. Bu dönemde o, Türkçü Necip, Yakup Kadri, Baha Tevfik, Şehabettin Süleyman, Bezmi Nusret gibi kişilerle arkadaşlık eder. Fransızca öğrenir. Yabancı yazarlardan Gustave Flaubert, Emile Zola, Guy De Moupassant gibi kişilerin eserlerini okur. Bu zaman diliminde bu çevre, Ömer Seyfettin'in kültürel kişiliğinin belirginleşmesini sağlamıştır.

Yakup Kadri, İktisat gazetesinde yazdığı bir yazıda İzmir dönemi Ömer Seyfettin'ini şöyle anlatıyor:

"Kendisini bundan onüç ondört sene evvel (1906/07) İzmir'de tanıdım. Ben bir mektep çocuğu idim, o genç bir zâbitti; fakat askerlikten ziyâde fikrî ve bedîî meselelerle meşgûldü ve İzmir'in daracık irfân

muhitinde epeyce şöhretli bir muharirdi. Haftalık bir gazeteye hepimizi hayran eden küçük hikâyeler, mensûreler, makaleler yazıyor ve her yazısında mûnis, hoş bir yenilik gösteriyordu. Uslûbunda o zamana kadar hepimize meçhûl tatlı bir sâdelik, hislerinde marazî ve acâyip olmaksızın müfritleşen bir incelik ve fikirlerinde hepimizi şaşırtan ve sersemleten bir orijinalite vardı. Derhâl büyük bir takdir ve muhabbetle etrafına toplandık; diyebilirim ki, bir kaç zaman bize âdetâ edebiyat vâdisinde rehberlik ve mürşitlik etti. Baha Tevfik, Şahâbettin Süleyman, o ve ben, birbirimizden hiç ayrılmaz coşkun şiir meczuplarıydık. İzmir Askerî Kıraathânesi ve Kemeraltı'nda Giritli Ali Efendi'nin Kütüphanesi, her günlük içtimâ yerimizdi. Baha Tevfik, müstehzî ve reybî, Şahâbettin Süleyman coşkun ve gürültücü, ben utangaç ve sükûti, akşam üstü mektepten çıkar çıkmaz, koltuğumuzun altında bir yığın kitap, bizi bekleyen genç zâbitle görüşmeğe giderdik. Bu genç zâbit, bilâfâsıla neşeli, bilâfâsıla şûh ve cevvâl, o fikirden bu fikire, bu bahisten o bahise atlar, ekseri meselelerde düşüncelerimiz birbirine uymadığı hâlde, neticede yine bizimle müttefik kalırdı. Ne kadar mûnis, ne kadar hafif bir zekâsı vardı. En acayip nazariyeler bile onun ağzında tabîîleşir ve bizim çoktan inandığımız, bildiğimiz kanaâtler sırasına geçerdi."(37)

Ömer Seyfettin için İzmir dönemi Tahir Alangu'nun; "Ömer Seyfettin'in bu İzmir günlerinde, edebiyata yönelmede, Baha Tevfik'le çevresindekilerden, 'sâde lisan' konusunda da, kendi mütevazî çevresinde 'Dilde Türkçülük' düşüncesinin öncülüğünü yapan Türkçü Necîp Bey'den etkilendiğini görüyoruz. Ondaki, sürekli bir saplantı hâlinde hayatına hükmedeceğini göreceğimiz batı edebiyatı ve felsefe merakı, eski töreler ve geleneklere karşı çıkış, sert ve hırpalayıcı eleştirme eğilimi, bütün davranışlarında akılcılığı yürütme çabası, Baha Tevfik'le tam bir aynılık gösterecektir." (38) diye ifade ettiği gibi ayrı bir okul dönemi olmuştur.

Ömer Seyfettin'in hayatında, Balkanlarda geçirdiği acılı günler, apayrı bir önem taşır. O, Osmanlı devletinin bu kesiminde, koskoca bir devletin batışını seyrederken, bu batışın nedenlerini de sezmeye ve onları yorumlamaya başlar.

(37) Tahir Alangu, Ömer Seyfeddin - Ülkücü Bir Yazarın Romanı , İstanbul 1968, s.95,96.

(38) Aynı eser, s.103.

Balkanlardaki komitaların, milliyetçilik duygusuyla Osmanlı devletine karşı açtıkları savaş ve bu savaşa ırkdaşlarının verdiği destek, Müslüman-Türk bir çok aydın gibi Ömer Seyfettin'in de dünya görüşünü sarsmış ve onun milliyetçilik ülküsüne yönelmesine neden olmuştur. Bu dönem, Osmanlı devletinin hâlâ sıkı sıkıya bağlanmaya çalıştığı "Osmanlılık" ideolojisinin, Osmanlı devletinin geniş coğrafyası içindeki değişik ırkların, ayrı ırklar olduklarını silahla haykırmaya başlaması sonucunda, Türk aydınının kafasında da iflâsı dönemidir. Her ırktan sonra, Türk aydını da ayrı bir ırka mensup olduğunun bilincine varabilmiştir.

" Bir elinde mavzer, ayaklarında dolama çarık, göğsünde çapraz bağlanmış fişeklik, sarp Balkan'da Bulgar komitalarını izlerken, Bulgar köylerinin basık ve tavanları isten kararmış hanlarında, dağ eteklerine sığınmış sınır karakollarında, yağ kandillerinin veya ocak ateşlerinin ışıkları altında okumağa ve arkadaşlarına mektuplar karalamağa çalışır, bazan da ıslak çadırın içinde titreyerek ısınmağa çabalarken, büyük çam ormanlarının kuytuluklarına sığınmış oduncu kulubelerinin çıtırtılı ocak ateşleri karşısında dalgın hülyâlar kurarken, onun içinde, İstanbul'dan İzmir'e getirdiği, oradan da Balkanlara sürüklediği bir eski kişiliğin bazı yönleri yavaş yavaş kılık değiştiriyor, yeni bir Ömer Seyfettin, dağdan elinde ateşle inecek bir öncü doğuyordu." (39)

Ömer Seyfettin'in kültürel kişiliği artık bütün yönleriyle oluşmuştur. Bundan sonraki dönemlerinde meydana gelen, ordudan ayrılışı, Balkan Savaşı, yeniden orduya alınışı, esirliği, annesinin ölümü, babasının yeniden evlenişi ve ablasının hastalığı ile yalnızlığı, Birinci Dünya Savaşı, Calibe Hanım'la evliliği ve kızı Güner'in doğuşu, evliliğinin sona ermesi ve yeniden korkunç yalnızlığı, mütareke yılları ve İttihat ve Terakki'nin önde gelenlerinin yurt dışına kaçmaları, diğerlerinin tutuklanması gibi olaylar onun kültürel kişiliğinin ana çizgilerini hiç değiştirmez. Sadece, bu olaylar Ömer Seyfettin'i, bu kişiliğin ana çizgilerinde yönlendirici bir etken olurlar.

Öyleyse Ömer Seyfettin'in kültürel kişiliğinin ne olduğu konusunu, Balkanlardaki döneminden itibaren yaptığı kültürel çalışmalarla açıkla-

mak gerekir.

Önce, Manastır'da Hüsnü ve Hâmit adlarındaki iki genç tarafından Hüsn ve Şiir adıyla çıkarılmakta olan dergi, diğer bazı gençler gibi Ömer Seyfettin'in de yazılar gönderdiği bir dergi durumundadır. Bu derginin adı değiştirilerek Genç Kâlemmler olur ve başına da ilkin İttihat ve Terakki'nin genel merkez görevlilerinden Nesimî Sârim getirilir. Kısa bir süre içerisinde, milliyetçiliği bir ideoloji olarak benimseyen Ömer Seyfettin, Âkil Koyuncu, Rasim Haşmet, Ali Canip gibi gençler bu dergi etrafında toplanırlar.

Böylece, 15 Kânûnusânî 1326(28 Ocak 1910) da Yakorit'ten Ali Canip'e yazdığı mektupta;

" Sevgili Canib Bey,

Cevabınızı almadan işte ben size yazıyorum. Size bir teklifim var. Kanaatlerinize pek yakın olduğu için hemen kabul edeceksiniz sanıyorum. Bakınız ne! Biraz izah edeyim: Edebiyattan nefret ettiğimi ve bu nefretimin iğrenç, tiksindirici bir nefret olduğunu yazmıştım. Bu nefretim edebiyata olmaktan ziyade lisanadır. Bizim lisanımız - her zaman düşündüğümüz gibi- berbad, perişan, fenne, mantika muhalif bir lisanıdır. Garp edebiyatını biraz tanıyan, mümkün değil bu nefretten kurtulamaz.

Bu lisanı zaman ve vakıfane bir sây tasfiye eder. Ben işte edebiyattan vazgeçtikten sonra tetebbü edeceğim fenlere, ilimlere çalışırken bu tasfiyeye yardım edeceğim. '.....' ve '.....' gibi, nura, hakikatte muhtaç Türkleri Asya'nın karanlıklarına götürmeğe çalışmayacağım. Sâ-yimin esasını teşkil edecek noktalar pek basit: arapça, farsça terkiplerin hiç lüzumu yoktur. Bunlar ancak süs içindir. Kimin gösterecek, teşhir edecek fikri yoksa onları çok kullanır. Eğer terkipler terk olunursa tasfiyede büyük bir adım atılmış olmaz mı?.

Bunu yalnızca başaramam. Geliniz Canib Bey, edebiyatta, lisanda bir ihtilâl vücuda getirelim. Ah büyük fikir, sây, sebat ister." (40) diye seslenen Ömer Seyfettin, arzuladığı kadro ve şartları bu dergide bulabilmiştir.

(40) Ali Canib Yöntem, Ömer Seyfeddin, İstanbul 1947, s.11.

Ömer Seyfettin, Genç Kalemler dergisinde, 5 Nisan 1327 (18 Nisan 1911) de imzasız olarak yayınlanan Yeni Lisan adlı baş makalesinde dil, üslup ve genel olarak edebiyatımız hakkındaki düşüncelerini açıkça ortaya koyar. Bu yazısında o, edebiyatımız ve dilimizin dünü ve bugününü değerlendirdikten sonra, dil konusunda yapılması gerekenleri şöyle sıralar:

" Görülüyor ki, şimdiye kadar millî bir edebiyat vücuda getirmemişiz. Eskiler İrana teveccüh etmiş, yeniler, yani dünküler, kendileri için yeni bir lisan ibda etmeğe lüzum görmiyerek ve mümkün olduğu kadar da bozarak hep eskilerin lisanını kullanmışlardır. Şimdi yeni bir hayata, bir intibah devresine giren Türklere yeni, tabîî bir lisan, kendi lisanları lâzımdır. Millî bir edebiyat vücuda getirmek için evvelâ millî bir lisan ister. Eski lisan hastadır. Hastalıkları, içindeki lüzumsuz ve ecnebî kaidelerdir. Evet şimdiki lisanımızda arabî ve farisî kaideleriyle yapılan cemler, terkiбіizafî, terkiбитavsifî, vassı terkiбіler yaşadıkça saf ve millî addolunamaz. Bu lisanı kimse anlamaz. Ekseriyet bigâne kalır. Kitaplar satılmaz. Vatanda mütalâa ve tettebbü merakı husule getirilemez. Otuz milyonluk bir memlekette en büyük ve en meşhur bir gazeteden otuz bin nüsha satılamaz, en mükemmel ve müfit kitabın satışı nadiren bini tecavüz eder.

Hareket zamanı artık gelmiş ve hattâ geçmiştir. Maziye, düne, zevke, itiyada aldanarak maddi düşünmekten vazgeçmeliyiz. Düşünmeli, gene düşünmeli, tekrar düşünmeli ve kat'î kararımızı vermeliyiz. Lisanımızı böyle dağınık, meçhul, istidatsız bırakan nedir? Bize vâsi bir lisan lâzım, lâkin muntazam ve mazbut olmak şartıyla! Dünyanın en mükemmel, en basit, en sade ve tabîî bir sarfı olduğu bütün lisan âlimlerince iddia ve beyan olunan türkçe sarfımızı tanımalı, onun üzerine ifsat edici bir leke gibi düşen ecnebî kaideleri atmamızdır. Arabî ve farisî edatları asla kullanmamalıyız. Hele terkipleri mutlaka, mutlaka türkçe kaidesiyle yapmalıyız. O vakit lüzumsuz olan bazı arabî ve farisî kelimelerin kendi kendilerine savuştuklarını göreceksiniz.

Bu pek küçük olacak, fakat maddeleri az kanunlar nasıl kuvvetli ve mükemmelen riayete elverişli ise bu da öyle sade ve kat'î.. Arabî ve Farisî terkipler atılacak. Hangileri müstesna olacak? Evvelâ şunu söyleyelim ki, evvelâ ilmî ve fennî istılahlara şimdilik dokunamayız.

'Muhitülmaarif' heyeti teşekkül etti. Bütün ıstılahlara kat'î bir şekil verecek. Biz onları bir kelime gibi kabul edeceğiz. Terkip nazariyle bakmıyacağız. Bakınız, sonra nasıl:

1- Arabî ve farisî kaideleriyle yapılan bütün terkipler terkölunacak. Tekrar edelim: Fevkalâde, hızsıhha, darbimesel, sevkıtabî gibi klişe olmuş şeyler müstesna...

2- Türkçe cem edatından başka katiyen ecnebi cem edatları kullanılmıyacak: İhtimalât, mekâtıp, memurin, hastegân yazacak yerde ihtimaller, mektepler, memurlar, hastalar yazacaksınız. Tabîî kâinat, inşaât, ahlâk, müslüman gibi klişe haline gelmişler müstesna...

3- Diğer arabî ve farisî edatları da atacaksınız! Eya, ecil, ez, men, an, ender, ba, beray, bi, na, ter, çi, çent, zi, âlâ , fi, gâh, gin, âsa, veş, ver, nâk... gibi edatlar terkölunacak; ancak tekellüme girmiş, tamamiyle türkçeleşmiş olan amma, şayet, şey, keşki, lâkin, nâşi. hemen, hem, henüz, yani... gibileri kullanılacak. Unutmıyalım ki, terkölunmasını arzu ettiğimiz bu edatlar kullanılsa bile terkip kaideleri gibi lisanın tekellümüne giren 'san'atkâr' gibi kelimeleri serbestçe söyler ve yazabiliriz.

Farisî kelimeleri, arapça masdarları, türkçemizdeki mânalarına göre isim veyahut sıfat telâkki edeceğiz. Farisî ve arabî nisbet mânasını ve edatını haiz olan kelimelere umumiyetle sıfat diyeceğiz. Lisanimizde yalnız türkçe kaideleri hükmedecek, yalnız türkçe, yalnız türkçe kaideleri... türkçenin mekanizmasını bozan arabî ve farisî kaideleri bilmiyeceğiz. Anlamıyacağız. Bu adım kat'î olacak, yeni lisanla ilmî, fennî, edebî yazılar yazacağız, hikâyeler telif, şiirler tanzim edeceğiz, ve eskilerden kimse, hattâ Edebiyatı Cedidenin, şimdi, susan, o meyyus ve müteheyyiç münekkidi bile artık mütehakkımane: 'bizim lisanimizi, dünkülerin lisasını telâffuz ediyorsunuz ' demeğe cesaret edemiyecek. Görecekler ki, bu lisan başka bir şeydir. Saftır, tabîîdir. Fuzulî ve Nef'î lisasının bir karikatürü, bir taklidi, bir harabesi, bir piçi yani dünkülerin, kendilerinin lisanı değildir. Şüphesiz ihtiyarlar mevcudiyetlerini muhafaza etmek hissine mağlup olacaklar, ölümlerini tahakkuk ettirecek, henüz altında kımıldadıkları taze kabirlerinin üzerine bir nisan âbidesi dikecek olan bu teşebbüse tenezzül etmiyorlarmış gibi - hücum etmezlerse bile- düşman kalacaklardır.

Her şeyi hükûmetten beklemiyelim. Bu irsî hastalığı tedavi edelim. Artık lisanımızın ıslah ve tasfiyesini de, Maarif Nezaretine bırakır ve beklersek vay halimize!... Maarif Nazırı Efendi Hazretleri şüphesiz dünyanın en namuslu, en âli, en kalbi temiz bir adamıdır. kendini bütün hürmetlerimizle selâmlar ve isimlerini işitince kırk beş derececek bir zaviye hâsıl ederek eğiliriz. Bu, bizim vicdanî, içtimaî, siyasî ve mukaddes bir vazifemizdir. Bununla beraber bu muhterem, bu büyük, bu mütebahhir zatın cümlelerin tarzları ve teşekkülleriyle muzaf ve muzafunileyhlerin, sıfat ve mevsufların evvel ve âhır gelmelerinden dimağında hâsıl olan ıntıbanın, fen nazarındaki mahiyetini tanımadığını itiraf etmeğe mecburuz. Yaşının ve itminanının tesiriyle yeni felsefeye, fennin her hakikati çırpıplak ortaya çıkaran yeni nazariyelerine, yeni hareketlerine yabancısıdır ve kendilerine benziyen zatlar Fransa Encümen-i Dânişinde de az değildir. Çünkü bu yabancılık bir iktidarsızlık sayılmaz. Kimbilir ne güzel belâgat, meanî, mantık, fıkıh ve saire bilirler. Fakat psikoloji, fizyoloji gibi yeni ilimleri?... Hiç! Yahut pek az... Bunları bilen, bunlarla muhakeme eden gençler, gençler, gençlerdir. Ömürlerini maziye hasretmeyip daima müstakbele, fenne, zîya ve hakikate koşan yeni gençlerdir. İhtiyarlarla, ihtiyar gençler artık hiç bir vakit ekseriyeti teşkil edemeyecekler ve bu sebeple muhterem Maarif Nazırı Efendi Hazretlerinin riyasetinde toplananların ilmî ve edebî fikirleri yalnız kendilerine, yani maziye münhasır kalacaktır. Biz, bütün karanlıklardan uzak, hür ve müstakil, ilim ve edebiyat için çalışacağız. Gayemiz millî bir lisan, millî bir edebiyat vücuda getirmek olacaktır." (41)

Türk dili ve Türk edebiyatı konusundaki bu sağlam düşünceler, Ömer Seyfettin'in bundan sonra yazdığı aynı konulu diğer makalelerine de temel oluşturmıştır. Ömer Seyfettin, bu düşüncelerini, kendi hikâyelerinde bütünüyle uygulayarak "yeni lisan"ın en güzel örneklerini vermiştir.

Aynı makalenin, "Ey gençler! " diye başlayan son bölümünde Ömer Seyfettin, mensubu olduğu Türk milletinin geleceği demek olan gençliğe seslenir. Çünkü "istikbal" onlardadır. O, bu sözlerinde sosyal, siyasi

ve edebî konuları "dil"e bağlayan, ödünsüz, yalın ve ateşli bir yol gösterici durumundadır:

"Ey gençler! Ey bugün eski devirden kalma mekteplerin dar ders-hanelerinde kuru sıralar üzerinde müstakbeli kazanmak için çalışan gençler, sizi bekleyen vazifeler pak ağırdır. Siz, bütün dünyaca siyasî ve içtimaî mevcudiyeti silinmek istenilen bir milleti kurtaracaksınız. Evet bütün dünyaca... Avrupalıların hilâl ve salip namına yaptıkları haksızlıkları şüphesiz biliyorsunuz... Unutmayınız ki, etrafımızdaki Bulgar, Sırp, Karadağ, Yunan hükûmetleri ihtizar dakikalarımızı beklediklerini saklamıyorlar. Rumların, Bulgarların, Sırpların Osmanlılık vatanındaki mektepleri meydana... Oralarda şiddetli bir Türk düşmanlığı talim olunuyor ve bunu bütün dünya biliyor, gazeteler yazıyor. O halde korkmayınız, sizin bilmenizde bir beis yoktur. Mehmet Alinin çocukları bir vakit Mısırda 'türkçe'nin tekellümünü nasıl menedip Türklüğü oradan tardeyledilerse bugün Suriyede de lisanımıza karşı buna benzer bir istigna görüyor, oralarda 'İstiklâl Fırkası' namıyla bir Arap cemiyeti olduğunu, hattâ cemiyetin reisinin Avrupa gazetelerine muhbirlik ettiğini anlıyoruz. Arnavutların bir kısmı tarihteki kardeşliğimizi unutarak, millî bir lisan, millî bir edebiyat ihdasına çalışıyorlar ve siyonizmin bile miskin irticaî emelleri bizim zararımıza müteallik gibi duruyor. Haricî düşmanlarımızın kırmızı pençeleri, bu pençelerin zehirli tırnakları içimizde, kalbimizin üzerinde kımıldıyor. Ey gençler, bunları siz duyuyor musunuz? Yirminci asırdaki vâsi ve müthiş 'ehlisalip teşkilâtı' silâhsız ve medenî hücumlarını zavallı yetim hilâle, bizim üzeremize, Osmanlı Türklüğüne tevcih ediyor. 500, 600 sene evvelki mağlûbiyetlerin intikamı heyezanları bugün kabarıyor ve siz, ey gençler, hâlâ uyuyor musunuz?

Uyanınız, galebe için düşmanlarımızı tanımak lâzımdır ve biliniz ki, bu sırada muharebeyi ordular yaparsa da muzafferiyeti asla kazanamaz. Muzafferiyet intizam ve terakkinindir... İşkodradan Bağdada kadar bu kıt'ayı, bu Osmanlı memleketini işgal eden turanî ailesi, Türkler ancak kuvvetli ve ciddî bir terakki ile hâkimiyetlerini, mevcudiyetlerini muhafaza edebilirler, terakki ise ilmin, fennin, edebiyatın hepinizin arasında intişarına vâbestedir ve bunları neşr için evvelâ lâzım olan millî ve umumî bir lisandır. Millî ve tabîî bir lisan olmazsa ilim, fen,

edebiyat gene bugünkü gibi bir muamma halinde kalacaktır. Asrımız terakki asrı, mücadele ve rekabet asrıdır. Biz bir köşeye çekilip Nedimin parlak fakat tabiata muhalif terkiplerini terennüm edersek mezarımızı kendi elimizle kazmış oluruz. Ancak zevk ve şehvet, riya ve temellük mevzularına lâayık olan o süslü lisanı, eski lisanı, beş asırlık bir mantıksızlığın, bir tuhaflığın doğurduğu dünkülerin lisanını terkedelim. Esaslarıyla, kaideleriyle yaşayacak olan türkçemizi yazalım. Eski ve dünkü edebiyatımızın mahiyetini işte deminden hülâsa ettik. İrandan ve Fransadan çalınmış şeyler... Onlara katiyen ehemmiyet vermeyiniz ve bilin ki, edebiyatımız, hakikatte bizim tarihimiz ve milliyetimiz için bir şân değil, bir şeyndir.

Evet ey gençler! Hepiniz yeni lisanı ihya ve icada çalışınız, zekânınızı, meharetinizi, dünküleri körükörüne taklide değil, yeni lisanı vaz ve tesise sarfediniz. Yazdığınızı herkes anlarsa, severse kitaplarınız çok satılacak, zengin olacak, sâyinizin mükâfatını göreceksiniz, dünküleri taklit etmekte devam ederseniz, bir gün nihayet onlar gibi meyus olarak yazı yazmağa tövbe edecek, 'otuz milyonun lisanı' diye telif ettiğiniz kitabın beş yüz tane satılmadığını, kâğıd parasını çıkaramadığını görerek müteessir olacaksınız. Siz muhafazakârlık ettikçe yani maziye muhib ve sadık kaldıkça kaybolacak olan şahsî menfaatleriniz yanında âlî, muhterem, büyük bir menfaat, millî menfaat da kaybolacaktır. Bunun için mesulsünüz. Eskiler ve dünküler idraklerinde mahdud ve masumdular. Sathî ve behimî düşünürlerdi, onların gayesi 'hâl ve mazî' idi, sizin gayeniz istikbal, istikbal, istikbaldir. Sizden sonra gelecek olan nesil, idrakinize rağmen muhafazakâr ve maziye muhib kaldığınızı görürse size ebedî lânetler edecektir. (42)

Ömer Seyfettin'in dil konusundaki bu düşünceleri, özellikle 1908 yılından sonra, Türk aydınının kafasında oluşan "bizim dilimiz nedir?" sorusuna en güzel cevabı verebilecek kesinlikte ve genişliktedir. Bu düşünceler, aynı zamanda kendisini hâlâ Osmanlı olarak kabul eden bir milletin, asıl kimliğini tesbit niteliği de taşır. Ayrıca o, birçok hikâyesinde milliyetçiliği değişik biçimlerde ele alarak işlemiş ve Türk aydınının bilinçlenmesinde etkili olmuştur.

(42) Aynı eserden, s.131, 132, 133.

Ömer Seyfettin'in dil ve edebiyat anlayışı dışında kalan ve onun kültürel kişiliğini de belirleyen diğer hususlar, bu çalışmanın "Ömer Seyfettin'in Hikâyelerindeki Eğitim Değerleri" bölümünde hikâyelerinden hareketle ayrıntılarıyla incelenecektir.

Denilebilir ki Ömer Seyfettin, yaşayışıyla kültürel ve diğer alanlardaki düşüncelerini eserlerine uyarlama bakımından sağlam bir bütün olabilmiş, öncü ve ender sanatçılarımızdan biridir.

3. Öğretmenliği

Subaylık, insanları belli bir amaç için, en iyi şekilde yetiştirme ve yönlendirme mesleğidir. Yani eğitim ve öğretim yönü de olan bir meslektir. Onun, üzerinde durduğu eğitim değerleri ve bu değerleri insanlara yükleme metotları, varoluş nedenlerine uygun bir şekilde oluşmuştur. Ama onda da konu insandır.

Ömer Seyfettin, subay olarak yetiştirilmiştir. Fakat o, subaylıktan çok hikâyeci olduğu gibi, en az subay olduğu kadar öğretmendir de. Çünkü o, subaylık mesleğinin eğitim ve öğretimle ilgili formasyonuna sahip olmak ve onu kıışlada uygulamaktan öte, çeşitli okullarda fiilen öğretmenlik yapmıştır.

Tahir Alangu'nun, Ömer Seyfettin'in arkadaşları Aka Gündüz ve Süreyya Saltuğ ile yaptığı konuşmalardan aktardığına göre, Ömer Seyfettin 1906 yılında İzmir'de açılan "Jandarma Okulu"na öğretmen olarak atanır.(43) Ömer Seyfettin'in İzmir günlerinden arkadaşı olan Bezmi Nusret Kaygusuz da Jandarma Okulu'na onun, hem de "Ulum-ı Diniyye" öğretmeni olarak atandığını belirtir. (44) Onun, bu okuldaki öğretmenliği, 1908 yılı sonlarında Selanik'teki Üçüncü Ordu'ya atanmasına kadar sürmüştür.

Ömer Seyfettin'in Jandarma Okulu'ndaki öğretmenliğiyle ilgili fazlaca bir bilgiye sahip değiliz. Kaldı ki onun buradaki öğretmenliği, konumuza esas olan sivil öğretmenliği değildir.

(43) Tahir Alangu, Ömer Seyfeddin - Ülkücü Bir Yazarın Romanı , İstanbul 1968, s.93.

(44) Bezmi Nusret Kaygusuz, Bir Roman Gibi, İzmir 1955, s.25,26.

Onun asıl öğretmenliği, 23 Şubat 1914'te, askerlikten ikinci kez ayrılmasından sonra, hikâyelerinin yanı sıra geçimini sağlamak için, "Kabataş Sultanî"sine öğretmen olarak atanmasıyla başlar ve Birinci Dünya Savaşı yıllarında "İstanbul Erkek Muallim Mektebi"nde görev almasıyla devam ederek, hasta olup yatağa düşünceye kadar tam altı yıl sürer. Bu süre içinde Ömer Seyfettin "Kabataş Sultanî"sinin "devre-i saniye" denilen üç sınıflı lise bölümünün edebiyat dersleriyle, "İstanbul Erkek Muallim Mektebi"nin, "edebî kıraat" derslerini okutmuştur.

Genç Kalemler dergisinin 1909 Nisan sayısında yayınladığı, anılarına dayalı "İrtica Haberi" adlı hikâyesinde Ömer Seyfettin, öğretmenlikle ilgili hayaller kurmaktadır: (45)

" Oniki sene askerlikten sonra istifâ edecek ve hoca olacaktım. Gençliğimi orduda geçirdikten sonra, ihtiyarlığımı mektepte, dershâne-lerde geçirmek istiyordum. En birinci emelim tarih okutmak, muhâkeme etmesini öğretmek, mütebeddil ve fâni hakikatleri katî bir surette ih-sâs ve tâlim etmekti." (46)

Her ne kadar esirliğin yılgınlığıyla, Naflion'dan arkadaşı Ali Canip'e gönderdiği 26 Haziran 1913 günlü mektubunda; "Hem Canibciğim biliyorsun, artık askerlikten çıktım. Fakat asla memur olmak istemem. Yani hiç bir zaman bilmem ne kalemine başkâtîp olmayacağım. Hocalık da mizacıma göre biraz ağır meslek" (47) diyorsa da, Ömer Seyfettin, öğretmen olmayı çok öncesinden kafasına koymuştur. O, öğretmenlik mesleğini, hiç yadırgamadan ve yadırganmadan, benimseyerek yapmıştır.

Kanunî döneminde Fransızlara verilen bir ayrıcalıkla, Katolik kiliselerinde açılan azınlık okullarının "misyonerlik" çalışmalarıyla başlayan ve özellikle Birinci Dünya Savaşı yıllarında İstanbul'daki yabancı okulların bünyesinde, ülke zararına sürdürülen çalışmalar yüzünden, bu dönemde bu okulların kapatılması doğrultusunda görüşler belirmeye başlar. Eğitimin kesin olarak millî olmasından yana olan Ömer Seyfettin de; " Dolaştığı çevrelerde gördüğü 'alafranga aydın' tiplerine

(45) Ömer Seyfettin, Bomba, Bilgi Yayınevi, İstanbul 1970, s.121-133.

(46) Aynı kitap, s.123.

(47) Ali Canib Yöntem, Ömer Seyfeddin -Hayatı, Karakteri, Edebiyatı, İdeali ve Eserlerinden Nümuneler, İstanbul 1947. s.25.

bakarak, Kadıköy-Bahariye semti sosyetesini öncülerini seyrederek, daha çok yabancı bir okuldan yetişmiş, alafranga eğitim görmüş, aile çevresinde de böyle yaşamış bir kızla başarısız evliliğinden sonra" (48), Robert College ve Galatasaray Lisesi dahil bütün yabancı okulların kapatılarak yerlerini millî okullara bırakması gerektiğini savunur.

Tahir Alangu'nun, arkadaşlarından ve öğrencilerinden edindiği bilgilere göre, Ömer Seyfettin "aslında asker olmasına, harp-darp görmesine rağmen, çocuklara karşı pek yumuşak davranır, onlar da bazan işi azıttırlarmış. Ömer Seyfettin, disiplini bozanlara karşı kendine hâs bir usul bulmuş. Yaramazlık eden çocukları sınıf çavuşuna döğdürür, 'Neden böyle yapıyorsun?' diye soranlara da, 'Vallâhi cancağızım, müfettişler niye çocuk döğüyor, diye sorarlarsa, cevap vermesi kolay olsun diye. Ben döğmüyorum, çavuş pataklıyor derim.' diye cevap verirmiş." (49)

Ömer Seyfettin öğretmenliğinde de, hikâyeciliğinde olduğu gibi zeki ve esprilidir. Bu iki özellik, öğretmenlik mesleğinde, eğitim ve öğretimi sıkıcı olmaktan çıkaran, dersi sevimli bir hale getiren özelliklerdir.

Öğrencisi Kadircan Kafılının, 1952 yılında Kabataş Lisesi'nde büstünün dikilmesi nedeniyle yapılan toplantıda anlattıkları; onun, öğretmenliğindeki, saflığa bürünmüş zekâ ve esprisine güzel bir örnek olarak değerlendirilebilir :

"Ömer Seyfettin, sâf ve babacan bir adamdı. Okulda öğrencilere ne gibi cezâlar verileceğini bilmezdi. Hâlbuki aramızda yaramazlık edenler vardı. Bir gün sabrı tükendi ve o yaramazlardan biri hakkında:

- Buna bir cezâ vermeli... Fakat ne cezâsı? dedi. O zaman en küçük cezâ tenbih, ondan büyüğü de izinsiz ve aleni tekdir filândı. Dört tenbih alana bir izinsiz, dört izinsiz alana bir tekdir cezâsı veriliyordu. Ömer Seyfettin, verilecek cezâyı bulamamış bir hâlde sinirli sinirli söylenirken, arkadaki çocuklardan birisi:

- İzinsiz verin efendim!

(48) Tahir Alangu, Ömer Seyfeddin -Ülkücü Bir Yazarın Romanı , İstanbul 1968, s.296.

(49) Aynı eser, s.291.

Dedi. Ömer Seyfettin derhâl suçlu çocuğa döndü:

- Sana bir izinsiz veriyorum.

Çocuk itiraz etti:

- Aman efendim, af buyurun, ne yaptım ki, bu kadar ağır cezâ veriyorsunuz?

Ömer Seyfettin'in kızgınlığı geçmemişti:

- İki izinsiz!...

Diye bağırdı. Çocuk yine itirâz edince

- Üç izinsiz!...

Diye bağırdı. Çocuğun aklı başından gitmişti. Yine itirâz etti. O zaman Ömer Seyfettin büsbütün köpürdü:

- Sana bir izinsiz daha veriyorum, dört ediyor. Dört izinsiz bir tenbih eder. İşte tenbih cezâsını yazıyorum, otur yerine!...

Sınıfta gülümsemeler oldu. Çocuk geniş bir nefes aldı. Artık Ömer Seyfettin kime izin verirse, mutlaka üç defa itirâz ediyor, onu tenbih cezâsına yükselttikten sonra susuyordu." (50)

Yine Tahir Alangu'nun Faik Reşit Unat'la yaptığı konuşmalardan aktardığına göre, Ömer Seyfettin; "Derslerinde müfredâta pek bağlanmaz, buna karşılık mümkün mertebe çok metin okuturmuş. Canlı, içten, çocuklara bağlı, orijinal bir hoca imiş. Sınıfta okuma yapılırken sâde dilin önemini çocuklara iyice anlatabilmek için onların sordukları lugât, tamlama, terimli ifâdeleri 'Ben de anlamıyorum, çocuklar, belki yazarlar da anlamamışlardı' diye cevaplandırırılmış." (51)

Ömer Seyfettin'in İstanbul Erkek Muallim Mektebi'nden öğrencisi Faik Reşit Unat'ın Tahir Alangu'ya şu söyledikleri de onun öğretmenliğini belirler nitelikte görüşlerdir:

"Çok eksantrik bir adamdı. Şahsî inisiyativlerine göre ders verirdi. Şahsî şöhretinin telkin ettiği mecbûrî bir hürmetin tesirleri altında kalırdık. Fakat o zamanlar bizde geleneği çok kuvvetli olan otoriter hocalardan da değildi." (52)

(50) Aynı eser, s.292.

(51) Aynı eser, s.292, 293.

(52) Aynı eser, s.298.

Ömer Seyfettin'in, aynı okulda birlikte öğretmenlik yaptığı arkadaşı Hıfzı Tevfik Gönensoy da onun; " Düşüncelerini biraz hayâl, biraz da gerçeğe karıştırarak ustaca telkin etmesini bilen, onları tatlı ve yumuşak bir edâ ile savunmasını beceren, kanaatlerini, kesin delillerle derhal kabul ettirmekten çok, sevdirmesini bilen, öğrencilerine karşı ancak gerçek öğretmenlerde görülebilen bir sevgiyle bağlı" (53) bir öğretmen olduğunu belirtiyor.

Bütün bu tesbitlerden anlaşılıyor ki, Ömer Seyfettin, iyi bir öğretmende bulunması gereken bir çok özelliğe sahiptir.

O, millî eğitimden yanadır. Millî eğitim ve millî kültürün yabancılaştırmaktan korkar. İnce zekâsı ve esprileriyle süslediği öğretmenliğinde, öğrencilerine karşı sevgi dolu, içten, yumuşak tavırlı ve toleranslıdır. Orijinal kişiliğiyle derslerinde canlı, hemen kabul ediliveren doğal otoriteli ve yenilikçidir. Düşüncelerini ustaca telkin edebilme gücüne sahiptir ama yine de esnektir ve demokratik eğitimden yanadır.

Ömer Seyfettin, öğretmen olarak doğmamış ve öğretmen olarak yetişmemiştir ama; son yolculuğuna çok sevdiği öğrencilerinin omuzlarında çıkmış, bu dünyadan, öğrencileri tarafından çok sevilen bir öğretmen olarak ayrılmıştır.

(53) Hıfzı Tevfik, Ömer Seyfeddin, Vakit Gazetesi, 17 Mart 1920.

İKİNCİ BÖLÜM

EĞİTİM VE EDEBİYAT

A. EĞİTİM VE EĞİTİMİN AMACI

Eğitim, ilk iki insandan itibaren başlatılabilecek bir olgudur. İlk eğitim, birinin, bir diğerini koruyan, kollayan, uyaran bir işareti- dir belki. Belki de, birilerinin bir diğerlerine, yeme, içme, giyinme, barınma, savunma gibi konulardaki ilkel yollarla öğrettikleridir.

Toplumların oluşmasıyla birlikte, eğitim sistemleri de biçimlen- meye başlamıştır. Sistemler, önce neye ait olduklarını tanımlamak zorun- dadırlar. Eğitim sistemleri de önce kendi açılarından, eğitimin tanımını yaparlar.

Eğitim kelimesinin çıkışıyla ilgili olarak Veysel Sönmez şu bil- gileri veriyor:

"Eğitim kelimesi educezeve ve paideia kelimelerinden türemiştir. Educezeve yol gösterme, ortaya çıkarma anlamındadır. Paideia ise Yunan- ca'dır. Köle anlamına gelir. Eski Yunan'da çocuklar bilgili, becerili, zeki kölelere teslim edilir ve onlarca eğitilmesi beklenilirdi. Burada da kişiye yol gösterme, onu hem bedenlen, hem de ruhen tutarlı yetiştir- me (kalokagathos) söz konusudur." (1)

"Kişiye yol gösterme, onu hem bedenlen, hem de ruhen tutarlı ye- tiştirme..." tanımı; kişiye hangi konuda "yol gösterme" ve onun, bedenlen ve ruhen hangi özelliklerinin geliştirilmesinin "tutarlı yetiştirme" ol- duğunun açıklanmasını gerektirir.

Hangi toplumun eğitim sistemi olursa olsun eğitimi, kendi uygula-

(1) Veysel Sönmez, Sevgi Eğitimi, Ankara 1987, s.91.

ladığı siyasal, toplumsal ve ekonomik sistem açısından değerlendireceğine, eğitimin tanımını öyle yapacağına göre, onun doğrusu, kendine göre-
dir.

Öyleyse, eğitimin tanımı önce, geneli kapsayacak özellikleriyle yapılmalı, sonra, toplumlara göre değişiklikler gösteren eğitim sistemlerinin ayrıldığı noktalar belirlenmelidir.

Çeşitli düşünürlerin eğitim ve eğitimin amacı üzerine görüşleriyle ilgili olarak, Cahit Kavcar, Fatma Varış'ın "Eğitimde Program Geliştirme" adlı eserinden sözedip şu bilgileri veriyor:

"Alman filozofu Leibnitz'e göre eğitimin amacı: 'Aksiyona devamlı bir surette hazırlıklı olmayı sağlamak'tır. Gene Alman eğitimcisi Johann Basedow, Rousseau'nun aşırı bireyci görüşünü, topluma uyum yapan bireyleri yetiştirme görüşüyle birleştirerek, uygulamalarında birey ve toplum arasında denge kurmuş; öğrencilerine, kendilerini tanımayı ve 'iyi birer vatandaş' olmayı öğretmeye çalışmıştır. Pestalozzi'ye göre de eğitim: 'Fertleri yetiştirmek yoluyla toplumsal sonuçlara hizmet etmeli'dir. Eğitimci Herbart'a göre eğitimin amacı, çocuğun sosyal düzene uyumunu sağlamaktır; önemli olan, kişinin yalnızca bilgi edinmesi ve zihnî yönden gelişmesi değil, aynı zamanda karakter ve sosyal ahlâk yönünden de gelişmesidir. Ferdin sosyal sorumluluğunun analizini yapan Herbart, eğitimin amacını, kısaca, 'fazilet' kelimesi ile açıklamıştır." (2)

Fatma Varış bir başka eserinde de eğitim çabalarının genel amacını şöyle açıklıyor:

"Eğitim çabalarının genel amacı, kuşkusuz, yetişmekte olan çocukların ve gençlerin, topluma, sağlıklı ve verimli bir şekilde uyum yapmalarına yardım etmektir. Bu uyumun gerçekleştirilmesi için, bireylerin istidat ve yetenekleri, eğitim yolu ile, en son sınıra kadar geliştirilir ve insan davranışları, millî eğitim amaçları doğrultusunda değiştirilir." (3)

(2) Cahit Kavcar, II. Meşrutiyet Devrinde Edebiyat ve Eğitim, Ankara 1974, s.10.

(3) Fatma Varış, Eğitim Bilimine Giriş, Ankara 1985, s.5.

Bu görüş ve tanımların hepsi, geneli kapsayan özelliklerdir. Şu tanımsa bize göre, yukarıda ifade edilen görüşleri de geneller nitelikte gözükmetedir: Eğitim, kişiye yeni davranışlar kazandırma sürecidir.

Eğitim sistemlerinin değişik ilke ve amaçlara sahip oluşu, bütünüyle toplumsal yapılanmadan kaynaklanır. Bu yapılanmada, yönetici ve etkileyici güç, büyük ölçüde eğitim sisteminin ilke ve amaçlarını da belirler. Çünkü bu gücün devamı, eğitim sisteminin başarısına bağlıdır.

İnsanların, ilkel dönemde kabile ve kabile reisleri için, ileriki dönemlerde, toplum ve krallar için, Ortaçağ'dan itibaren de -din adamlarının güçlenmesiyle- dinler ve onların ifade ettiği Tanrı'lar için eğitilmesi, bu eğitim sistemlerinin, sözü edilen güçler tarafından etkilenmesi yüzündendir.

Çeşitli aşamalardan sonra, insanların kendi kendilerini yönetmesi şeklinde ifade edilebilecek, demokratik yönetime varan toplumlarda, eğitimin ilke ve amaçlarıyla beraber tanımları da oldukça değişmiştir. Bu değişiklikler, kişisel görüşlerin farklılığından olduğu kadar, değişik toplumların, değişik ihtiyaç ve değerlerinden de kaynaklanmaktadır.

Çağımızda, toplumların ve bu toplumlarda yaşayan insanların birbirleriyle ilişkileri; toplumun insandan, insanın toplumdan, insanın bir diğer insandan beklentileri şeklinde, çok karmaşık bir hale gelmiştir. Bunlara, insanın kendi kendisiyle bir de insan ve toplumların doğayla olan ilişkilerini eklersek, bu ilişkiler sisteminin karmaşıklığını kavrayabiliriz.

İlk bakışta çok sadeymiş gibi görünen ama bu karmaşık ilişkileri düzenlemekle görevli çağımız eğitimi de çok boyutlu karmaşık bir süreç haline gelmiştir.

Bugün artık, demokratik ülkelerdeki eğitim sistemlerinde eğitim, toplumun bütün insanlarına eşit bir şekilde verilerek onlara, gene başta toplum için, sonra onları mutlu bir şekilde yaşatmak için, istendik davranışlar kazandırmaya yönelmiştir.

Demek ki bu eğitim sistemlerinde, " insan bulunduğu durumda yeterli görülüyor ve istendik davranışlarla donatılmak isteniyor. İşte kişiyi istendik davranışlarla donatmak için o, belli bir sistemin içine sokuluyor, sonra da bu davranışları kazanıp kazanmadığı, kazandıysa

ne derece kazandığı, kazanamadıysa eksikleri ile yanlışlarının neler olduğu ve bunların nerelerden kaynaklandığı araştırılıp saptanıyor, buradan hareketle sistem yeniden onarılıp işe koşuluyor. Bu iş dirik olarak sürüp gidiyor." (4)

Bu istendik davranışlar da, yukarıda ifade edildiği gibi, toplumların ve insanların ihtiyaçlarına ve toplumların zaman içinde geliştirdiği eğitim değerlerine göre, değişik toplumlarda çeşitlilikler göstermektedir.

İnsanoğlu, bireyi olacağı toplumun, eğitim değerlerinin içine doğar. Bunları alır, özümler, yorumlar, kimilerini atar, kimi yeni değerler üreterek bu sistemi geliştirir.

Bu noktada eğitimi, geniş anlamda, insanın, içinde yaşadığı toplumun inanç, gelenek - görenek ve ahlakına; genel olarak yaşama tarzı ve anlayışına ve her türlü değer yargılarına sağlıklı bir şekilde uyumuna yardım eden, bir de insana bunları geliştirme yeteneği kazandıran bir süreç olarak tanımlayabiliriz.

14.VI.1973 Tarihinde kabul edilen "Millî Eğitim Temel Kanunu"nda Türk Millî Eğitiminin genel amaçları, "Türk Milletinin bütün fertlerini,

1. Atatürk İnkılâplarına ve Anayasanın başlangıcında ifadesini bulan Türk Milliyetçiliğine bağlı; Türk Milletinin millî ahlakî, insanî, manevî ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan insan haklarına ve Anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan millî, demokratik, lâik, sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyetine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek;

2. Beden, zihin, ahlâk, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan; yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek;

(4) Veysel Sönmez, Program Geliştirmede Öğretmen El Kitabı, Ankara 1986, s.19.

3. İlgi, istidat ve kabiliyetlerini geliştirerek gerekli bilgi, beceri, davranışlar ve birlikte iş görme alışkanlığı kazandırmak suretiyle hayata hazırlamak ve onların, kendilerini mutlu kılacak ve toplumun mutluluğuna katkıda bulunacak bir meslek sahibi olmalarını sağlamak;

Böylece, bir yandan Türk vatandaşlarının ve Türk toplumunun refah ve mutluluğunu arttırmak; öte yandan millî birlik ve bütünlük içinde iktisadî, sosyal ve kültürel kalkınmayı desteklemek ve hızlandırmak ve nihayet Türk Milletini çağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı, seçkin bir ortağı yapmaktır." (5) diye ifade edilmiştir.

Bu amaçlar, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin 26. maddesinde belirtilen eğitimin; "Vatandaş olarak ferdin, kişiliğinin tam gelişmesini ve insan haklarıyla ana hürriyetlere saygının kuvvetlenmesini sağlama"sı özelliğine de uymaktadır.

B. EĞİTİM DEĞERLERİ

Kişinin sağlıklı bir şekilde uyumunun sağlanması istenen; içinde yaşadığı toplumun inanç, gelenek - görenek ve ahlâkı, genel olarak yaşama tarzı ve anlayışı ve her türlü değer yargıları, o toplumun sahip olduğu eğitim değerleridir.

Genellik özelliğiyle bütün toplumlara uyarlanabilecek bu eğitim değerleri, ayrı toplumlar için ifadelendirildiğinde, o toplumların, millî karakterdeki eğitim sistemlerinin ana esasları ortaya çıkar. Bu esaslar çerçevesinde, insan yetiştirmenin yolları ise, bütün toplumlar da geçerli olabilecek bilimsel yollar olarak, sistemin bir diğer bölümünü oluşturmaktadır.

Eğitim sisteminin, bilimsel yollarla uygulamaya konulduğu kurumlar olarak okullar; bir sonraki kuşağa yükleyeceği eğitim değerleri ve çeşitli konulardaki bilgilerle onun, düşünüş, tutum ve davranışlarında olumlu yönde gelişmeler sağlamayı amaçlar.

Okulda, bir sonraki kuşağa aktarılmak istenen eğitim değerlerinin bazılarının, toplumda bazen tersyüz edildiği de görülür. Eğitim sistemlerinin, toplumun diğer kurumlarıyla bütünleşerek işlerlik kazana-

maması halinde yetişmekte olan kişi, kendiliğinden "olumlu - olumsuz" tercihine sürüklenir. Okul - çevre çatışması olarak ifade edebileceğimiz bu durumda, okulun yenik düşmesi, kişinin çelişkilerinin artmasına, giderek toplumun yozlaşmasına neden olur.

Okul, "dürüstlük"ü öğütlerken, çevrede çeşitli sahtekârlarla karşılaşan ve sahtekârların başarılı olduğunu; okul, "çalışkanlık"ı telkin ederken, çevrede hiçbir iş yapmadan rahat hayat sürenleri; "yardımseverlik"i telkin ederken, çevrede elinden tutulmadığını, kendi yardımseverliği ile hatta alay edildiğini; okul, "namus"u telkin ederken, çevrede namussuzluğun para ettiğini; okul, "hoşgörü"yü telkin ederken, çevrede, kendi kötü niyetli olmayan yanlışlığının bile hoşgörüyle karşılanmadığını; okul, "insan sevgisi"ni telkin ederken, çevrede kendisine değer verilmediğini; okul, "fedakârlık"ı telkin ederken, çevrede bencilliği; okul, "taassup ve batıl inançların yanlışlığı"nı telkin ederken, çevrede taassup ve batıl inançların geçerliliğini; okul, "ters batılılaştırmanın yanlışlığı"nı telkin ederken, çevrede ters batılılaştırma örneklerini - örnekleri diğer eğitim değerleriyle çoğaltmak mümkündür.- gören, "bir sonraki"nin tercihi hangi yolda olacaktır?

Gelişmekte olan toplumların en büyük sıkıntısı, eğitim sistemlerinin toplumun diğer kurumlarıyla bütünleşememesinden kaynaklanmaktadır.

Çağımızda toplumlar ve insanlar arasındaki iletişim, bir yönüyle eğitimcileri korkutacak derecede çeşitlenmiş ve karmaşık bir hale gelmiştir. Bunları denetimle, hep olumlu yönde kanallize etmek elbette mümkün değildir. Ama bu, eğitim sistemlerinin başarısızlığına özür olarak gösterilemez. Çünkü eğitim sistemlerinin başarısızlığının özürü yoktur. Onun başarısızlığı maddi ve manevi bakımdan çökmesi demektir.

Toplumun eğitim değerleri içinde, çağa uymayanlar varsa, bunlar titizlikle seçilerek ayıklanmalı, toplumsal ve kişisel düşünüş ve davranışlardan çıkarılmalıdır.

Anlam ve mahiyeti değişmiş bir takım eğitim değerleriyse, yeni ve çağdaş anlam ve mahiyetleriyle topluma ve insanlara aynı ölçüler içerisinde yüklenmeli, böylece kuşaklar arasındaki uyumsuzluklar giderilmelidir. Çünkü, kuşaklar arası çatışmaların oranının düşürülmesi, kuşaklar

arası uzlaşmayı sağlayarak toplum barışını, kişilerin "iş çatışma"larının oranının düşürülmesi de onların, düşünüş - davranış uyumsuzluklarını ortadan kaldırarak kişisel barışı ve toplumsal dinginliği getirir.

Sonuç olarak denilebilir ki; "örgün eğitim" denilen ve okullar aracılığıyla yapılan eğitimin, işlevini, toplum ve toplumun diğer kurumlarıyla soysuzlaşmadan bütünleşerek yerine getirmesi kaçınılmazdır.

C. EDEBİYAT VE EDEBİYAT YOLU İLE EĞİTİM

Türk Ansiklopedisi'nde, edebiyat kelimesiyle ilgili olarak aynen şu bilgi veriliyor:

" EDEBİYAT (Ar. edeb "yüksek kültüre eriştiren öğretim" kelimesinden ilk olarak Şinasî tarafından kullanılmıştır. Fr.Littérature, Alm. Literatur, İng. Literature): 1. Düşünce, duygu ve hayallerin yazı halinde, güzel ve etkili bir şekilde anlatılması sanatı; 2. Bu sanatın kurallarını ve bu sanatta meydana getirilmiş eserleri inceleyen bilim kolu; 3. Bir çağda, bir dilde, bir ulusta bu yolda yaratılmış yazılı veya ağızdan ağıza geçmiş eserlerin bütünü; XVII. yüzyıl Fransız edebiyatı, Türk Halk edebiyatı gibi; 4. Bir bilim kolunun çeşitli kollarındaki yazı ve eserlerin tümü. Bugün dilimizde bu anlamda Fransızcadan alınmış olan Literatür deyişi daha yaygındır: tıp literatürü (tıp edebiyatı). E yapmak: bir konuda pek değeri olmayan süslü sözler söylemek. Bu mecazlı deyişe birçok Batı dillerinde de rastlanır." (6)

Konumuz gereği biz edebiyatı, kapsamına sözlü anlatımı da koymak şartıyla "Düşünce, duygu ve hayallerin yazı halinde güzel ve etkili bir şekilde anlatılması sanatı;" diye tanımlanan anlamıyla değerlendireceğiz.

Aynı ansiklopedide, insanoğlunun "edebiyat malzemesi olan sözü, tabiatın dışından, zekâsıyla kendisi icat etmek zorunda" kalmasından sözedilerek, onun, "insan yaratıcı muhayyilesinin eşsiz bir mucizesi" olduğu belirtilmektedir.

Sözün, - beraberinde getirdiği, şartlamalar ve sınırlamalar bir yana, bunların çizdiği yolda da olsa- insanın muhayyilesine kazandırdığı derinlikle, medeniyetlerin oluşmasındaki çok önemli etkisini görmez-

(6) Türk Ansiklopedisi, Edebiyat maddesi, s.315.

likten gelmek mümkün değildir.

Steal'in dediği gibi edebiyat sayesinde "düşünce genelleşir, insanlar arasındaki ilgiler yüzyıllarca çoğalır; koşulların değişikliği yeni tamlamalar, daha derin görüşler yaratır, buluşlar artar; düşünce, zamanın mirasına konar." (7)

Okullar aracılığıyla sürdürülen eğitimin, işlevini toplum ve toplumun diğer kurumlarıyla bütünleşerek yerine getirmesinin kaçınılmaz olduğunu vurgulamıştık.

Okul, kişiye belli yaş sınırlarında bazı bilgiler verirken ve ona kendi toplumunun eğitim değerlerini kazandırırken edebî eserlere de başvurur. Kaldı ki eğitim, okulda başlayıp, okulda biten bir olay değil, insanı bir ömür boyu etkileyen, çekip çeviren, aynı zamanda çekilip çevirilen dinamik bir olgudur. Yani görülüyor ki, insanın eğitilmesinde, okulun fonksiyonunun bittiği yerde de, edebî eserler eğitim görevlerini sürdürmeye devam etmektedirler.

Edebiyatın, doğrudan eğitime ve öğretmeyi amaçladığı didaktik türdeki eserleri, açıklamayı gerektirmeyecek ölçüde eğitim - öğretim olgusunun içinde yer alırlar.

Edebiyat eserleri, toplumların maddi ve manevi bütün değerlerini dünden bugüne taşıyan sihirli söz hazineleridir. Ayrıca edebiyat, değişik ilgi alanları, değişik amaçları, değişik kavgaları, değişik sevinçleri, kısaca değişik dünyaları olan insanları, kendi dünyasında birleştirip onların ortak duygular içine girmelerini, bu duygularda bütünleşmelerini sağlar.

Şair ve yazar, "hasta ruhları iyileştirmeye çalışır. o ruhların manevî gıdasını sağlar; bezginlere teselli, yorgunlara güç, zalimlere ibret ve merhamet, yeniklere hürriyet ve kurtuluş ümidi getirir. Amacı herhangi bir çağı özel yönleriyle aktarmak değil, herhangi bir kişiliği özgünlüğü içinde anlatmak değil, ancak uygarlığın devamını güven altına almak, insana insan olduğunu hatırlatarak ulusların anlaşmasına, sarmaşmasına çalışmaktır. İster tarihten haber vererek ayrı ayrı ku-

(7) Seyit Kemal Karaalioğlu, Edebiyat Sanatı, İstanbul 1964, s.14.

şakları birbirine bağlasın ve geçmişi, hali, geleceği bölen kesintileri onarsın; ister şu dünya içinde birbirinden farklı fikir miraslarını temsil eden düşüncülerle duyularını birbirine yaklaştırarak Goethe'nin Welt literatur dediği evrensel birliği kurmağa çalışsın, her yönüyle bir hümanizma çabasıdır bu." (8)

Görüldüğü gibi eğitimin de, edebiyatın da konusu doğrudan doğruya insandır. İsterse ele alıp işlediği konu taş, toprak olsun, edebiyat insana yöneliktir. Bu, insanın insana yönelmesidir. Çünkü sanatçı da toplum içersinde diğer insanlarla birlikte yaşar. Bu birliktelik, karşılıklı etkileşimle sürekli bir gelişmeyi, düşünsel ve duygusal gelişmeyi sağlar.

Çocuk, masal çağından itibaren edebiyatın sıcacık dünyasına girmeye başlar. Masallardaki olağanüstülükleri sezer, bilir ama, onları oluşturmış gibi düşünür, düşler, Bu, onun tabiatının gereğidir. Çocuk, kendi uçsuz bucaksız hayal dünyasında, masalda masalın ana kahramanı olarak yerini alıp, korkar, korkutur, sever, sevindirir, üzer, üzülür, dağıtır, toplar... Çocuk masallarla beraber okuma sevgisi de kazanarak, yepyeni şeyler öğreniyor, yeni alışkanlıklar kazanıyordur.

Masallarla beraber gelişip büyüyen çocuk, sonraki çağlarında değişik konulu şiir, hikâye, roman ve tiyatro eseri gibi edebiyat eserleriyle de iç dünyasını süsler, geliştirir.

Bu eserler, teknik ve tabiatları gereği, okuyucuyu hemen etki alanı içine alıverirler. Toplum ve toplumun oluşturduğu çeşitli kurumlar tarafından suçlanmış, cezalandırılmış kişiler bile bu etki alanının içinde, kendi suçlu kişiliklerinden sıyrılarak, eserdeki iyi kahramanın kimliğine bürünüverir, eser boyunca bambaşka insan oluverirler.

Bazen sanatçı, eserleriyle kendi çapında bir kamuoyu oluşturur ve etkisini, kendisini beğenenlere doğrudan, kendisini beğenmeyenlerin de eleştirilerinden hareketle dolaylı olarak sürdürür. "Telkin yoluyla eğitim" diye değerlendirebileceğimiz bu eğitim şekli, özellikle gazete ve dergiler aracılığıyla çeşitli konularda toplum şuuru yaratmak bakımından etkili olur. Böylece edebiyat sanatçıları, toplumlarda demokrasi anlayışının gelişmesini ve güçlenmesini de sağlamış olurlar.

(8) Türk Ansiklopedisi, Edebiyat maddesi, s.315.

Seyit Kemal Karaalioğlu'nun Edebiyat Sanatı adlı eserinden tanınmış İngiliz yazarı Oscar Wilde'ın "Edebiyat; hayatın öncüsüdür, onu taklit etmez, hayata istediği biçimi verir." sözünü de alarak Cahit Kavcar, "Gerçekten edebiyat, sosyal hayatın öncüsüdür ve ona biçim, yön verir. Sosyal değişme ve gelişmelerin doğuşunda, hazırlanmasında edebî eserlerin büyük rolü görülür. Çünkü geniş kütlelere ortak bir duyguyu, düşüncüyü, görüşü ve bir ülküyü aşılama, toplumları uyandırıp aydınlatmada en etkili yolların başında, şüphesiz ki edebiyat gelir. Kamuoyu, kütle psikolojisi yaratmada, herkese devletin ve milletin görevlerini öğretmede en etkili araçlardan biri olan çağdaş basının temelini Şinasi'nin attığını, ilk modern Türk gazetesini onun çıkardığını ve gene ilk modern tiyatro eseri ile şiirleri onun yazdığını söylersek, durum daha iyi anlaşılır. Buna; uzun ve bunaltıcı istibdat yıllarında yürüttüğü eğitim ve öğretim hizmetlerinin yanı sıra, yazdığı ve elden ele dolaşan şiirleriyle hak, adalet, hürriyet ve medeniyet savaşı yapan, millet sevgisi ile yanıp tutuşan, kendi çapında bir kamuoyu yaratan T. Fikret'i de eklemek yerinde olur." (9) diyerek sanatçının kamuoyu yaratmadaki önemli rolünü açıklıyor.

Aynı eserinde Cahit Kavcar, eğitimin amaç ve hizmetlerini ferdî ve toplumsal olmak üzere iki bölümde toplayıp; " eğitim, iki yöne hizmet eder: Kişilere ve topluma. Ferdî amaçlar; ferdin bedenî, zihnî ve ruhî bakımlardan sağlıklı bir şekilde yetişmesini, sorumluluk anlayışı ile sosyal hayata hazırlanmasını ve çevresini olumlu yönde etkilemesini hedef alır. Toplumsal amaçları ise; iyi yetişmiş fertlerden meydana gelen toplumun, iyiye, güzele ve doğruya yönelmesini, çağdaş milletlere, hızla değişen dünyaya ayak uydurabilmesini sağlamaktır. Zaten kişilere hizmet, sonuç olarak topluma hizmet oluyor." (10) diyerek, edebiyatta da aynı durumun söz konusu olduğunu belirtiyor: "Edebiyatın da hem kişilere hem de topluma hizmeti vardır. Hem fertlerde gerçekleştirmeye çalıştığı davranışlar hem de sosyal hayatla ilgili telkinleri vardır. O halde amaçlar ve hizmet alanları bakımından, edebiyatla eğitim arasında bir fark kalmıyor."(11)

(9) Cahit Kavcar, II. Meşrutiyet Devrinde Edebiyat ve Eğitim, Ankara 1974, s.26,27.

(10) Aynı eser, s.20.

(11) Aynı eser, s.20.

Cahit Kavcar, edebiyat - eğitim ilişkilerini geniş geniş incelediği, anılan eserinin " Edebiyat ve Eğitim" başlıklı bölümünü şu güzel yargıyla bitiriyor:

"Gerçekten duygu eğitimi; insanın duygu dünyasını açıp açıklama, kendi kendini tanımasını sağlama, kendini kendine öğretme bakımlarından edebiyat önemli roller taşır. Görüldüğü gibi edebî eserlerin başlıca amacı; kişilerde değişiklikler meydana getirmek, kişinin dikkatini çekip, zevkler, kavramlar ve tutumlar üzerinde belli etkilerde bulunarak insan- da bir duygu , bir hareket ve davranış değişikliğine yol açmaktır. Eğitim sistemimizde; ferdi bilgi ve beceriyle donatmak yanında çevreye uyum sağlama, çevreyi değiştirme, toplumumuzun kültürel değerlerini aktarma ve geliştirme amaçlarına yöneliktir. İnsanların kendilerini yükseltmeleri için onlara yardım etme, çağdaş toplumun istediği şekilde yetişmelerine hizmette bulunma bakımından,edebiyat - eğitim paralelliğini görmekteyiz. Yalnız, bütün bunların gerçekleştirilmesinde okul ve eğitim örgütlü, edebiyat ise örgütsüzdür." (12)

Edebî eserlerin birinci amacı estetikdir. Edebiyatın, "düşünce, duygu ve hayallerin yazılı ve sözlü olarak anlatılması",ama "güzel ve etkili bir şekilde anlatılması sanatı" olduğunu söylemiştik. Bu tanımda, "anlatımın güzelliği" edebiyatın estetik, "etkili" olması ise onun eğitici değerini belirler.

Edebî eser, okuyucunun yüreğine, zihnine - hiç hissettirmeden; onu yormadan, üzmeden, örseleyip zedelemeyen - akıvererek ona yeni duygular, hayaller ve düşünceler kazandırır. Onun zevklerini inceltir, duygularını yumuşatır. Ona insanlığını hatırlatır, insan olmanın sorumluluğunu öğretir. Eğitimin de yapmak istediği bu değil midir?

(12) Aynı eser, s.30.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÖMER SEYFETTİN'İN HİKAYELERİNDE EĞİTİM DEĞERLERİ

Kim olursa olsun, hangi dönemde yaşamış olursa olsun sanatçı, sanatını yalnızca eğitimin hizmetine vermeyi amaçlamaz. Değilse, kendi kendisine sınır koymuş, kayıt koymuş olur. Sanata sınır koymak demek, onu çıkmaz bir sokağa sokmak, tükenmeye mahkûm etmek demektir.

Ama Dünya tarihinde öyle dönemler vardır ki; bu dönemlerde toplumlar, tüm güçlerini bir yöne kanallı etmek zorunda kalmışlardır. Ekonomisiyle, siyasetiyle, sanatçısı ve sanatıyla, toplumun tüm öğelerinin zaman zaman, bir zoru aşmak, bir yere varmak için, önce belki bilinçli sonra toplumsal bilincin fırtınasında, büyülenmiş gibi bir çıkmaz sokağa giriverdikleri olmuştur.

Ömer Seyfettin'in yaşamış olduğı zaman dilimi, toplumumuzun çok büyük tarihsel olaylarla, çok büyük değişimleri çok kısa bir süre içerisinde yaşadığı bir döneme rastlar. Bu olay ve değişimleri değişik perspektiflerden yaşama ve görme durumunda kalan Ömer Seyfettin'in sanatçı kişiliğini, milletin bu değişimlere ayak uydurmasını sağlama yolunda kullanması kadar doğal birşey olamazdı. İsterse bu yol çıkmaz bir sokak olsun.

Kısaca Ömer Seyfettin hikâyelerinde, kültürel ideolojisinin gereğı olarak sanatını, mensubu olduğı toplumu bilinçlendirmek için bilinçli olarak kullanmıştır. Hikâyelerinde ele aldığı konularda da, bu konuları işlerken kullandığı dil ve üslupta da Ömer Seyfettin, okuyucusunu yönlendirmek istemiştir. Bu, eğitimidir işte, hikâye yoluyla eğitim. Örgün eğitim gibi belli bir plan ve programa dayalı olmasa da,

içeriği önceden belirlelememiş de olsa etkili bir eğitim.

Çalışmamızın bu bölümünde biz, Ömer Seyfettin'in okuyucusuna hangi telkinlerde bulunduğunu, onları hangi yönlerden eğitmeyi amaçladığını tesbit etmeye çalıştık. "Eğitim değerleri" adı altında topladığımız özellikler, Ömer Seyfettin'in hikâyelerinde rastladığımız özelliklerdir. Bu değerleri çoğaltmak ve daha değişik biçimlerde sınıflandırmak mümkündür. "Kişilerde geliştirilmesi gereken genel değerler" yine "kişilerde geliştirilmesi gereken sosyal değerler" bir de "yurt, millet ve din duyguları açısından kişi ve toplumda geliştirilmesi istenen değerler" konularında yapılan telkinler için seçilen bu sınıflandırmada Prof.Dr.Cahit Kavcar'ın II. Meşrutiyet devri için yaptığı benzer çalışmadaki sınıflandırma esas alınmıştır. (1) Çünkü gerçekten kişiyi bir ögesi olduğu toplumdan, toplumu da kendi ögesi olan kişiden ayrı düşünmek mümkün değildir. Kişisel eğitim değeri de aslında sosyal bir değerdir. Eğitim, insanı sosyal bir varlık olarak kabul eder. Onu, içinde yaşadığı toplumun bireyi olarak yönlendirir. Kişiye telkin edilen sosyal değerler de öyle. Onlar da kişilere aktarılarak kişilerde gerçekleştirilir. Yani yaptığımız sınıflandırma tartışılabilir.

Ömer Seyfettin'in hikâyelerinde özellikle yurt ve millet duygularının apayrı bir yeri vardır. Bu durum, onun yaşadığı dönemle oluşan kişiliğinin bir gereği olarak ortaya çıkmıştır. Belki Ömer Seyfettin'in hikâye tekniği açısından değil ama, yapmak istediği telkinler açısından en başarılı olmuş hikâyeleri, bu duyguları işlemiş olanlarıdır. Bu bakımdan çalışmamızda "yurt, millet ve din duygularının telkini"ni bu değerlerin gerek kişisel, gerekse sosyal değerlerden soyutlanamayacağını bile bile, ayrı bir bölümde işlemeyi uygun bulduk.

(1) Cahit Kavcar, II.Meşrutiyet Devrinde Edebiyat ve Eğitim, Ankara Üniversitesi Basımevi 1974.

A - KİŞİLERDE OLUŞMASI İÇİN TELKİN EDİLEN DEĞERLER

1. Sağlık, Kuvvet ve Dayanıklılık

Bütün eğitim değerlerinin konusu insandır. Birinci planda eğitim, insanı kişisel özellikleriyle ele alıp, bu özelliklerinden hareketle onu geliştirmeyi amaçlar. Eğitim, insanı sağlıklı sayarak işe başlamaz. Sağlık bakımından da kişiyi özellikleri açısından değerlendirip, davranış geliştirme konusuna sonra yönelir. Örgün eğitimin planlı ve programlı olarak yaptığı işi, bazan kültür ve eğitim düzeyi nedeniyle okulla çelişkiye de düşse, kendi gelenek ve görenekleriyle kendi felsefesi doğrultusunda ailede yapmaya çalışır. Onun da birinci konusu sağlık, kuvvet ve dayanıklılıktır.

Eğitimi, dolayısıyla ve belli bir plan ve programa bağlı olmaksızın yapan sanatçı, sağlık ve dayanıklılık konusundaki telkinlerinde de genellikle bilinçsizdir ama etkilidir.

Dramatik eserlerin en önemli özelliklerinden birisi okuyucusunu sarıp sarmalayıp kendi dünyasına sokmasıdır. Okuyucu bu dünyada ana kahramanla birlikte yaşar; onunla sevinir, onunla üzülür. "Esere kendini kaptırma" diyebileceğimiz bu noktada okuyucu, kendiliğinden ana kahraman gibi olmak ister.

Ömer Seyfettin'in özellikle Eski Kahramanlar serisindeki Başını Vermeyen Şehit, Teke Tek, Topuz ve Forsa gibi hikâyelerinde yaşattığı kahramanlar sağlıklı, dayanıklı, güçlü ve kuvvetli kahramanlardır.

Başını Vermeyen Şehit adlı hikâyede, savaşta "alevî gözlerle takip edilemeyen birer canlı yıldırım olup tutuşurlardı." (2) diye anlatılan Deli Mehmet ve Deli Hüsrev okuyucuyu hemencecik kendi dünyalarına çekiverirler. Okuyucu, Kıracın'ın alayına dalıp "inanılmaz bir çabuklukla kesip biçen" Deli Hüsrev, başsız vücuduyla zırhlı şövalyeye yetişip bir vuruşta onu yere indiren Deli Mehmet gibi olmak ister.

Teke Tek adlı hikâyesinde Ömer Seyfettin; "Kuvvetli, bahadır bir tosun! " (3) diye nitelediği Cem'in Teke Tek dövüşte mızrağının kırılma-

(2) Ömer Seyfettin, Eski Kahramanlar, Bilgi Yayınevi, Ankara 1970, s. 89.

(3) Aynı kitap, s.125.

ması sonucu Blas Şeri'ye acı yenilgisini anlatır ve onun intikamını "kısa boylu, nahif genç, çelimsiz" (4) diye nitelediği Kasım'a Jan Hobordanski'yi yendirerek aldırır. Ama Ömer Seyfettin Kasım'ı yine de "Kıyafetinden kuvveti pek belli değildi." (5) diye tanımlama gereğini duyar. Hikâyenin etkisiyle Cem'in intikamını alma duygusu ile coşup Kasım gibi olmak isteyen okuyucu, Kasım gibi kuvvetli olmalıdır önce.

Bağımsızlıklarını ilan eden Eflak'lıların Prensine, Padişah'ın gönderdiği "berat, sancak, davul, topuz" gibi hediyeleri sunarken, topuzu aniden prensin kafasına indirip, "bir anda bir darbeyle bütün Eflak'ı zaptediveren" (6) "geniş omuzlu, orta boylu" (7) Türk elçisi, önce "Bu gayet ağır, altın yaldızlı, sarı parlak kabzalı" (8) aleti kaldırabilecek, kullanabilecek güçte, kuvvettedir.

Forsa adlı hikâyede (9) anlatılan Türk gemicisi Kaptan Kara Memiş'in, "Otuz yaşında dinç, levent, kuvvetli bir kahramanken" (10), Malta korsanlarına esir düşerek, "Yirmi sene onların kadirgahlarında iki zincirle iki ayağından rutubetli bir geminin dibine bağlanmış" olarak yaşayabilmesi, "yirmi senenin yazları, kışları, rüzgarları, fırtınaları, güneşlerinin onun granit vücudunu eritememesi", küften çürüyüp kırılan zincirlerin onun çelikten daha sert adaleli bacaklarına bir şey yapamaması onun sağlıklı, kuvvetli ve dayanıklı olmasındandır. Yirmi sene Malta korsanlarının kadirgahlarında kürek esirliği, on sene ekmek karşılığı bir çiftçiye esirlik yapan Kara Memiş'in, altmış yaşından sonra bir on sene daha kurtulacağı günü bekleyebilmesi, onun fiziki gücünün de kanıtıdır. Ömer Seyfettin işte böyle bir kişiye; "Ben Türk'üm oğullar, ben Türk'üm!", "Hayır. Ben de beraber cenge çıkacağım.", "Şehit olursam bunu üzerime örtün! Vatan, al bayrağın dalgalandığı yer değil midir?" (11) dedirtir.

(4) Aynı kitap, s.127.

(5) Aynı kitap, s.127.

(6) Aynı kitap, s.139.

(7) Aynı kitap, s.136.

(8) Aynı kitap, s.138.

(9) Aynı kitap, s.163-169.

(10) Aynı kitap, s.164.

(11) Aynı kitap, s.167-169.

2. Doğruluk, Dürüstlük ve İçtenlik

Doğruluk, dürüstlük ve içtenlik kavramlarının anlattığı eğitim değerlerini aynı bölümde ele alıp işlememizin nedeni, bu kavramların, birbirlerine çok yakın ama yine de farklı anlamlar taşımasıdır. Davranış olarak değerlendirildiklerinde bu kavramlar, birbirlerini hem de tamamlar niteliktedirler.

Gerek ailede, gerek çevrede, gerekse okulda bir önceki kuşağın bir sonraki kuşağa aktarmaya amaçladığı en önemli eğitim değerleri olarak sayabileceğimiz bu değerlerin, özellikle doğruluk ve dürüstlüğün karşıtı bir takım davranışlar için toplumlar; adet gelenek, görenek ve yasalarla yasaklar bile koymuşlardır.

Değişik toplumlarda hatta aynı toplumlarda ama değişik zamanlarda, sözünü ettiğimiz eğitim değerlerinin, ekonomik, politik, askerî ve sosyal alanlarda değiştiği görülebilir. Bu değerler, aynı konularda aynı anlamlarla çatışıyor gibi de olabilirler. Mesela, Ömer Seyfettin'in Kütük (12), Vire (13) ve Topuz (14) gibi hikâyelerinde düşmana karşı başarılı olmak için güç, kuvvet ve kahramanlık kadar hile ve kurnazlıkla zekânın da gerekli olduğu telkin edilir. Bu bakımdan hile ve kurnazlığı, doğruluk, dürüstlük ve içtenliğin karşıtı olan davranış şekilleri olarak değil, gerektiğinde insanı tamamlayan diğer eğitim değerleri olarak düşünmelidir. Yani konu aslında bir bakıma bize göredir, ulusaldır. Çünkü bazı alanlarda bizim "doğruluk" diye alkışlayacağımız bir davranış şekli, başka toplumlarda en azından dudak bükülerek karşılanabilir.

Ömer Seyfettin, doğruluk, dürüstlük ve içtenlik gibi eğitim değerlerini işlediği hikâyelerinde, değişik teknikler uygulamıştır. Bu değerleri telkin ederken o, bazen Nâdan (15) ve Pembe İncili Kaftan (16) adlı hikâyelerinde olduğu gibi olumlu özelliklere sahip kahramanlarla,

(12) Ömer Seyfettin, Eski Kahramanlar, Bilgi Yayınevi, Ankara 1970, s. 26-39.

(13) Aynı kitap, s.40-56.

(14) Aynı kitap, s.131-139.

(15) Aynı kitap, s.155-162.

(16) Aynı kitap, s.68-83.

bazen Külâh (17), Çakmak (18), Deve (19), Mehmâemken (20) adlı hikâyelerinde olduğu gibi olumsuz özelliklere sahip kahramanlarla yola çıkar. Bazen Miras (21), Niçin Zengin Olmamış (22) ve Kaşığı (23) adlı hikâyelerinde olduğu gibi doğruluk ve dürüstlükten ayrılmayı düşünen ya da ayrılan kişileri, vicdan azabına sokarak olumlu telkinler yapar. Bazen de o, Balkon (24) hikâyesinde olduğu gibi doğruluk, dürüstlük ve içtenlikten ayrılan kişileri trajik bir şekilde cezalandırırken, Cabi Efendi serisinden Acaba Ne İdi (25) adlı hikâyesinde olduğu gibi sözünü ettiğimiz eğitim değerlerinden ayrılmış toplumu ve bu toplumun insanlarını; bu toplumla uyuşamayan Cabi Efendi'ye ince bir üslupla alaya aldırır.

"İstanbul üç gündür sis içindeydi. Topkapı sarayını, açık külrengi kalın bir bulut sarmış, sanki bütün dünyadan ayırmıştı. İhtiyar padişah, artık mermer havuzlu küçük bahçenin lâle tarhlarını bile göremiyor, gamsız zamanlarında yaptığı gibi murassa çerçeveli camlara hohlayıp parmağı ile 'çifte vav' yazmıyordu. Yeniçeriler kazan devirmişler, sipahi zorbaları zabitlerini parçalamışlar, payitahtı yağmaya hazırlanmışlardı. Serhatteki ordunun hali perişandı. Ecelin gadriyle tecrübeli vezirler kalmamış, fedakâr beyler er meydanlarında can vermişlerdi. Bu korkunç buhranın önünü alacak bir adam yoktu. Son ümit 'Köse Vezir'deydi..." (26)

(17) Ömer Seyfettin, Yüzakı, Bilgi Yayınevi, Ankara 1970, s.17-29.

(18) Aynı kitap, s.30-37.

(19) Aynı kitap, s.38-42.

(20) Aynı kitap, s.78-97.

(21) Ömer Seyfettin, Yükseköğçeler, Bilgi Yayınevi, Ankara 1970, s.143-153.

(22) Ömer Seyfettin, Yalnız Efe, Bilgi Yayınevi, Ankara 1970, s.86-105.

(23) Ömer Seyfettin, Falaka-Kaşığı-And-Boş İnançlar, Bilgi Yayınevi, Ankara 1970, s.23-28.

(24) Ömer Seyfettin, Aşk Dalgası-Bahar ve Kelebekler-İlk Düşen Ak, Bilgi Yayınevi, Ankara 1970, s.113-125.

(25) Ömer Seyfettin, Gizli Mabet, Bilgi Yayınevi, Ankara 1970, s.51-64.

(26) Ömer Seyfettin, Nâdan, Eski Kahramanlar, Bilgi Yayınevi, Ankara 1970, s.155-162.

Uçuruma yuvarlanmakta olan ülkeyi ancak, padişahın değerlendirmesiyle : "Hepsi iki kat rükû vaziyetinde ölüm korkusuyla benizleri sararmış, yalnız hile, yalnız fesat, yalnız fitne düşünen, şeytanların bile aldanacağı yalanlar, iftiralar uydurarak birbirlerinin kanlarını içen" (27) paşalar, çelebiler değil; " 'Dünya ve mâfihâ'nın ne olduğunu sezen, daima 'zevâl' uçurumuna giden 'İkbal' yolunda hakikati unutmayan, mağrurlanmayan, para, servet, ihtişam, saltanat gibi şeylere de tenezzül etmeyen" (28) Köse Vezir kurtarabilir. Ömer Seyfettin Nâdan adlı bu hikâyesinde, padişaha, Köse Vezir ile diğer paşalar ve çelebileri kıyaslaştırırken, üzerinde durduğumuz eğitim değerlerini, karşıtlarıyla vererek telkin etmektedir.

" Bu zamanı ıslah etmek için, gayet doğru, irtikâp etmez, Allah-tan korkar, âkil, dünya bilir, her şeyden ziyade devletini sever bir adam..." (29) İşte o, Köse Vezir'dir.

Pembe İncili Kaftan hikâyesinde; onca "nişancı, kâtip ve hoca" varken, Şah İsmail'e gönderilecek elçi olarak Muhsin Çelebi seçilir. Çünkü, ona elçi olarak gidecek kişi sıradan bir kişi olamazdı. Bu elçinin, cesaret, kendine güven ve kahramanlık gibi özelliklerinin yanı sıra başka özelliklerinin de bulunması gerekirdi...

Muhsin Çelebi, kendisini çağırtan Sadrazamın huzurunu çıkar.

" odanın sedef kakmalı ceviz kapısından palabıyıklı, iri, levent, şen bir adam girdi. İnce siyah kaşlarının altında iri gözleri parlıyordu. Belindeki silâhlık boştu. Bütün kullarının tekapusuna, secdesine alışan sadrazam, bir an, eteğine kapanılmasını bekledi. Oturduğu mor çuha kaplı sedirin daima öpülen ağır sırma saçağındaki yumağı, altından, içi boş küçük bir kafa gibi şaşkın duruyordu. Sadrazam söyleyecek bir şey bulamadı. Böyle göğsü ileride, kabarık, başı yukarı kalkık bir adamı ömründe ilk defa görüyordu. Kubbe vezirleri bile huzurunda iki büküm dururlardı. Muhsin Çelebi, gayet tabîî bir sesle sordu:

- Beni istemişsiniz, ne söyleyeceksiniz efendim?
- Şey...
- Buyurunuz efendim.

(27) Aynı kitap, s.158.

(28) Aynı kitap, s.158.

(29) Aynı kitap, s.156.

- Buyur oğlum, şöyle otur da...

Muhsin Çelebi, çekinmeden, sıkılmadan, ezilip büzülmeden gayet tabiî bir hareketle kendine gösterilen şilteye oturdu. Sadrazam hâlâ ellerinde tuttuğu kıvrık kağıtlara bakarak içinden, "Ne biçim adam? Acaba deli mi?" diyordu. (30)

Muhsin Çelebi "deli" değildir. O, görüldüğü gibi olan içten bir kişidir.

Sadrazam'ın şimdiye kadar "devlet mansıbı"na neden girmediğini sorması üzerine verdiği içten cevap, onun ne kadar doğru ve dürüst bir insan olduğunu ortaya koyduğu gibi, bu özelliklerin karşıtı olan özellikleri de belirler :

" - Çünkü ben boyun eğmem, el etek öpmem - dedi-, halbuki zamanın devletlileri mevkilerine hep boyun eğip, el etek, hatta ayak öpüp, bın türlü tabasbusla, riyâyla, tekapuyla çıktıklarından, etraflarına da-
ima hep bu zelil mazilerinin çirkin hareketlerini tekrarlayanları top-
larlar. Gözdeleri, nedimleri, himaye ettikleri, hep denî riyakârlar, ahlâksız müdahinler, namussuz maskaralar, haysiyetsiz dalkavuklardır. Mert, doğru, izzetinefis sahibi, hür, vicdanının sesine kulak veren bir adam gördüler mi, hemen gazez olur, mahvına çalışırlar." (31)

Ömer Seyfettin'in, Nâdan ve Pembe İncili Kaftan adlı bu hikâyelerinde işlediği, "Köse Vezir" ve "Muhsin Çelebi" adlı kahramanlar, okuyucuya "örnek insan" olarak verilmiş karakterlerdir. Bu kahramanlar, hikâye türünün etkisi ve doğal yönlendirmesiyle okuyucunun "öyle olmak" a özenmesini sağlarlar.

Ömer Seyfettin'in Külâh (32) adındaki hikâyesinde işlediği Mıstık ve Molla adlı kahramanlar, doğruluk, dürüstlük ve içtenlikle ilgisi olmayan kişilerdir. Mıstık, Anadolu'ya göçmüş bir Bulgaristan göçmenidir. "Aldatılabilecek milyonlarca saf adam arasında kalınca... Şehir şehir, kasaba kasaba dolaşmaya ticaret etmeğe... Önüne gelene külâh giydirmeye " (33) başlar. " En kârlı bulduğu ticaret, hayvan alım satımı

(30) Aynı kitap, s.73.

(31) Aynı kitap, s.75.

(32) Ömer Seyfettin, Yüzakı, Bilgi Yayınevi, Ankara 1970, s.17-

(33) Aynı kitap, s.18.

idi. Bir kasabadan alınan atın, yahut eşiğin pahası, en yakın kasabaya götürülünce değişiveriyordu. Bu pahayı, Mıstık, kurnazlığı sayesinde değiştiriyordu. Kırmızı kuşağında, Rumeli'deki tabancasının yerine sokulu, kara kılıflı makas, her hayvanın değerine yüzde altmış ilâve ederdi. En miskin bir beygiri alınca tırnaklarını temizler, yağlar; yelesini, kuyruğunu frenkvârî keser, düzeltirdi. Sonra torbasındaki o kimseye göstermediği, kimseye ismini söylemediği siyah ottan bir tutam yedirince zavallı hayvanı yirmi dört saat şaha kaldırır, gözlerini parlatır, azgın bir ejderha haline sokardı." (34)

Herkesin Molla diye çağırdığı, Mıstık'ın rakibi olan hikâyenin diğer kahramanı ise; "Yerden yapılı, çember sakallı, kalın çatık kaşlı, kırk beşlik bir softaydı. Küçük siyah gözleri hep önüne bakar, ince beyaz sarıklı kalıpsız fesinin altında tıraşlı kafası, geniş ensesi terden pırıl pırıl parlardı. Mıstığın beğenmeyip bıraktığı en miskin, en hasta, en ihtiyar hayvanları bile alır, bir gün içinde gençleştirir, kuyruğunu, yelesini kesmeden, şeklini değiştirir, gözlerini parlatır, şahlandırır... (35) Molla, Mıstık'ın "alacağı hayvanı artırır, en kâr bırakacak fırsatları elinden kapardı." (36)

Birbirine rakip bu iki sahtekârın hesaplaşması kaçınılmazdır. Ortak olurlar. Mıstık içinden "Bu gebeşin kafasına ben bir külâh geçiririm." (37) der. Molla oruçlu olduğunu söyleyip kahve içmezken; Mıstık, "sofuluğundan, küçükken hafızlığa çalıştığından, ama hastalandığı için vazgeçtiğinden babasının yirmi yedi defa Hacca gittiğinden" (38) söz ederken içten değildirler, yalan söylüyorlardır. Ortaklıkları da içten değildir.

Molla'nın kurduğu tuzağa; valinin çocuğu için kırk liraya alınacak beyaz bir eşiğin seksen liraya kadar satılabileceğini öğrenerek düşen Mıstık, Molla'ya külâh geçirme planı kurarken, bir yandan da beyaz eşiği satacak Hacı Hüseyin'e para vermeden sonuca gitmeyi düşünür.

(34) Aynı kitap, s.18.

(35) Aynı kitap, s.19.

(36) Aynı kitap, s.18.

(37) Aynı kitap, s.20.

(38) Aynı kitap, s.20.

Bu planını;.

" - Hacı Hüseyin'e neden kırk lira vereceğim?

- Ya ne yapmalıyım?

- Çitler alçak, kapı da harap. Köpek de yok. Gidip gece çalarım.

- Sonra?

- Bugün çarşıdan boya alırım. Derenin kenarına götürür, saklarım. Eşeği gece götürür orda boyarım. Sabah karanlığında hanla hesabımı keser, boyalı eşeğe biner, vilayetin yolunu tutarım.

- Vilayete gidince?...

- Eşeği sıcak su ile yıkar, valiye satarım.

- Molla?

- Külâhı giydiğinin farkında olmaz bile..." (39)

şeklindeki iç konuşmayla anlatır ve gerçek kimliğini de ortaya koyar.

Mıstık yakalanır, temiz bir dayak yer ve hapsedilir.

Ömer Seyfettin bu hikâyesinde, sahtekâr bir kahramanını, bir diğer sahtekâr kahraman aracılığıyla cezalandırarak, okuyucusuna gerekli telkini yapar.

Ömer Seyfettin'in Çakmak (40) adlı hikâyesindeki İboş ve Mıstık da olumsuz tiplerdir. Her ikisi de " Anadolu'nun ahlâkından, hilekârlılığından, geçimsizliğinden" (41) şikâyet ederlerken, yalan yere yemin etmeyi eleştirirken içten değildirlir ve eleştirdikleri olumsuz özelliklere kendileri de sahiptirler.

İboş'un çakmağını çalan Mıstık'ın; "Görmeden aldım. Şahit yok, sepet yok. Bir yemin değil mi? Ederim." (42) şeklindeki iç konuşması, okuyucuya, çeşitli konulardaki kendi olumsuz iç konuşmalarını hatırlatır niteliktedir.

Doğup büyüdüğü Edirne'de "Çingene" olarak yaşamağa katlanamayıp, gurbette "Arap" gibi dolaşmağa karar veren Mestan Ağa, Deve (43) adlı

(39) Aynı kitap, s. 25,26.

(40) Aynı kitap, s. 30-37.

(41) Aynı kitap, s.32.

(42) Aynı kitap, s.35.

(43) Aynı kitap, s.38-42.

hikâyede; yazar tarafından "Dühyada hiç bir şeye inanmaz, inanır gibi görüldüğü şeylere hep için için gülerdi." (44) diye tanıtılır. Mestan Ağa sahtekârdır, doğru, dürüst ve içten değildir. Yazar onu da gülünç bir şekilde cezalandırır.

Ancak Balkan Savaşı'ndan sonra ordudan tam anlamıyla ayıklanabilmiş, alaydan yetiştirme subayları konu alan Mehmâemken (45) adlı hikâyesinde Ömer Seyfettin, genç bir mülazımın ağ zından tanıttığı, takma adıyla Mehmâemken'in kişiliğinde, doğruluk ve dürüstlüğü bir kenara koyan, "pişkinlik"le "içtenlik"i birbirine karıştıran sahtekârları aşağılar.

Savaşın çıkacağından artık şüphesi kalmayan Mehmâemken pişkin pişkin anlatır: "Eşyalarımı, velanselerimi, ilk posta ile bir denk yapıp İstanbul'a gönderdim. Ama kendim nasıl gitmeliydim? Düşündüm, düşündüm, Yeni bir şey bulamadım. Eski usul aklıma geldi. Hani şu kuduz dalaverası... Hizmetçi neferim gayet sadık. Erzurumlu bir herifti. O'na bir köpek buldurttum. Evde bacağıma ısırmağa çalışırken, köpek kızıp neferin elini ısırmasın mı?... Neyse neferin elini sardık. Kimseye söylememesini tembih ettim. Kuduz köpeği aradılar aradılar, bulamadılar. Ben dalaverayı tertipli tuttum..." (46)

Mehmâemken'in savaştan kaçmak için yaptığı diğer sahtekârlıklar, okuyucuda buruk bir tebessümle bir nefret uyandırır.

Mehmâemken tipi bu hikâyede, çok başarılı olarak çizilmiş bir sahtekâr tipidir. Öyle ki, Ömer Seyfettin bu hikâyesinin başına koyduğu notla; "Ey kari! Şimdi okuyacağın bu hayalî hikâye, artık mevcut olmayan karanlık ve mülevves bir kâbusa aittir. O vakitler, mefkûresiz yaşayan zavallı fertlerde bazı eski mefhumların peszinde endişelerinden başka ahlâk fikri yoktu. İçtimâî inkılâp, millî ve dinî mefkûre ile bir anda Türkiye'nin bütün müstait evlâtlarına en yüksek ahlâkı da kazandırdı." diyerek bu hikâyenin yayınlandığı zamanın (Zaman gazetesi, 5 Temmuz 1335/1919) ordusunu aklama gereği duymuştur.

Mehmâemken'in, aşağılık özellikleri, onu, tam bir "olumsuz vatandaş" örneği yapabilecek boyutlardadır.

(44) Aynı kitap, s.41.

(45) Ömer Seyfettin, Beyaz Lâle, Bilgi Yayınevi, Ankara 1970, s.78-97.

(46) Aynı kitap, s.93.

Ömer Seyfettin,Miras (47) adlı hikâyesinin kahramanını, hikâye-
nin başlangıcında "İnsanın kendi nefsinden nefret etmesi kadar dünyada
azap verici bir şey yoktur, sanıyorum! Yıllarca rollerine, yalanlarına
aldandığımız bir arkadaştan - âdiliğini, alçaklığını sezince- hemen ay-
rılırız. Aşkta da böyle... Mabût gibi taptığımız vücudun bir lekesini
keşfedince birdenbire soğur, hatta ona düşman kesiliriz. Fakat kendimi-
ze... Ne yapabiliriz? Hiç! Ahlâk telâkkisinin ruhumuzda tutuşturduğu
'iyilik,doğruluk, güzellik' ideali yavaş yavaş kararır. Bu üç alevli
esîrden meşale sönünce artık karanlık bir çöle düşeriz. Hayvanlaşırız.
Halbuki hayvanlık ne kederli bir yaşayıştı! Mefhumsuz, payesiz, muhab-
betsiz, mukaddesatsız bir hayat! 'İyi' yok, 'doğru' yok, 'güzel' yok." (48)
diye konuşturarak içine düştüğü buhranı anlattırır önce. Sonra nedeni-
ni: Kendisiyle övünen zengin amcasını öldürüp mirasına konma isteğiyle
kurduğu plan. Yazar, diğer bazı hikâyelerinde yaptığı gibi, bu hikâye-
sinde de kahramanını kendi kendisiyle konuşturarak sona götürür. Hikâ-
yede sonuç, iç konuşmada iyi sesin, kötü sese; insandaki iyi kişiliğin
kötü kişiliğe üstün gelmesi şeklinde ortaya çıkar. Ama, hikâyenin kah-
ramanı, amcasını düşüncede öldürmek istediği için bile,büyük vicdan a-
zabına düşerek, "Evet, ruhumdaki insanlık ideali, o üç ahlâk meşalesi
ebediyyen söndü! Bir gece içinde korkunç, iğrenç bir katil oldum. Şimdi
karanlık bir çöldeyim! Bir hayvan gibi meyusum! Artık insanlık cenne-
tine, 'iyilik, doğruluk, güzellik' cennetine bir daha dönemeyeceğim." (49)
der. Okuyucu hikâye kahramanını bu haliyle affetse bile, hiç zorlanma-
dan, örselenmeden onun gibi olmak istemeyen bir psikolojiye girer. Hikâ-
ye amacına ulaşmıştır yani.

Ömer Seyfettin'in düşüncede "doğruluk, dürüstlük ve içtenlik"-
ten ayrılma yüzünden çekilen "vicdan azabı"nın işlendiği Miras adlı hi-
kâyesinin yanı sıra, bu değerlerden eylemde ayrılma yüzünden çekilen
"vicdan azabı"nı konu alan iki ilginç hikâyesi vardır. Bunlar Niçin Zen-
gin Olmamış (50) ve Kaşığı (51) dir.

(47) Ömer Seyfettin, Yüksek Ökçeler, Bilgi Yayınevi, Ankara 1970, s.143-153.

(48) Aynı kitap, s.143.

(49) Aynı kitap, s.153.

(50) Ömer Seyfettin, Yalnız Efe, Bilgi Yayınevi,Ankara 1970,s.86-99.

(51) Ömer Seyfettin, Falaka-Kaşığı-And-Boş İnançlar,Bilgi Yayın-
evi, Ankara 1970, s.23-28.

Niçin Zengin Olmamış adlı hikâyesinde Ömer Seyfettin, teknik olarak bir Sultanî mualliminin hatıra defterinden hareket etmiştir.

Savaş yıllarında büyük bir geçim sıkıntısına düşen bir "Sultanî Muallimi", bir doktor dostuna oğlunu parasız muayene ettirir ama, ona süt alacak parası yoktur. Kitaplarını satar. Bir ayakkabı boyacısı bile kendisinden fazla kazanmaktadır. Çok az bir paraya tercüme yaparak geçinmeye çalışır. Sonra Levazım Reisi Topal'ın (Birinci Dünya Savaşında Ordu Levazım Reisi İsmail Hakkı Paşa) adamlarından birine yakınlığı yüzünden çok zengin olmuş bir arkadaşıyla karşılaşır. "Sultanî Muallimi", bu arkadaşının yardımıyla "anafordan" para kazanmaya başlar:

"Vay anasını! O sefaletlere nasıl dayanmışım! Günde yarım liraya kapalı bir dershanede beş saat kafa patlatmak! Sonra bu derece sarıh bir eşekliği fazilet zannetmek! Ben, çok şükür bu pîr aşkına sürünmek faziletini kaybettim... (52)

Bir gün "Sultanî Muallimi" Lâleli'de Yenikapı'ya inen sokaktan geçerken viraneler arasında, ocaklar içinden açlıktan ölen insanlar toplayan belediye adamlarını görür. Onlardan biriyle konuşur:

"Eğer hainler, Allahın gazabına daha uğramazlarsa, dünyada Müslüman kalmayacak! "(53) der adam.

"Sultanî Muallimi" sorar:

"- Bu hainler kim?

- Kim olacak? Millete ekmek diye kum, toprak yedirenler! Katı-
ğı dünya yüzünden kaldıranlar! Fıkarayı soyup zengin olanlar! Otomobillerde uçanlar! (54)

Sonra "Sultanî Muallimi" hatıra defterinin 2 Şubat 1917 günlü bölümünde; "Evet insanları böyle açlıktan öldüren bizlerdik! Bize yol gösteren, bize müsaade edip, bizimle beraber çalanlardı! Şem'i ile beraber Kâğıthâne'de uzun bir un 'damarı' keşfettirmiştik. Üç aydır oradan çıkarttığımız ince killeri iâşeye satıyorduk. İâşe de bile bile

(52) Aynı kitap, s.93.

(53) Aynı kitap, s.96.

(54) Aynı kitap, s.96

ortaklama bunu alıyor, içine biraz paspal karıştırarak fırınlara dağıtıyordu." (55) diye yazdıklarıyla suçunu itiraf eder.

Açlıktan ölenleri görmek onu çok üzer ve vicdan azabına sokar. Bu vicdan azabıyla Topal ve adamlarını öldürmeyi düşünen bir anarşist olur. Onları öldüremez ama, içindeki "muhtekir" kişiliği öldürür. Her şeyini satar, "aşhanelere" ve "fıkaraperver cemiyetlerine" ismini vermeden dağıtır, eski hayatına döner. Fakat geçen on ayın hatırasını unutamaz; "geçen on ayın hatırası korkunç bir kâbus gibi daima aklımda! Unutamıyorum. Açlıktan öldürdüklerimizi unutamıyorum. Yangın yerinde gördüğüm kadın ölüsünün bana bakışını unutamıyorum. On ay kan, gözyaşı, irin içtiğimi, sütsüzlükten, şekersizlikten küme küme ölen masumcukların hakkını yediğimi unutamıyorum. Siyah bir hayal, her an ruhumu takip ediyor. 'sen de kanlı soyguna karıştın! Sen de, sen de diyor! ' Gözümün önünde birbiri ardına dikilmiş sayısız darağaçları geliyor... Bunların bir tanesinde ben sallansam! Ah, evet, yine vicdanımdaki yakıcı azap sönmeyecek sanıyorum. Yine on ay milletime yaptığım zulmü unutamayacağım sanıyorum. Bu ıstırap öldükten sonra da, mezarda da beni kıvrandıracak sanıyorum! " (56)

Niçin Zengin Olmamış adlı bu hikâyenin kahramanı "Sultanî Mualimi"ni, çok kısa bir süre "doğruluk ve dürüstlük"ten ayrılarak kurduğu zengin hayat, mutlu edememiştir. O, bu süre içinde dürüst yollardan alın teri dökerek kıt kanaat da olsa geçindiği hayatı özler olmuştur. Hikâye bu yönüyle okuyucusunu, ister istemez iki hayattan birini seçme durumuyla karşı karşıya bırakır. Sonuç elbette "doğruluk" ve "dürüstlük"ten yanadır.

Hikâye bu telkiniyle, özellikle yayınlandığı zaman (Büyük Mecmua, 20 Mart 1919) çok etkili olmuştur. İttihatçıların toplu halde tevkipleri de aynı tarihlere rastlar.

Çocukluk günlerinin hatıralarıyla yüklü Kaşığı (57) adlı

(55) Aynı kitap, s.96

(56) Aynı kitap, s.98,99.

(57) Ömer Seyfettin, Falaka-Kaşığı-And, Boş İnançlar, Bilgi Yayınevi, Ankara 1970, s.23-28.

hikâyesinde Ömer Seyfettin, "büyük kestane ağaçları" arkasında kaybolmuş evlerindeki hayatını anlatır önce: "Annem İstanbul'a gittiği için benden bir yaş küçük olan kardeşim Hasan'la artık Dadaruh'un yanından hiç ayrılmıyorduk. Bu, babamın seyisi, ihtiyar bir adamdı. Sabahleyin erkenden ahıra koşuyorduk. En sevdiğimiz şeyler atlardı. Dadaruh'la beraber onları suya götürmek, çıplak sırtlarına binmek, ne doyulmaz bir zevkti. Hasan korkar, yalnız binemezdi. Dadaruh, onu kendi önüne alırdı. Torbalara arpa koymak, yemliklere ot doldurmak, ahırını süpürmek, gübreleri kaldırmak en eğlenceli bir oyundan ziyade, bizim hoşumuza gidiyordu. Hele tımar... Bu en zevkli şeydi. Dadaruh, eline kaşağıyı alıp işe başladı mı, tıkı...tık...tıkı tık... tıpkı bir saat gibi... yerimde duramaz,

- Ben de yapacağım! - diye tuttururdum.

O vakit Dadaruh beni Tosun'un sırtına kor, elime kaşağıyı verir,

- Haydi yap! - derdi.

Bu demir âleti hayvanın üstüne sürter, fakat o ahenkli tıkırtıyı çıkaramazdım." (58)

Hasan'la Dadaruh'un dere kıyısına indikleri bir gün Ömer Seyfettin, atı tımar etmek ister. Kaşağıyı arar, bulamaz. Annesinin İstanbul'dan gönderdiği hediyeler arasında bulduğu, yepyeni fakfon kaşağıyı alarak Tosun'u tımar etmek ister. Hayvan rahat durmayınca, kaşağının sivri dişlerini köreltmek için taşla vurur, kaşağıyı ezip parçalar ve yatağın içine atar. Babası ezilmiş kaşağıyı görünce yalan söyleyerek suçu kardeşi Hasan'ın üzerine atar. " Babam pek sertti. Bir bakışından ödümüz kopardı. Hasan'a dedi ki :

- Eğer yalan söylersen seni döverim! ...

- Söylemem.

- Pekâlâ, bu kaşağıyı niye kırdın?

Hasan, Dadaruh'un elinde duran âlete şaşkın şaşkın baktı. Sonra sarı saçlı başını sarsarak

- Ben kırmadım- dedi.

- Yalan söyleme, diyorum.

- Ben kırmadım.

(58) Aynı kitap, s.23.

Babam tekrar,

- Doğru söyle, darılmayacağım. Yalan çok fenadır- dedi.

Hasan inkârında inat etti. Babam hiddetlendi. Üzerine yürüdü, 'utanmaz yalancı ' diye yüzüne bir tokat indirdi..

- Götür bunu eve; sakın bunu bir daha buraya sokma. Hep Pervin'le otursun! - diye haykırdı. (59)

Hasan'a artık ahır yasaktır. Bu ceza ertesi yıla kadar sürer. Hasan birdenbire hastalanır. Kuşpalazı olur. Hasan'ın öleceği anlaşılmınca yazar suçunu itiraf etmek ister:

" O gece hiç uyuyamadım. Dalar dalmaz, Hasan'ın hayali gözümün önüne geliyor, 'İftiracı! İftiracı!' diye karşımda ağlıyordu.

Pervin'i uyandırdım.

- Ben Hasan'ın yanına gideceğim- dedim.

-Niçin?

- Babama bir şey söyleyeceğim.

- Ne söyleyeceksin?

- Kaşığı ben kırmıştım, onu söyleyeceğim.

- Hangi kaşığı?

- Geçen seneki. Hani babamın Hasan'a darıldığı...

Lâfımı tamamlayamadım. Derin hıçkırıklar içinde boğuluyordum. Ağlaya ağlaya Pervin'e anlattım. Şimdi babama söylersem. Hasan da duyacak, belki beni affedecekti." (60)

" Sabaha kadar gene gözlerimi kapayamadım. Hava henüz ağarırken Pervin'i uyandırdım. Kalktık. Ben içimdeki zehirden azabı boşaltmak için acele ediyordum." (61)

Ne yazık ki Ömer Seyfettin'in kardeşi o gece ölmüştür.

Hasan'ın ölümüne neden,yazarın kardeşine attığı iftira değildir. Değildir ama, yine de yazar kendisini, bu hikâyede yalanını itiraf etti-remeyerek cezalandırmıştır. Kardeşi Hasan, yazar, "içindeki zehirden azabı boşaltmadan" ölmüştür.

(59) Aynı kitap, s.26.

(60) Aynı kitap, s.27,28

(61) Aynı kitap, s.28.

Hasan, yazarın içinde hep "zehirden bir azab" olarak kalmıştır. Kaşığı adlı bu hikâyede okuyucu, bir basit yalanın insana verdiği acıyı, hem de hiç unutulmayacak bir acıyı bütün burukluğuyla tadar. Keşke yazar, doğruluktan ayrılmasaydı da babasına doğruyu söyleseydi. O zaman kaşığıyı kırdığı için o cezalandırılacaktı. Ama bu ceza, yalan söyleyerek, kardeşine attığı iftiranın sonunda çektiği acıdan çok daha küçük olacaktı.

Balkon (62) adlı hikâyesinde Ömer Seyfettin, sözünü ettiğimiz eğitim değerlerine ters düşen bir aile reisinin yarattığı trajediyi konu alır.

Mal müdürlüğünden emekli olan Muhsin Bey, karısı Hamdune Hanım, oğulları Suat ve Hamdune Hanım'ın, "daha memede iken alıp kendine evlât ettiği", Resan adlı bir kızla birlikte mutlu bir hayat sürmektedir. Muhsin Bey, Resan'ı, "oğlu Suat'tan ayırdetmemiş belki daha ziyade" sevmiştir.

Birbirlerini seven Suat ve Resan, Resan'ın hamileliği yüzünden hemen evlenmek isterler. Suat durumu annesine açar. Hamdune Hanım, oğlunun bu isteğini olumlu karşılar ve konuyu babasına açacağını, onun da sevinçle karşılayacağını söyler. Balkonda yapılacak bu konuşmayı perde arkasından Suat ve Resan da dinleyecekler, aniden ortaya çıkacaklardır.

Hastalığı nedeniyle Muhsin Bey'e, Hamdune Hanım durumu dolayısıyla söyler:

"- Yanımıza ayrı bir iç güvey, ayrı gelin alacağımıza...

- Ey?

- Suat'a Resan'ı alıveririz, vesselâm..." (63)

Muhsin bu düşünceye şiddetle karşı çıkar. Muhsin Bey'in bu durumu sevinçle karşılayacağını sanan Hamdune Hanım, Suat ve Resan hayret ederler. Karısının zorlamaları karşısında Muhsin Bey bu evliliğe karşı çıkmasının nedenini açıklamak zorunda kalır.

(62) Ömer Seyfettin, Aşk Dalgası-Bahar ve Kelebekler-İlk Düşen Ak, Bilgi Yayınevi, Ankara 1970, s.113-125.

(63) Aynı kitap, s.122.

" O vakit Muhsin Bey boğuk bir sesle karısına:

Madem ki istiyorsun, söyleyeyim işte- dedi. - Hani yirmi sene evvel, henüz seninle yeni karı koca iken ben İzmir'e Mal müdürü tayin olumuştum. Hatırlıyorsun ya?

- Hatırlıyorum.

- İstanbul'dan yalnız gittim, sen gelmedin.

- Evet.

- Sana her hafta mektup yazdım, çağırdım, yalvardım, yakardım, gelmedin.

- Gelemezdim. Annemi ölüm döşeginde nasıl bıraktırdım?

- İşte o bir sene içinde ben sana kızdığımın İzmir'de başka bir kadınla evlenmişim!

- !!! ...

- Bu sırrı tam yirmi sene sakladım. Yine senin zorunla söylüyorum: Bu kadın doğururken öldü. Resan onun kızıdır. Suat'ın kardeşidir. Anladın mı? (64)

Bu konuşmayı duyan Resan ve Suat kendilerini balkondan aşağı attılar. Muhsin Bey kalpten ölür. Hamdune Hanım da çıldırır.

Muhsin Bey, karısına, "doğru"yu, "içtenlik"le, "dürüst"çe zamanında söyleseydi, ortaya böylesi acı bir sonuç çıkmayacaktı.

Ömer Seyfettin'in, Cabi Efendi serisindeki hikâyelerinden, 1919 da yayınladığı, Acaba Ne İdi (65) adlı hikâyesinde, Birinci Dünya Savaşı sonrasındaki "doğru ve dürüst" insanlarla, bunların tersi özelliklere sahip kişileri karşılaştırarak içinde yaşadığı dönemi eleştirir.

"Çıkardıkları gün hemen geri döndüğü Toptaşı tımarhanesi"ne kabul edilmeyince, Cabi Efendi evine döner. "Odaya kazara bir dızdız girince, tepesinde şarapnel patlamış gibi korkup dışarı kaçan" oğlunun, şimdi

(64) Aynı kitap, s.123, 124.

(65) Ömer Seyfettin, Gizli Mabet, Bilgi Yayınevi, Ankara 1970, s.51-64.

"Trak cephesinde bir hücum taburunda bölük kumandanı bulunduğunu" bir dostunun, kerrat cetvelini bir türlü ezberleyemediği için mektepte adını "Beş kere beş dübeş" koydukları oğlunun şimdi, "İstanbul'un en büyük, en muhterem bir âlimi" olduğunu öğrenir. Cabi Efendi giderek iyice yoksullaşır. Çünkü dönem, sahtekârların, üçkâğıtçıların dönemidir: "Eski karanlık kahvehanenin isli övkekelerinde 'eyyam ağaları' namı verilen, yeni türeme bir sınıfa, semtten de birçoğları karışmış, Şişli'ye göç etmişlerdi. Avrupa'da, Amerika'da olduğu gibi frankla, dolarla değil, rayiç akçe lira ile birkaç defa 'arşı milyoner' olan bu eyyam ağalarından tanıdıkları, hep sefiller, ümmîler, ipten kazıktan kurtulmuş baldırı çıplaklardı. İki ev aşırı malûl, fakir bir ihtiyarın Abdülvafi isminde oğlunu tanıyordu. İptidaiye mektebinde, aptesane duvarlarına kötü şekiller çizdiği için kovulmuş bir daha okuyamamıştı. Tulumbacılık, sarhoşluk, dolandırıcılık mesleği idi" (66)

Cabi Efendi bu adamın "bilmem ne zâde namı altında", "İstanbul'un en büyük zenginlerinden biri" olduğunu, "akla hayale gelmedik dalavere-ler çevirerek gizli siyah çetelerle âli haydutlarla ortak olarak birkaç hafta içinde milyonlar kazandığını" şehrin çeşitli yerlerinde "Bulgurpa-las, fasülyepalas" diye saraylar yaptırdığını öğrenir.

Bu dönemde "Eski zavallılar, cahiller, sefiller nasıl zengin olmuşlarsa, birtakım aptallar, budalalar, ahmaklar da birer mevki sahibi" olmuşlardır; "Semerci Niyazi'nin sıracalı bir oğlu vardı. Küçüklüğünde gayet fena bir şeye alıştığı için her gece ellerini sımsıkı koynuna bağlayıp yatağına arkası üstü yatırırıldardı. Hayatını ancak böyle kurtarabilmişlerdi. Yirmi yaşına girdiği halde daha salyasını, sümüğünü toplayamıyor, kambur kambur, dirseklerine kadar eileri pantolonunun cebinde, cami avlularında, viranelerde dolaşıyordu. Harpten evvel iki lafı bir araya getiremeyen bu aptalın, gayet mühim bir müessesede müdürlük mevkiini ihraz ettiğini duyunca, Cabi Efendi kulaklarına inanamadı. Kalktı, Söylenen daireye kadar gitti. Semerecinin ahmak oğlunu gözleri ile gördü. Boş bir öküz gözünden daha boş, daha baygın, daha manasız, daha behimî gözleri, eskisi gibi bakmasaydı, onu tanıyamayacaktı. Evvelki sıskalığından eser kalmamış, tulum gibi şişmiş, yüzünü koyu kırmızı

bir renk kaplamış, parıl parıl altınlar, elmaslar parlayan göğsüyle, kollarıyla, parmaklarıyla şık bir canlı kuyumcu reklâmına dönmüştü. Müessesede 'Her şey, her şey, bütün işler onun elinde!' diyorlardı. Semtin namuslu, çalışkan, zeki, halûk haysiyetli, âli mekteplerden diploma almış kıymetli evlâtları ortada yoktu. Hangisini sorsa, ya, 'Allah rahmet eylesin, Çanakkale'de şehit düştü!' yahut, 'Zavallı ailesini geçindiremedi. Sattı savdı. Anadolu'ya hicret etti!' yahut da, 'verem oldu, yatıyor.' cevabını alıyordu. Evet tanıdığı fazilet sahipleri ya ölmüş, ya ölmek için ocaklarını dağıtarak uzak ufuklara kaçmış, yahut da ölüm döşeklerine serilmişlerdi. Sanki dört sene içinde korkunç bir 'kötülük salgını', bir 'fazilet kıranı' tımarhanenin dışarısını yakmış, kavurmuştu." (67).

Bütün bunların sebebini Cabi Efendi şöyle açıklar :

"evet, harp ne kadar meşru olsa, yine insanların hayvanlıklarına ait bir nevi hasletleriydi. Milyonlarca adamın birbirini ne kadar ulvi bir mecburiyetin sevkiyle olursa olsun - başak biçilir gibi kütle kütle öldürmeleri- sulh iştiağıyla artık bütün dünya gazetelerinin a- lenen yazdığı gibi, şüphesiz bir vahşetti! Bu vahşetin hâkim olduğu, topun sadası gürlediği zaman, aklın, mantığın, hakkın, vicdanın sesi susuyordu. O vakit hissiyat sahnesinde yalnız behimî bir galebe hırsı, bir kazanç hissi faaliyette kalıyordu. Bu hal, yalnız harp meydanında değil; iktisat, ahlâk, muâşeret meydanında da aynı idi. İktisat meydanında 'kap kapanın, vur vuranın!' Ar dünyası değil, kâr dünyası! felsefesini kendine din etmiş birtakım ne oldukları belirsiz yamyamlar türemiş, her şeyin fiyatını yüzde yüz bin fırlatarak koca bir milleti siyah bir 'açlık, ölüm, kıtlık' çemberi içinde inletmişlerdi. Ticaret, uluorta bir 'ihtikâr işi' olmuştu. Namuslu tüccarlar yavaş yavaş piyasadan çekilmişler, yapılan cinayetin dehşetini halktan daha vazıh görebildikleri için, bazıları köşelerinde felce uğramışlardı."(68)

" İnsanların hayvanlıklarına ait hasletleri"ni köreltip insan yanlarını ön plana çıkarmak, "kap kapanın, vur vuranın! Ar dünyası değil, kâr dünyası!" görüşündeki insanları değiştirmek, eğitimin konusudur. Ömer Seyfettin bu hikâyesinde, alaylı bir anlatımla okuyucusunu, kendi kendisiyle bir hesaplaşmaya götürerek eğitime yönelmiştir.

(67) Aynı kitap, s.54,55.

(68) Aynı kitap, s.56,57.

Ömer Seyfettin, "doğruluk, dürüstlük ve içtenlik"i konu aldığı bu hikâyelerinde, insanda yakaladığı zaafı, mizah ile kaynaştırarak çok çarpıcı bir şekilde ortaya koyar ve etkili bir şekilde işler.

3. Disiplin ve Çalışkanlık

Toplu halde yaşamanın en önemli özelliklerinden biri de insanlar arasında bir işbölümünün bulunmasıdır. Kişi kendisine düşen işi en iyi şekilde yapmak zorundadır. Toplumda kişinin, onurlu bir yer kazanarak, kendisine iyi bir hayat düzeyi sağlayabilmesi için disiplinli bir şekilde çok çalışması gerekir.

Zekâ düzeyi birbirine yakın insanların başarıları arasındaki fark, normal olarak "çalışkanlık" farkından kaynaklanır. Toplumlar arasındaki fark da "disiplin ve çalışkanlık"ın, toplumun fertlerine genel olarak kazandırılma derecesiyle ilgilidir. Tembel ve disiplinsiz toplumlar, çalışkan ve disiplinli toplumlara göre her bakımdan geri kalırlar.

"Disiplin ve çalışkanlık" bir alışkanlık işidir. Bu alışkanlık, kişilere ve topluma eğitim yoluyla verildiği gibi, eğitim kurumlarının dışında da sürekli olarak telkin edilir.

Ömer Seyfettin'in hikâyelerindeki olumlu kahramanların çoğunda, dolayısıyla da olsa bu değerleri bulmak mümkündür. Ancak, onun Velinimet(69) adlı hikâyesi doğrudan çok çalışmayı konu alması bakımından çok ilginç bir hikâyedir.

Önce hocası, sonra arkadaşı olan Logaritmacı Hasan'la gezintiye çıkan yazarı, bir otomobilden inerek Logaritmacı Hasan'a "velinimetim" diye hitabeden güzel giyimli genç şaşırtır. Logaritmacı Hasan, bu zengin adamın neden "velinimet"i oluyordur? Aralarında geçen konuşmaları dinleyerek, devletten aldığı öğretmenlik maaşıyla geçinmeye çalışan Logaritmacı'nın "velinimet"liğinin sebebini anlamaya çalışır:

"- Nasıl, bir milyon yapabildin mi?

- Yapamadım vallahi...

(69) Ömer Seyfettin, Yalnız Efe, Bilgi Yayınevi, Ankara 1970, s.24-31.

- Ey, şimdi ne kadarlıksın?

- Ehemmiyetsiz vallahi... dört yüz bin liram var.

- Çalış, daha çalış!

- Çalışacağım. Sen benim velinimetimsin. Sana ölünceye kadar minnettarım.

- Estağfurullah!

- Vallahi her yerde, herkese söylüyorum. Sen bana akıl vermeseydin, ben yine eskisi gibi sürünecektim.

- Canım, senin taliin varmış! Ben sana para yerine nasihat verdim. Bir söz söyledim. Bir sözden ne çıkar?

- Bir söz ama pir söz." (70)

" İstanbul'un en kibar, en eski, en yüksek bir ailesinin" kızıyla nişanlandığı anlaşılan bu genci yazar yorumlamaya çalışır: "Boyu uzundan biraz kısaydı. Yahut semizliğinden öyle görünüyordu. Gülerken azıdişlerinin platin kaplı olduğu gözüme çarptı. Esmer cildi çok rahat içinde yaşayan her mesut zenginin ki gibi taptazeydi, parlaktı. İnce kaşlarının altında gülen gözlerinin içinde, vakıa büyük bir zekâ şulesi tutuşmuyordu. Fakat o kalın, o küt burun... Sahibinde tos vuracak bir koç azmi olduğunda şüphe bırakmıyordu." (71)

Konuyu, Logaritmacı Hasan açıklığa kavuşturur.

Ahmet adlı bu gencin, Selanik'teyken uşağı olduğunu, bir gün İstanbul'da onunla karşılaştığını, işsiz ve iki gündür aç olduğu için kendisinden karnını doyurmak için para istediğini, ancak ona para vermediğini, sınıf arkadaşı olan Eyüp'teki bir iplik fabrikasının müdürüne mektup yazarak, Ahmet'i işe alsın diye ona gönderdiğini, kimseden para istemeden çalışarak kazanıp yemesi gerektiğini söylediğini, buna rağmen Ahmet'in "bari iki kuruş verin. Şimdi ekmek, peynir alayım. Açlıktan ölüyorum." dediğini anlatır. Logaritmacı Hasan devam eder:

" Azıcık daha verecektim. Elimi cebime götürdüm. Birden bire bu lüzumsuz merhametle kuvvetli bir gencin azmini kıracağımı düşündüm. Evet, sırf merhametle yapılmış bir muavenet, halis bir cinayetten başka birşey değildir. Kime acıyıp 'bir sâyin mukabili olmayarak' muavenet edersek, onun azmini, iradesini dumûra uğratıyoruz demektir. Elimi

(70) Aynı kitap, s.26,27.

(71) Aynı kitap, s.27.

hızla cebimden çektim. 'Şuradan sap, soluna ilk gelen sokağa gir. Biraz yürü. Orada Kosva oteli vardır. Sahibi ahabımdır. Benden selâm söyle, de ki : 'Ben şimdi bütün oteli süpürmeğe, yıkamaya hazırım. Bütün apteshaneleri temizleyeyim. Bana beş kuruş ver.' O, bu pazarlığa razı olur. Razı olmazsa, ben Valde Kıraathanesindeyim. Gel. Beni gör. Sana bugün ekmek parasını getirecek başka bir iş bulurum.' dedim. Reddedemedi... Ona altı gün sonra rasgeldim. Hemen elime sarıldı. Öptü.

'Eğer bana o gün ekmek parası verseydin, ben fabrikaya gitmeyecektim. Bana ağır bir iş gördürdün, ama çalışmayı öğrettin. Çok minnettarım!'"(72)

Logaritmacı Hasan, sonra Ahmet'in kısa sürede ilerlediğini, ustabaşılığına yükseldiğini, bir zenginle ortak olarak "fanilâ, çorap" fabrikası açtığını, müteahhitlik yaparak zengin olduğunu anlatır ve; "faaliyetiyle, doğruluğuyla, namusuyla, kendini tanıttı. Zenginleştikten sonra kibirlemedi de... Şimdi beni nerde görse koşar. 'Velinimetim' der. Sermayesinin esası olan azmi benden aldığını hiç unutmaz."(73) der.

Yazar, gördüklerinden ve Logaritmacı'nın anlattıklarından çok etkilenmiştir. Kendi kendisine şöyle düşünür:

"Logaritmacının azme, iradeye, sâye, hesaba dair söylediği henedesi hikmeti dinlerken, artık göğsümün, görünmez kesme kaya yığınları altında ezildiğini duyuyordum. Rüstiye tahsili bile görmemiş, yalınayak, başı kabak bir uşak yamağının ip ameleliğinden ustabaşılığına, ustabaşılığından fabrikatörlüğe, fabrikatörlükten müteahhitliğe sıçradığını, müteahhitlikten otomobil milyonerliğine doğru yürüdüğünü görmek bana acı geliyordu. Kıskanıyordum? Evet, kıskanıyordum... Ama niçin? Amerika'nın en meşhur, en büyük iktisat kralları da on parasız işe başlamamışlar mıydı?" (74)

Görülüyor ki hikâye kahramanı Ahmet, çok çalışması sayesinde, düristlükten ayrılmadan zengin olmuş ve yaşamakta olduğu toplumda saygın bir yer elde edebilmiştir. Üstelik Ahmet, ortaokul düzeyinde bile bir öğrenim görmemiştir. Öyleyse herkes çalışarak bir yerlere varabilir.

(72) Aynı kitap, s.30.

(73) Aynı kitap, s.30,31.

(74) Aynı kitap, s.31.

Başarılı olmak için tek şart çalışmaktır.

Eğer Logaritmacı, Ahmet'e iş imkânı değil de, açlığını savmak için para verseydi, Ahmet çalışma alışkanlığı, çalışarak kazanma ve yeme alışkanlığı kazanmayacaktı. Bu bakımdan Ömer Seyfettin, bu hikâyesinde, çalışmayı alışkanlık olarak da değerlendirmiş ve kişileri, bu alışkanlığa yönlendirme biçimini de belirtmiş oluyor.

Ömer Seyfettin, İlk Düşen Ak (75) adlı hikâyesinde; sabah aynasının karşısında saçlarını tararken şakağında görüverdiği bir tek ak saç karşısında kahramanını hüznölendirerek, "hayatın boşluğu, ümidin nihayetsizliği, neticenin hiçliği" duygusuna sokar.

Otuz yaşındaki hikâye kahramanı, annesinin, "Hele otuz yaşına gir. Ondan sonra ömür o kadar çabuk geçer ki, insan can sıkıntısı duymaya vakit bulamaz!" dediğini hatırlar. Geçmişine döner, Edebiyatçı olmak isterken, mühendis olduğunu, iki benlik geliştirdiğini; birinin "sanatkâr, şair" ötekinin, "mihanikî, hissiz bir adam" olduğunu, bu "mihanikî" kişiliğinin başarılı olduğunu, Avrupa'da da okuyarak yükseldiğini, yüksek bir maaşla bir devlet dairesine girdiğini, "mihanikî" kişiliğiyle çalışmadan, daha da ilerlediğini, ama büyük bir doyumsuzluk içinde olduğunu düşünür. "Bedbaht" değildir. "Mesut" da değildir.

"Nevrasteni" olduğunu düşünerek doktora gider. Doktorla aralarında şu konuşma geçmiştir:

"- Okumayın, yazmayın. Kendinizi ferah tutunuz, canınızı hiçbir şeye sıkmayınız. Erken yatınız. Geç kalkınız. Kırlarda, denizlerde geziniz, eğleniniz...

- Fakat doktor, ben ancak canımın sıkıntısını geçirmek için okurum.

- Pekala yazı yazmayınız...

- Yalnız imza atarım.

- Onun zararı yok!...

- Ama yine canım sıkılıyor. Kendimi ferah tutamıyorum.

- Niçin?

(75) Ömer Seyfettin, Aşk Dalgası-Bahar ve Kelebekler İlk Düşen Ak, Bilgi Yayınevi, Ankara 1970, s.78-88.

- Bilmem. Sebebini sizden soruyorum işte..." (76)

Doktor çeşitli sorulardan sonra onun, "Sineküryen" denilen "saadet hastalığı"na tutulduğunu, "Süren hazzın elem olacağını, değişmeyen eleme de insanın pek çabuk alışacağını", "İşsizliğin, yani 'çalışmak mecburiyetinden âzâdelik'in bir saadet" olduğunu, "lâkin bu saadetin üzerine bazen biraz kara bulutların gelmesi" gerektiğini, "fasılasız bir saadetin şüphesiz bir felâket" olacağını anlatır. Hikâye kahramanına doktor, bir 'ideal' edinerek çalışması gerektiğini telkin eder.

Yakalandığı hastalıktan, "milliyet cereyanı" hakkında çıkan eserleri okuyup, bir "milliyetperver" olur ve bu alanda çalışarak kurtulur. Artık evlenmeyi düşünüyordur.

Görüldüğü gibi yazar, bu hikâyesinde okuyucusuna, hikâye kahramanı üzerinden; mutlulukmuş gibi görünen tembelliğin, insanı psikolojik rahatsızlıklara bile sürükleyebileceğini; çalışmanın, ama bir ideal uğruna çalışmanın gerekli olduğunu telkin etmektedir.

Ömer Seyfettin'in Büyücü (77) adlı hikâyesindeki "gençliğini medresede geçirmiş" Dımışk'ta "Etrafı yüksek duvarlarla çevrili büyük bir bahçenin ortasındaki harap evinde yalnız" oturan, evlenmeden "kitaplarının üstünde ihtiyarlamış", "kimseyle görüşmez, kimseyle tanışmaz", herkesin;

"- Ne yapıyor?

- Herhalde ibadet değil!

- Camilerde görünmez.

- Niçin dışarı çıkmaz?

- Evine kimseyi sokmuyor. Niçin?

- Yapayalnız ne yapıyor?

- Ne yapacak acaba?" (78) diye merak ettiği Doğan Bey, "kimya" üzerine gece gündüz çalışan bir bilgindir. Adını halk "büyücü"ye çıkarır. "Halkın telkininden kurtulamayan ulemalar da, hiç yüzünü görmedikleri bu

(76) Aynı kitap, s.81,82.

(77) Ömer Seyfettin, Eski Kahramanlar, Bilgi Yayınevi, Ankara 1970, s.110-120.

(78) Aynı kitap, s.111.

münzeviye fahrî bir gazez" bağlamışlardır.

" 'Katlinin vâcip olduğundan' dem vuruyorlardı. Şehirde her felâketi onun uğursuzluğuna yormak âdetti. Kuraklığı, fırtınaları, yangınları, kavgaları, cinayetleri hep o... 'Büyücü Doğan' yapıyordu." (79)

Sultan Selâhattin'e "Büyücü Doğan"ı şikâyet ederler ve onu Dı-mışk'tan sürdürürler.

Bir süre sonra, Akkâ Kalesi'ni ele geçirmek için saran haçlılar, kalenin etrafına yaptıkları, " Kulelerin ahşap kısımlarını derilerle kaplayıp, üstüne sirke, çamur, sonra birtakım yanmaz eczalar" sıvadıkları için, kuleleri yakamıyorlardır.

" Bir sabah, burçların birisinin tutuştuğunu" görürler. Kısa sürede, yanmaz sanılan burçların hepsi tutuşur ve düşman, büyük bir bozgu-na uğrar.

Selâhattin, yorgun kale kumandanı ile konuşur:

"- Bu kuleleri biz yanmaz biliyorduk. Nasıl yaktınız?...

- Evvelâ yakamadık sultanım! Lâinler, sirkeyle çamurla her tarafını sıvamışlardır. Kale içinde bir ihtiyar garip çıktı: 'Bana iste-diğimi veriniz, bu burçları yakayım' dedi. Ne istedi ise verdim; neft, kireç, pamuk, kil... Bir ay içinde üç bin tane humbara döktü. On beş günde, çalıştı, yedi oluklu, hiç görülmemiş bir mancınık yaptı. Bu sa-bah 'artık işim bitti. İsterseniz yakayım' dedi, 'haydi yak' dedim. Yaktı." (80)

Bu ihtiyar, Sultan Selâhattin'in Dımişk'tan sürdüğü "Büyücü Do-ğan"dır.

Bilgi, disiplinli çalışmayla elde edilir. "Neft, kireç, pamuk, kil..." gibi maddelerle yanmaz sanılan burçları, Doğan Bey gibi gece gündüz çalışarak kendini yetiştiren bir kişi yakabilirdi. Bu hikâyede Doğan Bey, okuyucu tarafından "öyle olunmak istenen" kişi olarak algı-lanır. Doğan Bey örnek kişidir yani. Onun gibi olabilmek için çok ça-lışmak gerekir.

(79) Aynı kitap, s.111,112.

(80) Aynı kitap, s.118.

1917 Yılında Yeni Mecmua'nın 26. sayısında yayınlandığı zaman kamuoyunda geniş tepkiler uyandırarak, Ömer Seyfettin'in, 1918 yılında yine Yeni Mecmua'nın 30. sayısında Fon Sadriştayn'ın Oğlu hikâyesini de yazmasına neden olan, Fon Sadriştayn'ın Karısı (81) adlı hikâyesinde, Alman kadını ile Türk kadını karşılaştırırken yazar, Alman kadınının disiplinli yaşayışını, bu disiplini, ailesinin bütün bireylerine de uyguladığını, Alman milletinin de bu anlayışa sahip kadını ile yükseldiğini anlatarak, Türk insanına ve özellikle Türk kadınına disiplini de telkin etmek istemiştir.

4. Yardımseverlik

Yardımlaşma, toplu halde yaşayan insanlar için kaçınılmaz bir gerektir. Bir davranış biçimi diye değerlendirebileceğimiz bu kavram, kişilere, tek taraflı yüklenmek istenen en önemli eğitim değerlerinden biri olarak sevdirmeye çalışılır. Bu davranışın uygulanış biçimi ve uygulandıktan sonra takınılması gereken tavır üzerine kurallar konmuş gibidir.

Pembe İncili Kaftan (82) adlı hikâyede, İran Şahı'na elçi olarak gönderilen Muhsin Çelebi, birçok güzel özelliğe sahiptir. Bunlardan bir tanesi de onun yardımseverliğidir.

Muhsin Çelebi, "Çamlıca ormanının arkasındaki büyük mandıra ile büyük çiftliğini işletir, namusuyla yaşar, kimseye eyvallah etmezdi. Fıkara, zayıflara, gariplere bakar, sofrasında hiç misafir eksik olmazdı." (83)

Muhsin Çelebi elçilik dönüşü tüm mal varlığını satarak donattığı adamlarına bindikleri atları, üstlerindeki giysileri, bellerindeki değerli taşlarla süslenmiş hançerleri bağışlar. Kendisinin bir tek kuruşu bile kalmamıştır.

Nasıl Kurtarmış (84) adlı hikâyesinde ise Ömer Seyfettin, kasaba-

(81) Ömer Seyfettin, Harem, Bilgi Yayınevi, Ankara 1970, s.94-111.

(82) Ömer Seyfettin, Eski Kahramanlar, Bilgi Yayınevi, Ankara 1970, s.68-83.

(83) Aynı kitap, s.74.

(84) Ömer Seyfettin, Yüzakı, Bilgi Yayınevi, Ankara 1970, s.64-68.

nın kadısı İbrahim Efendi üzerinden, kötü bir yardımseveri örnekler. Yazar, Kadı İbrahim Efendi'yi şöyle anlatır:

"Dört parmak siyah çatık kaşlarıyla, küçük parlak gözleriyle, sık siyah sakallarının, ürpermiş canlı bıyıklarının arasından görünen iri beyaz dişleriyle, insana hemen saldıracak, ısırarak gibi gelirdi. Yüzü daima buruştu. Buz tutmuş sirke kadar ekşiydi, hiç gülmezdi; pek sertti. En sakın lafı bile havlar gibi hamle hamle söyler, sonra birdenbire susuverirdi. Fakat, şöyle bakarken, insana yüzüyle, hareketiyle, sözleriyle pek fena tesir bırakan bu doğru kadı, kendi kalbinin çok iyi olduğuna kaniydi. Herkesin iyiliğini isterim sanırdı. Herkesi acı sözleriyle haşlar, ama elinden gelecek muaveneti de saklamamaya çalışırdı." (85)

Kadı İbrahim Efendi'nin inancına göre; "Tatlı dil, güler yüz mü-nafıklara mahsus, doğru söz acı, haklı adam sert"tir. (86)

Bir gün, genç bir yörük herkesin içinde Kadı'ya, babasının, rüyasında koyunlarını kurtararak iyilik ettiği için bir lenger yoğurt gönderdiğini söyler.

"Eşraf gülmekten katılıyordu. Kadı haysiyetinin incindiğini duydu. Suratını daha beter astı. Fakat, 'iyilik etmek, reddolunacak bir şey değildi. Velew rüyada olsun!... Açtı ağzını, 'âlem-i mâna'nın hakikat olduğunu, 'zâhir'in hayalden ibaret bulunduğunu, acı bir felsefe çeşnisiyle anlattı. Hakikat ancak rüyada tecellî edebilirdi. Kendi iyi idi. İyiliği işte rüyalara giriyordu." (87)

Kadı Efendi, rüyada yaptığı iyiliği genç yörüğe açıklamak ister:

"- Babanın koyunlarını nasıl kurtarmışım, biliyor musun?

- Babam dün gece rüyasında koyunları Alabayır'ın üstüne yaymış.

- Ey...

- Sonra kocaman bir kurt peyda olmuş. Kurt kaçmış... siz kovalamışsınız. Sonra... tutunca kurdun karnını azı dişlerinizle yarmışsınız. Koyunlar da... Şey..." (88)

(85) Aynı kitap, s.64.

(86) Aynı kitap, s.65.

(87) Aynı kitap, s.67.

(88) Aynı kitap, s.67,68.

Görüldüğü gibi, Kadı İbrahim Efendi'nin fiziki özellikleri, benimsediği davranış şekilleri ve düşünceleri, gerçek bir "yardımsever"de bulunmaması gereken özelliklerdir.

Ömer Seyfettin, bu hikâyesinde, Kadı İbrahim Efendi adlı olumsuz kahramanını, aynı eğitim değerini kullanarak gülünç duruma düşürmüştür. Bu yolla o, iyi bir yardımseverin özelliklerini olumsuz örneklemeye belirterek, bu eğitim değerini, okuyucusuna çarpıcı bir şekilde telkin etmektedir.

Bir Hayır, (89) yatağında artık kımıldayamayacak duruma gelmiş Durmuş Ağa'nın, ihmalciliği yüzünden "hayır ve hasenat" yapamadan ölüşünü konu alan bir hikâyedir.

Ölüm döşeğinde Durmuş Ağa, karısından, vasiyetini söylemek için Hacı Ağa'yı çağırmasını istediği halde karısı, "hedi sus, hedi sus! Deli gibi söyleme..." diyerek onun istediğini yerine getirmez. Sağlığında ihmalciliğinden, hastalığında karısı ve iki oğlu tarafından engellendiğinden, Durmuş Ağa, en ufak bir "hayır" yapamadan ölür.

Oğulları, daha "babalarının toprağı kurumadan", "mirasın üzerine aç kurt gibi" atılarak, kavga-döğüş ne varsa paylaşırlar. Sonuç her-keşe ibret olacak bir burukluktur:

"Durmuş Ağanın yurdu artık bir harâbeydi. Güzel evinin yerinde yeller esiyor, bahçesinde baykuşlar ötüyordu..." (90)

İki oğlanın paylaşamadıkları tek miras, "sıska bir köpek"tir.

"Bu hayvancığı iki parça kesip paylaşmağa karar vermişlerdi. Hacı Ağa:

- Vazgeçin- dedi-. Bu itin ne eti yenir, ne kemiğı para eder, ne derisi işe yarar!

Büyük sordu:

- Öyle emme nidelüm?

- Bir 'hayır' işleyin, ülen...

- ...

(89) Ömer Seyfettin, Yüzakı, Bilgi Yayınevi, Ankara 1970, s.69-74.

(90) Aynı kitap, s.73.

Bu sefer küçük sordu:

- Nasıl hayır?

- Bu köpeği kesmekten vazgeçin, bırakın, babanızın canına ulusun dursun!..." (91)

Öyle yaparlar.

"... Sahipsiz kalan köpek açlıktan, susuzluktan, soğuktan bütün kış, yıkılmış evin yerinde uludu inledi.

Onun ulumasından gece gündüz taciz olan köy halkı, bu dinmez acı feryadı, zavallı hayvanın ölen efendisi hakkındaki muhabbetine yoruyorlar"dı.(92)

Yazar bu hikâyesinde, sözünü ettiğimiz eğitim değerinin, sanki felsefesini yapıyor gibidir. Dünya geçicidir, yaşarken kazandıklarımızın, yalnızca iyi yolda harçayabildiğimiz kadarı bizimdir. Diğer kısmını kime, ne için biriktirdiğimizi bilemeyiz. Bu yüzden, sağlıklı bir şekilde yaşarken, elimiz ayağımız tutarken, "hayır ve hasenat"a yönelmeliyiz.

Durmuş Ağa, "yardımseverlik" duygusu gelişmiş bir insan olsaydı, "hasislik etmeyip bu köpek kadar oğullarına da kendini sevdirseydi, ne mezarı taşsız kalır, ne de böyle mevlütsüz, hayırsız, hasenatsız toprak altında yatardı bugün..." (93)

Hikâyenin sonunda, Durmuş Ağa'nın komşuları böyle derler. Bu, etkili bir telkindir. Okuyucu da böyle düşünmeye yönlendirilmiş olur.

Toplumda iyi bir yere sahipken karısından ayrıldıktan sonra, bütün insanlar tarafından "afroz" edilen Ahmet Reşit'in, intiharı düşünürken yeniden hayata dönüşünü anlatan, Şefkate İman (94) adlı hikâyesinde Ömer Seyfettin, kötü kişilere, iyilik ettirerek, iyiliğin kişilere olumlu etkisini açıklar.

Ahmet Reşit için artık, "Hayat, yaşamaya lâıyk değildir." Ona

(91) Aynı kitap, s.73.

(92) Aynı kitap, s.74.

(93) Aynı kitap, s.74.

(94) Ömer Seyfettin, Yalnız Efe, Bilgi Yayınevi, Ankara 1970, s.40-44.

göre "İnsanlar, hayvanlardan merhametsiz, kaplanlardan yırtıcı, sırtlanlardan şefkatsizdir." Kimsenin yüzüne bakmadığı bu adam, açlıktan ölmek üzeredir. Çaresizlikten kendini denize atmaya giderken hırsızlarla karşılaşır. Hırsızlar ona, zorla "erketecilik" yaptırırlar ve bu iş karşılığında iki buçuk lira verirler.

Ömer Seyfettin, bu hikâyesini şöyle bitirir :

" Sanki birdenbire vicdanının karanlıklarında sıcak bir güneş doğdu. Deminden insanların hiyaneti hakkında düşündüklerine pişman oldu. İşte, hayat onun zannettiği gibi değildi. "Hak" diye bir mefhum tanıyan, aç bir sefile acıyarak iş gösteren insanlar da vardı. Fazilet, iyilik, merhamet, şefkat bir hayal değildi! Buna şahit, elinde tuttuğu iki buçuk liralık kâğıttı... Gülümsedi. Kaybettiği imanına kavuşan bir günahkâr gibi sevinerek döndü. Yukarıya, caddeye doğru yürüdü, ihtimal orada açık bir bakkal dükkânı bulacaktı. İki gündür bir şey yememişti. Midesinin acısı ona belinin, ellerinin, ayaklarının sızılarını duyurmuyordu." (95)

Görülüyor ki; kötü bir işe dayalı da olsa, bilmeden de olsa, yapılan küçük bir iyilik, bazan bir insanın hayata dönüşünü sağlayacak kadar etkili olabiliyor.

Yardımseverliğin gereği iyiliktir. İyilik etmenin karşıtı olan davranış ise, kötülük etmektir. Bilerek ya da bilmeyerek yaptığımız kötülüklerimizin sonucu, bizi vicdan azabına sokar, bize üzüntü verir.

Ömer Seyfettin, İlk Cinayet (96) adlı hikâyesinde, çocuklukta istemeden yaptığı bir kötülüğün, ömür boyu süren acısını anlatır.

Hikâyesine; "Ben daima ıstırap içinde yaşayan bir adamım! bu azap adeta kendimi bildiğim anda başladı. Belki daha dört yaşında yoktum. Ondan sonra yaptığım değil, hatta düşündüğüm fenalıkların bile vicdanımda tutuşturduğu nihayetsiz cehennem azapları içinde hâlâ kıvranıyorum. Beni üzen şeylerin hiç birini unutmadım. Hatıram sanki yalnız elem için yapılmış." (97) diye başlayan yazar, "şirket vapuru"nda annesiy-

(95) Aynı kitap, s.44.

(96) Ömer Seyfettin, Falaka-Kaşığı-And-Boş İnançlar, Bilgi Yayınevi, Ankara 1970, s.9-13.

(97) Aynı kitap, s.9.

le giderken, tentenin kenarına konmuş bir martı yavrusunu ister. Onu tutarlar. Bu ürkmüş, beyaz, yavru kuşu sıkıması için, Ömer Seyfettin'in annesi sıkı sıkı uyarır.

Sonrasını Ömer Seyfettin şöyle anlatır:

"Kuşçağızın tüyleri o kadar beyaz ki... Dokunuyorum... Kanatlarının kemikleri belli oluyor, Ayakları kırmızı. Kaçmak için hiç çırpınmıyor, şaşırmış. Gözleri yusuvarlak Kırmızı gagasının kenarında sanki sarı bir şey yemiş de bulaşığı kalmış gibi sarı bir iz var. Boynunu uzatarak etrafa bakmağa çalışıyor. Ben o vakit gözlerimi anneme kaldırıyorum. Yanındaki hanımla gülüşerek konuşuyorlar. Benimle meşgul değil. Sonra beyaz kuşun uzanan ince boynunu yavaşça elimle tutuyorum. Bütün kuvvetimle sıkmağa başlıyorum. Kanatlarını açmak istiyor. Öteki elimle onları da tutuyorum. Mercan ayakları dizlerime batıyor. Sıkıyorum, sıkıyorum, sıkıyorum. Dişlerimi, kırılacak gibi sıkıyorum, gık diyemiyor. Sarı kenarlı gagacığı titreyerek açılıp kapanıyor. Pembe sivri dili dışarı çıkıyor. Yuvarlak gözleri evvelâ büyüyor. Sonra küçülüyor, sonra sönüyor... Birdenbire, takallüs etmiş ellerimi açıyorum. Beyaz kuşçağızın ölüsü "pat !" diye düşüyor yere." (98)

Zavallı kuş yavrusunu bilinçsizce öldüren yazar, ağladığını, çok ağladığını hatırlar da, nasıl sustuğunu hatırlayamaz. "Sanki ebediyen ağlıyorum" der.

Bu olay, yazarı öylesine etkilemiştir ki; "Evet, acaba dört yaşında var mıydım? Ondan evvel hiç bir şey bilmiyorum. Şuur, başımıza nasıl yakmayan bir yıldırım gibi düşer. Tolstoy, daha dokuz aylık bir çocukken kendisinin banyoya sokulduğunu hatırlıyor. İlk duygusu bir haz! Benimki müthiş bir ıstırap ile başladı. Ben ilk defa kendimi Şirket vapurunda hatırlıyorum. Hâlâ gözümün önünde; Sanki dünyaya o anda doğmuşum." (99) derken o, hayatını bile bu olayla başlatmıştır. O minik kuşun acısı içinden hiç çıkmaz:

"Kendimi bilir bilmez yaptığım bu cinayetin üzerinden işte otuz seneden fazla bir zaman geçti. Şimdi Şirket vapurlarının güvertelerinde otururken ne vakit bir martı görsem, birdenbire neşemi kaybederim. Bir

(98) Aynı kitap, s.11,12..

(99) Aynı kitap, s.9.

çocuk feryadıyle ağlamak isterim. Kalbimin içinde derin bir sızı büyür, büyür. Göğsümü acıtır." (100)

Yardımseverliğin gereği iyiliktir. İyilik etmenin karşıtı olan davranış ise, kötülük etmektir. Bilerek ya da bilmeyerek yaptığımız kötülüklerimiz, bizi vicdan azabına sokar, bize üzüntü verir.

Ömer Seyfettin bu hikâyesinde, çocukluğunda yaptığı bir kötülüğün kendisine verdiği unutulmaz acıyı, okuyucusuna da yaşatarak iyiliği telkin etmektedir. Hikâye öylesine etkilidir ki, can çekişen güçsüz martı yavrusunun çırpınışlarını okuyucu, kendi avuçlarında duyar gibi olur. Böylesi bir kötülük yapmaktan korkar, iyiliğe yönelir.

5. Fedakârlık

Fedakârlık duygusu, kişilerde geliştirilmesi istenen en önemli eğitim değerlerinden biridir. Kişilerde bu duyguyu geliştirmekten başka; onu, yerinde ve zamanında davranışa dönüştürebilme konusu, eğitimin temel amaçlarındandır. Çünkü bu duygu, çok olumlu bir etkileşimle, toplu halde yaşayan insanlar arasındaki bağı güçlendirerek, sağlıklı "toplum"ların oluşmasına katkıda bulunur.

Davranış olarak fedakârlık, maddi ve manevi diğer varlıklar adına, kişinin kendisinden ya da kendi çıkarlarından bilinçli olarak vazgeçmesiyle oluşur. Bu yüzden fedakârlık, insanın, kendi bencil yaratılışına karşı çıkmasını ve onu yenmesini gerektirir. Bunu kolaylaştırmak için toplumsal sistem; fedakârlık edenleri, öteden beri oluşturduğu - "takdir" niteliğindeki - bazı manevi değerlerle, ödüllendirerek doyuma da ulaştırır. Bazen, bu sistem içerisinde ödüllendirme, fedakârlık edenin yalnızca kendi duygu ve düşüncesinde, bir "iç huzuru" olarak da gerçekleşebilir.

Ömer Seyfettin, konusunu Peçevi Tarihi'nden aldığı (Tarih-i Peçevî, Cild-i Evvel, 1283, s.355-363.) Başını Vermeyen Şehit (101) adlı hikâyesinde, yalnızca "Kızılelma" yolunu açmayı düşünen, fedakâr

(100) Aynı kitap, s.13.

(101) Ömer Seyfettin, Eski Kahramanlar, Bilgi Yayınevi, Ankara 1970, s.84-98.

kahramanların yaptıklarını anlatır. Zigetvar Kalesi önünde Grişgal Pa-langası'nı, "taarruz"la savunan yüz on üç Türk'ün, canları pahasına yaptıkları savaşın maddi hiçbir karşılığı yoktur. Bunlardan Deli Mehmet ve Deli Hüsrev, hikâyenin ana kahramanlarıdır. Yazar, hikâyesinde onları şöyle anlatır:

" Deli Mehmet, Deli Hüsrev... Serhat muharebelerinde, hayale sığmayacak yararlılıklarıyla masal kahramanları gibi inanılmaz bir şöhret kazanan bu iki deli, hiçbir nizâma hiçbir kayda, hiçbir zapt ve rap-ta girmeyen, dünya şerefinde gözleri olmayan Anadolu dervişlerindendi. Her zaferden sonra kumandanları onlara rütbe, hil'at, murassa kılıç gi-bi şeyler vermeğe kalkınca, gülerler: 'İstemeyiz, fânî vücuda kefen ge-rektir. Hil'at nâdanları sevindirir...' derler, hak uğrundaki gayret-lerine ücret, mükafat, şâbâş kabul etmezlerdi. Harp onların bayramı-ydı. Tüfekler, oklar atılmağa; toplar gürlемеğe; kılıçlar, kalkanlar şa-kırdamağa başladı mı, hemen coşarlar, kendilerinden geçerler; naralar savurarak düşman saflarına saldırırlar... alevi gözlerle takip edile-meyen birer canlı yıldırım olup tutuşurlardı." (102)

Bu hikâyede, Deli Mehmet ve Deli Hüsrev, "vatan için fedakar-lık" etmenin en güzel örneğini veren " destan kahraman" lar olarak iş-lenmişlerdir.

Diğer eğitim değerlerinde, daha geniş boyutlarda değerlendirece-ğimiz Ferman (103) adlı hikâyenin kahramanı Tosun Bey'de de, fedakârlı-ğın güzel örneklerinden birini görürüz. Tosun Bey, hiçbir şuşu olmadığı halde ölüm cezasına çarptırılır. Kendi ölüm fermanının uygulanmasında tereddüt gösterip, "- Ben senin başını kesmem, Tosun Bey. Şimdi affı-nı yazacağım. Çifte tatar çıkaracağım. İstirhamım kabul olunmazsa kendi başımın kesilmesini isteyeceğim." (104) diyen Niş Beyi'ne; "- Hayır, Bey! Hayır... Padişahın emrinden dışarı çıkma beni kes... Kestikten sonra affımı istirham et. Padişahım, kendi emri yerine gel-dikten sonra, ben kulunu affetsin." (105) diye cevap verir.

(102) Aynı kitap, s.88,89.

(103) Ömer Seyfettin, Eski Kahramanlar, Bilgi Yayınevi, Ankara 1970, s.9-25.

(104) Aynı kitap, s.24.

(105) Aynı kitap, s.24.

Tosun Bey, bu düşünceye büyük bir "iç hesaplaşma"dan sonra gelebilmiştir. Fermanın "... İşbu emri şerîfimizin hamili devletimize vücudu muzır olan Tosun Bey kulumun da heman vürudunda başını kesesin..." şeklindeki içeriğini okuduktan sonraki Tosun Beyin psikolojik dalgalanmaları, bir kişinin hayatını feda etmeye varan, fedakârlık duygusuna gelişini çok güzel verir:

"Şaşkınlığı çok sürmedi. Belki elli defa ölümün pek yakından geçerek korkunç kanatlarını sürttüğü geniş ve parlak alnını tuttu. Arkasına dayandı. Sağındaki pencereden siyah ve dağınık bulutların geçişine baktı. Bir an öyle durdu. Derin bir nefesle göğsünü kabarttı: 'Ama niçin? Ama niçin?' dedi.

Sadakatten, cesarettten, fedakârlıktan, harpten, hücumdan başka ne yapmıştı? Tâ on beş yaşından beri... On senedir at sırtından inmiyordu. Bütün dünyayı dolaşıyor, en namdâr kahramanların çekindikleri yere gözlerini kırpmadan atılıyordu. Muhasaradaki burçların içine, yüzlerce zırhlı düşmanın arasına tek başına yalınkılıç atıldığı zamanlar ölmediği halde, şimdi, bir cellâdın, âdi, köpek bir Çingenenin satırı altında mı can verecekti? Maziyi hep birden düşünüyor, ve kırılır gibi olan cesareti yavaş yavaş yerine geliyordu. Doğruldu. Ayaga kalktı. Ferman ve kese yere düştü: 'Ben kafamı kolay kolay vermem.' dedi.

Pencereye yaklaştı. Siyah bulutlar daha hızlı geçiyor, tanyeri morlaşıyor, çiftliğin yanından akan küçük bir derenin hüznü ve hafif şırıltısı işitiliyordu. Bütün Rumeli, bütün Anadolu kendisini tanırdı. Anadolu'ya atlayınca hangi şehzâdenin yanına gitse, muhabbetle kabul olunacağına emindi. On kişiye, yüz kişiye değil, icabında bin kişiye karşı koyabilecek bir cesareti vardı. Sonra kuvveti, mahareti, çevikliği... Bütün memlekette daha bir eşi yoktu. Bir kere Anadolu'ya kapağı atınca, ele geçmek imkânsızdı. İran'a, Turan'a kadar vura kıra gider, namına birçok şanlar, şerefler ilâve ederdi. Tekrar kalbi, 'ama niçin? Ama niçin?' diye burkuldu. Hiç bir şey beklemiyordu. Aklına ancak mükâfat ve iltifat gelirdi. Böyle bir kelime... Asla... Acaba ne kabahat yapmıştı? Düşünüyor, düşünüyor, bir türlü kabahate benzer bir şey yaptığını hatırlamıyordu. 'Ah müvezirler! Allahtan korkmaz bühtancılar!... Kimbilir aleyhinde ne yalanlar uydurmuşlardı. Fakat... O, babası gibi cellâdın pis kılıcına bir koyun itaatıyla başını uzatmayacak,

canını almağa gelenlerin canlarını alacak kendi canı alınıncaya kadar, başkalarından can alacaktı... 'Vakit geçirmeyeyim.' diye mırıldandı. Tolgasını başına geçirdi. Kılıcının kayışını, kuburluklarını sıkıştırdı. Yerdeki fermanla keseyi aldı. Yine gözüne '... devletimize vücûdu muzır olan...' kelimeleri ilişti. Niçin onun vücudu devlete muzırdı? Böyle bir itham, canını devlet uğruna nezretmiş bir insan için ne acı bir tahkir, ne acı bir küfürdü... Yazıya dikkat etti. Acaba padişahın hattı mıydı? Silâhtar Cafer Ağanın da olmak ihtimali vardı. Padişahla onun hattı, farksız derece birbirine benzerdi... Fermanı katladı. Yine keseye soktu. Balmumunu uhladı. Mührü eski yerinden hafifçe yapıştırdı. Azrailin kanadından kopma kanlı bir tüy kadar hafif olan bu müthiş bez içinde, işte hayatı duruyordu. Evirdi, çevirdi. Böyle... bu müthiş şeye bakarken, yâdından hep ermediği muratları, müphem emelleri geçti. Bu dakikaya kadar ne mesuttu! Şan, şeref, şöhrat, servet, debdebe içinde yaşıyordu. Padişahın en sevgili bir gözdesi idi. Gördüğü lütufları düşündü. Sipahilik zamanlarını hatırladı. Daha on beş yaşında iken kuvvetli, şecaati, görenleri şaşırtıyordu. Cirit oyunlarında, güreşlerde, mübarezelerde hep birinci geliyordu. Sonra... kendini evinde büyüten, babasının eski emektarı ihtiyar Salih Ağa gözünün önüne geldi. İstanbul'dan çıkarken veda için elini öpmeğe gittiği zaman, bu ihtiyarın verdiği nasihatı işitir gibi oldu: 'Padişahın emrinden dışarı çıkma. Canını istese ver. Düşünme. Dünyada olmasa bile âhirette mükâfatını görürsür...' Ve maziye hatırlamaya devam edemedi. Ansızın bozulan bir saat gibi, dimağı durdu. Yalnız kulağından Salih Ağanın sesi çıkmıyordu: 'Padişahın emrinden dışarı çıkma...' Halbuki... Halbuki... O, işte padişahın emrinden dışarı çıkıyor, hattâ isyana hazırlanıyordu. Bu büyük ve şenî günahı yapmış gibi kalbinde heyecan ve nedametle karışık zehirli bir sızı duydu. Canını padişah ve devlet uğrunda vermeğe ahdetmemiş miydi? O halde bu canı kimden, nereye ve niçin kaçıracaktı? Artık birdenbire kuvvetlenmiş iradesinin hükmüne tâbi demir elleriyle tuttuğu bu kırmızı keseyi kaldırdı. Dudaklarına dokundurdu. Sonra başına götürdü." (106)

Görülüyor ki, Tosun Bey fedakârlık duygusuna; "kendini evinde büyüten, babasının eski emekteri ihtiyar Salih Ağa"nın "Padişah emrin-

den dışarı çıkma. Canını istese ver, Düşünme. Dünya'da olmasa bile âhirette mükâfatını görürsün..." şeklindeki telkinleriyle, bencilliğini aşmış, kendisinden vazgeçerek ulaşabilmiştir. "Ahirette mükâfat görme" inancı, bu mücadelede Tosun Bey'i yönlendiren çok önemli bir manevi değerdir.

Tosun Bey, bu duyguyu yakaladıktan sonra;

"- Ben senin gibi bir yiğide kıyamam. Ben seni kesemem. Elim dilim buna varmaz.

- ...

- Vallahi seni kesemem..." diye direnen "zayıf kalpli, zayıf ve itaatsiz ihtiyar..." Bey'in üzerine yürüyüp,

"- Padişahın emrini yapmayan asilerin başını ben keserim!"(107) diyecek ve kendi hakkındaki idam fermanını zorla uygulatacak kadar kendinden geçmiştir.

Tosun Bey'in yaptığı fedakârlık, devlet (padişah), millet ve din içindir.

Okuyucu da, daha hikâyenin ortalarında, kendisini Tosun Bey'in yerine koyarak; "ben olsaydım..."la başlayan bir "iç hesaplaşma"ya kendiliğinden giriverir. Hikâye amacına ulaşmıştır yani...

Pembe İncili Kaftan (108) adlı hikâyenin, Tebriz'e elçi olarak gönderilmek istenen Muhsin Çelebi ile Sadrazam arasında geçen konuşmayı veren şu bölümü dikkat çekicidir:

"- Sen, Şah İsmail denen habisin kim olduğunu biliyor musun?

- Biliyorum.

- Devletini seviyor musun?

- Seviyorum.

Hakîm sadrazam doğruldu. Arkasına dayandı:

- Pekâlâ öyleyse... - dedi-, bu habis "elçiye zeval yok" kaidesini kabul etmez. Bizimle rekabet davasındadır. Er meydanında hakkımızda yapamadıklarını bizim göndereceğimiz elçiye yapmak ister. İhtimal işkenceyle idam eder. Çünkü Allahtan korkusu yoktur. Halbuki elçimize yapılacak hakaret devletimize demektir. Bize öyle bir adam lâzım ki,

(107) Aynı kitap, s.24.

(108) Aynı kitap, s.68-83.

hakaret görünce başından korkmasın... Bu hakareti aynıyle o habise iade etsin... Devletini seversen sen bu fedakârlığı kabul edeceksin!

Muhsin Çelebi hiç düşünmedi:

- Ettim efendim, fakat bir şartla... - dedi.

- Ne gibi?...

- Mademki bu bir fedakârlıktır, fedakârlık ücretle olmaz. Hasbî olur. Devlete karşı ücretle yapılacak bir fedakârlık, ne olursa olsun, hakikatte şahsî bir kazançtan başka bir şey değildir. Ben maaş, mansıp ücret filan istemem. Fahrî olarak bu hizmeti görürüm. Şartım budur!

- Fakat oğlum, bu nasıl olur? Onun elçisi gayet ağır giyinmişti, Atları, hademeleri mükemmeldi. Bizim elçimizin atları, hademeleri, esvabı daha muhteşem, daha ağır olmak icab eder... Bunlar için mutlaka hazineden sana birkaç bin altın vereceğiz.

Muhsin Çelebi döndü. Önüne baktı. Sonra başını kaldırdı :

- Hayır- dedi-, hazineden bir pul almam. İcap eden muhteşem takımlı atları, süslü hademeleri ben kendi paramla düzeceğim. Hatta...

-

Sadrazam gözlerini açtı.

- ... Hatta sırtıma Şah İsmail'in ömründe görmediği ağır bir şey giyeceğim.

- Ne giyeceksin?

- Sırmakeş Toroğlu'ndaki, dibâsı Hint'ten, harcı Venedik'ten gelme 'Pembe İncili Kaftan'ı alacağım.

- Ne... O kadar parayı nereden bulacaksın, oğlum?

Sadrazamın şaşmağa hakkı vardı. Bir ay evvel tamamlanan, üzeri en nadir pembe incilerle işlemeli bu kaftanın namını İstanbul'da duymayan yoktu. Vezirler, elçiler, padişaha hediye etmek için Toroğlu'na müracaat ettikçe, o, fiyatını arttırıyordu. Muhsin Çelebi, bu meşhur kaftanı nasıl alacağını anlattı:

- Çiftliğimle, mandıramı, evimi rehine vereceğim; tüccarlardan on bin altın borç toplayacağım. İki bin altın atlarla hademelere sarfedeceğim. Geriye kalan sekiz bin altına da bu kaftanı alacağım.

Sadrazam bu hareketi makul bulmadı :

- Geldikten sonra bu kaftan senin işine yaramaz, yalnız bir

debdebe âletidir. Mallarını elinden çıkaracaksın. Fakir düşeceksin.

- Hayır. Sekiz bin altına alacağım kaftanı altı ay sonra Tor-oğlu benden yedi bin altına geri alır. Yedi bin altınla ben çiftliği-mi rehinden kurtarırım. Geri kalan borçlarımı ödeyemezsem, varsın ba-bamın yadigâr bıraktığı mandıram devlete fedâ olsun... Devletteh hep alınmaz ya... Biraz da verilir! " (109)

Büyük bir servet harcayarak satın aldığı pembe incili kaftanı, Şah İsmail'in karşısında ayakta durmamak için yere serip üstüne oturan Muhsin Çelebi, onu, serdiği yerde özellikle bırakır. Kaftan, Şah'ın a-damları tarafından "yetiştirilerek" "-Buyurun. Kaftanınızı unutuyor-sunuz." diye Muhsin Çelebi'ye verilmek istenir. Muhsin Çelebi, "Şahın işiteceği yüksek bir sesle," şu cevabı verir:

"- Hayır, unutmuyorum. Onu size bırakıyorum. Sarayınızda büyük bir padişah elçisini oturtacak seccadeniz, şilteniz yok... Hem bir Türk, yere serdiği şeyi bir daha arkasına koymaz... Bunu bilmiyor musunuz?"(110)

Görev dönüşü, bu çok değerli kaftanın ne olduğunu öğrenmek is-teyen Sadrazam'a, Muhsin Çelebi, geçiştirici cevaplar verir.

Hikâyenin son bölümünde yazar, okuyucusuna hem Muhsin Çelebi'nin sonraki hayatını, hem de fedakârlık eden bir kişinin nasıl davranması gerektiğini anlatır:

" Muhsin Çelebi, yaptığı ile iftihar edecek kadar küçük ruhlu değildi. O akşam Üsküdar'a döndü. Ertesi günü yedi bin altına geri al-mak için kendisini bulan Sırmakeş Toroğlu'na da kaftanı ne yaptığını söylemedi. Meraklı İstanbul'da, hiç kimse, meşhur Pembe İncili Kaftanın 'nerede, nasıl, niçin' bırakıldığını öğrenemedi. Tebriz sarayındaki ma-cera, tarihin karanlığına karıştı, sır oldu. Fakat eski zengin Muhsin Çelebi, bu kaftan için girdiği borçları verip çiftliğini, mandırasını, iratlarını rehinden kurtaramadı. Elçilikten yadigâr kalan atı ile mu-rassâ takımını satıp Kuzguncuk'ta minimini bir bahçe aldı. Onu ekip biç-ti. Çoluğunun çucuğunun ekmeğini çıkardı. Ölünceye kadar Üsküdar paza-rında sebzevatçılık etti. Pek fakir, pek acı, pek mahrum bir hayat ge-

(109) Aynı kitap, s.76,77,78,79.

(110) Aynı kitap, s.82.

çirdi. Ama gine ne kimseye boyun eğdi, ne de bütün servetini bir anda yere atmakla gösterdiği fedakârlığa dair gevezelik yaparak boşu boşuna pohpohlandı! " (111)

Bu hikâyede, hikâye kahramanı Muhsin Çelebi, devlet için her şeyini vererek yaptığı büyük fedakârlığın karşılığında sadece bir "iç-huzuru" duyar. Bu "içhuzuru" onun için, her türlü maddi çıkarın ötesinde bir değer taşımaktadır.

Ömer Seyfettin, Başını Vermeyen Şehit, Ferman ve Pembe İncili Kaftan gibi hikâyelerinde, devlet uğruna yapılan gerçek anlamdaki fedakârlığı; yerinde ve zamanında yapılan fedakârlığı konu almıştır.

Oysa, Devletin Menfaati Uğruna (112) adlı hikâyesinde o, -hikâye kahramanlarının ağızından devletin çıkarı için yapıldığı söylenen fedakârlığı konu ederken, hikâyenin "mukaddeme"sinde belirttiği gibi; "yeni yeni devletlerin yeni yeni cemiyetlerin doğduğu" şu günlerde "faydalı olur" diyerek, ahlak bakımından bozulan toplumları yermek, bir de "yersiz fedakârlık" ögesini kullanıp sağladığı güldürüyle, okuyucusunu eğlendirmek istemiştir.

" Evvel zamanda... Avrupa'nın, zannedersen her on kilometre mu-rabbına iki hükümdar isabet eden, bol müstebitli bir tarafında gayet ihtiyar bir kral vardı." diye başlar bu hikâyesine Ömer Seyfettin.

Doksan sekiz yaşındaki kralın " tabasının işi gücü, yemek içmek, oynamak, eğlenmektir." "Yazın tarlalarda, bağlarda bahçelerde insan, inek, eşek, köpek, kaz, tavuk, ördek sürüleri çiftler çiftler, hep bir arada şevişirler." Herkesin tek derdi, "veliahd"lerinin olmayışıdır.

"Avrupa'nın en büyük diplomatı" olan, "kraldan daha yaşlı, kambur başvekil"; "devletin âli menfaati uğruna" kraliçenin, başkasından, dünyaya "bir veliahtçık" getirmesi için kralı ikna eder.

"Kral hanedanın kudsîyetini, devletin tarihinde oynadığı rolü", "kendi ölürse kaç asırdır mesut yaşayan" bu ülkenin yağmaya uğrayacağını, ağlaya ağlaya ağlaya kraliçeye anlatır. Yazar hikâyeye şöyle devam eder :

(111) Aynı kitap, s.83.

(112) Ömer Seyfettin, Yüzakı, Bilgi Yayınevi, Ankara 1970, s.124-

" Kral:

- Memleketin, devletin bekası senin elinde...- dedi.

Kraliçe şaştı:

- Nasıl haşmetmeap?

- Hemen bir veliahtçık doğurursan hanedanım zeval bulmayacak.

- Fakat bu sizin...

- Hayır, senin elinde!

- Fakat, şey...

Kral kalktı. Kraliçenin gür, kumral, dağınık saçlarını titrek elleriyle kaldırdı. Minimini pembe kulağına öpecek gibi yaklaştı. Başvekilin kendi kulağına fısıldadıklarını yavaşça tekrarladı. Söylediğini, Allahla kraliçeden başka kimse duymadı.

- Ah. mümkün değil, mümkün değil...

- Fakat...

- Fakat...

- Beni öldürtünüz. Başka bir prenses alınız.

- Fakat...

- Hayır, mümkün değil, yapamam. Ölmek bence daha hayırlı...

Masum kraliçe kendi gözyaşlarıyla baştan aşığı banyo etti. O kadar şiddetli ağlıyordu ki... Islanan tül gömleği pembe vücuduna yapıştı, bir buhar gibi kayboldu. İhtiyar kral ona teselli veriyor, devletin âlî menfaati için fedakârlıkta bulunmasının ulviyetini anlata anlata bitiremiyordu. Nihayet gözlerindeki yaşlar bitince, kraliçe, istenilen fedakârlığa razı oldu. Önünde diz çökmüş yalvaran kocasının elmaslı tacını okşadı:

- Kalkınız! Devlet uğruna her şey feda.- dedi." (113)

Kraliçe, bu konuda hizmetine kimin verileceğini öğrenmek ister. Kralın saydığı "kırk tane kadar" asilin "hepsini tecrübe ettiğini" söyleyen kraliçe, bunların "hizmetinden bir netice çıkmaz" der. "Kral devletin âli menfaati uğrunda, bir defa değil, kendi haberi yokken kırk defadan ziyade fedakârlığa katlanmış olan bu mukaddes vücuda, bu beyaz melâikeye bakakalır."

Kraliçe "hasa bölüğü"nden bir çavuşu ister. Kral, kraliçenin bu isteğini kabul eder.

(113) Aynı kitap, s. 129,130.

Yazar hikâyesinin "hâtime" bölümünde, kraliçenin "ikiz doğurdu"ğunu, kral öldükten sonra, prenslerin ülkeyi ikiye böldüklerini, birbirleriyle savaşıarak, barış dönemini bitirdiklerini anlatır.

Görüldüğü gibi, bu hikâyede konu edilen fedakârlık, üzerinde olumlu bir şekilde durulan, okuyucuya telkin edilmek istenen bir eğitim değeri olarak işlenmemiştir. Burada fedakârlık, "olmaması gereken"den hareketle elde edilen, bir mizah öğesi olarak değerlendirilmiş ve okuyucu bu çarpık fedakârlığın tersine yönlendirilmek istemiştir.

Ömer Seyfettin , And (114) adlı hikâyesinde, çocukluğunda, kendisi için yapılan bir fedakârlığı konu almıştır. Bu hikâyede okuyucu, fedakârlığın en saf ve en güzel örneğiyle onun unutulmaz etkisini de görür.

Hikâyenin başlangıcında, çocukluk günlerindeki Gönen'i buğulu, evleriyle, öğrenim gördüğü "mahalle mektebi"ni net bir şekilde hatırlayıp anlatan yazar, hikâyesine, ana olayı hazırlayan şu yardımcı olayla devam eder:

" Ben hiç dayak yememiştim. Belki iltimas ediyorlardı. Yalnız bir defa Büyük Hoca kuru, kemikten elleriyle, yalan söylediğim için sol kulağımı çekmişti. O kadar hızlı çekmişti ki, ertesi günü bile yanıyordu. Kıpırmızı idi. Halbuki kabahatim yoktu. Doğru söylemiştim. Bahçedeki apdest fıçısının musluğu koparılmıştı. Büyük Hoca bu kabahati yapanı arıyordu. Bu, mavi cepkenli, kırmızı kuşaklı, hasta, zayıf bir çocuktü. Haber verdim. Falakaya konacaktı. İnkâr etti. Sonra diğer bir çocuk çıktı. Kendi kopardığını, onun kabahati olmadığını söyledi. Yere yattı. Bağıra bağıra sopaları yedi. O vakit Büyük Hoca: 'Niçin yalan söylüyor, bu zavallıya iftira ediyorsun?' diye kulağıma yapıştı.

Yüzünü buruşturarak darıldı." (115)

Yazar, yalan söylemediği halde "yalancı" sayılarak cezalandırıldığı için çok üzölmüştür. "Akşam azadında", dayağı yiyen çocuktan, musluğu koparmadığı halde, kendisini yalancı çıkararak, suçu üzerine almasının ve arkadaşının yerine dayak yemesinin nedenini öğrenir:

" - Musluğu Ali koparmıştı- dedi-, ben de biliyordum. Ama o çok

(114) Ömer Seyfettin, Falaka-Kaşığı-And-Boş İnançlar, Bilgi Yayın-evi, Ankara 1970, s.29-38.

(115) Aynı kitap, s.32.

zayıf, hem hastadır. Görüyorsun, falakaya dayanamaz. Belki ölür, hem yataktan yeni kalktı.

- Ama sen niçin onun yerine dayak yedin?

- Niçin olacak. Biz onunla and içmişiz. O bugün hasta, ben iyi, kuvvetliyim. Onu kurtardım işte.

Pek güzel anlamadım. Tekrar sordum:

- And ne?

- Bilmiyor musun?

- Bilmiyorum!

O vakit güldü. Benden uzaklaşarak cevap verdi:

- Biz birbirimizin kanlarını içeriz. Buña 'And içmek' derler. And içenler kan kardeşi olurlar. Birbirlerine ölünceye kadar yardım ederler, imdada koşarlar." (116)

Sonra dikkat ettiğinde, okulda birçok çocuğun and içerek birbirleriyle kan kardeşi olduklarını anlar. "And içerek kan kardeşi olmak..." bu, yazarı düşündürmeye başlar:

"Şayet benim de kan kardeşim olsa idi hocaya kulağımı çektirmeyecek, ihtimal falakaya yatacağım zaman beni kurtaracaktı." (117)

Bütün çocukları güreşte yenen, bütün çocuklardan daha kuvvetli, hoşgörülü Mıstık'la yazar, kan kardeşi olmaya karar verirler. Yazar, çakı ile söğüt dalını keserken, "sol elinin şahadet parmağını" kesmiştir. Mıstık, kolunu biraz da derince keserek kanını akıtır. Kanlarını karıştırıp, karşılıklı emerler.

Aradan uzun süre geçer. Yazar Mıstık'la kan kardeş olduklarını unuttur gibi olur. Sıcak bir gün Mıstık'la birlikte yürürlerken, karşısına birden iri, kara bir köpek çıkar. Ellerinde kalın sopalarla köpeği kovalayan adamlar onlara "kaçınız, kaçınız, ısıracak!..." diye bağırırlar. Kaçamazlar. Yazar'a Mıstık, "Sen arkama saklan!..." diye haykırır. Köpek Mıstık'a saldırır. Hızla birbirlerine çarparlar. Sonra boğaz boğaza gelip, boğuşurlar.

Sopalı adamlar yetişerek Mıstık'ı kurtarırlar. Ama Mıstık yaralanmıştır.

(116) Aynı kitap, s.33.

(117) Aynı kitap, s.34.

Ertesi gün Mıstık,okula gelemez. Ondan sonraki günler de yazar, Mıstık'ı iyileşmiş olarak bulacağı ümidiyle okula gider ama, köpek kuduz olduğu için, bütün çabalara rağmen Mıstık kurtarılamayarak ölür.

Yazar hikâyesini şöyle bitirir:

"Erken kalktığım açık, bulutsuz sabahlar, herkes gibi bana da çocukluğumu hatırlatır. Yâdında ezeli ve mor bir fecir memleketi gibi kalan doğduğum yeri gözümün önüne getirmek isterim. Ve daima, farkında olmayarak,sol elimin şahadet parmağına bakarım. Birinci boğumun üstünde hâlâ beyaz çizgi şeklinde duran bu küçük yara izi bence pek mukaddestir. Andı için ölen, hayatını mahveden kahraman kan kardeşimin sıcak dudaklarını tekrar parmağımın ucunda duyar, beni kurtarmak için o kendisinden büyük, kudurmuş, iri ve kara çoban köpeğiyle pençeleşen aslan ve bahadır hayalini görürüm.

Ve kavmiyetimizden, hadsî (intuitif) Türklükten uzaklaştıkça, daha müteaffin derinliklerine yuvarlandığımız karanlık uçurumun bu ah-lâksızlık ve bozukluk, vefasızlık ve hodgâmlık, âdilik ve miskinlik cenneminin dibinde meyvus ve şartlanmış, kıvranırken, saf ve nurdan mazi, kaybolmuş bir cennetin hakikatten uzak bir serabi halinde karşımda açılır... Beni müteselli ve mesut eder. Saatlerce Mıstık'ın hatırasıyle, bu muazzez ve necip matemini eskiyip unutuldukça daha ziyade kıymeti artan tatlı ve mahzun acısıyla mütelezziz olurum..." (118)

Ömer Seyfettin, kendisini bu hikâyede, hikâyenin kahramanlarından biri olarak değerlendirmiştir.

O, belki de henüz çok küçük ve güçsüz bir çocuk olduğu için, birisiyle kan kardeşi olmayı, kendisi için fedakârlık yapılmasını arzuladığından düşünür. Bu yüzden Mıstık'ın yaptığı fedakârlık, hem yazarın, hem okuyucunun gözünde çok büyüktür. Hikâye kahramanı olarak yazar, düşünce bile Mıstık'la ödeşememiştir.

Hikâyenin sonundaki,- hikâyeden kopuk gözüken- Mıstık'ı yüceltici, onu herkese örnek gösterici sözler, -eğer bu olay gerçekten yaşanmışsa- yazarın,biraz da Mıstık'la ödeşmek istemesindendir. Çünkü, Mıstık'ın yaptığı fedakârlık, unutulacak cinsten bir fedakârlık değildir.

Hikâyenin etkisiyle okuyucu, kendiliğinden, "masum küçük Ömer"le "masum ve fedakâr Mıstık"ı karşılaştırır. "Ömer"i suçlamaz, onda kusur bulamaz ama "Mıstık"ı yüceltir, "Mıstık"ı örnek sayar.

6. Sadelik ve Alçakgönüllülük

Kişilerde oluşması istenen eğitim değerlerinden sadelik ve alçakgönüllülük, birbirlerini tamamlar nitelikte değerler olduğundan aynı başlık altında işlenmiştir.

Sadelik, kişinin yalınlığı, gösterişsizliği; alçakgönüllülük ise, kişinin kendisini, abartıya kaçmadan gerçek değerinin altında görmesi ve göstermesidir. Bu bakımdan, alçakgönüllü bir kişi, kendisinde var olan bir takım "süs"lerden bile bilinçli olarak vazgeçip yalınlığa yönelmiş demektir. Tersî davranış, kişinin, aslında kendisinde bulunmayan bir takım "süs"leri iğreti olarak takınmasıdır. Bu tür insanlar, sadelikten uzaklaşmış, kendilerini başkalarından üstün gören gururlu insanlardır. Bunlar, çevre tarafından hoş karşılanmaz ve sevilmezler. Bu davranışlarıyla bu tür insanlar, gülünç duruma da düşerler.

Bu yüzden sadelik ve alçakgönüllülük, davranış biçimi olarak, ölçüsü iyi tesbit edilmek şartıyla kişilere yüklemek istenir. Ölçüsü iyi tesbit edilmemiş abartılı sadelik ve alçakgönüllülük, ya kişiyi küçültür, ya da kişiyi, öyle görünmeye özenen insan durumuna getirir.

Ömer Seyfettin, Rütbe (119) adlı hikâyesinde, "rütbe, haysiyeti düşürtür" anlamına gelen fransızca "le grade dégrade..." cümlesinin anlamını günlerce çözemediğini, sonra "riyaziye muallimi" Logaritmacı Hasan'la karşılaşp bu sözün anlamını onunla tartıştığını anlatır:

"Münakaşaya başladık. Logaritmacı evvelâ "tâbir"leri tarif ettirmek istiyordu. Önce "haysiyet" kelimesini tarif edemeyen, hududunu çizemeyen kullanmamalıydı. Bana sorduğu suallere kendi cevap veriyordu:

- Meselâ haysiyet, yani dignit^é - diyordu-, büyük, küçük, âlim, cahil, zengin, fakir, âli, âdi şah, geda.hırsız, uğursuz... hâsılı her-

(119) Ömer Seyfettin, Rütbe, Yalnız Efe, Bilgi Yayınevi, Ankara 1970, s.32-39.

keşin kendi nefesine mahsus hususî bir hayşiyeti vardır. Bu hayşiyetle yaşarsa gülünç olmaz. Bu şahsî hayşiyet herkesin tabiatine o kadar girifttir ki. Nasıl anlatayım? Meselâ her hayvanın kendisine mahsus şekli tüyü, sesi gibi... Sarı gagalı beyaz bir kaz ne kadar tabîî, ne kadar mantıkîdir. Ama şimdi bu kazın rengini yeşile boyasalar, gagasını ördek gagası gibi yassıltsalar, ne tuhaf olur. Yahut fino köpeğinin kafasına bir çift eşek kulağı, gergedan boynuzu takılrsa... kedi kişnetilse... at havlatılrsa... Düşün, mahlûklar ne maskara olurlar! İşte insanlar da böyledir. Kendi içtimaî seviyelerine, tabîî mevkilerine uymayan bir vaziyet onlara ibrâm edildi mi, hemen düşer, rezil, rüsvâ olurlar...

Lafını, kıyaslarını, misallerini uzatıyor, eldiven gibi vücuda tıpatıp oturan elbiseler insanı nasıl güzelleştirirse, bol yahut küçük gelenler de palyaçoğa çevirdiğini söylüyordu. Ben dinliyordum. Mevki ile sahibinin arasında samîmî bir münasebet bulunmazsa, vaziyetin çok gülünç olacağına pek akıl erdiremiyordum." (120)

"Mevki ile sahibinin arasında samîmî bir münasebet bulunmazsa vaziyetin çok gülünç olacağına pek akıl erdiremediğini" söyleyen yazar, aslında, Logaritmacı Hasan'ın ağzından gerçek sadeliğin ne olduğunu açıklamaktadır.

Hikâyede Logaritmacı Hasan, bu tartışma sırasında düşüncelerine destek olacak bir örnekle karşılaşır:

"- Bak işte!

- Ne? - diye gösterdiği tarafa döndüm.

- Sorduğun sözün canlı manası...

Baktım. Salepçioğlu Hanı tarafından kır sakallı, şişmanca bir adam, arkasında iki üç zeybek sallana sallana geliyordu.

- Kim bu?

- Dikkatli bak.

Pantolon azmanı koyu mavi dar bir çakşır, üstüne şık bir smokin giymişti. Başında ince, âbânî bir sarık vardı. Temiz bir işkence âletine benzeyen beyaz gömleğinde boyunbağı yoktu. Gözlerinde altın gözlükler.

göbeğinin üstünde kalın bir altın zincir... Sanki bir tarafa dokunmasın diye dikkatle vücudundan ayrı tuttuğu ağır tespihi elinde kırta kırta yürüyordu. Kolları, koltuklarının altında birer zaviye-i kaime hâsıl edecek şekilde kabarmıştı. Arkasındaki maiyeti paltosunu, şemsiyesini, bastonunu taşıyordu. Kendimi tutamadım. Pufkurdum.

- Ayol, bu ne?

- Dikkatli bak.

Bu küçük alay, sallana süzüle önümüzden geçti. Âbânî sarıklının arkasındakiler taşıdıkları şeyleri mukaddes emanetlermiş gibi göğüsleri hizasında tutuyorlardı. Gülüyordum. Acaba bir Apukurya şakası mıydı?

Logaritmacı,

- Gördün ya...- dedi.

- Ne bu Allâh aşkına?

- İzzet Holo'nun bir cinayeti!

Anlamadım, tekrar sordum:

- Ne cinayeti?

- Söyleyeyim...- dedi-, Bu adamcağız tarlalarının içinde kendi haberi olmadan, büyük bir maden damarı çıkan cahil bir köylüdür. Yedi sekiz sene evvel köyünde gayet tabii bir hayat geçiriyordu, okuyup yazması yoktu. Fakat gayet ciddi bir haysiyet sahibiydi. Beş vakit namazını kılar, sözü dinlenir, herkesten hürmet görürdü. Fakat kendi taksiratı haricinde parası çoğalınca çiftini çubuğunu bıraktı. Sık sık İzmir'e gelmeğe alıştı. Sonra...

- Ey, sonra? - diye sabırsızlandım.

Güldü.

- Sonra nasıl olmuş bilmiyorum, bir kolayını bulmuş, başkâtip İzzet'e her sene turfanda üzüm, falan filan göndermeğe başlamış, İzzet'in işi yok! Tutmuş bu zavallı adama, bol keseden, bir "mirimiranlık" rütbesi vermiş! Memiş Ağa birdenbire Memiş Paşa oluverince... İşte bu gördüğün vaziyete girdi. Şimdi İzmir'e geldi mi, en açık havalarda bile, arkasında ayrı ayrı paltosunu, bastonunu, şemsiyesini taşıyan uşaklarıyla: 'Ben paşayım, bana bakınız!' der gibi, kabara kabara dolaşır. Etrafından selâm, temenna, hürmet, takdir dilenir. Ama görüyorsun...ne acıklı, ne gülünç bir hal !..." (121)

(121) Aynı kitap, s.37,38.

"Le grade dégrade" yani " Rütbe haysiyeti düşürür." yani, insan, kişiliği ve rütbesi arasında iyi bir denge kuramamışsa gerçek değerini de kaybeder.

Logaritmacı Hasan'ın gösterdiği bu örnekle yazar, günlerce düşündüğü sözün anlamını kavramıştır artık.

Memiş Paşa, sözü edilen eğitim değerleri açısından olumsuz bir örnektir. Sade ve alçakgönüllü değildir. Üstelik, gerçek değerinin de üzerinde bazı değerlere sahip olduğunu sanmış, kendisini, boş bir gurura kaptırmıştır.

Böylece hikâyede kendiliğinden, "Memiş Ağa"lıkla "Memiş Paşa"lık arasında bir seçmeyle karşı karşıya bırakılan okuyucu, dudağında bir gülümsemeyle, "ben olsaydım Memiş Ağa'lıkta kalırdım" düşüncesine getirilmiştir.

Yuf Borusu Seni Bekliyor (122), Ömer Seyfettin'in sadelik ve alçakgönüllülüğü işlediği güzel hikâyelerinden birisidir.

Hikâyenin kahramanı Aksaraylı Câbir Paşa, paşalığı, karısının padişaha olan yakınlığı ile kazanmış, bu sıfatı hakkı olmadığı halde elde etmiş bir kişidir. Bunu herkes bilir.

Meşrutiyet'in ilanından sonra, orduyu gençleştirmek için birçoklarıyla beraber Câbir Paşa da emekli edilir. Geçim sıkıntısına düşen Câbir Paşa, köşkünün bir kısmını kiraya verir, zemin katını da bakkal dükkânı olarak çalıştırmaya başlar :

" Bir zamanlar yanına kuş uçmazdı. Perde çavuşları, odacılar, yaverler, nöbetçiler, atlar, arabalar, dalkavuklar arasında geçen debdebelerle, şimdiki kırk paralık bulama, altmış paralık peynir müşterilerine meram anlatmak arasında ne büyük tezat vardı. Hele o eskiden tek öpmek için fırsat bekleyenlerin bugünlerde yan gözle bakıp bıyık altından gülmelerini görüp de kalpleri sızlamamak kabil değildi." (123)

Halk, Câbir Paşa'ya karşı, paşalıktan düştükten sonra çok değişir. Sanki ondan intikam alıyordur. Vesika şekeri dağıtırken, Takunyalı

(122)Ömer Seyfettin, Yalnız Efe, Bilgi Yayınevi, Ankara 1970, s. 100-105.

(123)Aynı kitap, s.101.

Fitnat'ın Câbir Paşa'ya ettiği hakaretler, yenilir yutulur cinsten değildir:

" Seni istiskalar paşası, seni... Aç gözünü, yoksa açarlar gözünü... Sen hükümet kapısında benim hakkımı yemeye alışmışsın... Galiba şimdi de mahalle bakkallığını mı yiyim yeri yaptın? Hiç bir şeycik demem, benim gibi ağızsız, dul kadınların, saçı bitmedik yetimlerin beş, on dirhem şekeri kan olsun, irin olsun..." (124)

Takunyalı Fitnat'ın bu hakaretinden sonra bakkallığı bırakan Câbir Paşa, "taklit tüccar"lığa ve yine "kayırlı olarak", "ihracat vesikası" işlerine başlar. Bu işte de tutunamayan Câbir Paşa, artık karısı ve kızları tarafından da "mıymıntılıkla" suçlanmaya başlanır. Evindeki itibarı da gittikçe azalır.

" Zavallı paşa hanımlara yaramak için her şeyi yapıyor, kuyudan su çekiyor, bahçe suluyor, zerzevat ayıklıyor, yine makbul olamıyordu. Paşa, kendisini görenleri tanımayacak kadar zayıflamıştı. O kuruluğa bir de karalık âriz oldu. Şimdi Paşa eski ölçüsüne göre yapılan elbiselerin içinde yabancı bir iskelet gibi kalmıştı. Evvelâ yakalık ve boyun bağını defetti. Sonra da yakın yerlere, bakkala çakkala, mahalle kahvesine entari ve hırka ile gider ve soranlara 'artık derviş olduk' derdi..." (125)

Sonra mütareke, müsalâha, derken işler bütün bütün değişir. "Mağdurlar bucak bucak aranır"ken Câbir Paşa da yeniden paşa rütbesiyle göreve çağrılır.

" Bir sabah çarşı boyuna erken inenler, Câbir Paşayı, senelerce sandık içinde durmadan açılmaz buruşukluklar peyda etmiş, formaları kararmış, saltanat devirlerinin yadigârı olan paşalık esvabının içinde buldular. Şişmanlık günlerinin hatırasını saklayan bu esvabı Paşa giymemiş, belki de içine düşmüştü. Hele seyf-i mücellâsını beline dolayan sırmalı kayışın hasıl ettiği buruşukluklarla, bir insandan ziyade, bir insandan bostan korkuluğuna benziyordu. O, bu halden bihaber, yalnız öne doğru birkaç derece meyleden vücudunu doğrultmaya gayret ederek arada sırada boyalı bıyıklarına çekidüzen vererek, mehabet-i

(124) Aynı kitap, s.101.

(125) Aynı kitap, s.103.

askeriyesine yakışan bir gururla tren yoluna doğru ilerliyordu.

Eskisi gibi sağdan sola selâmlar saçıyor ve mukabilini de bekliyordu. Meğer hakkı da varmış. Hakikat bu geçiş, her günkü geçişlere benzemedi, herkes ayağa kalktı, âdeta küçük bir merasim oldu. Paşa içinden: ' Ah fırsat düşkünleri, ah!' diyordu. Bak, bak, her gün bir omuz silkmekle geçen âşınalar, şimdi kandilli temennalarla yerlere kadar eğilerek : ' Efendim memuriyet-i cedidenizde muvaffakiyetler temenni eder ve arz-ı tebrikât ederim. İrfân-ı âlinizi ihmal edenler cihana maskara oldular paşam...' gibi yağlı ballı hulûslar savurarak geçip gidiyorlardı." (126)

Halkın Câbir Paşa'ya gösterisi, onun paşalığı gibi iğreti bir gösteridir. Halkın, onun hakkındaki gerçek düşüncesi, tam trene binerken Takunyalı Fitnat'ın "yürü bakkallar paşası, yürü... Yuf borusu seni bekliyor..." diye ifade ettiği gibidir.

Câbir Paşa, paşalığı hakkıyla elde etmediği için, paşalıkta alçakgönüllülüğü, paşalıktan düşerek yaptığı diğer mesleklerde de, sağlam bir kişiliğe sahip olmadığından, gerçek sadeliği yakalayamamıştır. Bu yüzden, başkaları tarafından hep yadırganmış hiç sevilmemiştir.

Okuyucu, hiç Câbir Paşa'nın durumuna düşmek ister mi?

Ömer Seyfettin, Uçurumun Kenarında (127) adlı hikâyesinde, "Peride'den Raika'ya mektup" açıklamasıyla da ifade ettiği gibi, mektup türünden yararlanmış ve sadelik konusunu kadın psikolojisinden hareketle işlemiştir.

Bu hikâye, Peride'nin Raika'ya yazdığı mektubun şu bölümüyle başlar:

"Dün seni gördüm. Gayr-i ihtiyarî avazım çıktığı kadar 'A,aaa!...' diye haykırdım. Eğer araban hızla uzaklaşmasaydı, mutlaka üzerine atılacak, seni kurtaracaktım. Aşağısı sefalet uçurumu olan çiçekli bir yarın kenarında sana rasgelmek... Bu benim için ne derin bir elem oldu. Söyle, nereye gidiyordun? Sultantepeşi'ndeki kaldırımlarında otlar biten تنها sokağın masum, fakir kızı!... Temiz, mütevazı, sakın, vakur, mukaddes yuvanın masum yavrusu! Söyle, nereye gidiyordun?" (128)

(126) Aynı kitap, s.104,105.

(127) Aynı kitap, s.70-75.

(128) Aynı kitap, s.70.

Ve şöyle devam eder:

"- Hiç bir yere!... - diyeceksin.

Hayır, inkâr etme. Ken gözlerimden eminim... arkanda yüz liraya yapılamayacak bir manto vardır. Yanındaki kadını hiç beğenmedim. Bindığın araba Taksim'e doğru uçtu. Şüphesiz, ya Nişantaşı'nda, yahut Şişli'de durdu. Sen muhteşem bir eve girdin, öyle bir eve ki, orada beş yüz liradan, bir liradan, beş kuruş, on kuruş gibi bahsolunur. Cephesinin azametiyle, antresinin süsüyle, mermer heykelleriyle, ağır halılarıyla, billûr avizeleriyle gözleri kamaştıran bu ev, bir iffet kapanıdır. Oraya insan sevinerek girer, bir an mesut olur. Fakat bir daha çıkamaz. İşte senin gibi zavallı kızları bu kapana sürükleyen süs aşkıdır."(129)

Peride, mektubunun sonraki bölümlerinde, kendisinin de ipek çoraplı kadınları gördükçe onlar gibi olmak için can attığını, süslenebilmek için, onlar gibi iyi giyinebilmek için, ne yapmak gerektiğini çok düşündüğünü; evlenmenin bu arzuya çare olamayacağını, çünkü zengin bir koca bulmanın çok zor olduğunu anladığını yazar. "Fevkalâde giyinen zarif kadınların fevkalâde membaları"nın bulunduğunu, sınıf arkadaşı Celile'nin bunlardan birisi olduğunu, küçük bir memur olan kocasını aldatarak güzel giyindiğini öğrendiğini yazar.

Kendisinin böyle bir şey yapamayacağını ama güzel giyinme hevesinden de vazgeçemediğini anlattıktan sonra Peride mektubunda, bir terzihaneye girerek sadece bedava giyinmek şartıyla orada çalıştığını ve böylece bu vazgeçilmez güzel giyinme arzusunu tatmin ettiğini belirtir.

Peride, Raika'ya yazdığı bu mektubun sonunda;

"Cuma günü bana gel! Konuşalım. Seni de manken yapalım. En güzel esvapları giy. Fakat namusunu kaybetme, olur mu, Raika'cığım? Çünkü ruh kirlendikten sonra, en bediî bir süs yine insanı güzelleştiremez. Bu cuma... Mutlaka... Sakın ihmal etme! Bekliyorum ha... Hıt-bım, seni mabedine çağıran bir halâşkârın sesidir. Çünkü gittiğin durumun nihayeti bir çirkef cehennemidir!...

Gözlerinden öperim..." (130)

(129) Aynı kitap, s.70,71.

(130) Aynı kitap, s.75.

Görülüyor ki yazar, bu hikâyesinde Peride'nin ağzından, süslenme ve güzel giyinme uğruna kadınları bekleyen tehlikeleri anlatmıştır. Bu uğurda namuslarını kaybeden kadınlar örnek verilerek yazar tarafından sadelik telkin edilmekte, süslenme duygusunu aşamayan kadınlara da, meşru yollar gösterilmeye çalışılmaktadır.

Ayrıca, Ömer Seyfettin'in Teselli(131) adlı hikâyesindeki, Iskender Paşa, Pembe İncili Kaftan (132) hikâyesindeki Muhsin Çelebi, Büyücü (133) adlı hikâyesindeki Doğan Bey, Diyet (134) adlı hikâyesindeki Koca Ali gibi kahramanlar, başkalarından farklı özelliklere sahipken kendilerine ihtiyaç olmayınca ortaya çıkmayan, yaptıklarıyla övünmeyen, alçakgönüllü kişiler olarak dikkat çekmektedirler. Okuyucu, bu hikâyelerin etkisiyle, bu kahramanları ister istemez kendisine örnek alır, bu kahramanların güzel yanlarını kendiliğinden benimseyiverir.

7. Cesaret, Kendine Güven ve Kahramanlık

Cesaret kelimesi, sözlüklerde "güç ve tehlikeli bir işe girişmede kişinin kendinde bulduğu güven" diye tanımlanıyor. Yani bir bakıma, "kendine güven" konusunu da kapsamına almakta. Ancak insanın kendine güvenmesi, cesurluk olarak değerlendiremeyeceğimiz alanlarda da söz konusu olabilir. Kahramanlık ise, cesareti ve kendine güveni tam olan kişilerin gösterebileceği bir davranış biçimidir ve fedakârlığı da gerektirir.

Bazen birbirlerini tamamlayan, bazen birbirlerinin kapsamına giren, bazen de birbirlerinin devamı niteliğinde olan davranışları ifade için kullanılan bu kavramlar, insan kişiliğinin belirlenmesinde ve bu kişiliğin toplum tarafından kabulünde önemli bir yer tutarlar.

Akıllıca ve toplum yararı düşünülerek sınırlandırılmış bir cesaret, bilgiye dayalı kendine güven, yerinde ve zamanında yapılması gereken kahramanlık, eğitimin bireye yüklemek istediği önemli değerlerdir.

(131) Ömer Seyfettin, Eski Kahramanlar, Bilgi Yayınevi, Ankara 1970, s.57-67.

(132) Aynı kitap, s.68-83.

(133) Aynı kitap, s.110-120.

(134) Aynı kitap, s.140-154.

Ömer Seyfettin bu eğitim değerlerini, özellikle Eski Kahramanlar ve Yeni Kahramanlar serisindeki bazı hikâyeleriyle olumlu örneklerle, Zamane Yiğitleri serisindeki hikâyeleri ve diğer bazı hikâyeleriyle de olumsuz örneklerle işlemiştir.

Ferman (135) adlı hikâyenin kahramanı Tosun Bey, İstanbul'dan Belgrad'a kırk dokuz günde gelen orduya saldıran haydutları takipte de görev almıştır. Yazar onun cesaret ve kahramanlıklarını şöyle anlatır:

"Tek başına dağları, ormanları, mağaraları dolaştı. Beşer, onar rasgeldiği eşkıyalarla tek başına vuruşarak hepsini yere serdi. Bütün, ordu yolunu temizledi. Hiç bir yasakçı, onun arkasından at süremiyor, kimse ona yetişemiyordu. İleri, geri, üç konağı birden gidiyor uykusuzluk, yorgunluk nedir bilmiyordu. Dört sene evvel padişah, onu sipahiler arasında görmüş, güzelliğine, seci tavırlarına meftun olarak maiyetine almış, kendisine, birçok hizmetler vermiş, bir sene içinde hattâ çavuşbaşıllığa kadar çıkarmıştı. Henüz yirmi beş yaşındaydı. Gür siyah bıyıkları, şahin bakışlı iri elâ gözleri, geniş ve kalın omuzları, levendâne yürüyüşü, her göreni hayran ederdi. Muharebelerde, ayrı ayrı yerlerinden şimdiye kadar otuz yara almış ve ne kadar general kafalarını mızrağına takarak paşalara hediye getirmişti... O, bütün ordu içinde rakipsiz bir cesaret, kahramanlık ve çabukluk enmuzeci idi. İhtiyar Zâl Mahmut'tan daha kuvvetli olduğunu herkes biliyordu. Kuş gibi uçar, yıldırım gibi seğirtir, arslan gibi atılır, kaplan gibi parçalardı. Sadrazam en tehlikeli işlere onu saldırır, büyük ve harikulâde muvaffakiyetlerden sonra padişahın huzuruna sokar, ona iltifat ettirirdi. Kendilerinden başka yiğit olduğuna asla ihtimal vermeyen mağrur yeniçeriler bile, önlerinden o geçerken kendilerini tutamazlar, galeyana gelirler,

- Yaşa Tosun Bey! Seni hangi ana doğurdu! - diye nâra atarlardı.

Tek başına yaptığı şeyler dillerde destandı. Muhasaradaki kalelere gece gizlice kurulan ince merdivenlerden çıkmış, yalınkılıç, tek başına, düşman arasına atılmış... düşman ordugâhlarının görünmeden arkasından dolaşarak, cephânelerine ateş vermiş... esir olduğu vakit yüzlerce muhafızın arasından kurtularak, kendini beklerken öldürdüğü nöbetçilerin silâhları ve atlarıyla dönmüştü. Herkes onu sever, herkes ona hürmet ederdi. Hattâ vezirler bile..." (136)

s.9-25. (135) Ömer Seyfettin, Eski Kahramanlar, Bilgi Yayınevi, Ankara 1970,

(136) Aynı kitap, s.11,12.

Görüldüğü gibi Tosun Bey, yüce değerlere sahip bir insandır. O, bu değerleriyle, yaşadığı çevrede kendisini kabul ettirmiş, herkesin sevgi ve saygısını kazanmıştır.

O, "en namdâr kahramanların çekindikleri yere gözlerini kırpmadan atılan", "muhasaradaki burçların içine, yüzlerce zırhlı düşmanın arasına tek başına yalınkılıç " dalan bir kahramandır. "On kişiye, yüz kişiye değil, icabında bin kişiye karşı koyabilecek bir cesareti vardır."

Hikâyede Tosun Bey hakkında "otağ-ı hümayun"un kurulamayışını eleştirdiği için verilen ve kendi eliyle getirdiği idam fermanını, Niş Beyi'ne, hem de kendisinin zorla uygulatması, onun örnek cesaret ve kahramanlığının, ölümü hiçe sayan yüceliğini gösterir.

Kütük (137) adlı hikâyenin Kahramanı Arslan Bey, "koca bıyıklı, iri vücutlu, ateş nazarlı şair bir kumandan"dır. Şakacı ve esprilidir. Ele geçirmek için kuşattığı kaleden "bizim kale" diye söz eder!

"Kumandanın 'bizim kale' dediği, henüz çırpınan bayrağına hasretle baktığı Şalgo burcu idi. Fakat o, burasını birkaç gün içinde zaptedeceğini iyice biliyordu. Daha birkaç hafta evvel Boza kulesinde hücumlarına karşı durmak isteyen Andrenaki, Mihal Terşi, Etiyen Şoşay, nasıl kendisine kuleyi teslim etmişler; nasıl kahramanlığını, cesaretini alkışlayarak, lütfuna teşekkürler ederek çekilip gitmişlerdi..." (138)

Arslan Bey'in, kethüdanın anlattıklarını dinlerken yaptığı şu değerlendirmeye; "kethüdanın sözlerini işitmeyerek, kendi planını düşünüyor-
du. O biliyordu; düşmanların hepsi Zondi gibi, Plâs Batanyus gibi, Lozonci gibi kahraman değildi. İçlerinde tavşan kadar korkakları da vardı. Meselâ Seçeni kalesinin muhafızları, daha Ali Paşa yaklaşıırken toplarını, tüfeklerini, cephanelerini, erzaklarını, mallarını, hattâ ihtiyarlarını, çocuklarını bırakıp bir kurşun atmadan kaçmışlardı. Birkaç güne kadar burası da alınınca Holloko, Boyak, Şağ, Keparmat kaleleri kalıyordu. Ama Allah kerimdi.

- Hepsinin zaptı belki bir ay sürmez... - diye mırıldandı.

Kethüda, kumandanın ne düşündüğünden haberi yoktu. Anlamadı.

Sordu:

(137) Aynı kitap, s.26-39.

(138) Aynı kitap, s.27,28.

- Bu kalenin zaptı mı beyim?
- Hayır, canım... Bu, birkaç günlük iş! Hele hava biraz kapansın... Fulek'e kadar dört beş kale var... Onların hepsini diyorum.
- Bir ayda dört beş kale... Bu güç beyim.
- Niçin?
- Daha bu kaleye bir tüfek atılmamış... Ben attan inerken yoldaşlar söylediler.
- Ben burasını, bir kurşun atmadan alacağım.
- Nasıl beyim?
- Senin aklın ermez. Hava biraz kapansın, görürsün...
- Hiç topa tutmadan hücum mu edeceğiz?
- Hayır.
- Ya ne yapacağız?
- Havanın kapanmasını bekle, dedim ya... Göreceksin." (139) ve Arslan Bey'in kaleye yüz adım kadar yaklaşarak gür sesiyle; "- Hey bre Şalgo muhafızları!... Ben, padişahımın dedesine sizin kralınızın memleketlerinden büyük yerler azpetmiş, Bosna valisi Yahya Paşanın torunlarındanım. Ceddim Hamza Bali Bey, daha on dört yaşında iken sizin ordularınızı perişan etmiş, Viyana muhasarasında, Viyenberg önünde şan almıştır. Ben, hangi kaleye gittimse geri dönmemişim, daha geçen gün iki küçük topla 'Boza' kulesini yerle bir ettim. Mihal Terşi, Etiyen Soşay, Andrenaki gibi kahramanlarınıza canlarını bağışladım. Vadiye çekildim. Geçip gitmeleri için yol verdim. Haydi gelin. Siz de teslim olun. Nafile yere kanınızı döktürmeyin..." (140) şeklindeki haykırışı onun cesaret ve kendine güveninin bir ifadesidir.

Arslan Bey'in hangi şartlarla kaleyi teslim almak istediği sorulunca; " - Şartım filân yok. Biz teslim olanın canına kıymayız. Teslim olmazsanız, beş dakika sonra kalenin içinde bir canlı adam kalmaz. Karşınızdaki yolun gediği üzerinde gördüğünüz nedir? Anlıyor musunuz? Babalarınızdan işitmediniz mi? Elli manda ile buraya getirdiğim bu topun iki güllesiyle binlerce Şalgo kuvvetinde olan İstanbul kaleleri tuzla buz oldu. İşte İstanbul'u alan bu top... Bir kere ateş edeceğim.

(139) Aynı kitap, s.30,31.

(140) Aynı kitap, s.36.

İkinci atıma hacet yok. Ne kaleniz kalacak, ne de kendiniz. Acıyorum size..." (141) diye verdiği kendinden emin cevap kalenin teslimini sağlamıştır.

Hikâyenin sonunda, Arslan Bey, teslim olan kale komutanı ve adamlarına " elli manda ile" oraya getirdiğini söylediği topu gösterir. Bu, siyaha boyanmış bir kütüktür. "Kollarını çaprazlayarak yere bakan kale kumandanının" bunun mertlik olmadığını söylemesi üzerine yazar, Arslan Bey'e "henüz bir kere patlamayan bir toptan korkarak hemen teslim oluvermek mi mertliktir?" dedirterek cesaret, kendine güven ve kahramanlık'ın tersi olan kendine güvensizlik ve korkaklık gibi davranışların ne olduğunu belirtir.

Bu hikâyesinde yazar, sözünü ettiğimiz eğitim değerlerini Arslan bey üzerinden, onların zıttı düşünüş ve davranışları da düşman kumandanı üzerinden değerlendirmiş ve okuyucunun ırk, dil, din ve tarih birliği gibi nedenlerle, zaten taraf olduğu Arslan Bey'in yanında yer almasını, hatta kendini Arslan Bey'in yerine koymasını sağlamıştır. Her okuyucu artık, "büyük topun etrafında toplanan mağrur kumandan, kahraman asılzâdeler, cesur şövalyeler"i seyrederken "bir elini hançerinin elmas sapına dayayan, öteki eliyle, gülümseyerek palabıyıklarını büken Arslan Bey"dir. Onunla birlikte gülümseyerek hikâyenin sonunu getirir, onun gibi olmak ister.

Vire (142) adlı hikâyenin kahramanı "Barhan Bey, pek çok düşünen, hiç faka basmayan, akıllı cesurlardandı"r.

"Küçük, siyah gözleri daima karanlık bir inin derinliklerinden bakar gibi parlardı. Ne asîldi ne de kul... Şehzâde Beyazîd'in bütün Anadolu'yu hayrette bırakan meşhur pehlivanı kahraman Kuduz Ferhad'ın üvey kardeşiydi. Lâkin ona hiç benzemezdi. Kuduzun çelik zırhları kâğıt gibi yırtan pençeleri, kalın demir kalkanları bir dokunuştâ delen yumruğu, çeki taşını pamuk torbası gibi zahmetsizce kaldırıp yirmi adım öteye atıveren pazusu Barhan Beyde yoktu. Barhan beyin kısa vücudu, yuvarlak omuzları üstünde, hattâ biraz sakil görünen kocaman bir başı vardı. Ağırlığından daima bir tarafa eğilmiş gibi duran bu başın içinde

(141) Aynı kitap, s.37.

(142) Aynı kitap, s.41,42.

sönmez bir ateş, sönmez bir zekâ alevi tutuşuyordu. İşte bu mukaddes alev, onu daha pek genç iken en namlı kumandanların sırasına yükseltti. Yıllarca süren muharebenin hudutsuz meydanındaki en son nokta, en ileri kale, padişahın emriyle ona emânet edilmişti. Ordu gelinceye kadar ne yapıp yapıp bu hücre kaleyi bırakmamak vazifesiydi. Halbuki akın için askerlerinden bir kısmını ayırsa düşman hemen haber alacak, fazla kuvvetle kaleye yüklenecekti. Hem kuvveti ikiye ayırmak hiç münasip değildi. Zaten kuvvet de ne idi? Yüz elli kişi...

Sipahi Mahmut tekrar sordu:

- Erzak bitince ne yapacağız?

- Allah kerim...

- Ama kışın akın güç olur beyim.

- Allah kerim...

- Nasıl?

- Meselâ bakarsın ki ganimet ayağımıza gelir.

- Ya ganimet gelmeden bir muhasaraya uğrarsak?

- Yine Allah kerim..." (143)

Aslında Mahmut Ağa'nın hakkı vardır. "Burası ummanın ortasında kaybolmuş öksüz bir ada gibidir." Kış bastırınca erzak sıkıntısı çekilecektir. Kendilerine yardım da gelemeyecektir.

Kale şövalyeler tarafından muhasara edilir.

Barhan Bey, barut çuvallarının üzerine kömür tozuyla kapatır, sarınc ve kuyudaki suya boya attırır. Tuzağı hazırdır. "Zabitleri, bölükbaşılı, çavuşları" çağırır, onlara durumu anlatır:

" - Ağalar görüyorsunuz kaleyi saranlar bizden çok. Belki bizim iki mislimiz... Müdafaada kalsak üç aylık erzakımız var. Çok dayanamayız. Halbuki bu sene bize imdat gelmesinin imkânı yok. Huruç da edemeyiz. Çünkü bu kaleyi biz yapmadık. Vaktiyle düşmandan "Vire" ile aldık. Düşman, galiba burasını yalnız müdafa için yapmış, çünkü hem kapısı çok dar, hem de bir meydana doğru açılmıyor. Kapının karşısındaki şu gördüğünüz tümsekte, elli kişi yaylım ateşi açsa, dışarı kimse çıkamaz.

İhtiyar Mahmut Ağa titriyordu:

- Biz teslim olmayız!... - dedi.

- Hayır, teslim olmayacağız. Vuruşmak için bir meydan bulacağız.

Buna razı mısınız?

- Razıyız, razıyız...

- Bana emniyetiniz var mı?

- Var, var.

- O halde ben düşmanla "Vire"yi konuşacağım. Maksadım teslim olmak değil, muharebe etmektir.

Varın yoldaşlara söyleyin. Sakın yanlış fikirlere kapılmasınlar. Benim emrimden dışarı çıkmasınlar." (144)

Barhan Bey sonra, düşmana vireyle kaleyi teslim edeceğini belirterek, tercüman aracılığıyla şunları söyler:

" - Biz burada yüz elli kişiyiz. Hepimiz harp eriyiz. İçimizde çoluk çocuk, kadın, ihtiyar yok. Siz hücumla bu kaleyi bizden alamazsınız. Cephaneliğimiz ağız ağzına barut dolu. Erzakımız var. Silâhlarımız mükemmel. Adamlarınızdan birini gönderin. İçeri girsin. Biz de size bir rehin veririz. Adamınız cephaneliği, silâhlarımızı, askerlerimizi gözüyle görsün, yalan mı söylüyoruz, sahi mi? Anlasın. Sonra "Vire"yi konuşuruz." (145)

Şövalyeler Barhan Bey'in teklifini kabul ederler. Kaleye alınan bir düşman askerine kalenin her tarafı gezdirilir. Düşman askeri, gördüklerini komutanlarına anlattıktan sonra Barhan Bey, kaleden bağırarak, iki yıldır burada olduklarını, artık ordularının gelmiyeceğini anladıklarını, silahlarıyla dışarı çıkmak istediklerini, atlarını, cephanelerini ve bütün erzakı kendilerine bırakacaklarını ve memleketlerine doğru çekip gideceklerini söyler.

Şövalyeler bu teklifi kabul ederler. Ancak Barhan Bey, vire şartı olarak şu isteklerde bulunur.

" - Biz yüz elli kişiyiz. Siz üç yüzden fazlasınız. Evvelâ iki kısma ayrılınız. Bir kısmınız bütün silâhlarını öteki kısma versin. Silâhlarımızın adedi müsavi olsun. O vakit emniyetle kapıdan çıkarız.

(144) Aynı kitap, s.46, 47.

(145) Aynı kitap, s.47, 48.

Sonra biz çıkınca evvelâ silâhlılarınız, sonra silâhsızlarınız kaleye girsin. Biz size birçok cepbane, top bırakıyoruz. Siz de toplarınızı içeri alın. Yalnız şu karşıdaki tepelere varıncaya kadar dışarı çıkmayacağınız söz veriniz." (146)

Bu istekler kabul edilir ve kale düşmana terk edilir.

Kaleden çıkar çıkmaz, "Barhan bey ansızın haykırdı:

- Mahmut Ağa, çabuk tümseği tut...

Kaleden elli kişi ile bir anda kopan Mahmut Ağa, kale kapısının ta karşısındaki tepeye fırlayıverdi. Barhan Beyin kumandasıyla yalınkılıç kırk kişi de, sol taraftaki çalılık kenarında duran düşman cephanesinin, mekkârelerinin üstüne canlı bir çığ gibi düştü.

Kaleyi alan galipler, aman verdikleri mağlûplarının bu garip hareketlerinden evvelâ bir şey anlamadılar. 'Ne oluyor?' diye bedenlerden bakışıyorlardı.

Türkçe sordular:

- İşte biz kalenin içindeyiz... Neye gitmiyorsunuz?

Barhan Beyin kahkahası cevap verdi:

- Sizi muhasara ettik. Hemen teslim olun!

- !!!!!!!

-

- ?????

Derin bir sükût... Sonra müthiş bir uğultu... Bedenlerin sipperlerinde koşuşmalar... Küfürler, kumandalar... Barhan Beyin bulunduğu tarafa oklar atılmağa başladı. Şaşkın galipler, dışarıdaki ağırlıklarının, cephanelerinin zaptolunduğunu, yük muhafızlarından kesilmeyenlerin bağlanarak esir edildiklerini görünce bütün bütün şaşırdılar. Kale kapısından dışarı atılmak isteyenleri, tümsekteki Mahmut Ağanın sipahileri okla, kurşunla birer birer deviriyordu.

Gürültü içinde Barhan Beyin sert sesi tekrar işitildi:

- Bre şövalyeler! Yazık size! Son kurşunlarınızı atıyorsunuz, cephanelerinizi zaptettim. Sonra ne yapacaksınız. Tüfenkleriniz ellerinizde çoban sopası gibi kalacak. Bu dar kapıdan çıkamazsınız. Kim isterse denesin. Gelin, teslim olun, 'Vire'yi konuşalım..." (147)

(146) Aynı kitap, s. 49.

(147) Aynı kitap, s. 50,51.

Barhan bey, düşmana bıraktığı topların boş olduğunu, cephanelikte barut diye gösterdiği çuvalların kömür tozuyla dolu olduğunu, sarnıcın sularını zehirlediğini, vireyi reddedip teslim olmazlarsa üç gün sonra susuzluktan öleceklerini söyler.

Düşman,yine vireyle kaleyi geri verir. Barhan Bey,şövalyelerin komutanı Petonleç'e kendi vire şartlarını da kabul ettirmiş, düşmanların silahlarını almış ve rehin tuttuğu soylular karşılığında da "bin çuval un, beş yüz kazevi pirinç, beş yüz koyun, iki yüz tulum yağ, yüz tulum peynir, yüz tulum pekmez getirtmiştir.

Sonra barut ve sarnıç konusundaki hilesini açıklayarak Barhan Bey,Petonleç'e;

" - Korkmayınız, ne sarnıç ne de kuyu zehirlidir. Ben sizi aldatmak için yalnız içine biraz siyah boya attım. Siz tatmağa korktunuz. İnsan ölümden bu kadar korkarsa çok yanılır," (148) der.

"İnsan ölümden korkarsa çok yanılır." İşte cesaret ve kahramanlığın şartı. Bu önemli değerlerin bedeli bazen hayattır. İnsan yeri geldiğinde hayatını ortaya koyamazsa, yani korkarsa, maddi bakımdan ne kadar güçlü olursa olsun, onu ortaya koyabilen kişi karşısında yenilmeye mahkum olur. Yazar, hikâyenin kahramanı Barhan Bey'e kendi düşüncelerini böylece söylettirir.

Bu hikâyesinde de Ömer Seyfettin cesaret, kendine güven ve kahramanlığı Barhan Bey üzerinden; bunların zıttı, kendine güvensizlik ve korkaklığı da Petonleç üzerinden örneklemiştir. Kütük adlı hikâyede açıkladığımız nedenlerle de okuyucunun tercihi Barhan Bey olur.

Ömer Seyfettin'in,Topuz (149) ve Bir Çocuk: Aleko(150) adlı hikâyelerinde işlediği kahramanlar, Kütük ve Vire adlı hikâyelerinde işlediği kahramanlar gibi cesaretli ve kendine güvenleri tam kahraman kişilerdir. Ancak,bu hikâyelerdeki kahramanların sözünü ettiğimiz eğitim

(148)Aynı kitap, s.55.

(149)Aynı kitap, s.131-139.

(150)Ömer Seyfettin, Beyaz Lâle,Bilgi Yayınevi, Ankara 1970, s.142-169.

değerleri açısından ortaya koydukları davranış biçimleri farklıdır.

Topuz, Zips kontu Zapolya'yla anlaşılan Eflak'lıların bağımsızlıklarını ilan etmeleri ve sancak beyi Mehmet Bey'e karşı çıkararak, kendi prenslerini tahta çıkarmaları üzerine gelişen olayları anlatan bir hikâyedir.

"Açık mavi, bulutsuz ufukta yükselen güneşin aydınlattığı kahraman Boyar atlarının uzun mızraklarını yaldızlıyordu. Kumandan, zırhlı göğsünü kabartan tatlı bir teessürle bir halka, bir askerine bakıyor, mahmuzlarıyla dokunarak atını şahlandırıyordu. Birinci zabıt, onun gibi iri, yakışıklı değildi. Kara kuru bir şey... Uzun saçları kırdı. Köse yüzü hem zayıf, hem buruştu. Neşeli kumandan, hora tepenler geçince yine atını ileri sürdü.

- Kansız bir zafer kazandık! - dedi.

Siyah atının yelesini okşayan zabıt.

- Kansız zafer olmaz! - diye başını salladı.

- Niçin olmasın?

- Benim Türklere emniyetim yok...

- Kuşkulamağa da hacet yok! Biz daha resmen ihtilâle kalkmadan onlar haber gönderdiler: 'Gidiniz, bir şey tayin ediniz' dediler. Biz zaten prensimizi tahtına çıkartmıştık. Şimdi, işte bize bir de 'cemile' yapıyorlar.

- 'Berat, sancak, davul, topuz' göndermek bir 'cemile' mi?

- Ya ne?

- Tabiiyet alâmetleri...

Coşkun kumandan, görünmeyen bir surata tokat atacakmış gibi elini yukarı kaldırdı. Hiddetli bir tehâlükle,

- Asla! - diye bağırdı -. Biz artık müstakiliz! Berat, istiklâlimizi tasdik etmektedir. Sancak, davul, topuz da... padişahın prensimize hediyeleri..." (151)

Üç yüz kişilik "maiyet"iyle geldiği haber verilen Türk elçisi, "zabıt"i korkutur ama, "kumandan" kendinden emindir. "Yalnız şu meydan da dört binden fazla askerimiz var. Türkler teşrifatta bir kabalık yaparlarsa hepsini tükürükle boğarız." der.

(151) Ömer Seyfettin, Eski Kahramanlar, Bilgi Yayınevi, Ankara 1970, s.132,133.

Elçi, atından iner, "maiyet"ini bırakır ve üç arkadaşıyla armağanları prence götürmek üzere harekete geçer. "Kumandan, atını şahlandıranak 'Hurra, hurra!' diye kendisini alkışlayan keyifli halka boyun kırarak kabarıyordu. Bu ne zaferdi! İşte koca bir Türk elçisi arkasından yaya geliyordu. Sarayın kapısına gelince attan atladı. Tercüman vasıtasıyla nasıl arkasından huzura gireceklerini, nasıl selâm vereceklerini, nasıl divan duracaklarını, elçiyle meşin kılıflı bir davul, kırmızı torbaya konulmuş bir sancak, ağır bir topuz taşıyan üç askere anlattı. Kılıcını çekti. Taş basamakları bir hamlede çıktı.(152)

Herkes, Türk elçisini görmek için toplanmıştır.

"Elçi, büyük kavuğunu sallaya sallaya yürüyordu! Adımları hem seyrek, hem ağırdı. Etrafında kendine bakanlara gülümsüyor, selâmlar veriyordu. İri siyah gözleri pek şen, pek parlaktı. Sağ kaşı yukarı kalkıktı. Kavuğunun kenarına dokunuyordu." (153)

"Kumandan" taç salonuna gelince durur, döner ve Türklerin kıyafetinde "teşrifat"a aykırı birşey var mı diye dikkatle kontrol eder. Elçinin öne eğilmiş kavuğunu düzeltir, prensin huzurunda nasıl eğileceklerini işaretle anlatır.

"Sonra iki tarafında yalınkılıç nöbetçiler duran yüksek kapı perdesini açtı. Önden girdi. Tahtta oturan prens ilerledi. Yerlere kadar eğildi. Geri çekildi. Dışarı çıktı. Elçiyle üç Türk ortada kaldılar. Yüksek tahtın etrafına bütün Boyar reisleri, meşhur muharipler, voyvodalar dizilmişlerdi. Hepsi ayakta duruyorlardı. Açık pencerelerden giren çiy bir aydınlık, bu ağır saray sükûnuna karışıyor, kalabalık salona تنها bir mâbet hali veriyordu. Elçi koynundan çıkardığı beratı öptü. Başına koydu. Sonra yere bakarak ilerledi. Tahtta murassâ bir heykel gibi kımıldamayan prence uzattı. Prensın sağ elinde altın bir asa vardı. Sol eliyle aldığı bu kağıda gayet ehemmiyetsiz bir şeymiş gibi baktı. Sonra solundaki mavi sorguçlu genç mabeyincisine verdi. Elçi yine gözleri yerde, geri geri gitti. Ortadaki neferin omzundan topuzu aldı. Bu gayet ağır, altın yaldızlı, sarı parlak kabzalı bir âletti.

(152) Aynı kitap, s. 136, 137.

(153) Aynı kitap, s.137.

Yere bakarak yürüyor, gülümsüyordu. Bütün gözler harekâtını takip ediyordu. Tahtın önüne geldi. Ansızın gözle görülmeyecek bir çabuklukla havaya kaldırdığı bu müthiş topuzu prensin elmaslı tacına öyle bir indirdi ki..." (154)

Kimse kımıldayamaz. Türk elçisi, tek başına Eflak'ı ele geçirmişti. "Mum rengi çehrelerin şaşkın gözleri karşısında, bu tek Türk, kaftanının uzun eteklerini omuzlarına" atar, kılıcını kınına koyar, uzanıp, ezdiği başın üstünde duran kanlı topuzu alıp yere bırakır, sonra tahttaki ölüyü aşağı çeker ve yerine kendisi oturur. Padişah adına kendisine itaat etmelerini emreder. "Sebebi bilinmez bir korkunun şaşırtıcı heyecanı ile dilleri tutulmuş kurt kürklü zengin Boyar reisleri, büyük kılıçlı cesur muharipler, çelik zırhlı voyvodalar, iki dakika evvelki hükümdarlarının daha soğumayan nâşını çiğneyerek, bir anda bir darbeye bütün Eflâk'ı zaptediveren bu korkunç Türk'ün elini öpüyorlar, yüzüne bakamıyorlardı." (155)

Görüldüğü gibi Türk elçisi, bütün davranışlarıyla kendisine büyük bir güven duyduğunu ortaya koyar. Bu güven, onun cesaret ve kahramanlığının ana kaynağıdır. O, ölçüsüz bir korkusuzluk içindedir.

Teke Tek adlı hikâye, Bosna beyiyle Semendire beyinin askerlerinin Yayçe'yi kuşatmaları sırasındaki olayları konu alan bir hikâyedir.

Yayçe'nin bundan önceki kuşatılmasında da savaşılan ihtiyar bir asker anlatır:

"O bozgun, ne korkunç bir felâketti. Ferhat Beyi gafil avlayıp kırk sancakla başını alan muharip papazı bulmak için Vuryüzen, Manastır, Semendire Beyleri meydana atılmışlardı. Hüsrev Bey, Sinan Bey, Bali Bey - Fran Triyban kontu meşhur muharip Kristof on altı bin kişiyle imdada gelinceye kadar- Yayçe'yi sıkıştırmışlardı. İhtiyar birden sustu. Yüzünü ekşitti:

- Ah zavallı Cem... - dedi. Gözleri yaşardı.

- ...

- Dünyada bu Cem'in hali kadar yüreğimi parçalayan bir acı yoktur. Ne cesur, ne kuvvetli, ne bahadır bir tosendu!

(154) Aynı kitap, s.137,138.

(155) Aynı kitap, s.139.

Zabit ağlıyordu. Sordular:

- Şimdi nerede?

- ...

- Öldü mü?

- Keşke ölseydi...

- Ya ne oldu?

- Yarım ölü kaldı.

- ?..

- Evet, yarım ölü. Bir asker için ömrü oldukça dövüşmemek, 'yarım ölü, demektir. Cem, muharebe için yaratılmıştı. Geçen muhasarada, bir gün, yine işte buracıkta oturmuş, yoldaşlarla sohbet ediyorduk. Cem dedi ki: 'Benim canım sıkılıyor. Vuruşmak istiyorum.' Sonra: 'Hadi gelin, düşmanın başmuharibini teke tek kavgaya çağıralım. Kabul ederse eğleniriz.' dedi. Ben, maksat, kendi gücümüzü, kuvvetimizi göstermek olmadığını söyledim. Meramımız hep birden kaleyi almak idi. Vazgeçirmeğe çalıştım. Lafımı dinletemedim. Kalktık. Arkasından gittik. Kaleye yaklaşıncı, Cem atını oynatarak: 'İçinizden kendine güvenen varsa işte meydan... Teke tek dövüşelim' diye haykırdı. Kaleden 'var, var' diye bağırdılar. Biraz sonra kalenin kapısı açıldı. Bir atlı çıktı. Bu muhafızların kumandanı Blas Şeri idi. Tepeden tırnağa kadar zırhlar giymişti. Atı da zırhlıydı. Cem kılıcını çekmedi. Mızrağı sallıyordu. Birbirlerine hücum başladılar.

- Blas Şeri ne kullanıyordu?

- Kılıç...

- Mızrağa karşı kılıç olur mu?

- O vakit bíz de buna şaştık. Bu adam gayet iri, gayet kuvvetli bir muharipti. Ama Cem ondan daha iri, daha genç, daha çevikti.

- Cem'in zırhı yok muydu?

- Vardı. Ama yalnız göğsünde... İki saat kadar birbirlerini yaralayamadılar. Atları yoruldu. Kalenin siperleri seyircilerle dolmuştu. Bizim asker de saf olmuş, uzaktan bu heyecanlı musaraayı seyrediyordu. Berabere kalacaklardı. Bu esnada nasıl oldu göremedik 'çat' etti, Cem'in mızrağı kırıldı. Kılıcına davranmaya meydan kalmadı. Blas Şeri, dizine öyle bir kılıç indirdi ki..." (156)

Cem'in bacağı kopmuştur. İhtiyar savaşçı ağlayarak Cem'in eski kahramanlıklarını anlatır. Şimdi artık o, kimbilir Anadolu'nun hangi şehrinde koltuk değnekleriyle gezerek, "serhaddin hülyalarıyla" ah çekiyordur? İhtiyar, "cesur Cem'in, topal kaldıktan sonraki ümitsizliğini, hırsını, aalamadığı intikamın ruhunda açtığı yarayı, acı acı anlatırken, "Dinleyenlerin içinden biri hırsla kalktı. Arkasında duran neferlere,

- Benim atımla mızrağımı getirin... - diye haykırdı.

- ...

- Ne yapacaksın? - dediler.

- ...

"Hiç!" der gibi omuzunu silketti. Elleri kalçalarında, önüne bakarak gezinmeye başladı. Her akında, her hücumda ordunun başında giden bu kısa boylu nahif genç, hemen hiç lakırdı söylemez, yalnız dinlerdi. Kıyafetinden kuvvet pek belli değildi. Çelimsizdi. Zırhı vücuduna bol gelir, yüksek tolgasından ince bıyıklı nazik yüzü küçücük görünürdü. Atı gelince üstüne fırladı. Mızrağını eline aldı. Sırmalı siyah kebelerde oturanlar da kalktılar. İhtiyar, yoldaşlarına,

- Teke tek vuruşmaya gidiyor - dedi-. Bari zırhını giyse...

.....

Arkadaşları,

- "Kasım, zırhını giy" - dediler. O hiç cevap vermedi. Yine omuzunu silketti. Meydana atını sürdü. Kale kapısının önüne gidince teke tek vuruşmak için bir muharip istedi.

Kaleden cevap veren olmadı.

Voyvodalar, zabitler, yayan olarak, seyir için arkasından koşmuşlardı. Kasım, belinden kılıcını çıkardı. Uzağa fırlattı. Atından indi, kılıcına mızrağı ile vurdu. At orduğâha doğru dörtünale kaçtı.

- Bre korkaklar! - diye haykırdı -. İşte atımdan indim. Kılıcımı attım. Arkamda zırhım, elimde kalkanım vok. İcinizden benimle teke tek dövüşecek bir er yok mu?

.....

Siperden bakıyorlardı:

- Kimi istersin? - dediler.

- Blas Şeri'yi...

- O burda yok...

- Ondan üstün birisini istiyorum.

- Öyle . ise bekle!" (157)

Kalenin önünde Kasım, sabırsızlıkla kendisiyle teke tek dövüşecek düşman askerini bekler . "Yaptığı iş bir delilik"tir. Çünkü kılıcsız, kalkansız, zırhsız, atsız dövüşecektir.

Kaleden, siyah zırhlı atı üzerinde, kendisi de zırhlara bürünmüş olarak, yanında asılı ağır kılıcı, elinde mızrağıyla dev gibi bir savaşı çıkar. Bu dev, Jan Hobordanski'dir.

"Düşman ordusunda onun kadar kuvvetli, onun kadar mehip, onun kadar iri bir muharip daha yoktu. Teke tek dövüşlerde kimse karşısına çıkamazdı. Atını mahmuzladı. Kasım voyvodanın üzerine şüdü. Bu atsız, kalkansız, kılıcsız, zırhsız Türk'ü atına ezdirmek istiyordu. Kasım birden mızrağını çekti. Geri fırladı. Tam Hobordanski'nin atı üzerine gelirken eğildi. At üzerinden aştı. Hobordanski, tekrar atını döndürerek yerden fırlayan Kasım, demir mızrağı ile göğsüne öyle bir çarptı ki... bir anda... bu harp devi, zırhları şangırdayarak yere yuvarlandı. Kalkanı bir tarafa, mızrağı bir tarafa gitti. Bu düşüşün dehşetinden ürken at şahlanarak kaçtı. Kasım voyvoda, yere yatmış bir mandaya hücum eden çevik bir kaplan yavrusu gibi, hasmının üstüne atıldı. Tolgasının tepesinden tuttu." (158)

Kasım, Jan Hobordanski'nin kafasını kesmesi için bağırarak arkadaşlarını dinlemez. "Hobordanski'nin tel zırhlı geniş sırtına diziyile" basar. "Kalın kollarını arkaya kanırtır." "Cığerlerinin hizasına birkaç yumruk" vurur. Hobordanski'nin göğüs kemikleri çöker. Kasım hiç bir şey yapmamış gibi soğukkanlılıkla arkadaşlarının yanına döner.

Kasım Cem'in intikamını almıştır.

Dikkat edilecek olursa, bu hikâyenin kahramanları Cem ve Kasım da kendilerine çok güvenirlir. Bu büyük güven, onların ölçsüz cesaretlerinin kaynağını oluşturmaktadır.

"Küçük Ali yorgun uykusundan uyandı. Kalktı. Gece yattığı tozlu fundalıklardan çıktı. Ilık, parlak bir güneş her tarafı ısıtıyordu.

(157) Aynı kitap, s.127,128.

(158) Aynı kitap, s.129.

Bulutsuz hava bembeyazdı. Çalılıların üstünde kuşlar cıvıldaarak uçuşuyordu. Kalktı. Bir av arıyormuş gibi tereddütlü adımlarla bodur böğürtlen dallarını hışırdatarak şoseye indi. Bir ileri, bir geri baktı. Her taraf tenha idi. Durdu. Uzun, kıvrırcık kirpikli iri siyah gözlerini yırtık çarıklarına dikti. Düşündü. Sırtındaki tozlu deri torbada yarım ekmekle bir sovandan başka bir şeyi yoktu. Altı aydır Gelibolu'da, bir Rum fırıncının yanında çalışıyordu. Birkaç gün evvel hükümet, 'Muharebe olacak' diye ustasını diğer Hristiyanlarla Anadolu'ya geçirmişti. Gelibolu'da akrabası filan yoktu. Barınacak bir yer bulamadı. Köyüne dönmüştü, ama köyünde de kimseyi bulamamıştı. Evler kapanmış, ahırlar boşalmış, küçük cami meydanı at, araba, asker, çadır dolmuştu. 'Buralarda muharebe olacak, devlet ahaliyi geri çekti.' diyorlardı. Küçük Ali, işte köyünün geri çekilen ahalisini, anasını, ihtiyar babasını bulmak için iki gündür yürüyordu. Gece açıkta yatmak, gündüz güneşin altında yürümek onu zayıflatmıştı. Zaten esmer olan yüzü şimdi daha siyahtı. Karnı öyle açtı ki! Dayanamadı. 'Ne olur, ne olmaz' diye dün gece yemeyip sakladığı ekmek parçasını torbasından çıkardı. Şosenin kenarına çöktü. Kocaman bir altın parçasına bakarmış gibi, bu kaba mısır ekmeğini evirdi, çevirdi, ucundan ısırdı. Ağzında lokmayı birdenbire yutmağa kıyamıyor dilinin üstünde eziyordu. Evet, anası, babası Malkara'ya gitmiş olacaktı. Orada bir akrabaları olduğunu hatırlıyordu. Acaba daha bu تنها şoseyi kaç gün yürüyecekti? Akşama ne yiyecekti? Bütün aç kalmak korkusu ile uyurken rüyada kendini keçilerle beraber çalılıarı otlarken görmüştü. Tekrar köye dönmeyi, askerlerin arasına katılmayı düşündü. Halbuki köye kimseyi bırakmıyorlar, 'Yasak! Dön, dön!' diye bağırıyorlardı. Su nereden içecekti? Mutlaka şosenin üstünde han, yahut karakol vardı. Oturduğu tümsekten kalktı, yola atladı. Yürümeğe başlamadan döndü. Geldiği tarafa baktı. Dalgalı tepelerden geçen yol, parça parça gibi bazen görünüyor, bazen yeşillikler arasında kayboluyordu. Uzakta bir kalabalık gördü."(159)

Ömer Seyfettin'in "Bir Çocuk: Aleko" (160) adlı hikâyesi böyle başlıyor.

(159) Aynı kitap, s.142,143.

(160) Ömer Seyfettin. Beyaz Lâle, Bilgi Yayınevi, Ankara 1970, s.142-169.

Uzakta gördüğü kalabalığı Ali, önce "asker" sanır. Sonra, onların cephe gerisine gönderilen Rumlar olduğunu anlar. Kendi köyünde komşu Rumların arasında büyüdüğü için çok iyi Rumca biliyordur. Onların arasına katılarak Malkara'ya kadar gidebileceğini düşünür. Rumların başında bulunan Papaz'dan Rumca su ister. Ona, Gelibolu'da çalıştığını, ustasının sürüldüğünü, köyüne döndüğünü, ancak köyünün de sürüldüğünü, onları aradığını, adının Aleko olduğunu, annesinin babasının olmadığını anlatır. Böylece Ali, Papaz liderliğindeki Rumların arasına karışmış olur.

Ali "açlıktan açıklıktan" kurtulduğuna sevinir. "kandırdım şunları! Ne vakit olsa köyün nereye göçtüğünü haber alınca, yanlarından kaçarım," diye düşünür. Papaz, ona atının ve odasının bakımı görevini verir. Ali, konakladıkları handa, papazın kendisine verdiği şarabı, Türk olduğunun anlaşılmaması için içer.

Dört gün sonra bir Rum köyüne gelirler. Papazla Ali kiliseye yerleşirler. Her sabah kilisede "Türklerin perişan olması için dua edilir." "İhtiyar, genç bütün köy halkının bu duaları can u yürekten tekrarlayışları, sanki Ali'yi derin bir uykudan uyandırır." Köyündeki imamın "Hristiyanlar da Allah'ın kuludur, onlara fenalık etmek, Müslümanlara fenalık etmekten daha günahtır," diye vaaz ettiğini hatırlar.

Pazar günleri herkes kilisede toplanır, eski papazla yeni papaz, savaşa ait, Rumlara bilgiler verirler, "Türklerin kış geçmeden bozulacağını, bu sefer İstanbul'un mutlaka alınacağını, ne kadar Türk varsa bir tane kalmamak üzere kesileceğini yana yakıla" anlatırlar. Oysa köyün altındaki yoldan geçip Çanakkale'ye giden Türk askerlerin subayları, papazla karşılaşınca ona sevgiyle selam veriyor, hatırını soruyorlardır. Ali jandarma komutanına gidip Türk olduğunu söylemeyi ve olanları açıklamayı düşünür.

Papaz, Ali'ye zaman zaman anasız babasız olmadığını ve onun annesinin babasının millet olduğunu, milletin evladından yardım istediğini söyler. Ona, Rum kahramanların hikâyelerini anlatır. Aklınca Aleko'yu bilinçlendiriyor, yetiştiriyordur.

Bir gün Papaz Ali'yi çağırır ve ona Türkçe'yi güzel bildiği için bir görev verir: "Sana bir mektup vereceğim. Bunu poturunun içine

dikeceksin. Çanakkale'ye gideceksin. Askerlerin arasından bir yol bulacaksın, bu mektubu İngiliz kumandanına götüreceksin," der.

Çanakkale düşmediği için papaz ve Rumlar çok üzüntülüdürler.

Ertesi gün poturunun ağına mektubu dikerler ve papaz, eline bir kağıt verir. Bu kağıdın, "Atina sefirinden evvelce alınmış bir itimatname olduğunu, bunu İngilizlere gösterince kendi taraflarından geldiğinin anlaşılacağını, üzerinde yakalanırsa 'yerde buldum' demesini Aleko'ya uzun uzun anlatır. Ayrıca Ali'ye papaz, İngiliz askerleriyle karşılaşınca "Kıbrıs" diye bağırmasını, bu sene parolanın "Kıbrıs" olduğunu da söyler.

Ali, kendisine verilen mektubu "Çanakkale'deki Türk paşasına götürmeye karar vermiştir. Artık eskisi gibi korkmuyordur. Şimdi ruhu çok kuvvetlidir. Aç kalacağını, açıkta kalacağını düşünmeden o, sadece millete yapacağı hizmeti aklına getirir.

Günlerce yürüdükten sonra paşayı bulan Ali, papazın İngiliz komutanına gönderdiği mektubu ona teslim eder. Bu mektupta papaz, "sekiz aydır köyün önünden geçen taburların adedini, Türklerin silahsız ahaliye yaptığı zulümleri, gebe kadınların karınlarını yarıp çocukları(.....?)^x, genç kızları kazıklarda ve Rum erkeklerini, toplayıp ateşte yaktıklarını uzun uzun söylüyor, 'daha bizi kurtarmaya gelmeyecek misiniz? Dört gözle sizi bekliyoruz. Her sabah sizin için dua ediyoruz,' diye yakınıyordur. Ayrıca mektubun sonunda papaz, Ali'yi İngiliz generaline, "Bu öksüz Rum çocuğu bizim tarafımızdan yetiştirilmiştir. Her türlü fedakârlığı, hizmeti yapmak için hazırdır. Kendisine emniyet ediniz. Türkçeyi de gayet iyi bilir. Her ne isterseniz yapar. Size Rum kahramanlığının nasıl hamiyet olduğunu gösterir," diye tanıtır.

Paşa, Ali'nin bu kahramanca davranışından dolayı çok memnun olur. Ona para vermek ister fakat Ali, parayı kabul etmez ve paşadan görev ister. Ali'nin teklifiyle ona, İngiliz birliklerinin içine sızarak, düşman hakkında bilgi toplaması görevi verilir.

Ali, büyük zorluklardan sonra parolayı söyleyerek ve papazın kendisine verdiği belgeyi göstererek İngilizlerin arasına kendisini Rum

x "İki sözcük eksik" (Aynı kitap, s.156.

diye tanıtip girmeyi başarır.

İngiliz generalinin huzuruna çıkartılan Ali, ona her şeyi çarpıtarak anlatır. Generalin güvenini kazanır. İngiliz generali, Ali'ye üç dört kerpiç büyüklüğünde olan bir saatli bomba verdirtir ve onu Türk paşasının çadırının yanına koymasını tembihler. Bombanın nasıl çalıştığı Ali'ye anlatılır. Bomba kurulduktan yarım saat sonra patlayacaktır. İngiliz generalin yanından çıkarılan Ali'ye para verilir, yemek verilir. Bu arada saatli bombanın düğmesini hafifçe oynatır. Saat çalışmaya başlamıştır. Şimdi ne yapacaktır? "Zihninden şimşek gibi bir fikir geçti. Dudaklarını sırdı. İstihası kesildi. Kapıya baktı. Tercümanla yaver dalmışlar, ellerindeki bir haritaya bakarak konuşuyorlardı. Ne olabilirdi? Kendi de beraber... Papaz, 'Milleti için ölenler daima yaşarlar.' demiyor muydu? Bu sözü yine hayaline getirdiği köyün imamına söyletiyor, içinden, 'Bir insan ne kadar yaşasa yine ölecek değil miydi?' diyordu. Büyük babasını, büyük anasını, dayılarını, amcalarını, halalarını düşündü. Hepsi ölmüşlerdi. Köyünün mezarları evlerinden çoktu! Nefret ettiği hain düşmanlara güzel bir darbe indirerek, kendi de beraber yüzlercesini öldürerek ölmek... Gülümsedi. Bu büyük fırsat her vakit ele geçer miydi? Parmağı düğmeyi yavaş yavaş ta nihayete kadar itti. Şimdi bomba, tıpkı küçük bir saat gibi işliyordu. Kulağına yaklaştırdı. Tık... tık... tık... Hemen torbasının ağzını kapadı. Sırtına astı. Yemek yiyor gibi yaptı. Yarım saat! Fırında çalışırken evlerden gelen fırında yarım saat dururdu. Bir tepsi müddeti! Yani... artık yemiyor, düşünüyor, vakit hesap ediyordu. Gözleri kumandanın kapısında idi. Tam son dakikalara doğru oraya giriverecekti. Sırtında bombanın işlediğini duyuyordu." (161)

" Bir tepsi kızarmak vakit" geçince Ali, generali görmek istediğini söyler. Ona söyleyecek önemli bir şey vardır. Ali, generale bombanın patlayınca ne yapacağını sorar. General bu bombanın bir "cehen-nem makinası" olduğunu "iki yüz metrelik yerde ne varsa hepsini havaya" uçuracağını, belki yangın da çıkacağını anlatır.

Sonra, "Ali sırtındaki bombanın tıktak'larını daha hızlanmış gibi hisseder." Tercüman aracılığıyla generale "Ben Rum değilim," diye bağırır.

" Tercüman afalladı. Gözleri derinleşt i :

- Ya nesin?

- Türküm!

- Türk mü?

- Evet Türk...

Gülüyordu. Göğsü kabarıyordu. "Türk" lafını iş iten kumandan ayağa kalkmış tı. Tercüman, Ali'nin ne söylediğini anlayınca yüzü kıpkırmızı oldu. Hiddetle bağırdı. Yaver, elindeki haritayı buruşturuyordu. Tercüman da sararmış tı:

- Ne cesaretle buraya geldin? Şimdi kurşuna dizileceksin.

- Beni kurşuna dizemeyeceksiniz.

Ali'nin gözleri büyüdü. Bir adım daha ileri yürüdü. Kumandan hemen cebinden bir rovelver çıkardı. Bir kasıttan korkuyordu. Ali daha ziyade gülüyordu. Tercümana,

- Vakit dar, çabuk söyle. O beni öldüremeyecek, ben onu öldüreceğim! - dedi.

Tercümanın çeneleri kilitlendi. Şaşkınlığından bu cümleyi İngilizce tekrarlamaya vakit kalmadı!" (162)

Türk gözetleme yerlerinden, düşman siperlerinin arkasında, her tarafı sarsan büyük bir patlamayla beraber, bir dumanın yükseldiği görülür. "Dumanların arkasından kalkan siyah alevler akşama kadar sönmez." Türkler, patlama ve yangının sebebini anlayamazlar.

"Paşa, çadırında her sabah garip bir elemle küçük Ali'yi hatırlayarak" kurmaylarına, "O gönderdiğimiz çocuktan hâlâ bir haber çıkmadı. Acaba büyük infilâkta, yangında zavallıya bir şey mi oldu?" der.

Görüldüğü gibi hikâye kahramanı Ali, papazın konuşma ve davranışlarından, Türkler hakkındaki gerçek düşüncelerini öğrenerek bilinçlenmiş ve gerçek kimliğini bulmuştur. Bu durum onun kendisine güvenini artırmış, onu cesaretlendirmiştir. Ali iş te bu güven ve cesaretle, "adsız kahraman" lık yüceliğine ulaşabilmiştir.

Yazar, hikâyedeki olaylarla Ali üzerinden, özellikle onun yaşadaki çocuklara telkinlerde bulunarak, onları Ali'ye özendirmekte ve onların da cesaret, kendine güven ve kahramanlık gibi değerlere sahip olma-

ları için zemin hazırlamaktadır.

Ömer Seyfettin'in Topuz, Teke Tek ve Bir Çocuk: Aleko adlı hikâyelerindeki kahramanların, Kütük ve Vire adlı hikâyelerindeki kahramanlara göre, farklı davranış biçimleri ortaya koyduklarını belirtmiştik.

Gerçekten incelendiği zaman görülecektir ki Kütük ve Vire hikâyelerinin kahramanları Arslan Bey ve Barhan Bey, akıllı ve tedbirli kahramanlardır. Yapılması gerekeni iyi planlar, onu kahramanca uygularlar.

Oysa, Topuz hikâyesindeki Türk elçisi, Teke Tek hikâyesindeki Cem ve Kasım ve Bir Çocuk: Aleko hikâyesindeki Ali, akıllılık ve tedbirlilik'in zıttı sıfatlarla nitelendirilecek kişiler değildirler ama, kafalarına koyduklarını, ölçü tanımayan bir cesaretle yaparlar. Bu hikâyeler, gerektiğinde böyle davranılmasını telkin etmeleri bakımından ilginç hikâyelerdir. İşledikleri konu ve tez bakımından da başarılıdır.

Ömer Seyfettin'in Pembe İncili Kaftan (163) adlı hikâyesindeki Muhsin Çelebi, İran Şahı İsmail Safevî'ye elçi olarak gönderilir.

Bu hükümdara gönderilecek elçi, bazı özelliklere sahip olmalıdır.. Sadrazam, elçi olarak gönderilecek kişiyi ararken diğer vezirlere şunları söyler: "Cesur bir adam lâzım paşalar... biz onun sırmalara altınlarla garkederek gönderdiği elçisine padişahımızın elini öptürmedik, ancak dizini öpmesine müsaade ettik. Şüphesiz o da mukabele etmeğe kalkacak." (164) "O halde bizden elçi gidecek adamın çok cesur olması lâzım! Öyle bir adam ki, ölümden korkmasın. Devletin şanına dokunacak hareketlere karşı koysun. Ölüm korkusu ile, uğrayacağı hareketlere boyun eğmesin..." (165) "Çünkü kendini Osmanlı hakanıyla bir tutan, hatta bütün şarkta cihangirliğini kuran bu serseri karşısında devleti temsil edecek adama karşı şüphesiz birçok münasebetsizlikler edecek; münasebetsizliklerine mukabele eden ihtimal kazığa vuracak, derisini yüzecek, akla gelmedik kaba

(163) Ömer Seyfettin, Eski Kahramanlar, Bilgi Yayınevi, Ankara 1970, s.68-83.

(164) Aynı kitap, s.68.

(165) Aynı kitap, s.68,69.

bir vahşetle öldürecekti." (166)

Muhsin Çelebi aranılan adamdır. Çünkü o, diğer güzel özelliklerinin yanı sıra, "çok cesurdur. Doğrudan ayrılmaz. Ölümünden çekinmez. Birçok defa gazâ etmiştir. Yüzünde kılıç yaraları vardır." (167)

Muhsin Çelebi, "ortasında geniş bir kılıç yarasının izi parlayan yüksek alnı... alyanakları... yeni tıraşlı beyaz, kalın boynu... biraz büyücek, eğri burnu... ince sarıgrı... tıpkı Şehnâme sayfalarında görülen eski kahramanların resimlerine benziyordu. Evet, bu alnında yarası görülen kılıcın yere düşüremediği canlı bir kahramandı." (168)

Muhsin Çelebi, elçiliği sırasındaki davranışlarıyla da hakkındaki bu yargıları doğrular:

"... Muhsin Çelebi, geniş somaki kemerli açık kapıdan serbest adımlarla girdi. Yürüdü. Baş her vakitki gibi yukarda, göğsü her vakitki gibi ileride idi. Koynundan çıkardığı nâ-me-i hümayunu öptü. Başına koydu. Sonra altın tahtın üstüne - allı, yeşilli, mavili morlu, ipek yığınlarına sarılmış, sırmalarla, tuğlarla, sancaklarla bağlanmış gibi- garip bir yırtıcı kuş sükûnetiyle tüneyen Şaha uzattı. Ayağı öpülmeyen Şah gazabından sapsarı kesildi. Gözlerinin beyazları kayboldu. Nâ-meyi aldı. Muhsin Çelebi, tahtın önünden çekilince şöyle bir etrafına baktı. Oturacak bir şey yoktu. Gülümsedi. İçinden, 'Beni mecburen ayakta, hürmet vaziyetinde tutmak istiyorlar galiba...' dedi. Bir an düşündü. Bu hakarete nasıl mukabele etmeliydi? Hemen sırtından Pembe İncili Kaftanı çıkardı. Tahtın önüne serdi. Şah İsmail, vezirleri, kumandanları aptallaşmışlar, hayretle bakıyorlardı. Sonra bu kıymettar kaftanın üzerine bağdaş kurdu. İnce dev, ejderha resimleri nakşolunmuş sivri kubbeyi, yaldızlı kemerleri çınlatan gür sadasıyle,

- Nâmesini verdiğim büyük padişahım, Oğuz Kara Han neslindendir!- diye haykırdı-. Dünya yaratıldığından beri onun ecdadından kimse kul olmamıştır. Hepsi padişah, hepsi hakandır. Ecdadı hilkatten itibaren hükümdar olan bir padişahın elçisi hiç bir ecnebî padişah karşısında divân durmaz. Çünkü padişahı kadar dünyada asîl bir padişah yoktur.. Çünkü...

(166) Aynı kitap, s.71.

(167) Aynı kitap, s.72.

(168) Aynı kitap, s.76.

Muhsin Çelebi, kaba Türkçe nutkunu bağırdıkça, Farisî bilmeyen Şah kızarıyor, sararıyor, morarıyor, elinde heyecandan açamadığı nâme tir tir titriyordu. Tahtının arkasındaki cellâtlar kılıçlarını çekmişlerdi. Muhsin Çelebi bağırdı, çağırdı. Mukarripler, vezirler, cellâtlar, mukarripler hükümdarlarının sabrına, tahammülüne şaşıyorlardı. Hatta içlerinden birkaçı mırıldanmağa başladı. Muhsin Çelebi, sözünü bitirince müsaade filân istemedi, kalktı. Kapıya doğru yürüdü. Şah İsmail taş kesilmişti.. Çaldıran'da kırılacak gururu, bugün, bu tek Türk'ün ateş nazarları altında erimişti."(169)

Görüldüğü gibi Muhsin Çelebi, kültürlü, akıllı, kendine güveni tam ve cesur bir kahramandır. O, bu özellikleriyle de okuyucuya örnek olarak verilmiş bir kişiliktir. Okuyucu, Muhsin Çelebi'nin kişiliğiyle kendi kişiliğini hemencecik bütünleştirir.

Başını Vermeyen Şehit (170) adlı hikâyenin kahramanları Deli Mehmet ve Deli Hüsrev "Serhat muharebelerinde, hayale sığmayacak yararlılıklarıyla masal kahramanları gibi inanılmaz bir şöhret" kazanmışlardı. "Harp onların bayramıydı. Tüfekler, oklar atılmağa; toplar gürlemeğe; kılıçlar, kalkanlar şakırdamağa başladı mı, hemen coşarlar, kendilerinden geçerler; naralar savurarak düşman saflarına saldırırlar...alevî gözlerle takip edilemeyen birer canlı yıldırım olup tutuşurlardı."(171)

Grijgal palangasını binden fazla askeriyle saran Zigetvar Kalesi komutanı Kıraçın, palangadan sorumlu Kuru Kadı'dan "vire" ile Grijgal'i ister. Grijgal'de yüz on dört Türk vardır. Türkler, palanga'yı vermezler ve düşmana aniden saldırırlar:

"Ovada, Grijgal'e gelen yollardan bir toz dumanıdır kalkıyordu. Nice bin atlı imdada koşuyor sanılırdı. Düşman, bu hâli görünce şaşır-
dı. İki ateş arasında kaldığını anladı. Halbuki toz duman içinde yak-
laşanlar ancak beş on gaziydi.

... Bozgun başladı.

Deli Mehmet'le Deli Hüsrev'in takımları düşmanı kaçırmamak için iyice sarıyordu. Kara Kadı cübbesini atmıştı. Elinde kılıç teşci ettiği gazileri arkasından yürüyordu. Deli Hüsrev, bir sarhoş gibi Kıraçın'ın

(169) Aynı kitap, s.80,81.

(170) Aynı kitap, s.84-98.

(171) Aynı kitap, s.89.

alayına dalmış, kesiyor, kesiyor... İnanılmaz bir çabuklukla kaçanlara yetişiyor, ikiye biçiyordu.

Kuru Kadı'nın gözleri Deli Mehmet'i aradı.

Bakındı, bakındı.

Göremedi.

Acaba o muydu? Yüreği ağzına geldi. Düşman safına karışıp kaynaşan kolun arkasında iri bir vücut yere uzanmıştı... Elli altmış adım kadar kendisinden uzaktı... Siyah, yüksek atlı bir şövalye, uzun bir kargıyı bu uzanmış vücuda saplıyordu. Durmadı. İlerledi. Koşarken ayağı taşa takıldı. Yuvarlanıyordu. Kılıcı ileri fırladı. Hemen toparlandı. Kalktı. Düşen kılıcını aldı. Doğruldu. Koşacağı tarafa baktı. Şövalye atından imiş, kargıladığı şehidin başını teninden ayırmıştı. Bu anda, bu kestiği baş elinde, yine siyah bir ifrit gibi şahlanan atına sıçradı. Kaçacaktı... Kuru Kadı, bütün kuvvetiyle ona yetişmek için koşarken, baktı ki, solu ilerisinde Deli Hüsrev kalkanını sallayarak, avazı çıktığı kadar bağırıyor,

- Mehmet, Mehmet!... Canını verdin!... Başını verme Mehmet!...

Bu nara o kadar müthiş, o kadar müessir, o kadar yanıktı ki... Kuru Kadı: 'Vah, Deli Mehmet'miş' diye olduğu yerde dikildi kaldı. Durur durmaz, o an, kırk adım kadar yaklaştığı kesik başlı şehidin yerden fırladığını gördü. Nefesi tutuldu. Şaşırdı. Bu başsız vücut uçar gibi koşuyordu. Kendi kellesini götüren zırhlı şövalyeye yetişti. Eliyle öyle bir vuruş vurdu ki... lâin hemen yüksek atından tepesi üstü yuvarlandı. Götürmek istediği baş elinden yere düştü. Deli Mehmet'in başsız vücudu canlıymış gibi eğildi. Yerden kendi kesik başını aldı. Hemen oracığa yorgun bir kahraman gibi uzanıverdi."(172)

Dikkat edilecek olursa, bu hikâyede, Deli Hüsrev ve Deli Mehmet olağanüstü özelliklere sahip kahramanlardır. Onların cesaretleri de, kendilerine güvenleri de, yaptıkları kahramanlıklar da olağanüstüdür.

Deli Mehmet, şehit edildikten sonra bile başını düşmana vermez. O, öylesine yüce manevî değerlere sahiptir ki, bu değerler onun kahramanlığına, akıl ötesi özellikler kazandırır.

(172) Aynı kitap, s.92,93.

Yazarın, Peçevi Tarihi'nden alarak hikâyeleştirdiği bu olay, halkın millî kahramanlarında görmek istediği özellikleri işlemesi bakımından dikkat çekicidir.

Okuyucu, hikâyenin etkisiyle Deli Hüsrev ve bilhassa Deli Mehmet'in psikolojisine girer. Bu psikolojide,ölüm korkusu dahil hiç bir maddi değer yoktur . Artık kişiyi, sadece bu psikoloji yönlendirir.

Forsa (173) adlı hikâyenin ana kahramanı Kara Memiş, kırk seneden fazla esir olarak yaşadktan sonra bile kendine güvenini yitirmemiş bir kahramandır. O, "öldükten sonra dirileceğime nasıl inanıyorsam, elli yıl esirlikten sonra da, memleketime kavuşacağıma öyle inanırım" der. Kara Memiş "en şanlı en meşhur Türk gemicilerindendir." "Daha yirmi yaşındayken Tarık Boğazı'nı geçmiş, poyraza doğru haftalarca, aylarca, kenar kıyı görmeden gitmiş, rasgeldiği hücre adalardan cizyeler almış, irili ufaklı donanmaları tek başına hafif gemisiyle berbat etmişti. O vakitler Türkeli'nde namı dillere destandı. Padişah bile kendisini saraya çağırtmıştı, maceralarını dinlemişti. Çünkü Hızır Aleyhis-selâmın gittiği diyarları dolaşmıştı," (174)

Hikâyenin sonunda Kara Memiş,kendisi gibi kaptan olan oğlu Turgut tarafından kurtarılır ve sevincinden bayılır. Yazar bu hikâyeyi şöyle bitirir:

"Kendine gelince oğlu ona,

- Ben karaya cenk için çıkıyorum. Sen gemide rahat kal - dedi.

Eski kahraman kabul etmedi :

- Hayır. Ben de beraber cenge çıkacağım.

- Çok ihtiyarsın baba.

- Fakat kalbim kuvvetlidir.

- Rahat et! Bizi seyret!

- Kırk senedir dövüşe hasretim.

Oğlu,

- Vurulursun! Vatana hasret gidersin! - diye onu gemide bırakmak istedi.

Kara Memiş, o vakit, birdenbire gençleşmiş bir kaplan gibi doğ-

(173) Aynı kitap, s.163-169.

(174) Aynı kitap, s.164,165.

ruldu. Duramıyordu. Kalkan, kılıç istedi. Sonra geminin kıçında sallanan sancağı göstererek,

- Şehit olursam bunu üzerime örtün! Vatan, al bayrağın dalgalandığı yer değil midir? - dedi.(175)

Görüldüğü gibi, o yaşına rağmen kaptan Kara Memiş, kendine güveninden, cesaretinden birşey kaybetmemiş bir kişidir. Yazar tarafından o, kendisine özendirilen bir kahraman olarak işlenmiştir. Onun özellikleri okuyucuya, olaylar içinde hissettirilmeden telkin edilmektedir.

Kaç Yerinden (176) adlı hikâyesinde Ömer Seyfettin, Doktor'la yaptığı konuşmalarla bir yandan eski kahramanlarla yeni kahramanların karşılaştırmasını yaparken, bir yandan da, Doktor'a Ferhat Ali Bey'i anlattırarak, onun kişiliğinde, bir kahramanın nasıl olması gerektiğini belirler:

"Doktor,

- İşte senin zihniyetin! - diye tekrar güldü -. Sen yeni kahramanları, medenî, yani millî kahramanları katiyen anlayamazsın. Onlar gürültülü tebcîle, pohpoha, âlâyîşe tenezzül etmezler, hatta böyle reklamlardan iğrenirler. Kahramanlıklarının kendilerine değil, millete, orduya ait olduğunu söylerler. Meselâ işte bu Ferhat Ali Bey, katiyen fotoğrafını çıkartmaz. Kafkas Cephesinde bir gece istikşâfında baskına uğrattığı kazakların kılıç yaralarıyla benim hastaneme gelmişti. 'Harp Mecmuası'na göndermek için fotoğrafını çıkartmak istedim. Reddetti. 'Halkın, ordunun şerefini kendi nefsimi mahsus bir haslet gibi göstermek hırsızlıktır.' dedi. Ben de senin gibi evvelâ anlamadım. Yaptığı kahramanlıkları anlattım. 'Bunlar hep vazifesini yapıyor, öyleyse hepsinin fotoğraflarını çıkarıp gazetelere basmalı...'

- Tamamıyla meçhuliyet, nisyan istemek... Bu tuhaf bir arzu!- dedim.

- Hayır, tamamıyla nisyan istemiyor. Hastanemde onunla uzun uzadıya konuştum. Ruhunu anladım. 'Ölülere mükâfat, dirilerin hatırasıdır,' diyor. Onun fikrince bir kahraman öldükten, ebedî hayata ka-

(175) Aynı kitap, s.169.

(176) Ömer Seyfettin, Beyaz Lâle, Bilgi Yayınevi, Ankara 1970, s.129-141.

riştikten sonra tebcîl olunmalı. Sağken tebcîl ve mükâfat, kahramanlığın, fedakârlığın hasbiliğini bozar. Fazilet şuursuz, menfaat kaybindan azade iken şuurlu bir hale geçer. Sahibini küçültür, düşürür." (177)

Ferhat Ali Bey'in bacağına da, Gâliçya'da bir gülle götürmüştür. Artık o, uçak pilotu olarak savaşaacağını söyler. Hiç bir şey onu, vatanı için savaşmaktan alıkoyamaz. O, en kötü şartlarda bile kendine güven ve cesaretini kaybetmemiş bir adsız kahramandır. Kendisine özenilecek kişidir.

Cesaret (178) adlı hikâyesinde yazar, sözünü ettiğimiz eğitim değerlerini olumsuz bir örnekle işlemiştir.

Yazar, arkadaşıyla beraber berberde tıraş olmak için sıra beklemektedir. "Ansızın sokağa bakan pencerelerin zangır zangır yerinden oynadığını" duyarlar. "Birden zelzele oldu sandık" der, yazar ve anlatmaya devam eder:

"Makaslar sustu. Müşteriler, berberler, ben, arkadaşım, küçük çırak, gişedeki narin kızcağız uzun endam aynasına akseden hayallerimiz, hep birden kapıya baktık. Yüreğimiz ağzımıza geldi. Aman yarabbi! O ne heybetti: Mübalâğasız iki metre boy... Siyah, Yavuşvârî pala bıyıklar... Gördüğünü yiyecek gibi parıl parıl bakan müthiş, sarı kaplan gözleri... Sonra yüksekliği bir arşından ziyade, kocaman, ama çok kocaman bir kalpak. Belki beş kuzunun derisinden yapılmış, korkunç, siyah bir kalpak... Korkmadığım halde titremeğe başladım. Bu yeni gelen müşteri hiç kimseye bakmadan soyunuyordu. Büyük boz yakalı uzun siyah göcuğunu çıkardı. Yanına koşan küçük çırağın omzuna bıraktı. O anda çırak çöktü, o kadar ağırdı. Usturaları bırakan berberler imdadına yetiştiler. Çocuğu kaldırdılar. Çocuk kurtuldu. Geriye kaçtı. Ben daha beter titriyordum. Müthiş müşteri,

- Çoluk çocuk istemem. Bu, ayağımın altında kalacak... Kuvvetli bir adam bana hizmet etsin!- dedi.

- Malista...

- Malista...

Ayağına baktım. Zırhlı gibi çizmeler... Çocuğun üzerine bassa değil, kaldırıma hızlı hızlı vursa ezecekti. Kalpağını çıkardı. Ceke-tini soyundu. Kalın belinde çok gümüşlü bir çerkez kayışına takılmış,

(177) Aynı kitap, s.138,139.

(178) Aynı kitap, s.101-110.

koca bir rovelver, irili ufaklı kama, hançer sapları görünüyordu. Bağır-
dı:

- Ulan bana bakın! Ben beklemem ha... Beni kızdırmayın..."(179)

Herkes çok korkar. "Aynanın içinden gözü gözüme çarpacak korku-
su ile kalbim atarak, kolalı yakasını çıkardığı kalın kırmızı boynunu,
geniş omuzlarını görüyordum. Azgın bir boğa gibiydi. Siması , çatık
kaşları, büyük ağzı insanın ödünü koparacak derecede müthişti," diye an-
latmaya devam eder yazar. "Kimbilir nasıl ateşlere girmiş, nasıl düş-
man sürülerini önüne katarak sürmüş, er meydanında ne hayale sığmaz ya-
rarlıklar göstermiştir!" diye düşünür. Kendi kendine, "Allah bu mümtaz
vücutları şüphesiz yalnız muharebe, yalnız şecaat, yalnız hamâset, yal-
nız kahramanlık için yaratmış olacaktı. Bu ruhta, bu gururda, bu cesa-
rette, bu heybette insanlar olmasa, en mukaddes ananeler erir, hudutlar
bozular, hak kaybolur, tarihler, şerefler, kıyametler, efsane haline ge-
çerdi." (180)

Yazar, kafasından bunları geçirirken, birden deminkinden daha şid-
detli bir gürültü kopar. Bu "heybetli müşteriyi, akaju gişeye arkasını
vermiş, yere çömelmiş" bir şekilde "aman, aman !" diye bağırırken görür-
ler. Adam, büyük bir korkuya kapılmıştır. Onu korkutan şey, bir atsine-
gidir. "Demin gocuğunun altında ezilen sıska çırak koştu. Hepimizin
önünde bu atsineğini tuttu. Yere attı. Ezdi. Titremesi dinen dev,
yavaş yavaş doğruldu. Boynundan havluları çıkardı. Masaya fırlattı.

Hızla ceketini, ağır gocuğunu giydi. Kalpağını, o müthiş, kocaman
Çerkez kalpağını başına geçirdi. Berber, tıraşını tamamlamak için kol-
tuğa çağırdı:

- Oturunuz, bitirelim efendim.

Halbuki o hiç duymuyor, işitmiyordu. Cebinden çıkardığı bir
mecidiyelik kağıdı gişeye fırlattı:

- Artık sinirlerim oynadı! Burada duramam - diye, yarım kalmış
tırasıyla, çenesinin favori sabunuyla kendini dışarı attı." (181)

Görülüyor ki cesaret, kendine güven ve kahramanlık, fiziki gö-

(179) Aynı kitap, s.103, 104.

(180) Aynı kitap, s.105,106.

(181) Aynı kitap, s.109,110.

rüntü ve güçle ilgili değerler değildir. Neye bağlı olursa olsun,içinden korkuyu atamayan bir kişi,bu değerlere sahip olamaz. Üstelik korku, kişinin dış görüntüsüyle orantısız bir uyarıcıya bağlı olursa, o kişi, gülünç durumlara da düşebilir.

Yazar bu hikâyesinde, korkaklıktan giderek cesareti anlatmış, onu telkin etmiştir.

8. Kanaatkârlık

Ölçülü kanaatkârlık, insanların ruh ve beden sağlıkları bakımından sahip olmaları istenen en önemli eğitim değerlerinden biridir. Aşırı kanaatkârlık,insanı ve toplumları miskinliğe sürükler, gelişmeyi durdurur.

Öyleyse, bu eğitim değerinde ölçüyü, "eldekilerden hoşnut olma, ama daha çoğunu, daha iyisini elde etmek için de çalışmaktan geri durma" biçiminde koymak yerinde olacaktır. Bu ölçüde kanaatkâr olmayan kişiler, kendilerini, ailelerini hattâ toplumlarını büyük bir hırsla bunalmaya götürürler.

Tarih incelendiği zaman görülecektir ki, savaşların bir çoğunun temelinde kişisel ya da toplumsal hırs, daha çoğunu elde etme hırsı vardır. Kanaatkâr olamayan insan ya da insanların hırsı.

Ömer Seyfettin, Kanaatkârlık konusunu, bazı hikâyelerinde başka güzel değerlere sahip kahramanların bir diğer özelliği olarak işlerken, bazı hikâyelerinde de bu eğitim değerini doğrudan ele almış ve kanaatkâr olamayan insanların düşebileceği kötü durumları anlatmıştır.

Mesela Pembe İncili Kaftan (182) adlı hikâyenin kahramanı Muhsin Çelebi, elçilik görevi dönüşü, bu görevde giyinip kullandığı,sonra da İran sarayında kasıtlı olarak bıraktığı,çok değerli "kaftan için girdiği borçları verip çiftliğini, mandırasını, iratlarını rehinden kurtaramaz." "Elçilikten yadigâr kalan atı ile murassâ takımını satıp Kuzguncuk'ta mini bir bahçe " alarak onu ekip biçer ve ailesini geçindirir.

Görüldüğü gibi Muhsin Çelebi, diğer bütün olumlu özelliklerinin yanı sıra kanaatkârdır da. Onun,okuyucu tarafından özenilecek kişiliği,

(182) Ömer Seyfettin, Eski Kahramanlar, Bilgi Yayınevi, Ankara 1970, s.68-83.

bu eğitim değerin de telkinini sağlamaktadır.

Zeytin Ekmek, (183) çok güzel bir kadın olan Naciye'nin, elinde kiyle yetinmesini bilemeyen başka kadınlar gibi düşeceği anda, kurtuluşunu konu alan güzel bir hikâyedir.

"Balkan bozgunu" sırasında "aynı kazada birisinin babası hâkim, birisinin ki sandıkemini" olan Sâbire ile Naciye, altı yıl sonra karşılaşır.

Naciye, bu "genç, beyaz, gülbüz kadın, tıpkı zâlim âşıkının kadrine uğramış bir evvel zaman cariyesi" gibidir. "Soluk basma entarisi parça parça"dır. Sâbire ise "şık siyah bir çarşaf" giymiştir. Boyunda iri zümrüt taşlı platin pantantifin, "elinde büyük altın bir çanta" vardır. Sâbire'nin yanındaki "kendinden biraz yaşlıca, fakat daha şık, daha kokot" arkadaşı Naciye'nin kötü görünüşlü evine girmek istemez.

Sâbire'nin soruları üzerine Naciye, bütün yakınlarının öldüğünü, kocasının duvarcı olduğunu, şimdi Haydarpaşa'da amele taburunda askerlik yaptığını, fakir olduklarını, kocasının eve izinli geldiği akşamlar karavana çorbası da getirdiğini anlatır. "Allaha çok şükür, geçinip gidiyoruz" der. İki kadın, Naciye'nin bu güzellikle, bu yoksulluğa katlanışı karşısında şaşkınlıklarını gizleyemezler.

"Sâbire:

- Bu haline şükrediyorsun ha?...

- Elhamdilillâh!

- Kız, sen budala imişsin! Gece gündüz, vesika ekmeği... Katık zeytin... Sonra üstüne de dua ha?!...

Birden yaşlı kumral kadına döndü:

- Gördün ya, Füsün Hanım, Allahın ne iyi kulları var...- dedi.

İkisi de Naciye'ye mütereddit gözlerle bakıyorlardı. Açlık, sefalet içinde bu renk, bu güzellik, bu vücut nasıl dayanıyor, solmuyordu. Kendileri, zenginler, bol yemeklerle, şiringalarla, şaraplarla fakr üddenden kurtulamıyorlardı." (184)

(183) Ömer Seyfettin, Yalnız Efe, Bilgi Yayınevi, Ankara 1970, s.45-69.

(184) Aynı kitap, s.50.

Ayda otuz kuruşla ve kocasının haftada getirdiği "yarım okka" zeytinle geçindiğini söyleyen Naciye'ye, bu iki kadın güya çok acımışlardır. Sâbire, Naciye'yi hiç değilse bir gece misafir etmek istemektedir.

" Naciye'nin, evden çıkıp izinsiz bir yere gitmeyi aklı almıyordu. Vakıa, kocası bu gece gelmeyecekti. Fakat nasıl olurdu? İki kadın ona acıyor, dört senedir kulübesinde sıcak yemek pişmediğini duydukça teessürlerinden ne yapacaklarını bilemiyorlardı. Kendileri bugün araba ile Kadıköy'ünden buraya bir aşçı aramağa gelmişler, bu kadının evini bulamamışlardı. Evdeki aşçı, hizmetçilerle geçinmiyordu. Onun için savmak istiyorlardı. Füsün, bu akşamki yemeklerden başladı. Yaptırdığı tatlıları söylüyordu. Şaraptan, şampanyadan bahis açtılar. Naciye, çocukluk arkadaşının her sofrada kırk liralık şampanya içtiğini duyarken kulaklarına inanamıyor, tatlıların, böreklerin, külbastıların hikâyesiyle midesi uyuşur gibi oluyordu. Onlarla konuştukça, kendi talihsizliği, sefaleti gözünde daha ziyade büyüyor, felâketinin birdenbire farkına varıyordu. İçinden 'Bir gecelik misafirlik! Ne olur? Bari doya doya bir yemek yerim!' diyordu. Yıllar vardı ki, tâ bozgundan beri tatlıya, böreğe hasretti. Hatta zeytinden, peynirden başka bir şeyin tadını unutmuş gibiydi. Dayanılmaz bir yemek daüssılasının sarsıcı nöbetleri onu hıçkırtmaya başladı. Sâbire'ye bu gece gidecekti." (185)

Naciye açtır. Dört senedir vesika ekmeğiyle zeytin yiye yiye ona artık bir tiksime gelmiştir. "Yemek, aşçı, tatlı, börek lâflarıyla" Naciye'nin "hayali iyice alevlenmiştir." Bu gece neler yiyeceğini düşünür. "Gayri ihtiyarî gözünün önüne beyaz örtülü bir masa geliyor, bu hayalî masanın üstünde dumanlı külbastılar, hoşafklar, tepeleme pilâvlar, kompostolar, dondurmalar görüyor gibi oluyor" dur.

Naciye'yi arabayla arkadaşlarının evine götürürler ve güzelce giydirirler. Naciye çok güzel bir kadın olmuştur. Karnı iyice acıkmıştır. Kadınlar kendi aralarında, kimin Naciye'ye bir gece için kaç lira vereceğini tartışırlar. Naciye durumu anlamıştır ama kendi kendine "bir gecedan ne olur? Hemen birisinin kucağına atmazlar ya... Bu akşam biraz sıcak yemek yerim, yarın erkenden yanlarından kaçırım!" diye düşünür.

Şimdi kalkıp kaçsa ne olacaktır? Gözünün önüne vesika ekmeği ve zeytinler gelir. Siyah zeytinler, ona bir "işkence aleti" gibi gelir. "Vesika ekmeğini çiğniyor gibi biran dişleri gıcırda." "Ne olursa olsun bu gece bunlarda kalacaktı"r. "Tehlikede kalacak namusunu aklına getirmek istemez."

Kadınlar artık yapacaklarını açık açık konuşurlar. Arabayla bir meydanlığa giderler. Orada karşılaştıkları Fasih Bey'e, Sabire Hanım, Naciye'yi pazarlar. Naciye'nin karnı çok aştır. Fasih Bey'in evinde karnını güzelce doyuracağını ve kendini teslim etmeden kaçacağını düşünür.

Fasih Bey Naciye'yi alır, konağına götürür. "Geniş taş merdivenlerden çıktılar. Antrenin, salonun gazları yakılmıştı. Naciye, ömründe görmediği bu ihtişama, bu süslere hayretle baktı. Hele salonda, âdeta açlığını unuttur gibi oldu. Halılar, duvarlarda resimler, vazolar, ağır perdeler, ortadaki masa... Hepsine ayrı ayrı bakıyordu. Salonda görececek şey kalmayınca yine karnının açlığını duydu. Tabî yemek odası da burası kadar süslüydü. Kimbilir ne yemekler vardı. Şiddetle et, börek kokuları duyar gibi oluyordu. Fasih bülbülleşmişti. Anlamadığı bir çok şeyler söylüyor, ona ebedî aşklardan, hatta izdivaçtan, doğacak çocuklardan, nihayetsiz saadetlerden bahsediyordu." (186)

Naciye, Fasih Bey'e çok acıktığını söylemek zorunda kalır. Fasih Bey, "Ay ne kadar eşeğim? Güzelliğiniz beni şaşırttı. Karnınızın aç olup olmadığını sormadım. Allah aşkınıza affediniz. Ben İstanbul'da yemiş de gelmişim. Durunuz bir şey uyduralım," der ve uşağına sofrayı hazırlamasını söyler. Uşak, her yerin kapalı olduğunu, hazırda da bir şeyin bulunmadığını söylerse de Fasih Bey, "uzatma lâfı, ne halt edersen et!" diye onu azarlar.

Bir süre sonra, uşağın hazırlık yaptığını söylemesi üzerine yemek odasına geçerler: "Burası geniş, mükemmel bir yemek salonuydu. Büfelerin billûrları içinde, yanan lambanın akisleri parlıyordu, büyük murabba masanın kenarına, karşı karşıya iki sandalye konulmuştu. Yalnız bir sandalyenin önünde bir tabak duruyordu.

- Buyurun efendim!

- ...

- Fasih, Naciye'yi sandalyeye oturttu. Naciye, gözlerini tabakta duran şeye indirince, acı bir çığlık kopardı.

- Aaaa!...

Evet bu, siyah zeytin taneleri idi. Yanında da, dört senedir yemekten artık tiksindiği bir vesika ekmeği dilimi duruyordu. Kollarını masaya dayadı. Başını kollarının üstüne kapadı. Ağlamaya başladı. Avazı çıktığı kadar hıçkıra hıçkıra ağlıyordu." (187)

Naciye'nin sinirleri artık iyice bozulmuştur. Fasih, ne olduğunu anlayamaz.

"Buhran şiddetlendi, Naciye'nin göz yaşları kollarını ıslatıyordu. Fasih, hiç durmadan:

- Ne oldun cicim? Ne oldun? -diyordu.

Genç kadın:

- Hiç ! -diye ayağa kalktı.

Kapıya doğru yürüdü. Fasih, önlemek istedi.

- Allah aşkına beni bırakınız. Sonra fena olur! -diye haykırdı." (188)

Her ne kadar yazar, hikâyenin başına "Vermeyince Mabut, neylesin Mahmut" atasözünü koymuşsa da, hikâyenin sonunda okuyucunun algıladığı kıssadan hisse başkadır. Görüldüğü gibi Naciye, tutulduğu, bir anlık daha güzel şeyler yeme, içme hırsının kurbanı olarak, neredeyse namusundan olacaktı. Okuyucu, Naciye'nin namusu karşılığında daha güzel şeyler yiyememesinden dolayı en ufak bir üzüntü duymaz.

Bu bakımdan, hikâyenin başındaki atasözüyle, hikâyenin sonundaki "Cennete gitse, sefalet yine onun yakasını bırakmayacaktı" düşüncesini işleyen bölüm, iğreti kalmakta ve okuyucunun kafasında beliren gerçek, ana düşünceyi zedelemektedir.

Uçurumun Kenarında (189) adlı hikâyenin kahramanı Raika da içinde bulunduğu sosyal duruma kanaat etmeyip, daha iyi yaşama hırsıyla kötü yola düşmekte olan bir kızdır. Peride, onu aydınlatmaya çalışır. Ona yazdığı mektupta "kanaat"ı doğrudan doğruya telkin etmez, kendi bulduğu "na-

(187) Aynı kitap, s.66,67.

(188) Aynı kitap, s.67.

(189) Aynı kitap, s.70-75.

muslu kalarak süslenme" sırrını anlatır ama okuyucunun kafasında oluşan düşünce şudur: Namuslu kalabilmek için çıkar yol kanaatkârlıktır. Çünkü Peride'nin gösterdiği "mankenlik ederek giyinme" yolu özel bir yoldur. Herkes için geçerli bir yol değildir. İnsan bulunduğu durum içinde mutlu olabilmeli, kendini daha iyinin hırsına körü körüne kaptırmamalıdır. Hikâyenin sonunda okuyucu, böyle düşünür.

Havyar (190) adlı hikâyede "eski bir şeyhülislâmın haremî olan Hamdune Hanım"ın "efendiciğinin" ölümünden sonra, o kadar mal mülkle "beyaz, tombul, yetişmiş tam kıvamına gelmiş bir tanecik kızcağızıyla yapa-yalnız" kalışı sonra kızını evlendirişi anlatılır.

Hamdune Hanım, kızına koca olarak, malı mülkü, parası pulu olmayan, mahcup, namuslu terbiyeli bir genç aramaktadır.

Nihayet aradığını bulur:

"Hüsem Efendi'yi Topkapı'nın ücrâ bir mahallesinde keşfetti. Henüz yirmi yaşına giren bu genç, o zaman Evkaf'a devam ediyordu. O kadar utangaçtı ki... Selâm verseler, gelincik çiçeği gibi kızarıverirdi. Rakı, tütün, enfiye, bira, tiyatro, filân ne olduğunu bilmiyordu. Daha ömründe bir defacık olsun Köprü'yü geçmemiş karşıya ayak basmamıştı. Fakir bir türbedar olan merhum babasından kalma ödenecek bir borç gibi, beş vaktinin arasına habire nâfile namazları sıkıştırıyor, Ramazanı tuttuktan başka, Üç Aylar'ı bile bozmuyordu. Mahalleli, Hüsam Efendiden bahsolunurken: 'Mutlaka bir gün erecek, evliya olacak!' derlerdi. Hamdune Hanım, bu gencin harikulâde iffetine, sofuluğuna, müslümanlığına hayran kaldı. İri, çarpık burnuna, koyu, yağlı sarıya çalan kötü rengine, bodur boyuna, sübekten büzülmüş eğri bacaklarına bakmadı.

- Erkeğin çirkini mi olur, meğer ki zügürt ola...- dedi.

Fakat bu atasözü de Hüsam Efendi'yi kurtarmıyordu. Çünkü son derece çirkin olmakla beraber fakirdi de... Hamdune Hanım bu kusuru:

- Yarabbim! Bu adam kırkıdan sonra

- Allah fazlasıyla vermiş, bizim paraya ihtiyacımız yok!- diye görmezlikten geldi." (191)

(190) Ömer Seyfettin, Yüksek Ökçeler, Bilgi Yayınevi, Ankara 1970, s.129-130.

(191) Aynı Kitap, s.130

Hamdune Hanım, damadından çok memnundur.

"Fakat... Ah bu muharebe! Her şeyi altüst ettiği gibi, Hüsam Efendi'yi de, kaymak gibi karısının koynunda, kaynanacığının dizi dibinde rahat bırakmadı. Kırkını geçtiği halde askere aldılar. Sonra bir kolayını buldu, kurtuldu. Ama Erenköy halkı fevkalâde iffetine mükâfat olarak onu kendilerine fahrî ekmek müvezzii yapmak istediler. Derken, kooperatif şirketine sokmağa kalktılar. Hatta müdür yaptılar! Kaynanacığının parasıyla şimdiye kadar rahat rahat yaşayan Hüsam Efendi'ye ansızın bir ticaret hevesi geldi. Beş yüz lira sermaye ile bin, bin beş yüz, iki bin'lira kazandı. Müdürlükten istifasını verdi. Ticarete atıldı. Artık tamamıyla yırtılmıştı. Yüzde on bin kârı bile az görüyor, yüzde yüz bin kazanmak için akla gelmez yüzsüzlüklere cesaret ediyordu. Eski mahcup, sıkılğan Hüsam Efendi, şimdi çaçaron bir şey olmuştu. 'Vaktim yok!' diye namazı niyazı bıraktı. Gülüyor, ötüyor, kahkahaları attığı vakit, köşkü çingir çingir öttürüyordu. Damadının bu hali Hamdune Hanımı fena halde müteessir etti. Üzülüyor, sıkılıyor,

- Yarabbim! Bu adam kırkıktan sonra 'yalaka' oldu! - diyordu."(192)

Hüsam Efendi, artık iyice bozulmuştur. Evdeki hizmetçilere de sataşmaya başlar. Bir de 'Hamdune Hanım'ın kırk yıllık Arap halayığı, kömür gibi simsiyah ince, uzun, hâlâ yirmi yaşında gibi dimdik' duran Servinur'a da sataşır. Hamdune Hanım, bu rezalete artık tahammül edemez. Zavallı kızının iki gözü iki çeşmedir.

Hikâyenin sonunda Hamdune Hanım ve Hüsam Efendi arasında şu konuşma geçer.

" - Siz kaç senedir benim damadımsınız?

- Yirmi senedir!

- Benden memnun musunuz?

- Son derece efendim!

- Hareminizden?

- Allah razı olsun efendim.

Hamdune Hanım, tombul vücudunu geniş kanapenin üzerinde kımıldattı. Yeşil baş örtüsünü elleriyle düzelitti. Son darbesini indirecek bir döğüşçü gibi toplandı. Sanki göğsünü nefesle doldurdu. Kelimeleri ay-

rı ayrı söyleyerek sordu:

- Öyleyse, kaymak gibi âyâliniz dururken, bir pis Servinur fel-lâhına sataşmağa sıkılmıyor musunuz?

Hüsam Efendi yüzünü ekşitti. Bir an düşündü. Sonra iri, çarpık burnunu eliyle kaşıyor gibi yaptı. Çatık kaşlarını kaldırdı. Sırtıttı. Çürük dişlerinin arasından tükürçükler saçan küstah bir edâ ile,

- Valideciğim, yirmi senedir kaymak yemekten usandım - dedi, şimdi de biraz canım havyar istiyor! Siyah havyar...

-

- " (193)

Görüldüğü gibi Hüsam Efendi, kanaatkâr olamama yüzünden dejenere olmuştur. Bu eğitim değerine sahip olamayışı yüzünden o, ne kayınavalidesinin maddi varlığıyla yetinebilmiş, ne de güzel karısıyla. Böylece Hüsam Efendi, toplumda hoşgörülmeven, sevilmeven, sayılmayan bir insan durumuna gelmiştir. Onun bu durumu, ailesini de bunalıma sürüklemiştir.

Hüsam Efendi okuyucu için "onun gibi olunmak istenmeyen" bir örnek durumundadır. Onun gibi olmamak içinse, kanaatkâr olmak gerekir.

"Belkıs, geniş yatağında, mavi ipek kaplı yorganının altında sıkılmış bir yumruk gibi yusyumru yatıyordu. Sabahleyin vurdum duymaz kocasıyla yine bir fasıl gürültü etmişti. Şimdi sinirleri çekiliyor, kalbi sızlıyor, başı çatlayacak gibi ağrıyordu. Kendi kendine,

- Ölüyor muyum? - dedi.

Bağırarak, geceliğini parçalamak, yerlere atılmak istiyordu. Fakat ağır bir kâbus hareketsizliğiyle bir şey yapamıyor, dişlerini sıkıyor, zangır zangır titriyor, inim inim inliyordu." (194)

Türkçe Reçete(195) adlı hikâye böyle başlar.

Belkıs Hanım, hizmetçisi Eleni'ye hemen Doktor Şerif'i çağırmasını söyler. Doktor, Belkıs Hanım'ın psikolojisini çok iyi biliyordur. Ona teklifsizce yaklaşır, ısrarla sigara içirir. Karşılıklı, "sevenler, sevişenler... ayrılanlar, barışanlar... intihar teşebbüsleri... Kadınlık hukuku" üzerine dedikodu ederler.

(193) Aynı kitap, s.133,134.

(194) Aynı kitap, s.157.

(195) Aynı kitap, s.157-163.

"Belkıs,

- Biz Avrupa kadınlarından çok talihsiz. Onların büyük elem-
lerini uyutacak bir çok teselli melceleri var! - diyordu.

Doktor sordu:

- Bu melce neresi?

- Manastır! Orada bir kadın bedbaht oldu mu, kilisenin ağuşunda
ezelî bir teselli bulur.

Doktor,

- Bırakınız rica ederim - diye güldü-, böyle melce olmaz olsun.
Diri diri mezara girmek!... Bilâkis bizim kadınların melcei ne lâtiftir!

- Bizim melcemiz neresi?

- Bilmiyor musunuz?

- Hayır.

- İsviçre.

Belkıs, beyaz çıplak kollarını, sık kumral saçlarını sarsan bir
kahkaha ile güldü. Türkiye'de bedbaht olduktan sonra âşıkıyla İsviçre'ye
itikâfa çekilen bir hanımdan bahsettiler." (196)

Doktor kalkıp giderken, Belkıs Hanım, ondan kendisi için bir reçete
ister ve doktor, ona şu reçeteyi yazar:

" - Belkıs Hanım fena halde asabından rahatsızdır. Başındaki
ağrı, midesindeki bulantı, vücundundaki kırıklık geçmek için behemehâl
şu tedbirler ittihaz olunacak:

Her sabah soğuk su ile ellerini, yüzünü yıkamak.

Moda gazetelerinde gördüğü son şekil iki tayyörü hemen terziye
ısmarlamak.

Ağır lutr bir manto.

'Babayan'a son gelen elmaslardan, incilerden en aşağı yedi par-
ça hemen alınacak.

Her gün temiz, kiralık bir otomobil içinde iki saat kadar bir
gezinti.

Bu program noktası noktasına takip edilmezse rahatsızlığın pek
vahîm, pek tehlikeli ihtilâtlara sebep olacağını fen namına haber veri-
rim!" (197)

(196) Aynı kitap, s.159,160.

(197) Aynı kitap, s.162.

Hikâyenin sonundaki, reçeteyi okuyan Belkıs Hanım ve Doktor Şerif arasında geçen şukonuşmayııgeren bölüm, Belkıs Hanım'ın psikolojisini bütünüyle ortaya koyması bakımından ilginçtir:

".....

- Nasıl?

Belkıs güldü. Doktorun tâ gözlerinin içine baktı:

- Siz doktor değilsiniz! - dedi.

- Ya neyim?

Genç kadın az daha, 'Duygulu bir koça, hisli bir erkek!...' diyecekti. Reçeteyi kırmızı, küçük dudaklarına götürdü. Hafifçe yutkundu:

-Doktordan fazla bir şey!

- Ne?

- Lokman! Azizim Lokman! Siz bir küçük Lokmansınız! Sizi bütün kendim gibi hasta arkadaşlarıma tavsiye edeceğim!" (198)

Belkıs Hanım da, elindekiyle yetinmesini bilmeyen, doyumsuz ve bu yüzden bunalımlı bir kadındır. Okuyucuya, olumsuz bir örnek olarak verilmiştir. Öyle olunmaması gereken bir örnek.

Çünkü kanaatkârlık diye ifade ettiğimiz eğitim değerine sahip olamayan bir kişi, başka bazı değerlerinden de çok kolay bir şekilde vazgeçebilir. Dikkat edilecek olursa, Belkıs Hanım neredeyse doktora kendini teslim ediverecektir. *

B- KİŞİLERE TELKİN EDİLEN SOSYAL DEĞERLER

1. İnsan Sevgisi ve Hoşgörü

İnsanların sosyal yanını oluşturan en önemli özellik, onların toplu olarak yaşamalarıdır. Bu beraberliğin sağlıklı sürebilmesi için, sevgi ve hoşgörü, diğer gereklerin başında yer alır.

Güçlünün güçsüzü, zengin'in yoksulu, yönetenin yönetileni, çoğun azı ezmemesi için konulan kurallar, yapılan kanunlar, geliştirilen âdet, gelenek ve görenekler; sevgi ve hoşgörünün, birer eğitim değeri olarak insanlara kazandırılmadığı toplumlarda istenilen düzeyde etkili olamazlar.

Hattâ bu eğitim değerleri, evrensel ölçüde geliştirilip insanoğlunun yüreğine sokulamazsa, savaşlar, insanların açlıktan ölmeleri, hastalıktan kırılmaları sürüp gidecektir.

İnsan sevgisi ve hoşgörü, kişinin, kendini sevmesini aşmasıyla oluşur, benliğini, öz çıkarlarını aşmasıyla... Bu oluşum, paylaşmayla gelişir. Paylaşma dengesi genelde, insan sevgisini temel alarak kurulur, hoşgörüyle pekiştirilirse insanlık gerçek barışa, mutluluğa kavuşabilir.

Sevgisiz ve hoşgürsüz insan yüreğinde, acımasızlık, kin, nefret, intikam, baskı, işkence ve sömürü gibi duygular, hâkim duygulardır. Bu ilkel duygular, insan yüreğinden ancak eğitim yoluyla giderilebilir.

İnsanlığın başlangıcından bu yana, her türlü sağlıklı toplumsal sistem, insanları bu yönde eğitmeyi ilk amaç olarak benimsemiştir. Sistem olarak eğitimin de, eğitimi, doğrudan ya da dolayısıyla amaçlayan güzel sanatların da yapmak istediği ilk şey, insanda ve toplumlarda insan sevgisini ve hoşgörüü geliştirmektir.

Ömer Seyfettin'in hikâyelerinde bu eğitim değerlerinin, bazen bu değerlere sahip olmayan kahramanların sevgisiz ve hoşgürsüzlükleriyle, acımasızlık, kin, nefret, intikam, baskı ve işkenceleri anlatılarak işlendiğini görüyoruz. Bomba ve Beyaz Lâle adlı hikâyeler bu türden hikâyelerdir.

Bomba, (199) Baba İstoyan, oğlu Boris ve Boris'in karısı Magda'ya, Bulgar komitaları, Kaptan Raçof, Pance ve Sandre'nin yaptığı insanlık dışı işkenceleri anlatan bir hikâyedir.

Önceleri, dağlarda sosyalizmi yaymak için savaşan Boris, "Genç Türkler'in Meşrutiyet'i ilan etmeleri" üzerine "silahını hükümete teslim" ederek köyüne gelir. Babası ve yeni evlendiği karısı güzel Magda ile sakin ve mutlu bir hayat geçirmek ister. Ancak, "ihtilâl komitesi" tarafından, "vaktiyle dağlardan neşretmek istediğin sosyalistliği burada öğretmeğe başladın. Hainsin. Vatanımızın düşmanısın! Bil ki o hain kafanı balta ile vücudundan koparacak, sana uyanların, seni sevenlerin eline vereceğiz." diye tehdit edildiği için, evini satarak onun parasıyla,

babası ve karısıyla birlikte Amerika'ya kaçmak ister.

Boris, karısıyla, "Evet Magda'cıgım. Yarın Amerika'ya gideceğiz, orada çalışacağız. Küçük, rahat, âsude bir evimiz olacak. Ne komite, ne eşkiya, ne vahşet, ne cinayet! Yalnız çalışacağız. Gider gitmez çocuğumuz orada doğacak. Zavallı babam geçirdiği yetmiş senelik azabın mükâfatını orada görecektir. Kalbi rahat, yatağında ölecek. Geceleri hücum ve boğazlanmak korkusundan uzak, tatlı tatlı konuşacağız. Aşkı, hayatı, güzelliği, iyiliği, fazileti hissedeceğiz." (200) diye hayaller kurar.

Boris'in hayallerini süsleyen Amerika, insan sevgisi ve hoşgörünün gereklerinin tam olduğu bir yerdir:

"Göreceksin ki o zaman, insanlık ne tatlıymış!.. Güzel ve âsuyişli şehirler... Tiyatrolar! Geniş ve aydınlık sokaklar, cennet gibi köyler. Birbirine ihtiram etmesini bilen adamlar... Hiç bir sefalet müsaade etmeyen büyük şefkat müesseseleri... Hastahaneler, sanatoryumlar... mektepler, darülfünunlar... Hâsılı cennet! Mümkün değil bunları tahayyül edemezsin." (201)

Oysa Makedonya öyle değildir:

"O vakit bazı geceler, minimini evimizde, doğacak çocuğumuz yanımızda oynarken, sa'y ve namusumuzdan emin, ansızın Makedonya'yı, bu yamyamlar memleketini hatırlayacağız. Gözümüzün önüne pis ve dar sokaklar, sefil ve uryan adamlar... Kanlarla lekelenmiş nihayetsiz karlar, kara, müstekreh ve keskin baltalar, sonra siyah, müthiş Balkanlar, Pirin dağı gelecek! Tüylerimiz ürperecek, sen yine böyle benim kucağıma kaçacaksın. Bu pis ve müthiş Makedonya'nın kâbuslarını buselerimle senin gözlerinden sileceğim....." (202)

Gece, komitalar, Baba İstoyan'ı çağırırlar. Boris gider. Bir süre sonra komitalar eve gelirler. Boris, yanlarında yoktur. Baba İstonyan'ı döverler. Boris'i öldüreceklerini söyleyerek sattıkları evin parasını alırlar.

Magda'dan şarap isterler. Komitalar içecekler, eğleneceklerdir:

(200) Aynı kitap, s.140.

(201) Aynı kitap, s.140,141.

(202) Aynı kitap, s.141.

"- Hani şarap, hani şarap? - diye haykırdılar.

Magda ayağa kalktı. Ambarın küçük kapısına koştu. Açtı ve içeri girdi. Üç bardak ile bir testi şarap getirdi. Haydutların önüne koydu. Sonra tekrar ambara girdi. Mezelik biber ve turşu çıkardı. Komitalar birbiri üzerine aceleyle içiyorlardı. Raçof:

- Böyle mezeye lüzum yok - dedi -. Biz cansız meze istemeyiz...

Bu laftan bir şey anlamayan Magda'yı belinden tuttu ve öpmek istedi. Magda mukavemet etti ve ağlamaya başladı. Raçof, genç kadını bırakmayarak diyordu ki:

- Yanaklarından meze alacağım. Sen sosyalist değil misin? Sosyalistler her şeye iştirak isterler. Ben de senin yanaklarına Boris'le müşterekim!..

Magda çirpiniyordu. Raçof çirkin ve vakur sesiyle dedi ki:

- Eğer böyle münasebetsizlik edersen Boris'ini göremezsin. Onu keseriz.

Magda bu lafı işitince tekrar hıçkırmağa ve Raçof'a yalvarmağa başladı. Artık Raçof onun taze yanaklarından bol bol öpüyordu. Kadeh kadeh içiyor ve tekrar tekrar öpüyordu. Arkadaşlarına:

- Siz de meze alınız be!.. - dedi.

Cansız bir yumak gibi Magda'yı onların kucağına attı. Bu iki kuvvetli herif bu nefis kadına yapıştılar. Bir tanesi eteklerini kaldırmak istiyordu. Diğerî daha fena sarhoştı. Dişleriyle, avucunun içinde tuttuğu bu güzel başın yanağını ısırıyordu." (203)

Magda'yı "eğer oynamazsan, neşemizi kırarsan; Boris'i göremezsin, gider keseriz" tehdidiyle oynatırlar. "Genç kadın bir an durdu. Baba İstoyan'a baktı. Yüzünü ateşe dikmiş, hiç onları görmüyordu. İşte bu herifler artık namusunu da tahkir ediyorlardı. Lâkin Boris'i tehlike içindeydi. Eğer arzularını yapmasa, o kadar sevdiği Boris'i kesilecekti. Bir daha onun kumral ve çok saçlarını, mavi gözlerini, küçük ve kırmızı dudaklarını, tatlı tebessümünü göremeyecekti. Gözlerini kapadı ve eteklerini kaldırdı. Çalınan polkaya ayaklarını uydurarak sıçramağa başladı. Haydutlar coştular. Kaptan daha şiddetle ve iştiyak ile çalmağa başladı. Diğerleri yerlerinde oturamıyorlar, bu beyaz ve dolgun bacaklara onların atılışındaki şehvet-i cazip, muharrik hareketlere

bakarak birbirinin boynuna sarılıyor, itişiyor,kakışıyorlardı. Kalktılar, Raçof'un yanına gittiler. Kulağına bir şey fısıldadılar. Raçof:

- Olur ama, vakit geçti! Sabah oluyor! Geç kaldık! - dedi.

Ve derin, behimî, muharrik bir hırsla güzel kadına baktı ve:

- Ah, vakit olsaydı!.. - diye müteessif oldu." (204)

Artık sabah oluyordur. Evi terkederlerken, "siyah beze sarılı bir şeyi" bomba diye, saklaması için Magda'ya verirler. Evden biraz uzaklaştıktan sonra, "Hey Magda dikkat et, bomban patlayacak!" diye bağırlar. Magda korkuyla paketi açar. Paketin içinden Boris'in "kanlı kafası" çıkar.

Beyaz Lâle (205), Balkan Savaşı'nda bozulan Türk ordusunun Serez'i boşaltması ve şehre Bulgarların girmesiyle "merkez kumandanı" olan binbaşı Radko Balkaneski'nin,Türk halkına yaptığı ve yönlendirdiği insanlık dışı davranışları konu alır.

Şehre girer girmez Türklerin merkez kumandanlık dairesine yerleşen Radko, kaçamayan Türkleri toplamayı, işkenceyle paralarını almayı, bütün mülklerini Bulgar mekteplerine verdirmeyi sonra hepsini vaftizleyip öldürmeyi düşünür. Bu iş yarım saatini alacaktır. Sonra en güzel Türk kızını tesbit edecektir.

"kendisine Cuma'dan, Osenova'dan seçilen on dört on beş yaşında dokuz tane kız getirmişlerdi. Çadırda esvaplarını soydurdu, vücutlarına baktı, beğenmedi. Bunların ikisi güzelce idi ama pek zayıf ve sıtma- lı idiler. Yedisi âdeta köylü idi. Kolları, bacakları, belleri kalındı. Avazları çıktığı kadar ağlıyorlar, işte kabalaşan elleriyle yüzlerini kapamaya çalışıyorlardı. Gürültülerinden, hıçkırıklarından hiddetlenmiş, hepsini ihtiyattaki taburun askerlerine vermişti. Onlar da aralarında taksim ettiler. Her takıma birer tane düşüyordu. Çırçıplak soyup, şarap içirtip hora teptirerek sabaha kadar eğlendiler. Radko sabahleyin geçerken atının üzerinden yolun kenarındaki hendekte bu kızların süngülenmiş ölülerini görmüştü." (206)

(204) Aynı kitap, s.156,157.

(205) Ömer Seyfettin, Beyaz Lâle, Bilgi Yayınevi, Ankara 1970, s.7-52.

(206) Aynı kitap, s.11.

"Kendisine lââyık kız" burada, Serez'dedir. "En güzellerinden üç tane ayıracak, muharebenin nihayetine kadar öldürmeyip keyif çatacaktı"r.

Radko,çete reislerini toplar, onlara yapacaklarını anlatır.

"Şehrin en büyük fırını hazırlanacak, âli mahkeme için lüzumu olan sandalyeler, büyük masa, kırmızı örtü, İncil, ip, zeytinyağı, kerpeten, ustura, şiş vesaire gibi şeyler oraya götürülecek, vakit geçirmeden işe girişilecekti. Zenginlerin paraları tamamıyla alındıktan sonra umumî yağmalara izin verilecek, şehrin Türk kızları askerlere dağıtılacak, askerlerin arasında kavgaya, rekabete meydan vermemek için mahalleler bölük dairelerine ayrılacaktır. Her bölük,kendi dairesindeki kızları, bir hafta sıra ile alıkoyacak, bu esnada,kimsenin münasebetsizlik etmemesine komiteler tarafından tertip olunacak devriyeler dikkat edecekti.

Kızların yanında bütün gece kalmak, rakı, şarap içmek yasaktı. Bir nefer bir kızın odasında bir saatten ziyade duramayacak, işini bitirdikten sonra sırasını bekleyen askere bırakacaktı. Sekiz yaşından aşağı kızlara dokunulmayacak, bunların çirkin, zayıfları öldürülecekti. Güzel, kuvvetlileri toplanıp vaftizlenerek Bulgaristan'a gönderilecekti. Yalnız çok ihtiyarlar, Hristiyan olurlarsa sağ bırakılacaktı. Bir yaşından altmış yaşına kadar erkek, sekiz yaşından kırk beş yaşına kadar bütün kadınlar, kızlar, cesetleri meydanda kalmamak üzere sessizce kesilecek, geceleri merkez taburundan çıkarılacak angaryalar vasıtasıyla, yine iki komite reisinin nezareti altında şehrin dışarısındaki hendeklere gömülecekti." (207)

Radko'nun bu acımasız planına,çete reislerinden "ak sakallı Dimço" bile karşı çıkar:

"Affederdisiniz, gospodîn. Ufak çocuklardan, kadınlardan ne istiyoruz? Biz muharebe ettik. Buralarını aldık. Onların canlarını bağışlamalıyız. Onlar bize silah atmadılar. Hem zaten artık burada oturamazlar, hep muhacir olurlar, yarın savuşup giderler..." (208)

Radko Dimço'ya, "Sen bunamışsın Dimço kaptan - dedi-, doksan üçte Samakov muhacirlerini niçin kestir? O vakit niçin kestirsen bugün de onun için keseceksin. Merhamet, dantelâ, küpe, fistan, bilezik gibi,

(207) Aynı kitap, s.13,14.

(208) Aynı kitap, s.14.

elmas gibi, kadınlara yakışır. Merhamet hakikî erkeğin üzerinde pek çirkin durur. Onu alçaltır. Biz, büyük Bulgaristan için çalışıyoruz. Büyük Bulgaristan'ın içinde düşman kalmamalı. Altmış yaşını geçmiş erkeklerin, kırk beşini geçmiş kadınların çocukları olmaz. Onlar kum basmış tarlalara benzerler. İşte Büyük Bulgaristan'a düşman yetiştirmeyecek olan böylelerini Hristiyan yapıp bırakacağız. Sekiz yaşına kadar olan kızları Bulgaristan'a gönderip köylere, papazlara teslim edeceğiz. Hepsi Bulgar olacak. Düşünmek ister. Biz çocukları kesmeyeceğiz. Yarının büyük adamlarını keseceğiz. Genç bir kadın, karnından on beş tane düşman çıkarabilir. Bir genç kadını, yahut bir kızı öldürmek on beş düşmanı birden öldürmek demektir." (209)

Radko'nun şu karşılaştırması da dikkat çekicidir:

"Eğer Türkler buralarını aldıkları vakit ihtiyarlarının laflarını dinleyip hepimizi kesselerdi bugün bir Bulgaristan olacak mıydı? Biz böylece onları önümüze katıp kovalayabilecek miydik? Yanıldılar. Fırsat ellerindeyken kadınlarımızı, çocuklarımızı kesmediler. Kesilmeyen Burgarlar Çiftleşe çiftleşe çoğaldılar, kuvvetlendiler. Merhametli, yani zayıf hâkimlerinin altından kalktılar. İşte şimdi de tepesine bindiler." (210)

Radko konuşurken "laflar ağzından görünmez, sönmez bir alev gibi çıkıyor, ciddî bir sükûn ile dinleyen komitecilerin sanki gözlerinden, kulaklarından, burunlarının deliklerinden geçerek kalplerinin, ruhlarının en karanlık deliklerine giriyor, orada, zehirli kıvılcımlar parlattıyordu"r :

"Dikkat ediniz kardeşler, dikkat - diye devam ediyordu -, âli meclis'in kararına muhalif bir şey yapmayasınız! Katliam içtimâî bir ılaştır. İçtimâî vücutlar da uzvî vücutlar gibi aynı kanunlara tabidir. Bir hastayı tedavi ederken fena mikropların uzviyette kalmasına müsaade etmek onların yeniden üreyip hastayı öldürmesini istemek demektir. Bir memleket alındığı vakit ecnebî bir unsurun kalmasına müsaade etmek de, bu mağlupların galiplerine karşı besleyecekleri pek tabiî kin, gazezle

(209) Aynı kitap, s.15.

(210) Aynı kitap, s.15.

silâhlanarak üremelerini, bir gün vatanın en zayıf zamanında kalkıp intikam almalarını istemek demekten başka bir şey değildir. Biz bu hatayı yapmayacağız.

Medeniyet, insaniyet, merhamet gibi boş, manasız olmaktan ziyade, muzır olan yalanlara inanmayacağız. Kalbimizle, sinirlerimizle değil; dimağımızla, fikrimizle hareket edeceğiz." (211)

Radko, tarihten örnekler vererek düşüncelerini açıklamaya devam eder. Ona göre, "Hak yoktu. Her şey kuvvetti. Ezemeyen ezilecek, öldüremeyen ölecekti. Tabiatın değişmeyen, asla gizli kapaklı olmayan âli kanunu zayıfın düşmanıydı. Bütün kainat bir mücadeleden ibaret değildi? Ölümden hayat çıkıyordu. Yutulmuş zaatlardan kuvvet doğuyordu. Avrupalıların yalanlarına, boş nazariyelere, sosyalistik hulyalarına aldanmamalıydı. 'İnsaniyet' fikri dünyanın en büyük, en münasebetsiz, en eski, en rezil bir saçmasıydı. Hristiyanlıktan evvel, bir veba gibi bazı dimağlara girmiş, birçok milletlerin, birçok cemiyetlerin mahvına sebep olmuştu." (212)

Dimço Kaptan'ın yaktırdığı fırına,elli tane Türk kadını getirilmişti. Radko,onlara soyunmalarını söyler. Kadınlar soyunmazlar. Bu kadınlardan bir tanesini getirmelerini emreden Radko, bağırarak ağlayan çocuğuyla sürüklenilerek getirilen kadına soyunmasını söyler:

"Kadın yere kapandı. Öpmek için ayaklarını tutuyor, yaşlanmış yüzünü, dağılan saçlarını onun boyasız ve tozlu çizmelerine sürüyordu. Çocuk daha şiddetli haykırıyor, fırının içini gürültüye boğuyordu. Radko dayanamadı. Ani bir hareketle eğildi. Bu susmayan çocuğu anasının kucağından kopardı. Fırına döndü. Gözleri dönen kadın, Radko'nun beline sarılıyor:

- Allahtan kork, Allahtan kork... - diye yalvarıyordu.

Radko, bu narin kadının başına dehşetli bir yumruk indirdi. Yere devirdi ve:

- Allah benden korksun... diyerek hâlâ susmayan çocuğu ocağın içine fırlattı." (213)

(211) Aynı kitap, s.16, 17.

(212) Aynı kitap, s.18.

(213) Aynı kitap, s.27.

Bütün kadınlar ağlamaya başlamıştır. Onlara örnek olsun diye Radko çocuğunu fırına attığı kadını zorla soydurtur. Komitalar kadının arkasını çevirerek sımsıkı tutarlar:

"Elleri bağlı ve çıplak kadın, gözleri kapalı, inliyordu. Kendini kaybetmişti. Arkası çevrilince, Radko elindeki ustura ile çatlatacağı bu canlı yemişe baktı. Gür ve dağınık saçlarla örtülü sırt kısmı, geniş kalçalarının üzerinde küçük ve nispetsiz kalıyordu. Tüysüz ve lekersiz bacakları beyaz ve parlaktı. Ocağın alevleri satıhlara aksediyor, pembe ve uçucu gölgeler titretiyordu. Radko, usturayı bu pembe akislerin üzerine vurdu. İki büyük haç yaptı. Belden başlayan haçların ucu baldırların üstüne kadar iniyordu. Kadın, etine giren, sinirlerini koparan, kemiklerine dokunan keskin ve müthiş usturanın acısıyla haykırdı ve çırpınmak istedi. Lâkin katilleri onu sımsıkı tutuyorlardı. Fışkıran kanı yere düşüyor, Radko esvapları kirlenmesin diye geri çekiliyordu.

- Çeviriniz, çeviriniz, karnını çeviriniz! -dedi.

Gözleri fırlayan mahkûm son kalan kuvvetini kısık sesine veriyor:

Allah, Allah, Allah!.. -diye kıvranıyordu.

Radko gülerek:

- Allah benim, Allah benim! - diye kurbanına cevap veriyordu.

Kanlı usturayı şiş ve süt dolu memelerin üstünden ufkî olarak geçirdi. Sonra daha çabuk bir hareketle bu keskin ve kırmızı aleti zavallı kadının rahmine soktu. Ve yukarıya doğru o kadar hızla çekti ki, bir anda yarılan karnından mide ve barsaklar, kırmızı ve kalın ip yumakları halinde dışarı fırladı. Radko, iki adım geriledi, cebinden çıkardığı mendille ellerine bulaşan kanları silerek haykırdı:

- Haydi çabuk, içeri" (214)

Radko sandalyesine oturur ve yanan insan kokusunu "gayet tatlı ve hayalî bir sütlü kahve içiyormuş gibi derin derin" koklar.

Kadınlar artık korkudan soyunmuşlardır. Radko kadınları sorguya çeker ve Serez'in en güzel kızını tesbit eder. Radko'nun vahşeti bütün komitaları sarmıştır:

"İfadesini verip söyleyeceği kalmayanlar fırının arkasındaki geniş ambara, sarhoş komitaların kucağına gidiyordu. Komitalar bu meme, karın, bacak, baldır, saç tufanının içinde şaşırıyorlar, ne yapacaklarını bilmiyorlar, korkunç bir 'sadizm' hezeyanına uğrayarak en şeni, akla gelmez fanteziler icat ediyorlardı; bu fantezilerden 'canlı çukur' dedikleri en müthişiydi. Evvelâ yere şişmen bir kadın yatırıyor, onun üzerine begendikleri diğer ikinci bir güzel kadını arkası üstü çapraz uzatıyorlardı, bu kadını da ellerinden, ayaklarından birer kadına tutturuyorlardı. Sonra sıra kendisinin olan komita yaklaşıyor, çıplak ve fırlak karnın ta ortasına, göbeğin biraz aşağısına küçük kasaturayı saplıyor ve hemen çıkarıyordu. Sonra koyu kırmızı bir kan fışkıran bu küçük deliğin üzerinde nefisini köreltiyor, zavallı çırpınan, haykıran kadının karnında, kanlı barsaklarının arasında, hayvanlığının en şeni, en pis, ve çirkin ateşlerini söndürüyordu." (215)

Kadınların çoğu, Hacı Hasan Bey'in kızı Lâle Hanım'ın Serez'in en güzel kızı olduğunu söylemiştir.

Radko, Hacı Hasan Bey'i getirtir. Evde yalnız Lâle'nin bırakılmasını, diğerlerinin evden çıkartılarak kafalarının kesilmesini emreder.

Hacı Hasan Bey'in evine giden Radko, Lâle Hanım'a evi gezeceğini, çarın oğlu prensin bu evde birkaç günlüğüne misafir olarak kalacağını, babasının, hükümette generalin yanında olduğunu, ve evi vermeye razı olduğunu söyler. Lâle Hanım'ı kandırır, içeri girer.

Lâle Hanım gerçekten çok güzel bir kızdır. Evi gezerlerken Radko Lâle'ye saldırır. Lâle kendini bu adama teslim etmeyecektir. Radko'nun iğrenç isteğini kabul etmiş görünerek kendisini pencereden atar.

Radko canlıyken sahip olamadığı Lâle'ye öldükten sonra sahip olur.

Gerek Bomba, gerekse Beyaz Lâle hikâyelerinde Ömer Seyfettin, insan sevgisinden tam anlamıyla yoksun, acımasız, kin, nefret ve intikam duygularıyla dolu, yüreklerinde insani duygulardan en ufak bir iz taşımayan, sadece şekil olarak insan olan kahramanların düşünce ve davranışlarını anlatmıştır. Okuyucu, bu kahramanlardan tiksindirilmiş, bunların

eziyet ettiği kahramanlara da okuyucunun acıması sağlanmıştır.

Hangi milletten olursa olsun okuyucu, bu hikâyelerde ezilen, iskence görenden yana oluverir. Kaldı ki Bomba hikâyesinde taraflar, aynı zamanda aynı milletin insanlarıdır. Irk ve düşünce farkı etkili olmaksızın okuyucu, öldürülen Boris'e, eziyet edilen Magda ve Baba İstoyan'a acır, Bulgar komitalardan nefret eder.

İki hikâyede de, nefret edilen Bulgar komitalar gibi olmama düşüncesi, hissettirilmeden vardırılan düşüncedir. Öyle olmama; acıma, hoşgörü ve yardım gibi duyguları da beraberinde getirir. Böylece, bu hikâyelerde insan sevgisi, insan sevgisizliğinin anlatılması yoluyla telkin edilmiştir.

Diyet,(216) ana kahraman Koca Ali'nin, Budak Bey'in mandırasındaki hırsızlık olayı ile ilgili olarak suçlanması ve suç delillerinin dükkânı önünde bulunması yüzünden sol kolunun kesilmesine mahkum edilmesiyle gelişen olayları konu alan bir hikâyedir.

"Şehrin en büyük zengini Hacı Mehmet", sipahilerin araya girmesiyle Koca Ali'nin kolunun diyetini öder ve Koca Ali'yi uşak olarak kullanmaya başlar.

Hacı Hasan, "gayet titiz, gayet huysuz, gayet berbat bir ihtiyar"dır. Hoşgörüsüz, insan sevgisi olmayan bir kişidir. "Hiç durmadan dırdır söylenir." "Hasıslığından bir hizmetçi, bir çırak tutamamıştı"r:

"Koca Ali'yi eline geçirince hemen dükkânının köşesine bir set yerleştirdi. Üstüne bir şilte koydu. Geçti, oraya oturdu. Her şeyi ona yaptıрмаğa başladı. Ama, her şeyi... Sabah namazından beş saat evvel şehirden iki saat ötedeki mandırasından o gün satılacak koyunları ona getirtiyor, ona kestirtiyor, ona yüzdürtüyor, ona parçalattırıyor, ona sattırıyor... tâ akşam namazına kadar durmadan emirler veriyordu. Zavallıya verdiği yalnız bulgur çorbasıydı. Bazen kendi artıklarını köpeğe verir gibi önüne atardı. Geceleri dükkânı baştan aşağı yıkatıyor, uykuya yatırmadan ertesi sabah için koyun getirmek üzere mandırasına yolluyordu. Odununu bile ormandan ona kestirtiyor, suyu-

nu ona taşıttıyor, her işi, her işini ona gördürüyordu. Hatta evinin bahçesindeki lağım kuyusunu bile ona ayıklattı.

Koca Ali, sade suya bulgur çorbasıyla bu kadar zahmetlere yıllarca göğüs gerebilecekti. Fakat Hacı Kasap'ın ikide bir,

- Ulan Ali... Kolunun diyetini ben verdim. Yoksa çolak kalacaktın!... - diye yaptığı iyilik tekrarlamasını çekemiyordu.

Bir gün, iki, üç gün dişini sıktı. Durmadan çalıştı. Gece uymadı. Gündüz koştu. Efendisinin karşısında elpençe divân durdu. Yine,

- Kolunun diyetini ben verdim.

- ...

- Şimdi çolak kalacaktın, ha...

- ...

- Benim sayemde kolun var.

- ... " (217)

Sonunda, "sıvalı kolunu, yüksek kıyma kütüğünün" üstünde satırla koparıp Hacı Kasab'ın önüne "Al bakalım şu diyetini verdiğin şeyi!" diyerek atan Koca Ali'nin isyanı sevgisizliğe, hoşgörüsüzlüğüdür.

Koca Ali, hikâyenin başlarında yazar tarafından hem çevresine hem de okuyucuya sevdendirilmiştir. Bu sevimli kahramana karşı Hacı Kasap'ın iyiliği başa kakıcı, sevgisiz ve hoşgörüsüz tutum ve davranışı okuyucuyu, ona karşı nefrete götürür. Böylece kendiliğinden, nefret edilen kişinin özelliklerine sahip olmak istemeyen okuyucu, Koca Ali'ye de acıyarak sevgi ve hoşgörüye yönlendirilmiş olur.

Teselli (218) adlı hikâye insan sevgisi ve hoşgörüğü doğrudan doğruya işleyen bir hikâyedir.

"Zamanın Süleyman'ı, Türk bayrağını, Viyana surlarına doğru dalgalandırırken, er meydanlarında beraber, şan aldığı birçok arkadaşları bahtiyar beylerbeyleri, en âsi düşmanları önlerinde dize getirirken," "kıymetsiz bir türedinin pususuna" düşüp, perişan olan Erzurum kumandanı İskender Paşa, kafasının kesileceği, ya da boğulacağı günü bekler. Çünkü o, hile ile Er ciş'e girip, kaleyi yıkan, kale muhafızı, padişahın o kadar

(217) Aynı kitap, s. 150. 151.

(218) Aynı kitap, s.57, 67

sevdiği cihan pehlivanı İbrahim'in başını da kestiren, sonra Ahlat ahâlisini bin düzenle kandırıp "vire" ile şehri terke davet eden ama sözünde durmayarak çoluk çocuk, kadın ihtiyar demeden hepsini kestiren "Şahın oğlu İsmail Mirza'yı cezalandıracakken "acemi bir asker dalgınlığı ile aleyhine kurulan pusuya yuvarlanmıştı"r.

Yenilgisi sonucunda "en namdar kahramanlar" esir düşmüşler, belki de öldürülmüşlerdir. Bir mucize eseri kendisi kurtulmuştur. Ölümü hak etmiştir.

İskender Paşa büyük bir tevekkülle ama yine de korkuyla öldürüleceği anı bekler. Namazını bitirdiği sırada "tanımadığı bir ses:

"- Size hattı şerifle padişahımızın ihsanları var, paşam!" der.

"Başını arkaya çevirip, yalınkılıç, yahut elinde kemendiyle yağız bir ifrit görecektir yerde, kırmızı esvaplı, şal kuşaklı, sırma üsküflü dört çavuş gördü. Birisi kucığında kundak gibi büyük, sırmalı, bir bohça tutuyordu. İkincisinin elinde altın bir kılıç... Üçüncüsüne göz attı, murassâ bir topuz... Dördüncü çavuş yürüdü. Yanına yaklaştı. Diz çöktü: Elinde tuttuğu kırmızı torbayı öptü. Başına koydu. Sonra ona uzattı. Kılıçla kement görmeyen Paşa şaşırılmıştı. Kendisine uzatılan torbayı dalgın bir isticâlle kaptı. Hızla öptü. Başına koydu, mumu kopardı, açtı, Padişahın yazısını tanıdı:

"... İki cihanda yüzün ak olsun. Şahoglu askerleriyle senin küfvün değildi. Ancak ispatı vücut ettin. Ve bahadırılıkta taksir etmedin. Nusrat ve hezimet hod meşîyyeti Hüdâya mütealliktir. Hatırın hoş tutasın..."

Gözlerine inanamadı. Sevincinden ölecekti. Padişah, eski kahramanlıklarını hatırlatıyor, uğradığı hezimet felâketi için teselli veriyor, üzülmeyin diye kendisine bir hil'at, bir altın kılıç, bir murassâ topuz ihsan ettiğini yazıyordu. Bu ulvî tesliyetnâme, bu âdil, bu büyük, bu mukaddes hattı şerifi bitirince, İskender Paşa o kadar hafifledi ki... tüy gibi ayağa kalktı. Uzun boyu çelik bir sütun kadar dimdikti. Sararmış yanakları hemen kızardı. İri mavi gözlerinde bir hayat alevi tutuştu. Çavuşta öteki vezirlerin de mektupları vardı. Onları da aldı. Birer birer açtı. Göz gezdirdi. Hepsini padişahın emriyle onu teselli ediyorlardı." (219)

Bu hoşgörü, hizmete saygı, insana sevgi, İskender Paşa'yı birdenbire bambaşka insan yapıverir:

"İskender Paşa, ansızın dirilmişti. Yalnız kalınca gülümsedi. Gerindi. Esnedi. Yavaş yavaş sedire doğru yürüdü. Bohçayı açtı. Düğmelerini elmaştan, ağır, sırmalı, erguvânî bir hil'at... Uzandı, kılıcı eline aldı. Sapıyla kını som altındandı. Çekti, sol elinin baş parmağı ile namlu demirini yokladı. Sonra başını aydınlık pencereye çevirdi. Ufukta, yolun ta nihayetinde yarım batmış güneş, tıpkı yaklaşılmış bir cennet kapısı gibi duruyordu. Baktı, baktı: bu ulvî kapının içinde, hattı şerifin hareketinden bahsettiği büyük orduyu ince mızraklarıyla, bayraklarıyla görüyor gibi oldu. Bu ordu, mert Turan'ın ortasındaki şımırık İran'a adalet nurları saçacaktı. Bütün tüyleri ürperdi. Sevinçten, heyecandan gözleri yaşardı. İşte, yarın, şüphesiz kendisi de...onlarla beraber kendisi de, şimdi elinde tuttuğu şu altın saplı keskin kılıcı, hak uğrunda, hakikat uğrunda sallayacaktı!" (220)

İnsanlar, sevgi ve hoşgörüyle kazanılırlar. Diğer eğitim değerleri de insanlara sevgi ve hoşgörüyle yaklaşılarak verilebilir.

İskender Paşa, "işte yarın, şüphesiz kendisi de...onlarla beraber kendisi de, şimdi elinde tuttuğu şu altın saplı keskin kılıcı, hak uğrunda, hakikat uğrunda sallayacaktı"r. Bu sonucu, padişahın insan sevgisi ve hoşgörüsü sağlamıştır.

Kaşığı (221) adlı hikâyenin acı sonucuyla Falaka (222) adlı hikâyenin gülünç ve üzüntülü sonucunu, sevgi ve özellikle hoşgörüden uzak eğitim anlayışına sahip kahramanlar hazırlarlar.

Kaşığı adlı hikâyesinde Ömer Seyfettin, çocukluğunda, kardeşi Hasan'a attığı bir iftiranın acısını anlatırken babasının eğitim anlayışını da verir: "Babam pek sertti. Bir bakışından ödümüz kopardı." (223) der.

Kaşığıyı kendisi kırdığı halde yazar, onu kardeşinin kırdığını

(220) Aynı kitap, s.66,67.

(221) Ömer Seyfettin, Falaka-Kaşığı-And-Boş İnançlar, Bilgi Yayınevi, Ankara 1970, s.23-28.

(222) Aynı kitap, s.39-49.

(223) Aynı kitap, s.26.

söyler. Babasının, sert, hoşgörüden yoksun, sevgisiz denilemez ama sevgisini açığa vurmayan tutumu, onu yalana sürüklemiştir. Gerçek sevgi, sözle, davranıyla mutlaka açıklanmalıdır.

Falaka'da yazar, ilkokul sıralarındaki bir anısını anlatır. Bu, her gün okula eşeği "Abdurrahman-çelebi"yle gelen hocanın, öğrencileri falakaya yatırmasına bir tepki olarak, yazarın eşeğe enfiye çektirmesi ve hocanın ettiği yemin gereği eşeği de falakaya yatırarak dövmesi, bunu gören kaymakamın hocanın işine son vermesi olayıdır.

Falaka, hocanın en önemli eğitim aracıdır. Yazar onun yerini şöyle anlatır:

"İçeri girilince ta karşıya Hoca Efendinin rahlesi gelirdi. Rahlenin önünde top yavrusu müthiş, tuhaf bir tüfek gibi, siyah kayışlı, ağır falaka asılı dururdu." (224)

Bir gün okula kaymakam gelir. Öğrencilerden birkaçına okutmak ister. Onlar, "tek ağızla, ahenksiz" olduğu için okuyamazlar. Kaymakam, hocanın "başında asılı duran falakaya" gözlerini diker. Hocayı dışarı çağırır. Ertesi gün falaka ortadan kaldırılır.

Bir gün öğrenciler anlaşır ve derste esneyerek hocayı uyuştururlar. Rahlenin üzerinde duran enfiye kutusunu alıp hepsi çeker. Hapşirmaya başlarlar. Hoca enfiyesini kimin aldığını sorar ama çocuklar, "bir ağızdan ahenkle,

"- Bilmiyoruz, bilmiyoruz!" derler.

Hocanın bütün sorularını böyle cevaplarlar. Bunun üzerine hoca, "Bilmiyor musunuz, pekalâ! Necip, git camiden kalfayı çağır, çabuk," diye bağırır.

"Beş dakika sonra kalfa geldi. Korkunç bir sahne başladı. Söpayı biri bırakıp biri alıyordu. Nöbetleme falaka tutuyorduk. Hepimizi sıra dayasına çektiler. Bu günden sonra Hoca Efendi esneme ile hapsirmayı en büyük kabahat sayıyordu. Hele hapsirmak... Kazara, kendiliğinden hapsirani, 'Benimle eğleniyor musunuz?' diye yere yıkıyor, bayıltıncaya kadar dövüyordu. Aksi gibi, benim hiç durmadan esneyeceğim

geliyor, hapşırarak istiyordum. Birkaç defa bunun için dayak yedim. Hoca Efendi dayağı bitirince bütün kuvvetiyle rahlesine vuruyor.

- Kim hapşırırsa şart olsun ki, öldürünceye kadar döveceğim!- diye haykırıyordu.

- ...

- Şart olsun kim hapşırırsa..." (225)

Bu büyük yeminle, enfiye çektirilen eşeğin hapşırması üzerine, eşeği bile falakaya yatıran hocanın eğitim anlayışı... Sevgisiz, hoşgörüsüz eğitim anlayışı.

Şefkate İman (226) adlı hikâyenin kahramanı Ahmet Reşit iki gündür açtır ve "Bir parça ekmek..." diye çaldığı kapılardan hep kovulmuştur. Ölmeyi düşünür. "Çünkü bu kadar sukut ettikten sonra yaşamak hakikaten bir rezaletti"r. Toplumda iyi bir yere sahipken, "Bütün insanlar onu birdenbire aforoz etmişler, hayatta yapayalnız bırakmışlardı"r.

Artık onun için, "Hayat yaşamaya lâayık değildi"r. "İnsanlar hayvanlardan merhametsiz, kaplanlardan yırtıcı, sırtlanlardan şefkatsizdi"r.

Görüldüğü gibi Ahmet Reşit, ölümü, toplumun onu dışlaması, ona hoşgörüsüzlüğü, sevgisizliği yüzünden düşünmektedir.

Ona, erketecilik yaptıran hırsızlar, eline iki buçuk lira tutuşturarak, onun yeniden hayata dönmesini sağlarlar. Yasal olmayan yollardan kazanılmıştan verilmiş de olsa iki buçuk lira, Ahmet Reşit için, "fazilet, iyilik, merhamet ve şefkat"ın var olduğunun bir delili, bu manevi değerlerse, insan sevgisinin ifadesidir.

2. Medeni Cesarét

Cesaretin, "tehlikeli işlere girişmede kişinin kendinde bulduğu güven" olduğunu söylemiştik. Medeni cesaret ise, sosyal bir varlık olan insanın, başka kişi veya kurumlarla ilişkilerinde, düşüncelerini çekinmeden söyleme veya davranışlarla ortaya koymasıdır.

(225) Aynı kitap, s.42,43.

(226) Ömer Seyfettin, Yalnız Efe, Bilgi Yayınevi, Ankara 1970, s.40-44.

İnsanın, yeri ve zamanı geldiğinde düşündüklerini çekinmeden söyleyebilme özelliği, onun kültürel seviyesiyle yakından ilgilidir.

Eğitimin, insanlara kazandırmayı amaçladığı bu değer, insanlar arasındaki ilişkileri düzenlediği gibi, değişik düşüncelerin ortaya atılmasını ve böylece insanların iyiyi, güzeli, doğruyu bulmalarında yardımlaşmalarını da sağlamış olur.

Ömer Seyfettin'in Ferman (227) adlı hikâyesinin ana kahramanı Tosun Bey, cesaret, kendine güven ve kahramanlık gibi eğitim değerlerine sahip olmasının yanı sıra aynı zamanda büyük ölçüde medeni cesaret sahibidir de.

Semlin'e doğru yürüyen Osmanlı ordusunun başında padişah vardır. Sadrazamın görevi, padişahın daima bir konak ileri giderek yolları düzeltmek ve "otağ-ı hümayun"u kurdurmaktır.

Ancak bu sefer, "gök delinmiş gibi" yağan yağmur, "sel, çamur, sis ve bora" yüzünden "otağ-ı hümayun" kaybolduğu için kurulamamıştır. Bunu öğrenen Tosun Bey çok kızar:

"Padişah onca pek mukaddesti. Otağ onun nazarında müteharrik bir Kâbe idi. Kâbesi yıkılan bir mümin tehalüku ile ağır ve keskin mahmuzlarını atının karnına vurdu. Islak tuğlarıyla bayrak direkleri görünen sadrazam çadırına doğru saldırdı. Ama pek ileri gitmedi. Şegirdim Ustaları, yağmur içinde dolaşıyordu. Kendisini pek seven Kazasker Perviz Efendinin çadırını gördü. Yere atladı. Atını koşan bir hademeye verdi. Kahramanâne şiirlerini okuduğu Perviz Efendi, çadırın içinde ayakta idi. Nişancı Eğri Abdi zâde Mahmut Çelebi ile Şabaç köprüsünün Semendire Beylerbeyi Bayram tarafından yapıldığını konuşuyordu. Onun girdiğini görünce,

- Hayrola, Tosun Bey! - diye lâfını kesti.

Tosun Bey titriyordu. Kendine mâlik değildi:

- Otağ-ı hümayun kaybolmuş.

- Evet oğlum.

- Bu nasıl olur, efendi hazretleri?

- Yolu şaşırmışlar belki...

- Sadrazam Paşa bir konak önden gidiyor. Nasıl kaybetmiş?.

- ...

Perviz Efendi cevap vermedi. Mahmut Çelebi, yağmurun, fırtınanın şiddetinden bahsetmek istedi. Tosun Bey coşuyordu. Açtı ağzını, kapadı gözünü... Artık bu kadar kayıtsızlık olur muydu? Bu kulluğa yakışır mıydı? Hasta velinimet hiç düşünülüyordu. Ya otağı suya kaptırılırsa... Ya taht bulunmazsa... Daha İstanbul'dan çıkmazdan evvel bir çavuş göndererek Semlin'e mülakat için çağrılan Zigismond'u, padişah, nerede huzuruna kabul edecekti? Bir parça yağmurdan yollarını şaşıran, dağılan orduya, padişah nasıl emniyet edecekti? Tosun Bey, cesur adamlara mahsus o mütecaviz pervâsızlıkla ağzına geleni söylüyordu:

- İki konak arasında bir otağa sahip olamayan adam koca bir devleti nasıl idâre eder?" (228)

Tosun Bey'in ölüm fermanının sebebi bu sözleridir. O, bu sözlerinin ağırlık derecesini bilmeyecek kadar cahil bir kişi değildir. Ölümü pahasına düşündüklerini söylemek, onun kişiliğini tamamlayan en önemli özelliğidir.

Tosun Bey, bu özelliğini de içeren karakteriyle özendirilmiş bir kahraman olarak dikkat çekmektedir.

Pembe İncili Kaftan'(229) ın ana kahramanı Muhsin Çelebi, elçilik için görevlendirilmek üzere Sadrazam tarafından çağırılır. Sadrazamın huzurunda gerek konuşmalarıyla gerekse davranışlarıyla Muhsin Çelebi, Sadrazamı şaşırtacak derecede serbestlik içindedir. Düşüncelerini hiç kimseden çekinmeden açık açık söyler. Bu konuşma ve davranışlarıyla o, okuyucuya kişiliğinde medeni cesaret örneği de verir:

"İki dakika geçmeden odanın sedef kakmalı ceviz kapısından parlabıyıklı, iri, levent, şen bir adam girdi. İnce siyah kaşlarının altında iri gözleri parlıyordu. Belindeki silâhlık boştu. Bütün kullarının tekapusuna, secdesine alişan sadrazam, bir an, eteğine kapanılmasını bekledi. Oturduğu mor çuha kaplı sedirin daima öpülen ağır sırma saçındaki yumağı, altından, içi boş küçük bir kafa gibi şaşkın duru-

(228) Aynı kitap, s.13,14,15.

(229) Aynı kitap, s.68,83.

yordu. Sadrazam söyleyecek bir şey bulamadı. Böyle göğsü ileride, ka-
barık, başı yukarı kalkık bir adamı ömründe ilk defa görüyordu. Kubbe
vezirleri bile huzurunda iki büklüm dururlardı. Muhsin Çelebi, gayet
tabîî bir sesle sordu:

- Beni istemişsiniz, ne söyleyeceksiniz efendim?

- Şey...

- Buyurunuz efendim.

- Buyur oğlum, şöyle otur da...

Muhsin Çelebi, çekinmeden, sıkılmadan, ezilip büzülmeden gayet
tabîî bir hareketle kendine gösterilen şilteye oturdu. Sadrazam hâlâ
ellerinde tuttuğu kıvrık kâğıtlara bakarak içinden, 'Ne biçim adam?
Acaba deli mi?' diyordu." (230)

Sonra yazar, Muhsin Çelebi'yi şöyle tanıtır:

"Bu çelebi gayet akıllı bir insandı! Merde nâmerde muhtaç olma-
yacak kadar bir serveti vardı. Çamlıca ormanının arkasındaki büyük man-
dıra ile büyük çiftliğini işletir, namusuyla yaşar, kimseye eyvallah et-
mezdi. Fıkara, zayıflara, gariplere bakar, sofrasında hiç misafir
eksik olmazdı. Dindardı. Ama mutaassıp değildi. Din, millet, padişah
aşkını kalbinde duyanlardandı. Devletinin büyüklüğünü, kudsîliğini anlar-
dı. Yegâne mefkûresi: 'Allahtan başka kimseye secde etmemek kula kul
olmamak'tı... İlmi, kemâli herkesçe malumdu. İbni Kemal ondan bahse-
derken 'Beni okutur!' derdi. Şairdi. Lâkin ömründe daha bir kaside
yazmamıştı. Hatta böyle methiyeleri okumazdı bile.. Yaşı kırkı geçiyordu.
Önünde açılan ikbal yollarından daha hiç birine sapmamıştı. Bu altın
kaldırımlı minâ çiçekli, cenneti andıran nuranî yolların nihayetinde
daima 'kirli bir etek mihrabı' bulunduğunu bilirdi. İnsanlık onun na-
zarında çok yüksek, çok büyüktü. İnsan arzın üzerinde Allahın bir ha-
lefiydi. Allah, insana kendi ahlâkını vermek istemişti. İnsan, her
mevcudun fevkinde idi. Kuyruğunu sallaya sallaya efendisinin pabuçla-
rını yalayan köpeğe tabasbus pek yakıştırdı; ama, insana... Muhsin Çe-
lebi, her türlü zilleti hazmederek ikbal tepelerine iki büklüm tırma-
nan maskara harislerden, izzetinefissiz kölelerden, zâhifeler gibi yer-
lerde sürünen mülevves esirlerden nefret ederdi." (231)

(230) Aynı kitap, s.73.

(231) Aynı kitap, s.73,74.

Muhsin Çelebi, Sadrazama şimdiye kadar devlet hizmetine neden girmediğini de şöyle anlatır:

"- Çünkü ben boyun eğmem, el etek öpmem - dedi -, halbuki zamanın devletlileri mevkilerine hep boyun eğip, el etek, hatta ayak öpüp, bin türlü tabasbusla, riyâyla, tekapuyla çıktıklarından, etraflarına daima zelil mazilerinin çirkin hareketlerini tekrarlayanları toplarlar. Gözdeleri, nedimleri, himaye ettikleri, hep denî riyakârlar, ahlâksız müdâhinler, namussuz maskaralar, haysiyetsiz dalkavuklardır. Mert, doğru, izzetinefis sahibi, hür, vicdanının sesine kulak veren bir adam gördüler mi, hemen gazez olur, mahvına çalışırlar. Gedik Ahmet Paşa niçin hançerlendi, paşam?"(232)

Bu sözler karşısında sadrazam " yavaşça dişlerini sıkar." Kıyamaz ama "hiddetlendiği zamanlarda olduğu gibi, yanaklarına bir titreme" gelir. "Vezirken değil, hatta daha beylerbeyi iken bile karşısında akranlarından kimse böyle dümdüz laf söyleyememişlerdi"r.

Sonunda sadrazam kabul eder ki, Muhsin Çelebi aradıkları adamdır.

Muhsin Çelebi'nin, İran şahının huzurundaki davranışları ise, onun cesareti kadar, medenî cesaretiyle de ilgilidir. Bu davranışlar, kültür ve sağlam kişiliğe dayalı kendine güveni tam, cesur ve medenî cesaret sahibi bir kişinin davranışlarıdır:

"...Muhsin Çelebi, geniş somaki kemerli açık kapıdan serbest adımlarla girdi. Yürüdü. Başı her vakitki gibi yukarda, göğsü her vakitki gibi ileride idi. Koynundan çıkardığı nâ-me-i hümayunu öptü. Başına koydu. Sonra altın tahtın üstüne - allı, yeşilli, mavili morlu, ipek yığınlarına sarılmış, sırmalarla, tuğlarla, sancaklarla bağlanmış gibi - garip bir yırtıcı kuş şükûnetiyle tüneyen Şaha uzattı. Ayağı öpülmeyen Şah gazabından sapsarı kesildi. Gözlerinin beyazları kayboldu. Nâmeyi aldı. Muhsin Çelebi, tahtın önünden çekilince şöyle bir etrafına baktı. Oturacak bir şey yoktu. Gülümsedi. İçinden, 'Beni mecburen ayakta, hürmet vaziyetinde tutmak istiyorlar galiba...' dedi. Bir an düşündü. Bu hakarete nasıl mukabele etmeliydi? Hemen sırtından Pembe İncili Kaftanını çıkardı. Tahtın önüne serdi. Şah İsmail, vezirleri, kumandanları aptallaşmışlar, hayretle bakıyorlardı. Sonra bu

kıymettar kaftanın üzerine bağdaş kurdu. İnce dev, ejderha resimleri nakşolunmuş sivri kubbeyi, yaldızlı kemerleri çınlatan gür sadasıyle,

- Nâmesini verdiğim büyük padişahım, Oğuz Kara Han neslindendir!- diye haykırdı -. Dünya yaratıldığından beri onun ecdadından kimse kul olmamıştır. Hepsi padişah, hepsi hakandır. Ecdadı hilkatten itibaren hükümdar olan bir padişahın elçisi hiç bir ecnebî padişah karşısında divân durmaz. Çünkü padişahı kadar dünyada asıl bir padişah yoktur.. Çünkü..." (233)

Ömer Seyfettin'in Nakarat (234) adlı hikâyesindeki Bulgar kızı Rada'nın, inandığını çekinmeden söylemesi, apayrı ve ibret alınacak bir medenî cesaret örneğidir.

Hikâye, "Gençliğini Makedonya'da geçirmiş eski bir zabitin hatıra defterinden" notuyla başlar ve güncelerle sürer.

Güncelerden anlaşıldığı kadarıyla, kurmay olamadığı için İstanbul'un artık kendisi için hayal olduğunu düşünen bir Türk subayı, Makedonya'da Bulgar komitelerini takiple görevlidir. Müfrezesiyle beraber bir Bulgar köyüne gelerek askerleri için geniş bir yer tutar, kendisi de "köyün yegâne tüccarı, yani bakkalı, aktarı, tuhafçısı, meyhanecisi, hasılı her şeyi olan bir Bulgar'ın dükkânının üzerindeki yıkık ev"e yerleşir. Her yer pislik içindedir. "Vücudu, zihni yorgun"dur.

Bir gün dışarda bir gürültü olur:

"Baktım. Alçak bir duvarla ayrılmış komşu bahçede, kapısı açık ahırın siyah çatısına dayanmış tahtalar rüzgârla devrildi. Köylü olduğuna gözlerimin inanamayacağı bir kız! Kumral, güzel, iri kuvvetli bir kız, ahırın solundaki taraçadan bakıyor... Beni gördü, kaçmadı.

Hatta dikkatli dikkatli baktı.

İşte altı aydır ilk rasgeldiğim güzel. Fakat ne iri, ne canlı, ne taze, ne saf bir güzellik..."(235)

Subay, kıza doya doya bakar. Giderek kıza aşık olan bu Türk subayı onu kaçırmayı bile düşünür.

(233) Aynı kitap, s.80,81.

(234) Ömer Seyfettin, Bomba, Bilgi Yayınevi, Ankara 1970, s.84-107.

(235) Aynı kitap, s.90,91.

Sonradan, kilisede papazken, komite olan ve vurularak öldürülen bir Bulgar'ın kızı olduğunu öğrendiği Rada isimli bu güzel kız, Türk subayını gördükçe,

"Naş, naş

Çarigrad naş...

Raz-va-tri " diye şarkı söylemeye başlar. Bu sözleri o, kendisine söylenen bir aşk şarkısı diye yorumlar.

Sonradan öğrenir ki Rada Bulgarca;

"Bizim olacak, bizim olacak

İstanbul bizim olacak" diyordur.

Rada, bu sözleriyle Türk subayına büyük bir ders vermiştir.

İnandığını hiç kimseden çekinmeden haykıran Bulgar kızı Rada, gerçekten cesaret ve medeni cesaret sahibi bir kişidir.

3. Yasalara Uyma

Toplum hayatının düzenli bir şekilde sürebilmesi için konulmuş yasalar, herkesin uymak zorunda olduğu kurallardır. Aslında yasa, yaptırma gücünü de beraberinde getirir. Ama istenen şey insanların, yasanın yaptırma gücüyle değil, kendi iradeleriyle bu kurallara uymalarının sağlanmasıdır.

Hangi tür devlet düzeninde, ne şekilde konulmuş olursa olsun yasa, uyulmak içindir. Ona karşı çıkmak devlet düzenine karşı çıkmaktır. Devletin uyguladığı eğitim sistemi de insanların bu yönde eğitmeyi amaçlar.

Ömer Seyfettin'in Ferman (236) adlı hikâyesinde, bu eğitim değerine gerçekten sahip çok ilginç bir kahramanla karşılaşırız.

Diğer bazı eğitim değerlerini işlerken de ele aldığımız bu hikâyenin kahramanı Tosun Bey, sadrazamın Niş Beyine gönderdiği fermanın, kendi ölüm fermanı olduğunu öğrenir. Bu fermana padişah Niş Beyine, "...işbu emr-i şerîfimizin hâmilî devletimize vücudu muzır olan Tosun Bey kulunuz da heman vürûdunda başın kesesin ve şöyle bilesin ki..."

(236) Ömer Seyfettin, Eski Kahramanlar. Bilgi Yayınevi, Ankara 1970, s.9-25.

diyordur. Bu emir yerine getirilmelidir. Yasa, bunu gerektiriyordur.

Tosun Bey'in "kendini evinde büyüten, babasının eski emektarı ihtiyar Salih Ağa"dan aldığı ders, "padişahın emrinden çıkma. Canını istese ver. Düşünme. Dünyada olmasa bile âhirette mükâfatını görürsün"(237) şeklindedir.

İçeriğini bilmesine, kaçma, kurtulma imkânları olmasına rağmen Tosun Bey, bu fermanı Niş Beyine ulaştırır:

" Ve koynundan kırmızı keseyi çıkardı. Öptü. Başına koydu. Uzattı. İhtiyar Bey, bilhassa Tosun Beyle gönderilen bir fermanın ehemmiyetini düşündü. Yorgun yüreği hopladı. Sarardı. Titrek, zayıf ve kılıklı elleriyle bu keseyi aldı. Öptü. Başına koydu. Mumun bozukluğuna bile dikket edemedi. Kopardı. Fermanı çıkardı. Açtı. Okudu. Ve uzun çubuğunun dayalı durduğu yüksek sedire yıkılıverdi. Karşısında Tosun Bey, bir eli kalçasında, dinç ve levent duruyor, gülümsüyordu. Zavallı ihtiyar ağlamağa başladı.

- Ne ağlıyorsun, Bey hazretleri?

İhtiyar inledi:

- Bu fermanın ne yazdığını biliyor musun?

- Biliyorum: Benim kafamın kesilmesini yazıyor.

İhtiyar Bey, bütün memlekette kahramanlığı dillere destan olan bu al yahaklı, gür bıyıklı, dağ parçası, heybetli, cesur, güzel bahadıra ıslak gözleriyle uzun uzun baktı. Acaba niçin gazaba uğramıştı. Böyle bir aslanı, cellâdın eline vermek ne büyük insafsızlıktı. Hangi vicdan buna razı olurdu. Ak sakalına yakışmayan masum bir hıçkırıkla,

- Kabahatin ne? - diye sordu.

- Padişahım bilir..." (238)

Padişah emrinin tartışılmaz olması da yasa gereğidir.

Niş Bey'i, Tosun Bey'e, padişaha affını yazacağını, kabul olmazsa kendi başının kesilmesini isteyeceğini, onun gibi bir yiğide kıyamayacağını, "elinin dilinin buna varmayacağını" söyler. "Vallahi seni kesemem..." der. O zaman, "Yeni uyanmış erkek bir aslan sükûnuyle

(237) Aynı kitap, s.22.

(238) Aynı kitap, s.23,24.

gülümseyen Tosun Beyin parlak çehresi birdenbire karardı. Gür kaşları çatıldı. Şahin bakışlı iri elâ gözleri açıldı. Nefret ve hiddetle kılıcını çekti:

- Padişahımın emrini yapmayan asilerin başını ben keserim! - diye kükreyen ve zayıf kalpli, zayıf ve itaatsız ihtiyarın üzerine yürüdü.

Al çuhadan büyük kapı perdesinin arkasında gizli nöbet bekleyen silâhlı hademeler koşuştular. Ve onu tuttular." (239)

Hikâye, " Yarım saat sonra...

Sırmalı resmî kavuğunu çıkararak başına mütevazı ibadet külâhını geçirmiş olan ak sakallı Bey, تنها odasında seccadesine oturmuş, boynu bükük "Yâsîn" okurken, dışarda mahzun ve belirsiz bir yağmur serpeyor; iç avlunun siyah taşlarındaki taze ve sıcak kanlar üstüne, sahipleri görünmeyen samimî gözyaşları gibi damlıyordu." (240) diye biter.

Görüldüğü gibi Tosun Bey, devletin düzeni için, bu düzeni zedelememek için, kendi idamını zorla uygulatır. O, yazar tarafından özellikle bu yönüyle okuyucuya örnek olarak verilmiş bir kahramandır.

Hikâye bittiğinde Tosun Bey artık, okuyucunun içi burkularak gönlüne yerleştirdiği bir kahramandır. Hiç şüphesiz, o düzende, onun yaptığı şey, yapılması gereken şeydir.

Kütük (241) adlı hikâyede, Arslan Bey, Şalgo burcunu ele geçirmek için kurduğu planı, emirlerine kayıtsız şartsız uyan askerleriyle kazanır. Savaşta Komutanın emirleri, nedenine niçinine bakılmadan yerine getirilir. Kural budur. Yasa budur:

" - Siz de bütün askerlerinizi muharebe nizamıyla bunlara yaklaştırmın. Mümkün olduğu kadar çok gürültü yaptırın. "Heya, mola..." çektirin. Angarya naraları attırın. İş türküleri söylettirin.

İhtiyar topçubaşı gibi zabitler de çavuşlar da, bu emirden bir şey anlamadılar. Fakat onlar anlamadan yapmasını pek iyi bilirlerdi."(242)

(239) Aynı kitap, s.24,25.

(240) Aynı kitap, s.25.

(241) Aynı kitap, s.26-30.

(242) Aynı kitap, s.34.

Burada, "Anlamadan yapmasını" bilmek, cahilliğin değil, yasalara uymanın gereği olarak değerlendirilmiştir.

Vire (243) adlı hikâyenin kahramanı Barhan Bey de, Türk askerinin bu özelliğini çok iyi bilir:

"Barhan bey, gülümseyerek, bedenlere çıkan taş merdivene doğru yürüdü. Biliyordu ki Türk askeri çok itaatlidir. Kumandanları ne söylerse hemen yaparlar..."(244)

Kütük ve Vire hikâyelerinde kazanılan zaferler, hile üzerine kurulmuş planlarla gerçekleşmiştir. Bu hileler, komutan emrine, düşünmeden kesin olarak uyma kuralıyla yapılabilmiştir.

4. Ahlaka Uyma

Ahlak, bir toplumun bütün bireylerinin kendiliğinden uymak zorunda kaldıkları kurallar sistemidir. Ayrı toplumlarda ayrı özellikler gösterebilen bu kurallar zaman içinde oluşmuşlardır. Bu sistem içinde, bu kuralların yaptırma güçleri, toplumsal baskıyla kişisel vicdandan kaynaklanır.

Eğitim ahlaktan yanadır. Bütün kurumlarıyla o, kişisel vicdanın oluşmasını, böylece kişilerin kendi kendilerini kontrol etmelerini sağlamayı amaçlar.

Ömer Seyfettin, ahlakı konu aldığı bazı hikâyelerinde, toplumun ahlak anlayışına uymayan bazı davranışlarda bulunan kişileri, değişik biçimlerde zor durumlarda bırakmıştır.

Harem (245) adlı hikâyenin ana kahramanları Sermet ve Nazan ayrılma noktasına gelmiş evli bir çifttir. Birbirlerini "cürm-i meşhut" halinde yakalamışlardır:

"Sermet'in yanındaki kadın, Nazan'la yakalananın karısıydı. Ser-

(243) Aynı kitap, s.40-56.

(244) Aynı kitap, s.45.

(245) Ömer Seyfettin, Harem, Bilgi Yayınevi, Ankara 1970, s.135-

met, yanındaki kadının kocasını, kendi karısıyla yakalarken, aynı zamanda karısı da kocasının odasında, bu adamın karısını yakalamıştı. Vaziyet en gayr-i tabîf bir tiyatro sahnesinin bile kabul edemeyeceği derecede fevkalâde idi. Öyle karışık, öyle tuhaf, öyle feci bir mahiyette idi ki... İkisinin de en insanca sevkıtabîfleri, yani 'kıskançlık, intikam' temayülleri, bu rezaletin karşısında şaşırıyor, hissin mantığına muvafık bir cereyan alamıyordu." (246)

İkisi de, masum olduklarını söylerler. İkisi de, hatıra defterleri okunduğu zaman, bunun kanıtlanabileceğini belirtirler.

Karşılıklı olarak okunan hatıralar, işin aslını ortaya koyar.

Ayrı dünya görüşlerine sahip Sermet ve Nazan'ı ayrılma noktasına getiren olay kadınlı erkekli olarak yapılan bir aile toplantısında ortaya çıkmıştır. Bu olay Sermet'in hatıra defterinde şöyle anlatılmaktadır:

"Yirmi bir Şubat... Hâlâ hiddetim geçmedi. Artık bu hayata bir nihayet vermeli. Ben tahammül edemeyeceğim. Bu ne maymunluk! Kendimi Hindistan ormanlarında sanıyorum.

Dün gece kan fena halde başıma sıçradı.

Birçok salon oyunları içinde bir tanesi var ki... Ne diyeyim? Adeta mükemmel bir ahlâksızlık jimnastiği! Mükemmel bir namussuzluk idmanı!... Herkese birer kâğıt veriliyor. Herkes buna istediği bir kadının ismini yazıyor. Bu isim görülmeyecek gibi kâğıtlar katlanıyor. Yanındakilere devrolunuyor. Tekrar bir erkek ismi kâğıtlara yazılarak görünmeyecek gibi katlanıyor. Sonra her devirde, yine katlanarak şu suallerin cevapları yazılıyor:

Kadın erkek için ne düşünüyor?

Erkek kadın için ne düşünüyor?

Herkes ne diyor?

Kâğıtların katları açıldığı zaman, bazen tuhaf, bazen mânalı, bazen de pek münasebetsiz imâlara tesadüf ediliyor. Adeta salondakilerin o andaki psikolojisi! Sonra gülüşmeler... Baş sallamalar... Göz işaretleri... 'Vay, vay!...' gibi sesler... Meselâ hazır bulunan-

lardan bir kadınla bir erkek için, açılan kâğıtta şöyle sözlere rasge-
liniyor:

Kadın: 'Seveceğim ama, burnu çok büyük!'

Erkek: 'Sevdiğimi söylesem, acaba beni beğenir mi?'

Herkes: 'Çok düşünen mahrum kalır !' diyor.

İsimleri bir kâğıda tesadüf eden kadın, erkek hemen birbirleri-
ne bakıyorlar. Hattâ erkeğin burnu büyükse, kadın bu yazıyı kendisi
yazmış gibi, af dilemeğe kalkıyor.

Dün gece katları açılan kâğıtların birisinde şu satırlar okun-
du:

'Nazan.'

'Refi.'

Kadın: 'Sizi gizli gizli seviyorum.'

Erkek: 'Canım size feda...'

Herkes: 'Pek muvafık, pek muvafık, hemen birleşiniz.' diyor.

Dikkat ettim; isimleri bir kâğıda tesadüf etmiş kadınlarla er-
kekler, oyundan sonra, gayr-ı ihtiyarî bir cazibeye kapılmışlar gibi,
hemen yan yana gelip konuşmağa başlıyorlar. Yani... Ne diyeyim? Âdeta
bu mel'un oyun, bir 'promiscuité' kumandası...' (247)

Refi ile Nazan, kendi kâğıtları açıldıktan sonra, "derin derin
dalarak konuşmuşlar" ve Sermet'i delirtmişlerdir.

Sermet yazdıklarını okumaya devam eder:

" O vakit dayanamadım. Bağırarak Nazan'ı çağırdım. Herkes bana
baktı. Hiddetim anlaşıldı. Sonra hepsi hemen defolup gitti:

Ben bu maskaralıkları istemiyorum. Şimdi karımı çağıracağım.
Serbestçe söyleyeceğim. Ya ayrılalım. Yahut insan gibi yaşayalım.
Yani kendi hayatımızı yaşayalım. Başkalarıyla, başkaları için değil,
kendi kendimize, kendi kendimiz için yaşayalım...

Yirmi iki Şubat... Dün karımla açıkça konuştum." (248)

Karı koca bundan böyle, kadınlı erkekli aile toplantıları yap-

(247) Aynı kitap, s.157,158,159.

(248) Aynı kitap, s.160.

mamaya karar verirler. Nazan, kadın arkadaşlarıyla ayrı, Sermet, erkek arkadaşlarıyla ayrı olarak bir araya gelecektir. Bu durumu dostlarına da bildirirler.

Nazan bir gün yolda Refi ile karşılaşır. Refi ona, Sermet'in kıskançlığından söz ederek, kendisinin de bu çağdışı davranışa uyduğunu anlatır. Nazan, bir bakıma aşağılanmaktan kurtulmak için, bir de durumu "evlendi evleneli kocasının mevhum hıyanetini yakalamaya çalışmakla uğraşan" Meliha'ya gösterip ondan intikam almak için, Refi'ye, kendisini görmek isteyen erkek dostlarını çarşafı olarak kabul ettiğini, kendisini de böyle kabul edebileceğini söyler. Bu teklif, Refi'nin çok hoşuna gitmiştir.

Birlikte terziye giderler. Nazan, Refi'yi kocası diye tanıtarak ona bir takım tayyör ısmarlar. Terziye bu tayyörün aile içinde bir oyunda kullanılacağını söyler.

Kocasını takip ettiren Meliha, durumu öğrenmiştir. O da Sermet'e bir mektup yazarak, kendisine erkek kıyafetiyle gelip karısının ihanetini açıklayacağını anlatır.

Böylece Sermet, Nazan'ı Refi ile, Nazan da kocası Sermet'i Refi'nin karısı Meliha ile yakalar.

Hatıra defterindeki açıklama ve değerlendirmeleri öğrenen Sermet ile Nazan sonunda barışırlar.

Görüldüğü gibi, aslında kötü niyetli olmayan Sermet ile Nazan'ın içine düştükleri bunalım, onların ayrı olan dünya görüşlerinden ve bu dünya görüşlerindeki ayrı ahlak anlayışlarından kaynaklanmaktadır.

Nazan'ın ve onun düşüncesindeki arkadaşlarının, içinde yaşadıkları toplumun ahlak kurallarına uymayan tutum ve davranışları Sermet'i bunaltmış, patlamaya götürmüştür.

Tarih Ezelî Bir Tekerrürdür (249) adlı hikâyede yazar olayı kendi üzerinden anlatır.

(249) Ömer Sevfettin, Aşk Dalgası - Bahar ve Kelebekler - İlk Düşen Ak, Bilgi Yayınevi, Ankara 1970, s.126-156.

Efser adında çok güzel bir karısı vardır. Efser'in paşa dedesi, "ihtidâ etmiş bir Macar", annesi ise saraylı bir Çerkes'tir. Onunla mutludurlar. Yazar, karısı Efser'i şöyle anlatır:

"Macar - Çerkes hüsn-ü sıhhatini vücudunda cem etmiş muhteşem, inanılmaz bir âfet; nur ve şeffafiyetten, esîrden masnû addedilecek zî-hayat bir hârika... İngiliz mektebinde tahsilini ikmâl etmişti. Bütün orada ikmâli tahsil eden kızlar gibi biraz fazla ukalâ, nazariye-perver, kendini beğenmişti. Benim İngilizce bilmememi sarîh bir kusur olmak üzere kabul ederdi. Muallimleri hâtırasında o kadar derin bir eser, o kadar garip bir intibâ bırakmıştı ki, tâ Amerika'ya gidenleriyle bile mektuplaşır, her hafta müdiresini ziyaret ederdi." (250)

İtalya'da "heykeltraşlığa çalışan" halasının oğlu Ahmet Bidar, tatilini geçirmek üzere onlara gelmiştir.

Yazar, anlatmaya devam eder:

"Yavaş yavaş yaz geçiyordu. Bidar'la Efser'in arasında fikrî bir tevâfukun hâsıl ettiği ihtiram ve meftuniyet nazar-ı dikkatimi celbediyordu. Bidar pek sâftı. Dimağında, henüz klasik malûmattan başka bir şey yer bulamamıştı. Namus hakkındaki itikaadât-i ibtidâiyesinden emin idim. Efser'e gelince, gördüğü İngiliz terbiyesi onu ahlâkî bir statü hâline ifrâğ etmişti. Hayât-i zevciyyetin hâricinde ihtiyar ve çirkin bir katolik mürebbiye kadar mutaassıp ve iffet-şinâs idi. Beraber geçirdiğimiz bir senelik ömr-i müşterekte nisbeten beni bile kendine benzetmişti. Bekârlığımızdaki efkâr-i serbestânemi takip edemiyor, mec-buren nazariye-perest, itikad-perver, an'anât-i ahlâkıyyeye riâyetkâr oluyor; en üzücü mutad vazifelere gayr-i ihtiyarî hürmet ediyordum. Yemek yerken, salonda otururken zevceme bakarak içimden yavaşça: 'Ne mesudum, ne bahtiyarım!' diyordum. Şüphesiz Efser dünyanın en güzel kadını idi. Bunu yalnız ben biliyordum. Muhitimiz umumî bir güzellik müsabakasına müsait değildi ki, herkes de tasdik etsin: 'Hakkın var dünyanın en güzel kadını sana aittir.' densin, ben de iftihar edeyim, saadetim tezâuf etsin; bana böyle bir hârika-i hüsn ithâf eden büyük ve mukaddes tesadüfe teşekkürler edeyim. Evet, arkadaşlarımla konuşurken

gayr-i ihtiyarî: 'Benim zevcemi görerseniz, dünyanın en güzel kadını olduğunu tasdik edeceksiniz.' diye haykırmak ister ve zorla kendimi tutardım." (251)

Bir gün Bidar'la "çıplak kadın heykeli" resimlerine bakarlarken, "aklında hiç Efser yokmuş gibi yazar, "Artık böyle vücutlar, böyle sırtlar, böyle kalçalar, böyle kollar, böyle çehreler yalnız sanatkarların hayalhanelerinde mevcut. Maatteessüf sahne-i hakikatte yok!" der.

Bidar, ona utanarak nankör olduğunu, Efser'in resimlerden daha güzel olduğunu söyler. Bu konu üzerinde konuşurlarken yanlarına Efser gelir ve resimleri görerek; "Oh, dehşet, Yarabbi! -dedi-. Çıplaklar! Bunlardan şiddetle nefret ederim. Bilmem ki vahşetin, ibtidâiyyetin böyle iğrenç hâtırâtını bazı insanlar nasıl sever? Bence ahlâk ve ulûm ile fena meyillerimizi, sevk-i tabîîlerimizi nasıl örtüyorsak, kalın esvaplarla da vücutlarımızı öyle örtmek icabeder. İnsan etinin tadına, lezzetine dair nasıl bugün bir şiir yazamıyorsak, akvâm-i vahşiyenin muhitini ve hayatını yâdettirecek böyle çıplak resimleri, hayâsız heykelleri sanatkârların nezîh elleri için muvâfık ve meşrû bir meşgale adedmemeliyiz." (252) diye onlara bir güzel ders de verir.

Ancak yazar, karısının çıplak güzelliğini Bidar'a göstermeye karar verir. Düşüncesini ona açar. Bidar, kabul etmek istemez ama, "cahilliği bırak. Senin gördüğünü o hissetmeyecek, haberi olmayacak. Fakat sen bütün ruhunla onun hüsn-i müstesnâsını tasdik edeceksin. Ben bunu istiyorum. Reddedersen, darılacağım. Sana âlî bir sanatkâr değil, nefsine mağlûp, korkak bir şehvet-perest diyeceğim..." (253) diyerek yazar, onu kandırır.

Kurdukları plana göre Bidar, önceden yatak odasına girip saklanacak, Efseri soyunurken seyredecek ve o, yatağa girerken kaçacaktır. Öyle yaparlar. Fakat, aynadan Efser, Bidar'ın kaşışını görür.

Bu olay, Efser'i çok etkilemiştir.

Efser, Bidar'ı ikna ederek kocasına bir tuzak hazırlar. Bidar'la sevişiyor görünerek kocasına kendilerini yakalattırır ve kocasının,

(251) Aynı kitap, s.131,132.

(252) Aynı kitap, s.135.

(253) Aynı kitap, s.136,137.

kendisini boşaması şartıyla herşeyi açıklayacağını söyler.

Boşanma gerçekleştikten sonra, Efser bir mektupla yazara şunları anlatır:

"Bugün artık tamamıyla birbirimize yabancı bulunuyoruz. Talâk ile beraber bütün mukadderât-ı müşterekemiz, vezaif-i mütekaabilemiz iflâs etti. Birlikte geçen hayatımıza ait hâtıratı tekrar etmek tüyle-rimi ürpertecek derecede şâyân-i nefret ise de, yine vazife hissi bu ız-tıraba katlanmaya beni mecbur ediyor. Son vaadimi icra edeceğim. Edilen vaat bence bir vazife olmuş demektir. Size hareketimin, Bidar'la muâ-şakamızın esbâbını izah edeceğim. Biliyorsunuz ki, Bidar bize geldiği zaman bir kız kadar mahcup, bir melek, kadar âlî, bir köylü kadar sâf ve mertti. Benim tahayyül ettiğim ahlâklı ve namuskâr gencin zîhayat bir resmi, bir timsâliydi. Onu küçük bir kardeş, onu muhterem bir mabut yavrusu gibi sevmeye başladım. Masumiyeti, doğruluğu, sâfiyyet-i ahlâ-kıyyesi bende o kadar derin bir hiss-i perestiş uyandırırıyordu. Halbuki siz, iflâs-i ahlâkîye uğramış, bozulmuş, behîmiyyetten başka her şeyi kaybetmiş, berbat ve gayr-i kaabil-i tahammül bir adamdınız. Beyazın yanında siyah nasıl vuzûh ile göze çarparsa, Bidar'ın yanında da sizin kokmuş maneviyyetiniz müteaffin ve vebâ-âlûd bir harâbe-i levs gibi te-zâhür ediyordu. Ben sanki birden uyanmıştım. Sizin ruhunuzu görmek, tanımak istedim. Bu ruh, katiyen bir insan ruhu değildi. Sizde din, duygu, ahlâk, fazilet, kabiliyyet-i teessür, hissiyet-i maneviyye yoktu. Bu, bir domuz ruhu idi. Yalnız şehvet ve behîmiyyeti takdir ediyordu. Şekl-i insanîniniz bu karanlık ruha ikinci bir karanlık daha ilâve etmişti: Bu da hodbînî ve hodgâmî idi. Bana olan meyl-i mâfritinize dikkat et-tim. Tarassud ettim, tahlil ettim, tedkik ettim, müşâhede ettim, ve katiyen aşk olmadığını anladım. Guluvv-i meyliniz sırf şehvetten ve ba-na münhasıran malik olmak gururundan mütehassıl vahşî bir zevkten iba-retti. Harekâtınız, musâhabâtınız, efkârınız, hâsılı her şeyiniz gayr-i ahlâkî idi. Ben bunların hepsine tahammül edecek, sizi tashihe çalışa-cak, 'Talihim! Talihim!' diye mütesellî olacaktım. Fakat o geceki fevk-al-şenâyı ahlâksızlığınız..."(254)

Kendisine yapılmış bu ahlaksızca davranış, Efser'in Heredot ta-

rihinde karşılaştığı bir olayla aynıdır. Efser, Bidar'la evlenerek, bu olayın sonucuna benzer bir sonuç alacaktır.

Yazar, bu olayı anlattığı tarihçiye, "Gayr-i ihtiyarî bir teker-rür-i tabiî nâkaabil-af bir cinayet addolunuyor. Medeniyetimiz, umumî ve müşterek bir tehâlûkle, bir vahşet-i sun'îyyeye, cehalete, zulmete doğru gidiyor. İşte ben de bu cehaletin zihayat bir şehidiyim." (255) diyerek acılarını anlatır.

Bizim, "yazar" diye andığımız, olayı anlatıcı kişi, içinde yaşadığı toplumun ahlak anlayışına uygun tutum ve davranış içinde değildir. Böyle olduğu için, karısını boşamak zorunda kalmış ve bunalıma girmiştir.

Hikâyenin sonunda yazar, okuyucuyu, hikâye kahramanlarını yargılamaya götürür. Okuyucu, Bidar'ı suçlayamaz ama Efser'in kocasından tiksindir. Efser ise takdirle karşılanacak bir kişilik olarak görülür. Bu yargılama, okuyucunun tercihini de belirler.

Tos (256) adlı hikâyenin kahramanı Fatma Hanım, çok dindar ve zengin bir kadındır. Kocas, aynı zamanda dayısının oğludur. Çok ahlaksız bir adamdır. Yirmi senedir evli olmalarına rağmen henüz "hiç bir işin ucunu tutmamış" hep "hazırdan yiyen", "zavallının iratlarında oturan kiracılarla uğraşarak kırmadığı koz, çevirmediği dolap" kalmayan bir adamdır. Fatma Hanım, kocasına "ehline itaat ibadetin en büyüğüdür," diyerek katlanmaktadır:

"Ama iki hali vardır ki... bunları hatırlayınca göğsü daralır: 'Estağfirullah, estağfirullah, estağfirullah!' diye tespihinin imamesini çenesine dayar, gözlerini kapar, ateşsiz bir cehennemden tutuşturup da yakamayan azaplarını duyardı. Evinde anadan ve babadan kalma ihtiyar, emektar bir Arap aşçısından başka, on yedi yaşında, tombul, beyaz oynak bir ahretliği vardı. Her gün beş vakitte abdest aldırıp dizinin dibinden ayırmadığı, durmadan namaz kıldırıldığı, Kur'an okutturduğu bu kıza, kocası iyi bir gözle bakmıyordu. Bunu görüyor, bunu anlıyordu. Kız ne vakit onunla yalnız kalsa hemen alı al, moru mor kesilirdi. Bir

(255) Aynı kitap, s.156.

(256) Ömer Seyfettin, Yüksek Ökçeler, Bilgi Yayınevi, Ankara 1970, s.117-128.

gün de ihtiyar aşçısı Nuruşeb :

- Size bir şey söyleyeceğim hanımefendi. Bu sabah bahçenin nihayetindeki çam ağaçlarının altında efendinin Makbule'yi sıkıp sıkıp limona çevirdiğini görünce..."(257) Fatma Hanım Nuruşeb'i hemen susturur. O ömründe "böyle fena bir şey işitmemişti"r. "Fakat Makbule'yi de bir daha limon haline geçmemesi için gözünün önünden ayırmaz" olur. "Geceleyin yatarken onu üzerinden kilitliyor, sabah namaza kalktığı vakit açıyor, her işi gözünün önünde gördürüyordu"r.

Bir gün Fatma Hanım,evinde kadınlara mevlit okutuyordur. Makbule,camlı kapıdan mevlit dinlerken,Fatma Hanım'ın kocası gelerek ona sataşır. Makbule çok korkar. Fatma Hanım'ın kocası ona, "sus, sus, haydi sus..." deyince arkasından gelmiş olan,evlerinde kurban için beslemekte oldukları koç, "Tos, tos," anlayarak,efendiye "müthiş bir tos" vurur:

"şangur, şungur, kapının allı yeşilli bütün camları kırıldı. Palıdır, güldür devrilen içerdeki şerbet, şeker masasının üstüne evvelâ ödü kopan zavallı Makbule, onun üstüne de ne olduğunu anlamayan, gözleri çerçevesinden fırlamış biçare efendi, cansız bir ceset gibi yığıldı. Mevlûdun ruhanî tesiriyle ruhları gayr-i nâsutî yüksekliklere uçmuş bulan davetliler, bu nâgehânî gürültüden korkunç manzaradan birdenbire abdestleri bozulmuş, şaşkın, perişan, avazları çıktığı kadar haykırışmağa başlamışlardı. Duasının bu kadar dehşetle kabul olunduğunu gören Fatma Hanım, hemen şak diye bayılmıştı. Camekânın, camların kırılmasından, kadınların bağrıışmalarından daha beter hiddetlenen kurbanlık koç ise hâlâ hızını alamıyor, yere serdiği efendiyle Makbule'nin üzerine çıkmış, birinin eteklerini bırakıp, ötekinin saçlarını yakalıyor, ikisini de didik didik ediyordu." (258)

Fatma Hanım'ın kocası,ahlaksızca davranışları yüzünden çok zor durumda kalmış, toplum içine çıkamıyacak duruma düşmüştür.

Yazar,onu hikâyenin sonunda çok gülünç bir şekilde cezalandırmıştır.

(257) Aynı kitap, s.120.

(258) Aynı kitap, s.127,128.

"Resan, inanılmaz bir hamle ile sporcu genci balkonun eşiğine çarptı, sonra âdeta beyaz bir alev gibi balkonun kenarından karanlığın içine fırladı. Bahçenin çakıllarına düşen bir vücudun derin, ağır sesini dehşetle duydular. Suat, daha doğrulamamıştı. Muhsin Bey ellerini boğazına götürdü. Birdenbire arkası üstü yuvarlandı. Hamdune Hanım, onu oturtmağa çalışırken gayr-i ihtiyarî gözlerini balkona çevirdi. Oğlu, sevgili Suat'ı da korkunç karanlıkların içinde kaybolmuştu.

Biraz sonra... Siyah ağaçların arkasından doğan kan renginde bir ay, balkonun kenarında, kendini tutmak isteyenlerin arasında, saçları dağılmış, gözleri yerinden fırlamış, sarı, perişan bir hayalin aşağıya bakıp kahkahalar attığını gördü..." (259)

Ömer Seyfettin'in Balkon (260) adlı hikâyesinin bu ani sonu, Muhsin Bey ailesinin sonudur. Bu trajik son, Muhsin Bey'in yirmi sene önce yapmış olduğu yanlış bir hareketten kaynaklanmaktadır.

Muhsin Bey, İstanbul'dan İzmir'e malmüdürü olarak tayin edildiğinde karısı Hamdune Hanım, kendisiyle gelmediği için orada bir başka kadınla evlenmiş ve Resan o kadından doğmuştur. Bunu Muhsin Bey hep saklamıştır.

Diğer bir yanlışlık, ya da ahlaka uygunsuz davranış, henüz evlenmeden Suat'ın Resan'ı hamile bırakmasıdır.

Ailenin bütün fertleri açısından olaylar değerlendirildiğinde görülecektir ki bu son, kaçınılmazdır.

Resan, baba bir ağabeyisinden hamile kalmıştır. Suat, baba bir, kız kardeşini hamile bırakmıştır. Resan ve Suat Muhsin Bey'in öz çocuklarıdır. Hamdune Hanım'ın oğlu, kardeşiyle evlenmek durumundadır.

Toplumun, zamanla geliştirdiği ahlak sistemi içinde öyle kuralları vardır ki fert, yalnız kendisini ilgilendiren ve hattâ kimse tarafından bilinmeyen bir düşünce veya davranışından dolayı büyük bir suçluluk içerisine girerir.

(259) Ömer Seyfettin, Aşk Dalgası- Bahar ve Kelebekler- İlk Düşen Ak, Bilgi Yayınevi, Ankara 1970, s. 124, 125.

(260) Aynı kitap, s. 113-125.

Resan ve Suat, işte böyle bir etkiyle çözümünü mümkün olmayan bir açmazda düşmüşlerdir.

Ömer Seyfettin, bazı hikâyelerinde de toplumun ahlak anlayışına uymayan düşünce ve davranışlara sahip kahramanlarını vicdan azabına sokarak sarsar.

Miras (261) adlı hikâyenin kahramanı, tek varisi olduğu çok zengin amcasının evleneceğini ve mirastan mahrum kalacağını düşünerek onu öldürmeyi düşünür:

"Sofrada yemeğimi yerken dimağım, benim vücudumun haricinde, benim irademin haricinde, benim ruhumun haricinde yabancı bir makineymiş gibi işliyor, düşünüyor, planlar kuruyordu. Kafamın içinde, doğan fikir- lere hükmedemiyor, susuyordum. Öyle ya... Bu zavallı ihtiyar mutlaka yakında ölecekti. Kütüphane yirmi beş bin lira... Köşk, bağ, Faikpaşa yokuşundaki apartman filan... Yetmiş seksen bin lira da bunlar: Yüz bin liralık bir servet! Artık burada yaşar mıydım? Doğru Avrupa'da soluğu alacak, zevk içinde hayatın tadını tadacaktım. Fakat... Ya bu ihtiyarcık evlenmeğe filan kalkarsa." (262)

İçindeki şeytanla yaptığı tartışmalardan sonra, "iyi ben"inin galip çıkması üzerine bu düşüncesinden vazgeçer. Fakat o, ahlaka aykırı düşüncelerinden dolayı pislendiği inancındadır. Vicdanen rahatsızdır:

"İnsanın kendi nefsinden nefret etmesi kadar dünyada azap verici bir şey yoktur, sanıyorum! Yıllarca rollerine, yalanlarına aldandığımız bir arkadaştan - âdiliğini, alçaklığını sezince- hemen ayrılırız. Aşkta da böyle... Mâbut gibi taptığımız vücudun bir lekesini keşfedince birdenbire soğur, hatta ona düşman kesiliriz. Fakat kendimize... Ne yapabiliriz? Hiç! Ahlâk telâkkisinin ruhumuzda tutuşturduğu 'iyilik, doğruluk, güzellik' ideali yavaş yavaş kararır. Bu üç alevli esîrden meşale sönünce artık karanlık bir çöle düşeriz. Hayvanlaşırız. Halbuki hayvanlık ne kederli bir yaşayıştır! Mefhumsuz, gayesiz, muhabbetsiz, mukaddesâtsiz bir hayat! 'İyi' yok, 'doğru' yok, 'güzel' yok... İşte

(261) Ömer Seyfettin, Yüksek Ökçeler, Bilgi Yayınevi, Ankara 1970, s.143-153.

(262) Aynı kitap, s.148.

bugün benim de ruhumdaki ilahî meşale söndü. Serseri, sergerdân bir hayvanım! Mahzun, mükedder, meyus bir hayvan! İnsanlığın kıymetlerini kaybetmiş bir zavallı! Bu karanlığa düşüşüm irademle olmadı, gayri ihtiyarî... Âdeta : 'Haberim olmadan...' diyebileceğim. On beş gün evvel. Amcamın köşkünde yattığım gece... Nasıl oldu? Nasıl birdenbire insanlıktan çıktım? Artık ebediyyen dönemeyeceğim bu cennetten nasıl bir cehenneme yuvarlandım? Nasıl, nasıl?..." (263)

Niçin Zengin Olmamış? (264) adlı hikâyenin kahramanı "sultanî muallimi"nin kazandığı parayla ailesini zorla geçindirirken birdenbire elde ettiği zenginlik, ahlaka uymayan ticaret anlayışıyla sağlamış ve sonunda onu büyük bir pişmanlığa düşürmüştür.

"Sultanî muallimi", hatıra defterine önce; "Günde yarım liraya kapalı bir dershanede beş saat kafa patlatmak! Sonra bu derece sarıh bir eşekliği fazilet zannetmek! Ben, çok şükür bu pîr aşkına sürünmek faziletini kaybettim. Vakıa şimdi bulunduğum muhit biraz âdi. Fakat katiyen ukalâ değil... Herkesin emeli, felsefesi, arzusu bir: para kazanmak! Mücerredat yok! Hayal yok! Oldukça karışık bir piyasa dalaveresi var. Açıkgozlülük en büyük kuvvet..."(265) diye not düşerken, sonunda yaptıklarından dolayı büyük bir pişmanlığa düşmüştür.

Her şeyihi satarak adını vermeden, ahlaka aykırı yollarla kazandığı bütün servetini "aşhanelere fıkraperver cemiyetlerine" dağıtmasına rağmen o, vicdan azabından kurtulamamaktadır:

"On ay kan, gözyaşı, irin içtiğimi, sütsüzlükten şekersizlikten küme küme ölen masumcukların hakkını yediğimi unutamıyorum. Siyah bir hayal, her an ruhumu takip ediyor. 'Sen de kanlı soyguna karıştın! Sen de, sen de!' diyor. Gözümün önüne birbiri ardına dikilmiş sayısız dar ağaçları geliyor... Bunların bir tanesinde ben sallansam! Ah, evet, yine vicdanımdaki yakıcı azap sönmeyecek sanıyorum. Yine on ay millette yaptığım zulmü unutamayacağım sanıyorum. Bu ıstırap öldükten sonra da, mezarda da beni kıvrandıracak sanıyorum!" (266)

(263) Aynı kitap, s.143,144.

(264) Ömer Seyfettin, Yalnız Efe, Bilgi Yayınevi, Ankara 1970, s.86-99.

(265) Aynı kitap, s.93.

(266) Aynı kitap, s.98,99.

Çünkü o, millete "ekmek diye kum, toprak yedirenler"le "fıkara-yı soyup zengin olanlar"la beraber olmuştur. Aylarca, arkadaşlarıyla beraber Kağıthane'de bir yerden çıkardıkları "ince killeri iase'ye" satmışlar, "iasa de bile bile ortaklama" bunları alıp "içine biraz pas-pal karıştırarak fırınlara" dağıtmıştır.

"Sultanî muallimi"nin bunalımı, ahlak kurallarına uymayan davranışlarıyla içine düştüğü vicdan azabından kaynaklanmaktadır.

Ömer Seyfettin, Namus (267) ve Koleksiyon(268) gibi hikâyelerinde de de akıl ve mantığa uymayan birtakım ahlak kurallarını benimseyen kişileri alaya alır.

Namus adlı hikâyenin kahramanı çingene, köpeğinin namusu uğruna karısı, kızkardeşi, anası, halası, küçük kızları, yengesi ve köpeğini baltayla öldürmüştür.

İdam edileceği anda son arzusu sorulunca çingene, hâkime; "Hüs-men'in sarı köpeğini buldur, gözlerinin önünde iğdiş yaptır. Herkesin ırzı, namusu kurtulsun. Namus bire namus!... Yaptırmazsan ahrette iki elim yakanda kalsın!" der.

Görüldüğü gibi bu hikâyede çingenenin, bir ahlak kuralı olarak benimsediği namus anlayışının akıl ve mantıkla ilgisi yoktur. Yazarın abartarak anlattığı olay, bazı insanların saplantı halindeki anlamsız, inandığı başka değerlerle karşılaştırıldığında çarpık ve dengesiz bir takım değer yargılarını eleştirmesi bakımından ilginçtir.

Koleksiyon adlı hikâyede yazar, "koleksiyon gösterme"adı altında para karşılığı erkeklerle beraber olan karısı ve kızıyla Mösyö Durant'ı ve bu ailenin ahlak anlayışını anlatır.

Durant ailesinin inandığı ahlak değerlerine ve düşüncelerine hayran olan hikâyeyi anlatıcı, aynı zamanda "Osmanlı-Kaynaşma" idealini benimsemiş bir kişidir. Mösyö Durant'la bu konuda aynı düşüncededirler.

(267) Ömer Seyfettin, Yüzakı, Bilgi Yayınevi, Ankara 1970, s.80-85.

(268) Ömer Seyfettin, Aşk Dalgası- Bahar ve Kelebekler- İlk Düşen Ak, Bilgi Yayınevi, Ankara 1970, s.40-45.

Her şeye rağmen anlatıcı, koleksiyonunu göstermek için kendisini yatak odasına davet eden ailenin güzel kızının davranışına akıl erdiremez.

Başlangıcında, "Tatlısu Frenkleri unvanlı, henüz tabolunmamış büyük bir romandan iki üç sahife" notu düşülmüş bu hikâyede, ahlak anlayışı bizim toplumumuzun ahlak anlayışına uymayan bir azınlık ailesinin yaşantısına özenen hikâye kahramanı ve onun gibi düşünenlerle alay edilmektedir.

5. Yararsız Geleneklere ve Batıl İnançlara Karşı Çıkma

Gelenekler; yasalar, ahlak ve din kurallarıyla değil, olageldiği için toplumca benimsenip alışılmış davranışlardır.

Bir toplumun gelenekleri, o toplumun bireyleri arasındaki bağ kuvvetlendirerek birlik ve beraberliği sağlar. Toplumun millet olmasına önemli katkılarda bulunur.

İnançlarsa çoğunlukla dinle ilgili, akla dayalı ya da peşin kabullerdir.

Gerek gelenek, gerekse inançların içine, çeşitli etkilerle doğru ve gerçeğe karşı olanlar da girebilir. Bunlar, yararsız ve toplumun gelişmesini engeller özellikte, kişisel ya da toplumsal davranış ve düşüncülerdir.

Eğitimin başlıca amaçlarından biri de işte bu yararsız geleneklere ve batıl inançlara karşı çıkma ve insanları bunlardan kurtarmadır.

Ömer Seyfettin, Aşk Dalgası ve Bir Temiz Havlu Uğruna adlı hikâyelerinde yararsız geleneklerimizi konu alarak okuyucuyu bu geleneklerden kurtarmak istemiştir.

Aşk Dalgası (269) adlı hikâyesinde yazar, romantik hayaller kurarak vapurla Kadıköyü'ne gidiyordur. Martılar ona, "Geliniz, uzaklara, şu leylâk renkli sislerin öbür tarafına... Orada sizi beyaz çiçekler, ezelî ve yeşil baharlar içinde bekleyen kızlar var, geliniz haydi, oraya..." der gibidir. Ansızın omuzuna bir el dokunur. Bu, önce tanıyama-

(269) Ömer Seyfettin, Aşk Dalgası- Bahar ve Kelebekler- İlk Düşen Ak, Bilgi Yayınevi, Ankara 1970, s.48-62.

dığı kişi, on iki senedir görmediğı bir okul arkadaşıdır. Dalgınlığının sebebini sorar. Yazar, "aşk dalgası geçtiğini" ve hâlâ bekar olduğunu belirtir. Arkadaşı ona, "aşk dalgası" geçtiğine göre toplumsal gerçeklerden habersiz olduğunu söyleyerek şu açıklamalarda bulunur:

"Her yerde başlı başına bir muhit, bir içtımâî vicdan vardır ki bütün fenlerin, mantıkların, ilimlerin, felsefelerin hilâfına olarak, en mutlak ve zalim bir tarzda, hükmünü sürer. İşte bizim muhitimizde, Türklerin muhitinde de aşk şiddetle yasaktır. Bir cehennem makinesi, bir bomba, bir kutu dinamit kadar yasak... Bir Türk on dört yaşına girdi mi annesinden, ablasından, kız kardeşinden ve nihayet teyzesinden ve halasından başka bir kadının yüzünü göremez. O halde kimi sevecek?"(270)

Çeşitli toplumlarda aynı konularda bile değişik değer hükümlerinin bulunduğundan sözederek: "Türkiye'de kimse sevişemiyor. Ve kimse şimdiden sonra sevişemeyecek... Çünkü sevmek için evvelâ görmek lâzım. Halbuki genç bir kızla yuva yapmak ölünceye kadar bahtiyar yaşamak için konuşmak, anlaşmak, sevişmek değil; hattâ bir kerecik olsun yüzünü görmek imkânsız... Bu şiddetli yasağa karşı duranlar, iş devresine girmiş anarşistlerin, mihilistlerin, yahut eski zamandaki dinsizlerin âkibetine uğrarlar. İçtımâî ve acıklı bir ölümle sönüp giderler. Lâkin kurnazları, yasak olan aşkın usta kaçakçıları, hırsızlıklarından tıpkı, ihtiyar ve cesur bir bütün kaçakçısı, Yunanlı bir yankesicisi gibi, bıkmazlar. Hep yürek çarpıntısı içinde yaşarlar. Gece تنها yollarda, karanlık bahçelerin şüpheli köşelerinde rüzgâr, soğuk ve rutubet altında saatlerce, beklerler ve nihayet korku ile karışık iki manasız kelime, tadı asla duyulmayan, acele ve çabuk bir öpme..." der ve kadınla erkeğı birbirlerinden bu kadar uzaklaştıran anlayışın ortaya çıkardığı tersliklere örnekler verir. Yazarın arkadaşı konuşmasını sürdürerek, toplumumuzda kadınların aşk yasağı konusunda, "muhitimizin dininden, an'anelerinden, âdetlerinden, ulemalarından, ihtiyarlarından, mürtecilerinden, hükümetin zabıtasından" daha hassas olduğunu, bunların, "aşkın ve güzelliğın düşmanı" olduklarını anlatır. Sözü, görücü usulüyle evlenmeye getirir:

"Genç kızlarla görüşmek ve sevişmek asla mümkün olmadığından "evlenmek" meselesi de onların elinde bir mâdendir. İstedikleri gibi

işletirler. En birinci emelleri oğullarına, yahut kardeşlerine çirkin bir kız almaktır. Tanımadıkları evlere 'görücü' giderler. Ve erkeklerin birçoğu daha hâlâ bilmezler ki, bu görücü hanımlar güzelden ziyade çirkin ararlar. Ve mutlaka da bulurlar. Güzel bir kız alırlarsa kardeşlerinin yahut oğullarının onu seveceğini, onun lafını dinleyeceğini ve sonra kendi pabuçlarının dama atılacağını düşünmek onları çıldırtır. Güzellikten dehşetle ürkerler. Bunun için İstanbul'da koca bulamayan, evde kalan kızların yüzde doksanı en güzeller, en câzibeliler, en sevimlileridir.

Bu zavallı güzel Türk kızlarını görücü hanımlar beğenmez. 'A, kardeş, çok güzel ama, şeytan gibi çok bilmiş... Biz oğlumuza ecinni değil, kız almak isteriz.' derler. Kimine alafranga, kimine sıska, kimine şirret gibi kusur bulurlar. Gayeleri tombul, beyazca, sessiz, mıymıntı, budala, cahil, ıslanmış tavuğa benzeyen kızlardır. Böyle bir kıza rasgeldiler mi: 'Ah, işte bir melek!' diye haykırırlar ve başlarlar oğullarına, kardeşlerine mübalâğalandırarak anlatmaya... Zavallı erkek taliin kendine bir peri gönderdiğine inanır ve zifaf gecesi kalın duvağı kaldırıncı karşısında 'adınız ne efendim?' sualine cevap veremeyen şaşkın, temiz, beyaz ve biçimsiz bir et yığınının başka bir şey görmez. Erkeklerini, hiç bir fırsat kaçırmayarak, güzel görmekten, aşktan, sevişmekten mahrum bırakan bu kadınlar, aynı zulmü kendi cinslerine de yaparlar. Tanındıkları bir kadının başından kazara bir macera geçer, meselâ bir 'nâme'si yakalanır, yahut da kocasından boşanıp diğeri birine varırsa, hepsi birden ona darılırlar ve dehşetle afaroz ederler." (271)

Uzun konuşmasında yazarın arkadaşı, "Türkiye'deki mahut kibar alemi"nin de "Bütün Bütün Bir Hülya mahsulü" olduğunu, "büyücek memurların, eski devirden kalma paşaların ve bir parça zengin olanların ailelerinin sun'î bir kibar alemi yapmaya" çalıştıklarını, "esaslarını fedâ ederek sözde garplılaştıklarını, frenkleştiklerini" onların da çok geçmeden toplum tarafından kötülen ve dışlandığını anlatır. Yeni şiir ve romanlarda anlatılanların "yalan ve uydurma" şeyler olduğunu söyler. Sözlerini şöyle bitirir:

"Uzatmayalım, şimdi bana cevap ver. Böyle diniyle, an'anele-riyle, âdetleriyle, kanunlarıyla, zabıtasıyla, aile teşkilâtıyla, hattâ kadınlarıyla aşkı yasak eden, nikâh düşen erkek ve kadını asla birbirine göstermeyen bir muhitte aşk aramak, sevişmek inadı serserilik değil de nedir? Böyle bir muhitin içtimaî vicdanına karşı gelmek, en kuvvetli ve muazzam hükümetlere karşı anarşistlik etmekten daha delilik, daha çılgınlık değil midir? Çok akıllı sandığım senin de hâlâ bu imkânsız hulya ile uğraştığını gördüğüm için çok canım sıkıldı. Ah zavallı dostum, sen şimdiye kadar piyangoyu çekmeli, kısmetine düşen et yığıntısına, et tarlasına razı olmalı, orduya askercikler yetiştirmeliydin... Ve ancak böyle mesut olabilirdin. Halbuki sen hâlâ aşk dalgası geçiyor, sonu bulunmaz bir yeis çölüne, içi lâv dolu bir cehennem uçurumuna, arkasında ateş fışkıran yanardağlar saklı uzak, aldatıcı, sunî bir serâba koşuyorsun... Bilsen sana ne kadar acıdım." (272)

Vapur Kadıköyü'ne gelmiştir. Arkadaşının anlattıklarıyla yazar, allak bullak olmuştur:

"Çıkanlara bakıyordum. Yarım saat evvelki tatlı dalgamı korkunç bir fırtınaya çeviren arkadaşımın söylediklerini, fertlerini ikiye ayıran, aşktan ve sevişmekten mahrum bırakan, annelerini, karılarını, kızlarını hapsederek asırlarca daldığı rüyasız ve granit uykusundan asla uyanmayan bir kavmin, bir cemiyetin sonu ne olabileceğini düşünüyor; dar tahtalar üzerinde korkak bir dikkatle hızlı hızlı geçenlerin sessiz ve sadasız çıkışlarını, ürkek bir hayvan sürüsünün acele kaçışına benzetiyordum. Bunların içinde hiç dişi yoktu. Çoluk çocuk, ihtiyar, genç, zengin, fakir hepsi erkekti." (273)

Daha sonra vapurdan kadınlar çıkmaya başlamışlardır:

"Artık şimdi kadınlar da, her tarafları örtülü koyu siyah çarşaflarının altında sanki şangırtıların işitilmemek için pamuklara sarılmış gayet ağır ve gizli esirlik ve zulüm zincirleri taşıyan lânetlenmiş, hayattan kovulmuş, hasta ve dilsiz heyûlâlar gibi sendeleyerek, titreyerek yavaş yavaş çıkıyorlar ve başlarını önlerine eğerek düşmek, bir şeye dokunmamak, birbirlerine çarpmamak, yanlış bir adım at-

(272) Aynı kitap, s.59,60.

(273) Aynı kitap, s.61.

mamak için kalın ve kara peçelerinin altında bastıkları yeri görmeye çalışıyorlardı..." (274)

Görüldüğü gibi yazar, Aşk Dalgası adlı bu hikâyesinde, kendisini bir dinleyici ve gözlemci olarak değerlendirmiş , arkadaşı ağzından da yararsız hattâ zararlı olduğuna, kadın, erkek bütün insanlarımızı mutsuzluğa ve bunalıma sürüklediğine inandığı geleneklerimizi anlatarak eleştirmiştir. Bunlar, kadınların örtünmesi, kadınla erkeğin rahat görüşmemesi ve görücü usulüyle evlenme gibi geleneklerimizdir.

Bir Temiz Havlu Uğruna (275) adlı hikâyesine yazar, " 'Balık istifi' denilen o kıvrımdanmaz, o nefes almaz kalabalıkla taşacakmış gibi dolu olan Şirket vapurunun kenarında, kaptan kulesinin altındaki dört ince, beyaz demir direğin içine, üç arkadaş çömelmiş, muharebeden, parasızlıktan, bulgurдан bahsetmemek için eski zamanları hatırlıyor, dertleşiyorduk! Hava sıcaktı. Boğaz'ın tepelerindeki tek-tük korular parlıyor, deniz düz mavi bir kadife gibi uzanıyordu. Başka milletlerin elinde olsa, bizim içinde yalnız sıkıntı duyduğumuz bu eğlencesiz, bu zevksiz bu neşesiz İstanbul, kimbilir nasıl bir dünya cenneti olurdu? Babalarımız bu güzelliklerden istifade etmişler, yemişler, içmişler, sevmişler, sevilmişler, zevk içinde, heyecan içinde hayatlarını geçirmişlerdi. Biz şimdi babalarımıza benzemedikten başka, onların zevklerini ayıplamağa bile kalkıyorduk. O kadar kabalaşmış, alıklaşmış, aptallaşmıştık." (276) diye başlar.

Üç arkadaş, aralarında konuşuyorlardır. Söz, evlerindeki mutluluğa gelir. Yazarın arkadaşlarından biri, evleneceği zaman "görücü gezmeğe" çıkacak annesine, bulacağı kızın mavi gözlü, kısa boylu ve muhacir olmamasını söylediğini, ancak onun, tam aksine "çiy mavi gözlü", kısa boylu ve "geleri, gideri, yaperi, ideri" diye konuşan bir kız bulduğunu, kendisinin, bu özelliklerin farkına, evlendikten sonra vardığını anlatır. Sözlerini şöyle sürdürür:

" Ayrılmak, bâhusus (ezberden evlenme) usulünü kabul ettikten sonra ayrılmak, büyük bir cinayettir; zavallı kızın ne kabahati vardı?

(274) Aynı kitap, s.61,62.

(275) Aynı kitap, s.89-96.

(276) Aynı kitap, s.89.

Hiç bozuntu vermedim. Talihine râzı olmuş bir esir gibi ocağıma sadık kaldım. Beş çocuğum oldu. Gelinlik bir kızım yetişiyor. Düşünün, insanın nefret ettiği, sinirlerine dokunan hallerle ölünceye kadar grift kalmasın! Mavi göz, kısa boy, muhacirlik... Gözleri çok güzelmiş derler Halbuki ben mavi duvarlı cennet bile olsa içine girmek istemem. Şimdi böyle zevkimin taban tabanına zıddına kurulmuş bir yuva ne kadar saadet verebilir? Dışarıdaki mahrumiyetlerimi evimde unutabilir miyim, söyleyin..." (277)

Yazarın diğer arkadaşı da ailesi hakkında konuşmak istemediğini ama yeri geldiği için anlatacağını söyleyerek, kendisinin de, annesinin zoruyla "ezberden"evlendiğini, annesinin,kendisine pek uygun bulduğu kızın, "son derece sessiz, iki lâfı bir araya getiremez, durgun, okuması-yazması yok, anlayışsız bir zavallı" olduğunu anlatır.

Annesi, bu kızı ona şöyle bulmuştur.

"Annem asılzadelik filân düşünmemişti. Bir gün nasılsa Kocamustafapaşa'ya, Sümbülefendi'yi ziyarete gitmiş. Sokakta abdesti sıkışmış. Rasgele bir kapıyı çalmış. Kapıyı mahcup bir kız açmış. Annem abdest almak istediğini söylemiş. Kızcağız:

- Buyurun, hanım nine!

diye hiç tereddüt göstermeden annemi içeri almış. Yerlerin, merdivenlerin, musluğun temizliğine annem bayılmış. Abdest aldıktan sonra, bu kızcağız hemen karşısına koşmuş, gayet temiz, gayet beyaz, ütülü, mükemmel bir havlu tutmuş. Annem bu ikrama, bu terbiyeye bütün bütün bayılmış.

- Kızım senin annen, baban var mı? - diye sormuş.

- Var, efendim - cevabını almış.

Kızcağızın ezilip büzülmesi daha ziyade hoşuna gitmiş. Lütuf damarları kabarmış:

- Benim bir oğlum var, ister misin, seni ona alayım? - demiş.

Kız utancından kıpkırmızı kesilmiş. Hiç cevap verememiş. Annem bu sükutu ikrar saymış. Sümbülefendi dönüşünde tekrar eve uğramış. Ama bu sefer abdest almağa değil... Görücü gibi! Adresimi vermiş.

Kendine bir temiz havlu tutan kızı annesinden, Allahın emriyle, Peygamberin kavliyle istemiş! Benim hiçbir şeyden haberim yokken iş olup bitmiş!" (278)

Bu evliliğe karşı çıkmak ister ama annesinin ısrarı karşısında yapacak bir şeyi yoktur. Konuşmasını şöyle tamamlar:

"Nihayet bu temiz evin, temiz kızıyla evlendim. Kadınlık namına düşündüğüm şeylerin hiçbirini karımda bulamadım. Vâkıâ şimdi yalnız her yeri bir hamam kadar temiz... Tavanlar bile sabunla ovulmaktan parıl parıl parlıyor.

Havlularımız hep ketenden... hep ütülü! Keskin keskin lâvanta çiçeği kokuyor... Ama bunlar benim için bir saadet değil... Benim de çocuklarım oldu. Temiz temiz büyüdüler. Fakat düşünün, hayatımın en mühim emeline annemin bir abdesti hâkim oldu. Talihim bir temiz havlu temin etti. Evet, ben bir temiz havlu uğruna yandım. Bir temiz havlu uğruna..."(279)

Yazar, bu hikâyesinde de dinleyici durumundadır. Görücü usulüyle evlenen arkadaşlarına, mutsuzluklarını anlattırarak bu geleneği eleştirmekte, okuyucusunu bu konuda bilinçlendirmeğe çalışmaktadır.

Karşı görüş getirilmeden, doğrudan doğruya "görücü usulüyle evlenme ve bu evliliğin sonuçları"nın çarpıcı örneklerle konu alındığı bu hikâyede, okuyucu doğru olanı kendisi sezecek, kendisi bulacaktır.

Tuhaf Bir Zulüm (280) adlı hikâyesinde Ömer Seyfettin, hikâyeyi anlatıcı olarak, "bilmem eski derebeyinin torunu olduğum için mi, Bulgaristan'da gezerken hep kendimi öz babamın çiftliğinde sanırım" diye benimsediği ve bizim olduğunu hissettirdiği topraklardan, bir "taassup" uğruna nasıl sürüldüğümüzü, Bulgaristan'da önce ihtilâlcî, dahiliye memuru, mebus" sonra da "adliye nazırlığı" yapan Gospodin Kepazef'in ağzından anlatır:

"...İstanbulof'un çocukluk arkadaşıyım. İstanbul'da da beraber

(278) Aynı kitap, s. 94.95.

(279) Aynı kitap, s. 95.

(280) Ömer Seyfettin, Beyaz Lâle, Bilgi Yayınevi, Ankara 1970, s. 58-64.

okuduk. Hükümet teşekkül edince komitalarla bir kongre yaptık. O vakit Bulgaristan'ın yalnız ismi vardı. Ahali, yarı yarıya, belki de yarıdan ziyadesi Türk'tü. Bu bir meseleydi. Beyinsizler hep bir 'katliam' düşünüyorlardı. Bir gün İstanbulof banaz

- Bu Türkleri ne yapacağız? - diye sordu:

Ben:

- Kolay! - dedim -. Hepsini Türkiye'ye göndeririz.

- Nasıl gönderebiliriz. Hiç yerlerini yurtlarını terk ederler mi? - dedi.

- Ederler - dedim.

İnanmadı. O da bir katliam lâzım fikrindeydi. Halbuki bu katliama lâyık olan Rumlardı. Çünkü başka türlü Bulgaristan'dan çıkarılmazlardı. Nitekim sonra yapıldı. Türklere böyle kanlı muameleye hacet yoktu. Ben biliyordum ki, onların en aziz hissiyatları taassuplarıdır. Küçükken aralarında büyüdüm. Komşularımız hep Türk'tü. Bunların kimseye garazları yoktu. Hatta kendilerine o kadar kötülük yapan Ruslara bile fenalık etmezler, yaralılarına su, ekmek, ilaç verirlerdi. Bütün hayatları karanlık bir taassuptan ibaretti. Meselâ domuza fena halde garezdiler! Domuz! Bu ne? Allahın zavallı bir hayvanı be! İnsana hiç bir zararı dokunmaz, kendi halinde bir mahlukcağız... Fakat Türk bu zavallı hayvana öyle garezdir ki... Görünce tüyleri ürperir, şeytanı görmüş gibi kızar." (281)

Sonra, Gospodin bu konuyla ilgili uygulamasını da anlatır:

" Deliorman'a kaymakam oldum. O vakit orada ilaç için olsun bir tek tane Bulgar yoktu. Hemen bir aile Makedonya muhaciri getirttim. Kasabaya yerleştirdim. Gizli tahsisattan dört lira verdim. On, on beş domuz tedarik ettirdim. Makedonyalı'ya:

- Domuzlarını aç tut. Hiç bir şey verme. Sokaklarda, bahçelerde, tarlalarda kendilerine yiyecek bulsunlar! - dedim.

Domuzlar kasabaya yayıldı. Türklerin halini bir görmeliydin. Hepsi fena halde kızdılar. Bütün ihtiyarları ertesi gün huzuruma geldi.

- Bulgarların domuzları sokaklarda geziyor, çeşmelerin yalaklarını kirletiyorlar. Tarlaları eşiyorlar. Biz buna tahammül edemeyiz... - dediler.

Ben onlara uzun bir hürriyet nutku irat ettim. Allahın yarattığı mahlukların hiç kabahatleri olmadığını, keçi, inek, öküz, tavuk gibi, domuzların da, hür yaşamak hakları olduğunu söyledim.

- Biz sizin koyunlarınıza kıızıyor muyuz? - dedim.

Cevap vermediler. Fakat artık domuzların içtiği çeşmeden su alamıyorlar, domuzların gezindiği çayırlaklarda soyunup yağlanıp güreşemiyorlardı. Altı, yedi ay içinde küçük sürü üredİ. Hemen bütün kasabayı kapladı. Türkler baktılar ki, bu mahluklardan kurtuluş yok, birer birer hicrete başladılar. Evvela zenginler tası tarağı topladı. Mallarını, tarlalarını yok pahasına satıyorlardı. Ben hükümet namına boyuna alıyordum. İstanbul'a kapağı atan, bir iki hafta sonra hemen akrabalarını gelip alıyordu. Köylüler de, kasabalıların arkasından ayrılmıyorlardı. Ben habire Makedonya muhaciri getiriyordum." (282)

Gospodin'le sohbetlerinden sonra yazar odasına çekilir. Çok üzölmüştür:

"... Soyundum, yatağa uzandım. Fakat gözüme uyku girmedİ. Ateşsiz bir humma her tarafımı yakıyor, soğuk soğuk terliyordum. Yavaş yavaş aşağıdaki hora güröltüleri, gayda sesleri kesildi. Etraftaki horozlar ötüyor, sabah oluyordu. Uyumak azmiyle gözlerimi sıkı sıkıya kapadım. Yüzükoyun döndüm. Pis, cılız bir domuz sürüsü önünden cesur ecdadımın, yiğİt kan kardeşlerimin, saf milletimin kavukları düşerek, atları arabaları bataklıklara saplanarak; topları tüfekleri, kadınları kızları, çolukları çocukları yollara dökölerek bir çılgın ordusu halinde kaçıştıklarını görüyor gibi oluyordum.

Ah, evet, o gece hiç uyuyamadım!" (283)

Türklere yerlerini yurtlarını bıraktırıp, onları göçe zorlayan taassup...

Yazar da hikâyesinde başka bir şey söyleme gereğı duymamıştır zaten.

(282) Aynı kitap, s.60,61.

(283) Aynı kitap, s.64.

Ömer Seyfettin, "Boş İnançlar" serisindeki beş hikâyesinde de batıl inançları konu almış, böylesi saplantıları hikâye türü içinde çok güzel işleyerek okuyucusunu uyarmak, bilinçlendirmek istemiştir.

Keramet (284) adlı hikâyesinde Ömer Seyfettin, halkın batıl bir inancından yararlanarak türbe soyan Çiroz Ahmet'in yaptıklarını anlatır. Yazar hikâyeye şöyle başlar:

"Yangın yarım saatten beri devam ediyordu. Fakat mahallenin ahalisi iki ev sonra söneceğine kaidiler. Çünkü bir zat-ı şerifin türbesi vardı. Mümkün değil, o tutuşmazdı! Şiddetli kible rüzgârı esiyor; alevleri, kıvılcımları saçan tahta parçalarını, türbenin üzerine, altındaki evlerin çatılarına fırlatıyordu. İtfaiye bölüğü, tulumbarlar son gayretlerini sarfediyorlardı. Polisler etrafı ablukaya almışlar, kaçırılan eşyanın yağmasına meydan vermiyorlardı.(285)

Çiroz Ahmet için "yangın vurgun" demektir. Fakat mahalle çok fakirdir.

Bir ara türbenin penceresine yaklaşan Çiroz Ahmet, kör kandilin hafifçe aydınlattığı sandukanın başucunda duran iki büyük şamdanla sandukanın iki yanında yayılı iki seccadeyi ve rahlelerdeki Kuranı Kerimleri görür. Bunlar işine yarayacaktır.

Türbenin kapısını omuzlayıp açan Çiroz Ahmet, götürebileceği her şeyi aldıktan sonra sandukanın altına girip kapıdan "paldır küldür" dışarı çıkar:

"Gürültüye başını çeviren halk şaşırıldı. Herkes olduğu yerde kaldı. İşte evliya kalkmış yürüyordu. Tulumbarlar durdu. Şiddetle esen rüzgâr birdenbire durdu. İtfaiye askerleri korkularından ellerindeki baltaları, kancaları, hortumları düşürdüler. Sanduka yangına doğru yürüdü. İki tarafa açılıp yol veren ahali korkudan titriyordu. Sanduka, korkunç, manevî bir heybetle sallana sallana aralarından geçti, karanlıklarda kayboldu." (286)

Yazar hikâyesini şöyle bitirir:

(284) Ömer Seyfettin, Falaka- Kaşığı- And- Boş İnançlar, Bilgi Yayınevî, Ankara 1970, s.119-121.

(285) Aynı kitap, s.119.

(286) Aynı kitap, s.121.

"Türheden evvelki iki ev de ateşten kurtulmuştu. Yanmayıp evliyasız kalan türbe, yine mahalledeki kutsiyetini muhafaza etti. Yalnız, okuyanlar, yüzlerini eskisi gibi artık boş binaya çevirmiyorlar, kibleye bakıyorlar, 'İki gözüm, yangın gecesı bu tarafa gitti.' diyorlardı." (287)

Halkın kutsallaştırıp yanmaz dediğı türbe, yangından kurtulan diğer iki evle birlikte yanmamıştır. Evliyayı, sandukasıyla birlikte yürüten halkın batıl inancı, onun, evliyanın yanmayacak olan türbesini neden terkettiğini de düşünmesini engellemiştir. Bu batıl inanç, halkın, olayı, evliyanın yangından korkarak kaçması biçiminde, hattâ yine olağanüstü bir yorumla bile değerlendiremeyeceğı kadar köklüdür. Çalınan kıymetli şeyler kimsenin dikkatini çekmemiş, belki de, evliyanın, bunları da beraberinde götürdüğü düşünülmüştür.

Halkın, zihnindeki kutsallık kavramını yıkacak, değişik hiçbir olasılığı düşünmeyen eğilimini kaldırmak gerçekten güç bir iştir. Keramet'te, bu saplantıyı alaya alan yazar, okuyucusunu ilk aşamada hiç değilse, "gerçek evliya", "sahte evliya" ayırımına götürür.

Hafiften Bir Seda (288) adlı hikâyenin kahramanı Hacı İmadettin Efendi, çevresinde namı "Kuddise sırrahu" diye anılan bir adamdır. Evinden dışarıya hiç çıkmaz, her anını ibadetle geçirir. Oğlu Tahsin, şerrinden herkesin yaka silktiğı, "İstanbul zabıtası"nın, "Kötü Tahsin" diye fişlediğı bir serseridir. Arada bir "kafayı iyice çekerek eve uğrar," annesinden zorla aldığı paraları kötü yollarda harcar.

İmadettin Efendi'ye göre, "Kötü Tahsin besmelesiz şartsız, şurtsuz bir piç değildir. İhtimal bu derece mülevves evlât ihsan buyurmakla, Allahü teâlâ, onu bu fani dünyada ağır bir imtihana çekiyordu"r.

İmadettin Efendi, artık altmış üç yaşını bitirmiş ve bahçeye bir mezar kazdırarak ölünceye kadar orada ibadet etmeyi düşünüyordur.

Bir gece Tahsin, iyice sarhoş bir şekilde eve gelir. İçerden babasının "âhenktar bir mırıltı"yla zikrettiğini duyar. "Ölüp de, kendisini mirasına kondurmadığı mübarek babasına beslediğı kin"le "karma-

(287) Aynı kitap, s.121.

(288) Aynı kitap, s.122-130.

karışık küfürler savurmaya başlar." Başını yukarı kaldırarak "Uç mübarek uç!..." diye bağırır:

"- Uç mübarek, uç!...

Zikrini keserek binbirlik tespihine dehşetle sarılan İmadeddin Efendi, gözlerini faltaşı gibi açtı. Tıkandı. Kalbi hızla çarpmağa başladı. Etrafına bakındı. Hiç bir şey göremedi. Duvarlar boştu. Tavan da kandilinin belirsiz aydınlığı dalgalanıyordu. 'Acaba aldanıyor muyum?' diye düşündü. Olanca dikkatiyle kulağını kabarttı. Duyduğu sandanın gayet derinden, gayet yüksekten aksettiğini işitti:

- Uç mübarek, uç!...

Secdeye kapandı. Gözlerinden yaşlar geldi. İşte kendine hitap olunuyordu. Titreyerek doğruldu. Yirmi yıldır kapalı duran kalın perdeyi kaldırdı. Pencereyi açtı. Kömürden daha siyah bir karanlık vardı. Heyecandan, korkudan kendini kaybetmişti. Hatifin sesini tekrar işitti:

- Uç mübarek, uç!...

Gözlerini kapadı. İşte yarım asırlık ibadetten sonra keramete eriyordu. Yarın Yesevî gibi mezar çilesine girecekti. Demek Allah buna razı olmadı. Artık yarın sabah dünya yüzünde bulunmayacaktı. Erdiği kerametın huzuru içinde pencereye tırmandı. Hâtif'in çağırdığı tarafa, yukarıya doğru asabî bir hamle ile atıldı. Hemen aşağıya uçtu."(289)

Kendi kendisini öldürdüğü için herkes, İmadettin Efendi'ye "lâ-netler" yağdırır. Hikâye şöyle biter:

"Evet, halk zavallı adamcağızın nasıl haberi olmadan, keramete ererek, aceleyle yanlış tarafa uçtuğunu hiç bir vakit anlayamadı. Evliya sanarak, daha sağlığında fatiha, yâsin okuyanlar, şimdi onun nefesine revâ gördüğü bu çirkin cinayeti asla affedemiyorlar: 'Biz ne bilelim! Dinsizin, imansızın biriymiş. Cenazesi yıkanmadan, namazı kılınmadan cehenneme gitti işte...' diyorlardı." (290)

İmadettin Efendi'nin kendisinde var olduğunu sandığı evliyalık, onu, aşılmaz bir saplantıya sokmuş ve onun gülünç bir şekilde ölümüne neden olmuştur.

(289) Aynı kitap, s.128,129.

(290) Aynı kitap, s.130.

Türbe(291) adlı hikâyenin kahramanı Şefika Molla kendisine can yoldaşı olan Rüküş Kadın adındaki bir zenciyle birlikte yaşayan dul bir kadındır. "Bütün Selânik'in hastaları ona gelir:

"Yazın bahçesinde dut ağacının altındaki muayenehanesi, kışın kırmızı yün halı döşeli minîmini bir mescide benzeyen ocaklı, mihraplı odacığı hiç boşalmazdı. Kısmet için genç kızlar, imtihana yakın zihinleri açılmak için mektepliler, çocuğu olmayan kısır kadınlar, kazanamayan tüccarlar, bir şeyini kaybetmiş efendiler, kocalarını kıskanan hanımlar, sevgililerine kavuşamayan âşıklar, tezkere alamayan askerler, terfi edemeyen zabitler, vereminden tutunuz da frengilisine, belsoğukluğuna kadar her türlü hastalar, kötürümler, körler, dilsizler sağırlar hep Şefika Molla'ya gelirler. Kendilerini ona okuturlar, muska alırlar, üzerlerine kurşun döktürürler, ondan şifa, ondan ümit beklerlerdi." (292)

O, herkesin çekindiğı, "üfürükçülüğünden, sofuluğundan, büyü-cülüğünden" korktuğı bir kadındır.

Şefika Molla, otuz senedir hiç sokağına çıkmamıştır. "Selânik'in ta en yukarısındaki bu harap, küçük evceğizinde o, canlı bir evliye gibi oturur, en yakın komşularına bile gitmez, en ağır hastaları ayağına getirir, ruhaniyetin tılsımını maneviyetin sırrını" bozmadan, bozduktan sonra yaşar.

Şefika Molla, ölüm döşegindeki çocukluk arkadaşı Hacı Gülsüm Hanım'ın "gelip kendisini görmesini, hakkını helâl etmesini" ısrarla istemesi üzerine dayanamaz, Rüküş Kadın'la ona gitmeye karar verir.

İki kadın da yollarda gördüklerinden şaşkınlığa düşerler ve dünyanın sonunun geldiğini düşünürler.

Birden karşılarında "küçük kubbesiyle, al yeşil camlı penceresiyle güzel, zarîf bir türbe" görürler. Bu türbe ve içinde yatan evli-yayla ilgili olarak çeşitli şeyler düşünürler.

"Kimbilir önünden geçen bu atsız, öküzsüz şeytan arabalarına, açık saçık karılara, daha bin türlü gâvurluklara" bu türbeyi yaptıran "ne kadar lânet" ediyordur. "Nihayet bir gün dünya batacaktı"r.

(291) Aynı kitap, s.131-140

(292) Aynı kitap, s.131,132.

Şefika Molla, "Rüküş gel şu zatı ziyaret edelim" der.

"İkisi de türbeye doğru yürüdüler. Fakat ihtiramdan, çok yaklaşıyorlardı. On adım kadar uzak durdular. Ellerini kaldırdılar. Okumağa başladılar. Gelen geçen ' ne yapıyorlar?..' diye onlara bakıyordu. Şefika Molla etrafını görmüyordu. Fatıhasını bitirip ellerini yüzüne kavuşturduktan sonra tekrar türbeye daldı. Minimini bir camiye, Muhammediye kitabındaki resmini gördüğü Cennet Köşklerine ne kadar benziyordu. Hatta o Cennet Köşklere gibi kubbesi armudî, saçaklarının üstü yukarı kalkıktı. Acaba içinde hangi zat yatıyordu? Ah buralarda evliya bir tane mi idi? Çocukluğunda hatırladığı bu geniş mezarlıkta yirmiden ziyade kandilli mezar vardı. Ne ise... Çok şükür bir tanesini olsun bırakmışlardı. Heyecanla, meftuniyetle hâlâ bakıyordu.

İnce duvarların arasında bir ıslaklık gördü. İçerisinde çeşme de vardı. Ah nasıl girseydi de, oradan içseydi. Ama o kadar terlemiş, o kadar fena şeyler görmüştü. Apdesti sakatlanmamış mıydı? Bu mübarek yere girmeğe nasıl cesaret edebilirdi?..." (293)

Fakat birdenbire, şapkalı bazı adamların türbeye girdiklerini görürler. "Türbenin içine, evliyanın yanına" şapkalı adamların, "gâvurların" girmesi, Şefika Molla'yı çılgına döndürür. Neredeyse "Müslüman yok mu, ümmeti Muhammed, imdat imdat!" diye bağıracaktır.

Müslüman olduğunu öğrendikleri bir subaya Şefika Molla, "Ah ne günlere kaldık! Nasıl tahammül ediyorsun oğlum? Bir zatın, bir evliyanın yanına, bir türbeye şapkalı gâvurlar giriyor da, siz Müslümanlar aldırmadan bakıyorsunuz..." diye çıkışır. Subay gülerek ona, orasının bir türbe değil "belediye apteshanesi" olduğunu, oraya, "su dökmek için" herkesin girebileceğini söyler.

Görüldüğü gibi bu hikâyede gerek Şefika Molla, gerekse ona inanın tedaviye gelen, ondan iyilik uman, korkan insanlar, değişik batıl inançlar içindedirler. Bu batıl inançlar, karşılıklı etkileşimle giderek kökleşmiş, yaygınlaşmıştır.

Şefika Molla'nın şartlanmışlığı, her gördüğünü kendi saplantıları açısından değerlendirmesine neden olmaktadır. Yazar bu şartlanmışlıktan giderek onu gülünç duruma düşürmüş, böylece okuyucusunun du-

dağında da bir buruk gülümsemenin belirmesini sağlamıştır.

Perili Köşk,(294) halkın batıl bir inancını sömüren Hacı Niyazi Efendi ile böyle bir inancı olmayan Sermet Bey arasında geçen olayları konu alan bir hikâyedir.

Sermet Bey, on iki kişilik ailesiyle oturabileceği kiralık bir ev aramaktadır. Bahçesinin demir kapısında "kiralıktır" levhası asılı bir köşk görür. "Tarhlarını yabani otlar bürümüş" bu bina, "küçük bir çam ormanının önünde beyaz şık bir bina" dır. Sermet Bey, "yirmi sene- dir, çoluğa çocuğa kavuşalıdan beri hep böyle bir yuva tahayyül" ediyordur. Bekçi, Sermet Bey'e bu köşkün perili olduğunu, gece ortaya çıkan perinin evdekilere rahat vermediğini, bu yüzden bu evi tutmamasını söyler. Ancak "Sermet Bey, gözüyle gördüğüne, kulağıyla işittiğine inananlardan değildi"r. O, "eliyle sıkı sıkıya tutup hissetmeyince bir şeyin varlığına hükmetmez." Ona göre, "gözle kulak birer yılan kovuğudur ve yalanlar hep bize bu dört kapıdan girer. Fakat el... fakat lâ- mise, hiç dolma yutmaz. Eütün hurafeler, bâtıl itikatlar dimağımıza hücum için gözle kulağa koşar." (295)

Bekçi her girenin bu köşkte bir ay bile oturamadığını tekrarlar ama Sermet Bey, "perinin bize zararı dokunmaz diyerek burayı tutacağını söyler.

Köşkün sahibi Hacı Niyazî Efendi'ye giderlerken, "ihtiyar bekçi yolda beyaz köşkün tarihini kısaca anlattı. On senedir buraya girenler bir aydan ziyade oturamamışlardı. Evvelâ peri görünüyor, sonra büyük taşlar atıyor, nihayet gelip camları kırıyor, içeridekilere geceleri hiç rahat vermiyordu. Kiracılardan ikisinin yüreğine inmiş, üçünün evlâtlıkları çarpılmış, birisinin karısı korkudan altı aylık çocuğunu düşürmüştü." (296)

Hacı Niyazi Efendi, köşkünün perili olduğunu hiç saklamaz. "Allah'tan korkarım, neme lâzım" der. Çevresinde çok dürüst olarak tanınan bir adamdır.

(294) Aynı kitap, s.141-149.

(295) Aynı kitap, s.142.

(296) Aynı kitap, s.142,143.

Hacı Niyazi Efendi, üç yıllık kira karşılığı olan beş yüz kırk lırayı peşin alarak köşkünü Sermet Bey'e kiraya verir.

Aradan on beş gün geçmeden bir gece çamların arasında beyaz bir şeyin gezindiğini görürler. Sermet Bey'in dışında herkes çok korkmuştur. O, "elini görünen hayale sürmek için bahçeye fırlar." Fakat hayal kaçır, kaybolur. O gece, Sermet Bey'den başka kimse uyuyamaz.

Artık hayal her gece görünmeye başlar. "Sermet Bey, elini sürmeye çıkınca hayal kaçırıyordu"r. Alışır gibi olurlar. "Fakat bir gece hepsi uyurken müthiş bir sarsıntı köşkü yerinden oynatır." Balkonlara koşarlar ama bir şey göremezler. Sabahleyin yemek odasının dibinde kocaman bir taş bulurlar. Sermet Bey'e annesi, "Bizi köşkten çıkarmazsan sana hakkımı helâl etmem!" demeğe başlar.

"Büyük büyük taşlar, ev halkına uyku uyutmuyor, hepsini heyecan içinde bırakıyordu"r. Komşular köşkten çıkmazlarsa perinin camları da kıracağını söylerler. Kontratta, "Çıkarken bütün tamirat müstecire aittir" diye yazdığı için Sermet Bey, acele bir şeyler yapmalıdır. Çıkma-ya karar verirler ama başka bir ev bulamazlar. Köşkle ilgili daha bir çok şey anlatılır. "Sözde burası eskiden kabristandır. Mutfağın olduğu yerde beş yüz senelik bir evliya yatıyordu."

Sermet Bey, "periye, ecinniye filan" bir türlü inanamaz. Bir akşam büyük bir çamın dalları arasına saklanarak periyi bekler. Gece yarısına doğru; "Birdenbire yüreği hop etti. Hayal sükün etmişti.

Eliyle dokununca gölge gibi uçup silineceğini katiyyen bildiği halde yine Sermet Beyin dizleri titremeğe başladı. İçinden, 'Ben korkmuyorum, fakat vücudum korkuyor!' dedi. Yavaşça aşağı atladı. Hayalin arkasından yürüdü. Şeklinin hatları pek sarıh gözüküyordu. Yaklaştığını hayalet hiç duymadı. Yavaşça elini uzattı. Beyaz cisme dokundu. Hayal birdenbire fena halde ürktü. Ama kaybolmadı. Döndü, Sermet beyi görünce alabildiğine kaçmağa başladı.

Sermet Bey, dokununca kaybolmadığı için bu hayalin peri filan olmadığını hemen anlamıştı. Peşini bırakmadı. Kovaladı. Çamlığın sonundaki alçak duvara dayalı bir tahtaya tırmanırken yakaladı. Gayet kuvvetliydi. Hayal, mukabele imkânı olmadığını anlayınca çırpırmaktan vazgeçti. Sermet Bey,

- Ben sana elâlemle alay etmesini gösteririm - diye zavallı ha-

yali sırtladı. Köşke doğru sürükledi. Bağırды:

- Lamba getirin, suratını görelim.

- ...

Köşk halkı bahçe kapısına inmişti.

- İnsanmış kerata! Ben dünyada ecinni filan yoktur, demez miyim.

Hayal bir türlü Beyaz çarşafı başından bırakmak istemiyordu. Sermet Bey zorla çekti. Sakalı bıyığına karışmış Hacı Niyazi Efendiyi görünce şaşırdılar. Bıçare, yüzünü göstermemek için elleriyle örtüyordu. Arkasındaki Şam kumaşından gecelik entarisi yırtılmıştı." (297)

Sermet Bey, Hacı Niyazi Efendi'ye, "Haydi bakalım al eline kalemi!... Yüreğine indirdiklerinin, düştürttüğün çocukların cezasını görmek istemiyorsan söylediğimi yaz. İmzayı bas!" diyerek, "Kiracım Sermet Bey'den köşkün altı senelik kirası olan bin seksen lirayı peşinen aldım." şeklinde, elinden bir yazı alır.

Yazar hikâyeyi şöyle tamamlar:

"İmzasını attı. Beyaz örtüsüne bu sefer yarım bürünmüş olduğu halde, her gece sır olduğu tarafa gitti.

Sermet Beyin iki senedir köşkte oturabildiğine herkes hayrette kaldı. Komşuları Hacı Niyazi efendiye,

- Galiba senin evin ecinnileri, başka eve göç ettiler. Yeni kiracın hiç çıkacağa benzemiyor! - dedikçe, evvelâ sararıyor, sonra kızarıyor, şu cevabı homurdanıyordu:

- Ne abdest, ne oruç, ne namaz, ne niyaz... Karılı erkekli, çoluklu çocuklu hepsi akşamdan sabaha kadar sarhoş! Ayol onlara ecinni değil, şeytan bile görünemez!" (298)

Çoğunluk batıl inançlara hemen yakalanıverme eğilimindedir. Hacı Niyazi Efendi halkın bu zayıf yönünü iyi kullanan bir açıkgozdu. O, Sermet Bey ve ailesi için, "Ne abdest, ne oruç, ne namaz, ne niyaz... Karılı erkekli, çoluklu çocuklu hepsi akşamdan sabaha kadar sarhoş!

(297) Aynı kitap, s.147,148.

(298) Aynı kitap, s.149.

Ayol onlara ecinni değil, şeytan bile görünemez!" diye kara çalmaya çalışırken, bir yandan da köşkle ilgili imajı hâlâ sürdürmek istemektedir.

Sermet Bey, uyanık, olayları sebep-sonuç ilişkileri içinde değerlendiren bir kişidir. Bu özelliğiyle oyuna gelmemiş ve Hacı Niyazi Efendi'nin oyununu bozabilmiştir. Okuyucu Sermet Bey'den yanadır. Kendisini onun yerine koyarak değerlendirmeler yapar.

Kurbağa Duası (299) adlı hikâyesinde Ömer Seyfettin kendini bir hikâye kahramanı olarak, taşrada bir kasabada "idadî muallimi" diye değerlendirmiştir. "Taşra âlemi" ve çalıştığı okul hakkında çeşitli bilgiler verdikten sonra asıl konuya gelir.

"Ulûm-ı diniye hocası" Bâhir Efendi, "Medreseden sonra darülfünunu da tamamlamış" elli yaşlarında nargile tiryakisi bir adamdır. Bâhir Efendi, yazarın en sevdiği arkadaşıdır. "Şen, babayâni" bir delikanlı olan kasabanın belediye doktoru bir gün onları Bektaşî tekkesine davet eder. Burada "kuzu, saz, biraz da mey" vardır. Bâhir Hoca ile yazar, öğretmen oldukları için bu içkili davete gitmek istemezler ama doktorun ısrarı üzerine giderler. Bâhir Hoca, nargilesini de yanında götürür:

"Bâhir Hoca, bu gibi meclislerde kara mutaassıp görünmek istemezdi. Ağzına bir kadeh rakı aldı. Fakat doktor hocayı gıdıkladı. Bir kaç damla yutturdu. Yuttuğunu inkâr etmekle beraber, bu birkaç damla ona birkaç küp neşesi verdi. Gülüyorduk. Eğleniyorduk. Fakat kafamız kazan gibiydi! Bu yeşil cennette ardı arası kesilmez bir cehennem gürültüsü vardı: Kocaman havuzun içinde belki bir milyon kurbağa... Avazları çıktığı kadar haykırışıyorlardı. O kadar ki, âdeta birbirimizin söylediğini işitemiyorduk.

Doktor,

- Vay anasını!...- dedi-. Bunları nasıl susturmalı? Kulaklarımız patlayacak.

Dervişler,

- Ne yaparsanız susturamazsınız...- diyorlardı." (300)

(299) Aynı kitap, s.150-158.

(300) Aynı kitap, s.154,155.

Havuzun uzağına bir yere gitmekten başka çare yoktur. Fakat Bâhir Hoca, "Bir nefes eder, ben onları bir anda sustururum." der. Gü-lüşürler. Doktor, "Bu kurbağalar yarım baş ağrısı değil ki, bir nefes-te dursunlar. Bunlar Baş Belası" der.

Bâhir Hoca, "sarhoşsunuz, kırsarsınız!" diyerek nargilesini de alıf ve havuzun kenarına giderek, "bir nefeste" kurbağaları susturuverir. Bir süre sonra kurbağalar, yine bağırmaya başlayınca Bâhir Hoca, aynı şe-kilde gider, kurbağaların susmasını sağlar. Akşama kadar eğlenirler.

Bâhir Hocanın nefesine, Kemancı Aleko bile inanır. Doktor, inan-maz ama gözüyle gördüğünü inkar etme cesaretini de gösteremez. "Yerli memurlar hayretten rakıya bile devam edememişler"dir. "Bektaşî derviş-leri dalgın dalgın, nefes sahibine bakıyorlar"dır.

Ertesi akşam Bâhir Hoca, yazara kurbağaları, nargilenin marpucu-nu suya sarkıtarak susturduğunu açıklar. Kurbağalar marpucu yılan sanı-yorlardır. Bâhir Hoca, yazardan sırrını saklamasını ister. Hocaya göre, "saf insanların itikatlarını bozmamalı"dır. "Onlara ilmî hakikatlerin lü-zumu yok"tur.

Yazar, hikâyesini şöyle bitirir:

"Ben, bu sırrı ağızımdan hiç kaçırmadım. Bütün kasaba halkı hocanın kerametini işitti. Hatta bektaşîler de buna şahitti. Dokto-run bile şüpheleri yavaş yavaş gevşedi, eridi. Bâhir Hocanın bir üfü-rüşte kurbağaları susturduğundan bahsolunduğu vakit, zavallı, boynunu büküp,

- Dünyada ne kadar meçhul var. İlmimiz bu meçhulün yüz milyon-da biri bile değil!...-der, o her vakitki şuh kahkahasını atamazdı..."(301)

Görüldüğü gibi bu hikâyede de halkın olağanüstüye eğilimi ele alınmış, bir bakıma, marpucun marifetiyle batıl bir inancın oluşmaya başlaması anlatılmıştır.

Ömer Seyfettin'in Boş İnançlar serisindeki bütün hikâyelerinde de görüldüğü gibi insanlar, açıklama getiremedikleri olaylar karşısında, doğru ve gerçeğe karşı olan bir takım inançlar oluşturmaktadır.

(301) Aynı kitap, s.158.

Bunları sonradan hayal güçleriyle de besleyerek geliştirmekte ve yaygınlaştırmaktadırlar.

Eğitimin de, bilimlerin de, güzel sanatların da yapmak istediği şey, her olup bitenin, doğru ve gerçeğe uygun bir açıklamasının bulunduğu inanan insanlar yetiştirmektir.

Ömer Seyfettin, bu hikâyelerinde halkın, açıklayamadığı olaylar karşısında geliştirdiği boş inançları, okuyucusunun kafasında - onlara gülünç ama akla uygun açıklamalar getirerek - yıkmıştır. Okuyucu için bunlar unutulmayacak örneklerdir.

6. Yanlış Batılılaşılmaya Karşı Çıkma

"Bilindiği gibi Türkler, Tanzimat (1839) ile birlikte Doğu medeniyetlerinden ayrılmış, kapıları tam anlamıyla Batı medeniyetine açmış oluyordu. Fakat bu Batı'ya yönelme çabalarının, bazı kişi ve çevrelerce yanlış anlaşıldığını; bazen sadece kılık kıyafet değişikliği, bazen millî nitelikleri hor görme, bazen üç-beş kelime Fransızca konuşma, bazen aşırı Avrupa hayranlığı, eğlence ve züppelik, ... şekillerinde yorumlandığını, bundan dolayı ters uygulamalara girişildiğini de görüyoruz.

Batı kültürünün ve batılılaştırmanın hem genç, hem de eski nesiller tarafından yanlış anlaşılması, Türk toplumunun Batı medeniyetine yönelme hareketi olan Tanzimat'tan sonra gerek günlük hayatta gerekse edebî eserlerde sık sık rastlanan bir durumdur. Yenilerin sadece gösteriş, görünüş düşkünlüğü ve züppelik; eskilerin ise din ve inanç düşmanlığı şeklinde yanlış değerlendirdikleri batılılaştırma, II. Meşrutiyet devrinde de edebî eserlere konu olur." (302)

Türk toplumunun batılılaştırma dönemindeki en önemli sosyal problemlerinden birisi de hiç şüphesiz yanlış batılılaştırma. Bu problem, çeşitli kurumlarda ve kişisel düşünce ve davranışlarda yarattığı ikilemlerle değişik biçimlerde de olsa etkisini hâlâ sürdürmektedir.

Bu ikilemler, insanlarımızın "düşünce, inanç- davranış" uyumunu bozmuş, böylece kişisel ve toplumsal bunalımlar doğurmuştur.

(302) Prof.Dr.Cahit Kavcar, II. Meşrutiyet Devrinde Edebiyat ve Eğitim, Ankara 1974, s.162.

Bu bakımdan, Tanzimat döneminden itibaren yanlış batılılaşılmaya karşı çıkma, eğitimin başlıca görevlerinden biri olurken, özellikle tiyatro, hikâye ve romancılarımız da eserlerinde bu konuyu bol bol işlemişlerdir.

Kültürel bir ideoloji olarak Türk milliyetçiliğini benimsemiş olan Ömer Seyfettin'in hikâyelerinde yanlış batılılaşımanın ayrı bir yeri vardır. Tarihinin en önemli geçiş dönemlerinden birini yaşayan bir milletin bilinçli bir sanatçısı olarak o, yanlış batılılaşılmayı; kişinin, ailesinin ve giderek bütün bir toplumun yozlaşması olarak değerlendirir.

Ömer Seyfettin, hikâyelerinde yanlış batılılaşılmayı abartılı bir şekilde alaya alır, batılılaşılmayı yanlış algılayanları gülünç durumlara düşürür.

Ömer Seyfettin'in Harem(303) adlı hikâyesinin ana kahramanları Nazan ile Sermet'i ayrılma noktasına getiren şey, bunlar arasındaki hayat anlayışı farkından kaynaklanmaktadır. Birbirlerini sevmelerine rağmen içine düştükleri bunalımın nedenleri ayrı ayrı tuttukları hatıra defterlerinden anlaşılabilir.

Nazan'ın hatıra defterine yazdıklarından, onun süse, salon hayatı ve eğlenceye düşkünlüğü hemen anlaşılır. Bu konuda kocasını "Onu çok seviyorum. Fakat biraz daha salon hayatına müsait olsa... Sanıyorum ki hep benim hatırım için bu hayata tahammül ediyor. Âdeta eğlencelerimiz ona angarya geliyor. Yazık, bu kadar iyi tahsil gördükten sonra bu kadar vahşî kalmak..." (304) diye eleştirir. Nazan, yabancı kelimeler kullanmaya özen gösterir. Ayrıca doktor Mavris'in kendisine iltifatından büyük haz duyar.

Nazan, aynı zamanda bir yabancı hayranıdır. Bir Alman ailesi olan Rihter'lerin kendilerine misafir olarak gelmelerinden, - kocası "bunlara ısınamamış" olmasına rağmen - son derece memnun olur. Madam Rihter'in, kendilerine "Avrupalılaştırmış nazarıyla" bakmasından gurur duyan Nazan ona, "Yeni neslin kaçgöçü kaldırdığını, çarşafın yalnız so-

(303) Ömer Seyfettin, Harem, Bilgi Yayınevi, Ankara 1970, s.135-181.

(304) Aynı kitap, s.141.

kakta kaldığını, salonlarda yeni kadınların erkeklerle münasebette bulunduğunu, hattâ yalnızken erkek misafir bile kabul ettiklerini" açıklar. Madam Rihter ona, "Almanya'da, kocaları evde yokken kadınlar bir erkeğin ziyaretini kabul edemezler." deyince, Nazan, Almanların, İstanbul'a gelince sofuluk tasladıklarını düşünür.

Aynı gün Sermet Bey'in evinde şair Manukyan "şan" yapar. Nazan, Manukyan'ın Fransızca "Dö"leri "dı" şeklinde söylemesini kınar.

Nazan, kocasına okuduğu hatıra defterine şunları da yazmıştır:

"Yavaş yavaş bizim Türkler de kadın eli öpmeğe başladılar.

Fakat daha korkuyorlar. Avrupalılar gibi cesur davranamıyorlar. Hemen söyle... Hafifçe... Bununla beraber terakki epey yolunda... Akşam üstü istatistiğe baktım. On iki Türk gelmişti.

Hangisi elimi öperse romanımdan bir yaprak kıvrırım.

Duyulan, kuvvetli bir öpüş için kıvrığı büyük yaparım, korkak mahcup, hafif bir öpüş için küçük... İstatistğim bu sefer iyi netice verdi. Beş sayfayı büyük, üç sayfayı küçük kıvrırmışım..." (305)

Sermet'in hatıra defterinin okunmasına geçilir:

"Ben babayanî bir adam değilim. "İntizam ve terakki"ye itikatım var. Her şey terakki edecek, yani değişecek mutlaka eskiye benzemeyecektir. Fakat bir şartla... O şart da: intizam... Evet, her şey değişecek. Fakat tedricen!... Çünkü fizikî hayatta olmadığı gibi, içtimaî hayatta da 'ânî şedid tahavvül' yok. Ben büyük babamın hayatını sevemem. O, görmedim ama, mutlaka bağdaş kuruyor, eliyle yemek yiyordu. Çünkü, hâlâ Fatih'teki amcalarımın evinde, yemek 'sîni'de yeniyor. Ben şalvar giyemem. Ben çubuk içemem. Ben enfiye çekemem. Ama maymunluktan da nefret ederim. Frenkleri, Avrupalıları taklit! Dikkat olunursa, bu ne çirkin şey... Frenklerin reveranslarını, âdâb-ı muâşeret dedikleri âdetlerini, mihanikî, gayr-ı meş'ur bir gayretle yapmağa çalışmak... Ne feci angarya..." (306)

Sermet'in yazdığı bu bölüm okununca aralarında çıkan tartışma,

(305) Aynı kitap, s.143,144.

(306) Aynı kitap, s.144,145.

bunlar arasındaki uyumsuzluğu açıklar niteliktedir.

"Nazan başını salladı:

- Ah yarabbi! Âdâb-ı muâşerete angarya diyen bir koca...
- Ama Avrupalıların âdâb-ı muâşeretine!
- Türklerin âdâb-ı muâşereti var mı?
- Yok mu?
- Hani?
- ...

Sermet hemen bir cevap bulamayınca, Nazan taştı:

-Merhaba, merhaba! Aleykümüsselâm, hâkipâyiniz, keyf-i âliniz, refika câriyeniz, maâdum Bendeniz... değil mi? Cambazhanedeki maskaraların perendelerine benzeyen o dokuz kat eğilmiş başlara yerden kalkan kandilli temennalar değil mi?

- 'Bonjur, bonsuvar, şeri, mon Diyö...'den iyi ya?
- Çok, çok, Allah için çok iyi.
- Acem şairinin dediği gibi: 'Başkasına ait sırmalı kaftanı giymekten ise, kendi malım olan eski hırkayı tercih ederim.'
- Daha açık söyle... de ki: 'İnsan gibi yaşamağa, dilenci gibi gezmeği tercih ederim.' (307)

Bu tartışma, aynı konuda toplumdaki kutuplaşmaları da belirlemektedir.

Sermet, hatıra defterine bir tesbit olarak şunları da yazmıştır:

"Hangi eve gitsen Rumlar, Ermeniler, Levantenler, Frenkler, İngilizler, Amerikalılar, Yahudiler görüyorum. Bu ecnebler, salonda rasgeldikleri Türklere Avrupalılaştırmış, kendilerine temessül etmiş nazarıyla bakıyor? Resmen Türk namı altında yaşadıkları için onlara dıştan acıyorlar. Türk kadınlarına yaptıkları 'flört' mukaddemesinde şu basma-kalıp teessüf bulunuyor:

- Ah ne güzelsiniz! Fakat yazık ki Türksünüz. Ne ziyan, ne ziyan!

Bu ecneblerin yanında biz daima muti, biçare birtakım şeref dencileri gibi kalıyoruz. En âdi bir ecnebinin iltifatı, dostluğu, takdiri, tenezzülü bizi mesut etmeğe kâfi... Dine, millete, devlete ait fikirlerimiz onların karşısında birdenbire sönüyor, büzülüyor, garip şekiller alıyor. Meselâ kadın, erkek, bütün saloncular dinsizlikle ifti-

har ediyor. Milliyet, saloncular için en kötü bir taassup... Devlet-ten mürteci, terakkiye mâni olduğu için nihayetsiz şikâyetler.." (308)

Oysa karısı öyle düşünmüyordur:

"Benim kocam gizli bir Don Kişot... Öyle bir Don Kişot ki, yir-
minci asrın tâ ortasında kendini Ehlisalip devrinde farzediyor. Daima
hayalî bir heyecan içinde. Güya dünyada ne kadar gayr-i Türk varsa
hepsi bizim mahvolmamız için çalışıyormuş... Haydi farzedelim ki bu
doğru. Fakat hususî hayata, sosyete, salona bu zihniyet girer mi?
Dün gece yalnız kaldığımız zaman ağzını aradım. Son zamanlardaki mûna-
kaşalar sinirlerini bozmuş. Sözlerinden anladım ki, bizim terakki et-
memiz için Avrupa ile münasebetimizi kesmek lâzımmış. Harem hayatı çok
muvafıkmış! Hattâ Paris te bile harem faziletini takdir eden 'Hare-
mistler' varmış. Olabilir.

Berlin'de de Koçfüçyus müminleri var.

Laflarını iyice dinledim. Gözümün önünde nihayetsiz bir 'Bin-
bir gece' ufku açıldı. Öyle şık, öyle esrar içinde kaybolmuş bir İs-
tambul görmeğe başladım ki... tarif edemem. Tıpkı mektepteyken bir
seyahatnamede okuduğum 'Mukaddes Tibet' şehri gibi... Evvelâ hiç ec-
nebi yok. Sonra sâkin, تنها sokaklar... Nargile içen, sarı sırmalı
pabuçlar giyen, sakız çiğneyen hanımlar... Yüksek duvarlı, kalın ka-
fesli, siyah bekçili, akağalı haremeler... Hâsılı kocamın itiraf etme-
den istediği şey; sükûnetle eskisi gibi kalış... Ruhunda azgın, taş-
kın bir Pierre Loti ilhamı var. Öyle zannediyorum ki, yeniden, kibar
hayattan, zevkten ürüyor... Kendisinin hiç siyasetle alışverişi ol-
madığı halde daima siyasî düşünüyor. Meselâ kendine kim takdim olunur-
sa, evvelâ onun milliyetini, mesleğini, mevkiini öğrenmek istiyor.
Sanki bir 'Emniyet-i Umumîye' müfettişi... Nazik, kibar, zeki, mümtaz
bir dostun ne olduğunu bilmiyor. Nazarında hiç samimiyet, dostluk yok.
Yalnız siyaset var. Onca bütün insanlar bir milliyete hâdim... Her ec-
nebi mutlaka casus..." (309)

Nazan ile Sermet'in Hatıraları ve Bu ikili arasında geçen tartış-

(308) Aynı kitap, s.149, 150.

(309) Aynı kitap, s.150, 151.

malar gösteriyor ki Nazan; giyimi, konuşmaları, başka erkeklerle olan münasebetleri, genel olarak bütün düşünce ve davranışlarıyla batıyı, kocasına ve içinde yaşadığı topluma ters düşecek yanlarıyla algılamaktadır. Gelenek, görenek ve ahlakla ilgili bu hususlar; aslında, batı medeniyetini kendisine örnek almakta olan toplumumuzun başvuracağı hususlar değildir.

Nazan'ın ve arkadaş çevresinin batılı gibi olma özentileri, batılıların bile tuhaf karşılayacağı boyutlara varmıştır.

Nazan ve Refi', hikâyenin en sivri tipleridir. Yazar, hikâyesinin sonunda bu ikiliyi gülünç durumlara düşürdükten başka, Nazan'ı Meliha'ya, Refi'yi de Sermet'e bir güzel dövdürterek, onları cezalandırır. Bu ceza, okuyucunun onayladığı bir ceza olmaktan öte, rahatlamasını da sağlar nitelikte görülmektedir. Bu durum, yazarın okuyucuyu, yanlış batılılaşılmaya karşı yönlendirmesi olarak değerlendirilebilir.

Kesik Bıyık (310) adlı hikâyesine yazar, "'Darwin' denilen herifin sözüne inanmalı. Evet, insanlar mutlaka maymundan türemişler! Çünkü işte neyi görsek hemen taklit ediyoruz; oturmayı, kalkmayı, içmeyi, yürümeyi, durmayı hâsılı her şeyi...

Ne kadar adamlar vardır ki, hiç ihtiyaçları yokken 'monokl' dediğimiz tek gözlükleri takarlar. Çünkü terzide seyrettikleri moda albümlerindeki resimler tek gözlüklüdür." (311) diye başlar.

Hikâyenin kahramanı kendisidir. Yazar, kendisinin de "taklitçinin birisi" olduğunu belirtir. Çünkü, "herkes bıyıklarını Amerikanvari kesiyor." diye o da palabıyıklarını hemen kesivermiştir.

Yabancılar bu küçük özentisi, onun başına olmadık şeyler getirir. Annesi onu; "Ah hain alçak! Artık benim evlâdım değilsin!", "Beni anlamaz mı sanıyorsun? Bıyıklarını farmasonlar keserlermiş, Demek, sen de farmasonmuşsun! Verdiğim süt sana haram olsun!", "Seni doğuracağıma, keşke cehennem taşları doğursaydım!" sözleriyle karşılar.

Babası ise, "açar ağzını, yumar gözünü" de öyle şeyler söyler ki... "fesinin püskülünü önüne getirmek, bıyıklarını kesmek, hep bir şeye

(310) Aynı kitap, s.85-89.

(311) Aynı kitap, s.85.

delâlet edermiş."

Babası onu, "Hemen çık! Bir daha sakın buraya geleyim deme... Çünkü artık bıyıkların çıkırsa bile, namusun yerine gelmez..." diyerek evden kovar.

Oysa "sporcu arkadaşları" onu, "Bonjur, Bonjur!" diye haykırışarak karşılarlar. Ona, "şimdi adama benzedin... Neydi o palabıyıklar! Mezardan kalkmış bir yeniğeri ağası gibi..." diyerek, yeni durumunu beğendiklerini ifade ederler.

"Topkapı tramvayı"nda yanına oturan "âbânî sarıklı, kır sakallı bir hoca efendi" ise ona, "Eksik olmayınız oğlum. Varolunuz! Sizin gibi gençleri sünnetli görmek bizim için en büyük iftihadır." diyerek bıyık kesmenin "sünnet-i şerif" olduğunu açıklar.

Doğru olan nedir? Doğru olan, kişinin kendisi gibi, içinde yaşadığı toplumdaki gibi olmasıdır. Özentisiz, taklitsiz...

Bir Kayışın Tesiri (312) adlı hikâyesinde yazar, Çerkezliğe özenen, giyinişiyle, konuşmasıyla, davranışlarıyla, çerkez görüntüsü vermeye çalışan Mahmut Bey'i bir subay arkadaşının ağzından anlatır.

Mahmut Bey aslında, "Anası Germiyan-zâdelerden. Babası...Mirli-va olduğu halde daha dilini düzeltememiş bir Kastamonulu" olan bir Türk'tür. Askerî lisede okurken bir arkadaşı, kendisine "Karamürsel'den gayet zarif bir Çerkez kayışı" getirir. "Gümüş savatlı tokaları ağır, kayışı siyaha yakın koyu lâcivert, gümüşten üç büyük sarkıntısı" olan bu kayışı beline takan Mahmut Bey, o günden itibaren "Türklerle konuşmağa, hep Çerkezlerle düşüp kalkmağa" başlar.

"Ertesi sene hiç tanıdığını olmadığı halde sahte tezkere getirerek Karamürsel'e sılaya" giden Mahmut Bey, "Türk şivesi"ni kaybeder. Çerkezceyi de öğrenemez ama, Çerkez şivesini mükemmel konuşur olmuştur. "Adını alay için 'Çerkez Mahmut' takmalarından" bile memnun olur.

Subay çıkınca bir Çerkez paşaya "intisap" ederek onunla İstanbul'dan sürülünce Kafkasya'ya kaçır ve "milleti ile hiç münasebeti olmayan yerleri öz vatanıymış gibi" gezip dolaşır. Bir Çerkez kıızıyla

evlenerek, hürriyetten sonra İstanbul'a gelen Mahmut Bey, "'Adige' propagandası " yapmağa başlar. Ayrıca o, "Kastamonu'lu paşa babasından kalan serveti 'Çerkes Tarihi'ni yazacak muharrire" adamıştır.

Arkadaşının hediye ettiği kuyruklu, Mahmut Bey'in hâlâ belinde takılıdır. Yazar, "Türklerin hariçten kendi içlerine gönüllü bir tek 'milletdaş' celbedecek böyle ehemmiyetsiz kuyrukçukları bile yok" diye hayıflanır.

Mahmut Bey, bu hikâyede okuyucusunun kendisinden nefret edeceği bir tip olarak işlenmiştir. Yabancılarla, kendi öz benliğini unutarak özenen kişileri örnekleyen bu sevimsiz tip gibi olmamak... Hikâyenin sonunda okuyucunun vardıgı duygu ve düşünce budur işte.

Piç (313) adlı hikâyesinde Ömer Seyfettin, aslında Türk olmayan okul arkadaşı Ahmet Nihat'ı anlatır.

Yazar, "Bingazi'deki muharebeye ^x karışmak için beraber yola çıktıkları arkadaşı " hastalanınca bir süre Kahire'de kalır. Aslında Kahire'yi sevmiyordur. Çünkü, "Gözle görülen her şeyin yabancı olduğunu düşünmek sinirlerine" dokunuyordur. Burada çoğunluğu "şapkalılar, ecnebler" oluşturunuyordur. Yazar, "ara sıra, sanki parlak ve medenî esirliklerinin dehşetini duymuş gibi neşesiz ve dalgın geçen tek tük sarıklı ve entarili yerlileri" gördükçe, "Şarkın hakkını istemeyen, hakkı için vurmayan, hakkı için kırmayan, hakkı için yakmayan, hakkı için öldürmeyen, hakkı için haksızlık yapmayan azimsiz ve budala" ruhundan rahatsız oluyor ve "yalnız Şarkta yaşayan bu miskin ve alçak 'tevekkül'-ün granitten ağırlığını Kendi omuzlarında" hissediyordur.

Bir gece, sıkılarak dışarı çıkar ve çorba içmek için bir lokantaya girer. Burada okul arkadaşı Ahmet Nihat ile karşılaşır. Ahmet Nihat'ın başında "büyük ve hasır bir şapka vardı"r. Çok şık giyinmiştir.

"Mısır gibi, hiç olmazsa isimce Müslüman sayılan bir memlekette

(313) Ömer Seyfettin, Aşk Dalgası- Bahar ve Kelebekler- İlk Düşen Ak, Bilgi Yayınevi, Ankara 1970, s.7-22.

x Osmanlı İtalyan Savaşı (1912)

bir Türkün şapka giymesi"ni yadırgayan yazar, Ahmet Nihat'ı soğuk karşılar. Ahmet Nihat ona, kendisini şapka giydiği için kınamamasını, aslında Katolik ve Fransız olduğunu söyler. Yazar, şaşırmış ve sinirlenmiştir ona, "Tanıdığım Ahmet Nihat katolik olabilir. Akidesini esvap gibi değiştirebilen, vicdanını âdi bir eşya gibi satan insanlar dünyada az değildir. Lâkin İstanbul'da doğan, anası Türk, babası Türk olan, Türkçe konuşan bir aileden çıkan, damarlarında Türk kanı akan bir Ahmet Nihat milliyetini değiştiremez, Fransız olamaz, yalnız kendini aldatır." (314) der. Ahmet Nihat, hikâyesinin uzun olduğunu, başka bir yere gidip oturlarsa anlatacağını söyler. "Bu milliyetinden çıkmış herif, denizden çıkmış veya patlamış ölü bir köpek balığına benziyor"dur. Yazar, ondan iğreniyordur.

Bir gazinoya giderler. Ahmet Nihat, hikâyesini anlatır:

"Hikâyem tıpkı hayalî, hissî bir roman kadar gariptir diye başladı-, ihtimal inanmayacaksınız, fakat ben sizi sıkmamak için uzatmayarak anlatacağım. Dikkatle dinleyiniz. Vâkıâ mektepte sizinle çok sıkı görüşmezdik. Ruhlarımız, meyillerimiz ayrı idi. Aramızda biraz, biraz değil... çok uzaklık vardı. Fakat yine beni tanırırsınız. Hatırlayınız. Siz Türkler, bana 'Frenk Nihat' derdiniz ve hakkınız da vardı. Ben son moda esvap giyer, tırnaklarımı uzatır, dinsizliği meydana vurur, Türklüğe dair ne varsa tahkir eder, Türkçe konuşmayacak kadar nefretimde taassup gösterirdim.

Hep Fransızca konuşur, tatil zamanlarımı Beyoğlu'nda geçirirdim. Türk ve Türklüğe benzer her şeyden tiksindir, iğrenirdim. Mektepten ziyade evde azap çekerdim. Babam, iri vücudu, geniş omuzları, kuvvetli kolları, ablak çehresi, kalın dudaklarıyla tıpkı budala bir Türk pehlivanını andırırdı. Bütün hareketleri âdi, kaba ve bayağı idi. Gayet nârin ve nazik bir Çerkez olan annem, ondan dehşetle nefret ederdi. Ben bunu anlardım. Akrobalarımın da hiçbirisini sevmezdim. İstanbul bana zindan gibi gelirdi. Levanten arkadaşlarım olmasaydı belki deli olurum. Geceleri Avrupa ve Garp şehirleri rüyama girer, daima odama kapanır, bağırarak millî parçalar, operalar söyler, kalkar bazı da yapılmış oynardım. Nihayet hukuk tahsili için Paris'e gittim. Orada

kimse bana Türk diyemezdi. Tamamıyla fransızlaşmıştım. Tatil zamanında İstanbul'a dönmedim. Nafile yere annem, babam beni çağırıyordu. Ben mektebi bahane ediyordum. İstanbul'da iken rüyalarımı süsleyen Garp hayatı o kadar, o kadar hoşuma gidiyordu ki, memleketimi ve Türk olduğumu hatırlayınca mahzunlaşır ve titrerdim. Bir iştihakım, bir hicranım vardı. Bu hicran dudaklarıma ezeli bir nakarat yapıştırmıştı. Bu nakaratı kalabalıkta içimden, yalnızken yüksek sesle tekrar eder dururdum:

- Ah, ben niçin bir Fransız doğmadım..." (315)

Ahmet Nihat, yazara, "tabiiyet ve dinini" değiştirmeye karar verdiğini, İstanbul'a dönmek istemediğini, ancak, ağır hasta olan annesinden gelen telgraf üzerine İstanbul'a gittiğini annesinin ölüm döneminde kendisine şunları anlattığını söyler:

"Ben pek gençken kocaya vardım. Ölürken bile başımdan ayrılmayan, beni son nefesimde rahat bırakmayan herif bana o vakitler akla gelmez cefalar çektirmişti. Çocuğu olmuyordu. Her akşam: 'Niçin gebe kalmıyorsun?' diye beni azarlar, tahkir eder, hırpalardı. Üç sene bu hayata dayanamadım. Hasta oldum. Yatağa düştüm. Birçok doktorlar geldi. Beni iyi edemiyorlardı. Nihayet Dubois baktı. Bu bir Fransız'dı. Kırk yaşında kadar vardı. Saçlarına kır düşmüştü. Gayet tatlı ve yanlış bir Türkçe konuşuyor, beni gülmekten katıltıyordu. Uzatmıyayım. Ben bu Dubois'yi sevdim. Yataktan kalktıktan sonra bile her hafta beni görmeye geliyor, doktor olduğu için kimse bir şeyden şüphelenmiyordu. Beyoğlu'ndaki evine de gitmeye başladım. Aşkımız bir seneden ziyade sürdü. Ben sana gebe kalmıştım." (316)

Annesi, Ahmet Nihat'a, gerçek babasının adresini ve bir de fotoğrafını vermiştir.

Ahmet Nihat, gerçek babasını bulmuş ve artık Paris'e yerleşmiştir.

Yazar bu hikâyeyi dinledikten sonra "Anladım, lâkin zaten Türk değildiniz ki... Piçmişsiniz!..." diyerek ayağa kalkar. Onun "Mösyö Pierre Dubois" ile konuşacak bir şeyi yoktur.

(315) Aynı kitap, s.14,15.

(316) Aynı kitap, s.18.

Yazar hikâyesini şöyle bitirir:

"Otelde, yatağında o gece sabaha kadar hemen hiç uyuyamadım. Hep Ahmet Nihat'ın mektepteki tatsız, biçimsiz hâllerini ve soğuk reveranslarını, garip vaziyetlerini düşünüyor ve sonra İstanbul'da Türklüğünü inkâr eden, Türklükten nefret eden, Türklüğü hakir görüp bütün varlıklarıyla Avrupalılaşmaya çalışan uzun tırnaklı, son moda esvaplı, tek gözlüklü züppeleri hatırlıyor, içimden: 'Acaba bunların da hepsi piç mi? Hepsinin anneleri Beyoğlu'nda mı gebe kaldı?' diyor; korkunç kâbuslar arasında yırtılmış al ve harap hilâller içinde yükselen tunc ve ateş renginde büyük, siyah ve kanlı haçlar görüyordum." (317)

"... bütün varlıklarıyla Avrupalılaşmaya çalışan uzun tırnaklı, son moda esvaplı, tek gözlüklü züppeler..." diyerek yazar, bu hikâyesinde, "bütün varlıklarıyla" batılılaşma özentisinde olan kişileri - hem de onları fizikî görüntüleriyle vererek- doğrudan hedef almıştır. Bu tipleri, gerek hikâyesinde anlattığı olaylarla, gerekse bunları değerlendirdiği ara düşünceleriyle alabildiğine aşağılayan yazar, hikâye bittiğinde okuyucusuna, "Ama ben böyle değilim!" dedirterek onu, sözünü ettiği dejenere tiplerin dışında bırakır. Bu da değişik bir yönlendirme yoludur.

Ömer Seyfettin'in, "Efruz Bey"le yaptığı tipler değerlendirildiğinde görülecektir ki, Efruz Bey, aynı zamanda batıyı yanlış yanlarıyla benimsemekte olan bilinçsiz bir yarı aydındır.

Yazarın, Hürriyete Lâyık Bir Kahraman (318) adlı hikâyesinde fizikî bakımdan; "Son numara bir moda gazetesinden canlanarak hayata fırlamış canlı bir resim kadar şık", "sağ gözüne taktığı soğan rengi tek gözlüğü" (319) ve kendisine göre gerektiğinde "Siyah bonjurlar giyinip beyaz eldivenler takan", (320) "Kabarık göğüslü, yukarı kıvrılmış siyah bıyıklı" (321) diye tanıttığı Efruz Bey, bu görüntüyle tam bir

(317) Aynı kitap, s.21,22.

(318) Ömer Seyfettin, Efruz Bey, Bilgi Yayınevi, Ankara 1970, s.9-51.

(319) Aynı kitap, s.10.

(320) Aynı kitap, s.12.

(321) Aynı kitap, s.30.

bilinçsiz yarı aydın tipidir. Efruz Bey, hayalci, kendisini olduğundan farklı ve yüksek göstermeye çalışan, palavracı, değişken bir kişidir.

Asilzadeler (322) adlı hikâyede anlatılan Efruz Bey'in arkadaşları da kendisi gibi yabancı hayranı dejenere tiplerdir.

"- Monşer, asalet olmazsa Bu memleket Batar.

- Evet, Ben de Bu fikirdeyim.

- Ben de Bu fikirdeyim.

- Ben de.

- Ben...

diye başlayıp lafını, her nedense, tamamlamayan Efruz Bey yalnız 'bu fikirde' değil, hattâ fazla olarak bizzat kendisi halis bir 'asilzade' idi. Kökten, silsileden, anadan, babadan, ecdattan, taştan, topraktan asıldı... Asalet yalnız kanında değil; etlerinde, sinirlerinde, lenfalarında, rielerinde, böbreklerinde, hattâ kemiklerinde, kemiklerinin içindeki iliklerinde kaynıyordu. Çaya davet ettiği dört asil dostuna bugüne kadar kendi asaletinden hiç bahsetmemişti. Dördünü de mektepten tanıyordu. İkisi galîba Nişantaşı'nda oturuyordu. Hepsi zengindi. İçinde en beğendiği 'Azizüssücuflüzzırtaf'tı. Bu, ismini kendi gibi İstanbul'da hiç kimsenin bilmediği gayet meşhur, gayet büyük bir Arap şeyhinin oğluydu. Bu şeyh bir prensten büyüktü. Hemen hemen bir krala yakındı. Azizüssücuflü babasının sarayını, altın mahfeli, fillerini, içi civa dolu havuzlarda yüzen ödağacından sandalları, Hint'ten, İran'dan, Turan'dan, Kafkasya'dan getirilmiş kızları anlatırken Efruz Bey kendini hayalî bir Elhamra'nın semavî bahçelerinde sanırdı. İşte bu, bir kral kadar büyük şeyhin oğlu..." (323)

"Müzekki Bey bıyıklarını İngilizvari tıraş ettirmiş, iriyarı, Türkçe dahil olduğu halde on üç lisanın yazılarını yazar, lâkin hiç birinin kitaplarını okuyamaz bir gençti. Dünyada ne kadar futbol kulübü varsa hepsinin fahrî azasındandı." (324)

Bunlarla beraber "Dizanterici Salih Paşazade Nermin Bey" ve Kâmu-

(322) Aynı kitap, s.52-80.

(323) Aynı kitap, s.52.

(324) Aynı kitap, s.53.

ran Kara Tanburin Bey" gibi "kibar ve asil dostlarını" Efruz Bey, "Annesinin otuz sene evvel Mısır çarşısı'ndan alınan gelinlik takımlarıyla döşenmiş" "salonum" dediği "yarı alaturka, yarı alafranga"odada "her perşembe öğleden iki saat sonra" kabul eder.

"Perşembe 'kabul günü' idi. Evine asillerden, paşazadelerden başkasını kabul etmezdi. Kibar, zengin, asil bir aile içinde alafranga terbiye alarak büyümeyenler salonlara kabul edilmeye lâıyk değildiler. Çünkü bunlar ne kadar yüksek mevkilere geçseler, hattâ mebus olsalar, yine 'âdab-ı muâşeret' denilen Kaidelere, usullere kendilerini uyduramazlar, çizgili pantolonun altına sarı potin giymek nezaketsizliğini irtikâp ederlerdi. Hele başlarından feslerini çıkarıp kapının yanındaki portmantoya bırakmamaları, salona, sokağa çıkar gibi fesle girmeleri tahammül olunur rezaletlerden değildi. Çayı tıpkı Şehzadebaşı'ndaki çayhanelerdeki Türklerin tavrıyla içerlerdi. Likör kadehini tutmasını, bisküit almasını bilmezlerdi. Yemek yemesini, çay içmesini, reverans yapmasını bilmeyen insan mıydı? Halbuki bir salona ancak medenî sayılabilecek alafranga Beyler girebilirlerdi. Efruz Beyin çocukluğunda Galatasaray Sultanîsinde tanıdığı arkadaşlarının hemen hepsi böyle 'distingué', böyle medenî idiler. Hususiyle bugünkü davetli arkadaşları; hepsi asildi. Birî krala yakın bir prens, diğerleri de kont, marki sayılabilirlerdi. Hepsi terzi Mir'de giyinirlerdi. Küçük parmaklarındaki uzun tırnaklarla o kadar bedi'i bir tarzda şakaklarının yanlarını, burunlarının uçlarını kaşırlardı ki... Kendilerini görüp asaletlerine hükmetmemek mümkün değildi." (325)

Efruz Bey ve arkadaşları "havana cigaralarını içiyorlar, elleri ceplerinde, ihtiyar koltuklara uzanmışlar, asil bir dalgınlıkla..." asalet üzerine tartışıyorlardır.

Aslında , Önce Tunus'ta dilencilik, sonra İstanbul'da falcılık yaparken, "dizanteriye ilaç vermeye" başlayan ve "dizanteri ilâcı sayesinde saraya mensup bir akağasıyla bir harem ağasının yirmi beş senelik memelerini" iyi edip, bu hüneriyle saraya giren ama, "dizanteri tedavisine siyaset karıştırdığı" açıklanınca gözden düşen Salih Paşa'nın oğlu olan Nermin Bey, içlerinde en zengin olanıdır.

"Tek gözlüğünün zinciri, yaka, kol düğmeleri, yüzükleri, saat kordonu, kravat iğnesi, hâsrlı dişlerinin kuronlarından potinin düğmelerini ilikleyecek âlete varıncaya kadar üstünde madenden ne varsa altın olan Nermin Bey, müteassıp bir asalet taraftarı idi. İnce, sarı, narin yüzünün, müphem bakırlı gözlerinin öyle baygın, öyle nezih bir hali vardı ki... Buna ancak 'asalet' denilebilirdi." (326)

Müzekki Bey, "İngiliz taraftarı" olan babasının "ikbal mevkiinden inmeyeceğini" bilen ve "İngiltere'yi vatanından ziyade seven", bunu saklamaya gerek duymadan, herkese, çekinmeden "Biz İngilizler sayesinde yaşıyoruz. Yoksa ne Abdülhamit bizi rahat bırakırdı, ne de İttihatçılar çetesi... Başımız sıkıya geldi mi hemen onlara koşacağız. Tabii onları severiz." diyen bir kişidir. Efruz Bey, onun bu haline bayılır, "Ne karakter, ne karakter! Sanki anadan doğma bir İngiliz..." diyerek hayranlığını belirtir.

Avrupa'ya gidip "Jön Türklere karıştığı mabeyince işitilince emlâki haczedilmiş" bir paşanın kölesi olan ve efendisi tarafından Avrupa'ya gitmeden "leylî olarak" bir okula yerleştirilen Aziz için çıkarılan bu dedikoduya Efruz Bey hiç inanmaz. Efruz Bey'e göre Azizüs-sücuflüzzırtaf, "Bir prensliğe, bir krallığa değil, hattâ bir imparatorluğa lâıyktı". "İsmindeki o tarihîyet, o kadimiyet, ne ahenkli, ne derin, ne ulvi"dir.

Kâmuran Bey ise aslında, "Rusya'nın Orenburg beldesinde" küçük bir köyün mescidinde müezzînlük yapan, "civardaki açlıktan ölen müterakki, medenî tatarcıkları" yıkayıp, kefinleyip, gömen ve böylece geçimini temin eden bir adamın oğludur. Asıl adı Cihanyan'dır. Babası açlıktan ölünce hacca giden bir adam onu yanına hizmetçi gibi alır ve İstanbul'a getirir. Adam burada ölünce, dilenmeye başlamıştır. Önce zabıta tarafından "Darülaceze"ye konan Cihanyan, zekâsı ve güzelliğiyle dikkat çekerek bir "kâtip" aracılığıyla "Darüşşafaka"ya, oradan da bir "muallim" aracılığıyla "Galatasaray" a nakledilir. Galatasaray'a geçerken Cihanyan, adını "Kâmuran" diye değiştirmiştir.

Efruz Bey ve arkadaşları kendilerine şanlı birer geçmiş uydururlar ve şu adları alırlar: "Prens Müzekki dö Civan", "Marki Nermin",

"Prens Azizüssücuüzzırtaf", "Prens Eternel dö Kara Tanburin".

Toplantı dağıldığı için, Efruz Bey, kendi geçmişinden söz edememiş ve yeni adını alamamıştır.

Efruz Bey, arkadaşlarını uğurlarken, Zırtaf ondan borç olarak bin lira ister, bir çeyreğe razı olur. Tam o sırada, "bir evlâtlık, sanki bir kaç kilometre ötede birisine söylüyormuş gibi nefes nefese, avazı çıktığı kadar" bağırarak, Efruz Bey'e küçük bey, küçük bey! Anneniz 'beni görmeden gitmesin!' dedi. Size çarşıdan burnunun kıllarını çekmek için cımbız aldıracaktı." der.

Efruz Bey'in annesi, "beyaz dokuma sedirli, Uşak halısı döşenmiş, Şam perdeli, gayet alaturka" döşenmiş, "Duvarları hep âyet, hadis levhalarıyla örtülü" bir odada oturan sert bir Çerkes kadınıdır.

Efruz Bey, evdeki hizmetçilere kendisinin bir prens olduğunu, bundan böyle kendisine prens ünvanıyla hitabetmelerini tenbihler. O gece gördüğü rüyalar hep soylulukla ilgili rüyalardır.

O da, kendisi için bir geçmiş hayal ederek "Prens Efruz dö Kızıl" adını alır.

Ertesi gün Zırtaf'ın, "yirmi senedir İstanbul'da umumhaneler, kumarhaneler işletmekte milyonerleşmeğe yüz tutmuş bir Rum'un geçen sene yaptırdığı büyük 'Megalo İdea' apartmanında"ki kiralık dairesinde toplanırlar. Toplantının başlamasından bir süre sonra, bir baskınla kumar oynuyorlar diye tutuklanırlar.

Görüldüğü gibi, Efruz Bey'le birlikte hikâyenin diğer kahramanları, toplumda var olan yabancı hayranlarını örnekleyen abartılı kahramanlardır. Yazar, bu kahramanların kişiliklerinde, bunlar gibi olanları yermekte, aşağılamakta ve gülünç durumlara düşürmektedir.

Primo Türk Çocuğu (327) adlı, bitmediği belirtilen romanın birinci bölümündeki Nasıl Doğdu Başlıklı hikâyede, ana kahraman Kenan Bey şöyle anlatılıyor:

"Ecnebî ve Levanten mahfillerinde, taassup ve hayvanlık denilen Türklükten nefretiyle, Türklüğe yani medeniyetsizliğe karşı olan gara-

zıyla, Avrupa muâşeret kaidelerindeki vukuf ve maharetiyle, nazikliğiyle, şen ve şuhluğu ile meşhurdu. Tahsilini Paris'te bitirmişti. On, on bir sene evvel memleketine dönünce - her Paris'ten gelen gibi o da- dolgun bir maaşla İzmir'e gitmiş, orada âşık olduğu güzel bir İtalyan kızaıyla izdivaç etmişti..." (328)

Kenan Key savaşı sevmeyen, "müfrit ve muhakeme kabul etmez bir sâlikî olduğu Fran-masonluktan başka dünyada bir hakikat olamayacağına bütün vicdanıyla kanaat" eden, "Ne an'ane, ne manî, ne vatan, ne kavmiyet" tanıyan, "Selânik'tekî İtalyan Mason Locası'na mensup" genç bir adamdır.

Kenan Bey, kendi kendine Avrupalıların yaptıkları zulümleri düşünür. Son olarak İtalyanlar da Trablus'a saldırmışlardır. Oysa İtalya'yı yönetenler hep Mason'dur. " 'Yalnız insaniyet, başka bir şey yok!' diyen Fran-masonluk şimdi nerede"dir. Kenan Bey şimdi bir bakıma kendisiyle hesaplaşıyordur:

"Bütün hayatında ne kadar yanlış ve çürük fikirlerle aldandığını; kavmiyetsizliğin, milliyetsizliğin, 'Beynelmilelcilik ve Masonluk' hulyasının biraz düşünebilen bir adamı hüngür hüngür ağlatacak derecede gülünç bir budalalık olduğunu anlıyor, istemeyerek içinden: 'Ben neyim?..' diye kendi kendine soruyor, fakat, 'Türküm!...' demeye cesaret edemiyor, şimdiye kadar ruhu zaptolunmuş, kıymetsiz bir cesetten başka bir şey olmadığını idrak ile hiddetinden ve utanmasından ağlamak istiyordu. O da Türkleri dünya yüzünden kaldırmak için birbirleriyle tamamıyla ittifak etmiş olan Avrupalıların nâçiz bir kulu, muti bir hizmetçisi, memlûk bir kölesi değil miydi? Avrupalılara, Avrupalıların adetlerine, an'anelerine, terbiyelerine, muâşeretlerine, cemiyetlerine tapmıyor muydu? Ecnebilere aldıkları ehemmiyetsiz bir nişan, bir madalya onu nasıl deli gibi sevincinden çıldırtır ve ıftihar ettirirdi?

Türkleri, Türklerin vatanını mesele mesele taksim edip taksit ile maddî olarak parçalamaya çalışan Bu yağmacı ve doymaz Avrupalılar manevî hücumlarını da ihmal etmiyorlardı. Lisanlarını, maariflerini, ahlâklarını, terbiyelerini, âdetlerini neşir ile bir asırdan beri içimizde yalnız isimleri 'Türk ve Şarklı' kalmış müthiş bir 'renksiz ordusu' teşkil ediyorlar, bu 'renksiz'lerle şekîmemize saldırıyorlar, bizi zayıflatıyorlar,

milliyet ve Türklük fikrini fran-masonluk efsanesiyle boğuyorlardı. Dü-
ne gelinceye kadar kendisi bile 'Türküm' demeye sıkılmıyor muydu? Ve
bu memlekette kendisi gibi tarihini büyüklüğünü, mazisinin şerefini,
dedelerinin şânını bilmeyen, inkâr eden, milliyetinden utanan ne kadar
Avrupalılaştırmış renksiz vardı?" (329)

O gece bir otelde kalan Kenan Bey'in aklına, karısı ve çocuğu ge-
lir. Karısı Grazia'yla tanışmasını evlenmesini düşünür. Mösyö Vitalis,
kızını bir Türk'e vermek istememiştir.

"Bir Türk'e kızını vermek... Bu mümkün müydü? Bir barbara, bir
vahşiye bir medeniyet düşmanına, hâsılı bir Türk'e nasıl kız verilirdi?
Şiddetle reddetti. Aradan birkaç ay geçti. Lâkin tuhaftı; kızı da bu
Türk'ü istiyordu. Mösyö Vitalis, gençliğinden beri İspanya'da kurduğu
şatoların temellerini birden kazılmış gördü. Büyük bir menfaat onu
bekliyordu... Biraz filozoflaştı, biraz âlimleştirdi. İtalya'da aç ve
sefil günlerde bütün ruhuyla intikal ettiği sosyalizm nazariyeleri tek-
rar muhakemesinde avdet etti. Bir gün kızına dedi ki:

- Zanneder misin, bu Kenan bir Türk'tür?

Grazia tehalükle:

- Asla, asla! Kenan asla bir Türk değildir. Ve asla bir Türk
olamaz... - diye cevap vermişti.

Sonra uzun uzadıya hasbihal ettiler. Mösyö Vitalis, kızına ta-
rihten, ensâbiyât ilminden bahis açtı; Bizans İmparatorluğu'nu zaptet-
ten Türkler ancak bir avuçtu... Bugün görülen Rumeli ve Anadolu ahalisi
hep Rum'du. Fakat zorla dinleri tebdil edilmişti. Evet, Kenan da
bir Rum çocuğuydu. Türkiye, Avrupalılar tarafından taksim edildikten
sonra, hiç şüphesiz Rumeli ve Anadolu'da Türk namı altında yaşayan on
yedi milyon Rum, eski dinlerine dönecek, Hristiyan olacaklardı... Mös-
yö Vitalis böyle anlatıyor, bütün Türkiye'de sultanın ailesinden başka
Türk bir familya olmadığını ve hatta bunu aklı eren malumatlı Türklerin
de itiraf ettiklerini ilâve ediyor. Grazia şaşıyor seviniyordu." (330)

Kenan da, Türkiye'de hiç Türk bulunmadığını tasdik etmiştir. Mös-

(329) Aynı kitap, s.16,17.

(330) Aynı kitap, s.20.21.

yö Vitalis, Kenan'ın Grazia'yla evliliğini şu şartlarla kabul etmiştir:

"Kenan, izdivaçtan evvel İratlarını satacak, kızına beş bin lira verecek, Türk adetlerine sadık kalmış mutaassıp akrabalarıyla asla münasebet ve ülfette bulunmayacak, doğacak çocukları İtalyan terbiyesi görecektir ve İtalyan olacak... Grazia her hususta serbest bulunacak... Kendisine de bazı teşebbüslerinde kullanılmak için, borç gibi, beş bin lira verilecek!.." (331)

İki sene içinde iki çocukları olmuştur. "İtalyan adetini takip ederek numara ile" çağırdıkları çocuklarından Sekundo ölmüş, Primo yaşıyordu.

Mösyö Vitalis zengin olarak İtalya'ya dönmüştür.

Kenan Bey düşüncelere dalmıştır:

"Trablusgarp Savaşı başladığına göre Mösyö Vitalis, onları İtalya'ya çağırılmayacak mıydı? Ne yapacaktı?... Gidecek miydi?... Hayır... O halde?..."

AcaBâ Grazia tabiiyetini tehdil etmeye razı olacak mıydı? Çocukları vardı. İşte on seneye yakın birbirlerini o kadar seviyorlardı..."(332)

Kenan Bey, sabaha kadar ıstırap içinde kıvranır durur.

Sabah evine döner. Yollar hep şapkalılarla doludur. Grazia ve Primo dışarı çıkmışlardır. Hazırlanmış iki sandık görür. Demek Grazia gitmeyi düşünüyor. Kendi evini ilk defa görüyormuş gibi inceleyen Kenan Bey, "birden Kursa'daki çocukluğunun geçtiği baba evini" hatırlar:

"sofada rahat ve beyaz örtülü divanlar vardı. Odalar gayet temiz ve halı dolu idi. Kubbe tarzında yapılmış nakışlı tavanda asılı yaldızlı kafesinin içinde bir kanarya daima öter, merdiven başındaki ceviz ağacından eski ve guguklu saat, alaturka saat başlarını haykırarak onun gürültüsünü keserdi. Babasının odası gözünün önüne geliyordu. Buraya selamlık da derlerdi. Alçak sedirleri ve kalın halılarla döşeli olan bu geniş oda ve vişne rengindeki perdeleriyle biraz karanlıkça idi. Duvarlarda iğri ve altın kakmalı kılıçlar, kamalar, piştovlar asılı idi. Hatta bir gün babası bu kılıçlardan birini indirmiş, kınından

(331) Aynı kitap, s.22.

(332) Aynı kitap, s.23.

çıkarak ona birtakım siyah lekeler göstermiş:

- Bunlar ne? Biliyor musun? - diye sormuştu.

O ne olduğunu anlamayarak:

- Çok kirlenmiş, temizletelim... - cevabını vermişti.

Hâlâ duyuyor gibi oluyordu; o vakit Babası gülümsemiş ve büyük eliyle minimini sırtını okşayarak:

- Hayır oğlum - demişti -, bunlar kir değil... Bunlar düşman kanı... Bu kılıç bize dedelerimizden kaldı. Babam da, ben de onunla harbe gittik. Bu kılıç yedi muharebe gördü. Üzerindeki düşman kanı en büyük kıymetidir, temizlenmez...

Sonra bir gün yalnızken hizmetçiye, diğer kamaları ve irili ufaklı kılıçları indirtmiş, kınlarından çıkarak bakmıştı. Hepsi hepsi kanlıydı ve bu kanlar düşman kanıydı... Yine bu odadaki baş sedrin üstünde etrafı ipekten ve sırmalı çevrelerle süslenmiş büyük bir levha vardı. İki sütun üzerine, kırmızı ve ince çiçekler içine yazılmış olan bu satırları daima okur, hatta ezberlerdi. Bu sert ve temiz, sanki altın ve çelikten yapılmış bir kaside idi. Mertlik nasihatleri veriyor, mert bir Türk ruhundan saçılıyor, iffet, namus, metanet, isticna tavsiye ediyordu." (333)

Kenan Bey, "başı yeşil örtülü annesiyle, daima yere bakan, omzunda hâlâ gibi pembe bir atkı taşıyan mukaddes hemşiresini" düşünür. "Şimdi bu muazzez vücutlardan, kendi aslından, esaslarından ne kadar uzaktı"r.

Kendi evinde, "Türk hayatına, Türk ruhuna ait bir gölge, bir çizgi bile" yoktur. "Duvarlarda esâtire ait resimler, eski Roma ve Yunan manzaraları, askıda Primo'nun mektebe giderken giydiği geniş hasır şapkası, ortadaki yuvarlak masanın üzerinde Progres ve Journal de Salonique gazetelerinin nüshaları" bulunmaktadır. Yukarıda Mösyö Vitalis ile Madam Vitalis'in büyük resimleri asılıdır. Kenan Bey, kendi evinde sığınacak bir yer bulamıyor gibidir. İşte şu duvarlarda Garibaldi'nin Victor Emmanuel'in, Vatikan'ın, Napoli'nin resimleri...

Kenan Bey artık, "iki gündür farkına vardığı mevcudiyetinin

aşağılığını, sefaletini, adiliğini, mefkûresizliğini anlıyor; kaybettiği kavmiyeti, unuttuğu milliyeti, kıymetini takdir edemediği esasları için acı bir matem duyuyor"dur.

Primo, dün bir Türk paşanın oğlu olan, mektep arkadaşlarından Orhan'la karşılaşmıştır. Orhan ona, babası Türk olduğu için, onun da Türk olduğunu söylemiş, şanlı Türk tarihinden, çocukça bir mübalağa ile sözederrek, onu da gururlandırmış, heyecanlandırmıştır. Birlikte, İtalyan Konsoloslğunun basılışını izlemişler, burada yapılan konuşmaları dinlemişlerdir. Bu konuşmaları Orhan, Primo'ya Fransızca anlatmıştır. Primo, artık kendisinin bir Türk olduğunu anlamıştır ve Türklüğüyle de gurur duyuyordur.

Grazia, İtalya'ya dönmekte, Kenan Bey ise, oraya gitmemekte kararlıdır. Aralarında şiddetli bir tartışma geçer. Grazia, Türklere ve Türklüğe, ağır hakaretler eder. Primo, bunları istemeyerek dinlemiştir:

"Primo asla İtalyan olmayacaktı. Mademki babası Türk'tü! O da Türk'tü... Geri çekildi. Eliyle alnını tuttu. Annesi Türk olmağa tenezzül etmez de o İtalyan olmağa sanki tenezzül mü ederdi? Jimnastikhanede idman yapıyormuş gibi göğsünü ileri fırlattı. Ellerini kalçalarına koydu. Kafasını salladı. Kaşlarını çattı. Dudaklarını uzattı. Kollarında meçhul ve mukavemet olunmaz bir kuvvetin taşmak istediğini, kalbinin içine sığmadığını duyuyordu. Sert adımlarla salon kapısının önünde gezinmeğe başladı. O söyleyeceği ve yapacağı şeyi biliyordu! Kendisi bir Türk, yani bir kahraman değil miydi? Bunu gösterecekti..."(334)

Görüldüğü gibi, Türklüğünü unutup, her şeyiyle batıyı benimsemiş olan Kenan Bey, İtalyanların Trablusgarp'a saldırmaları üzerine gerçekleri görebilmiştir. İtalyan'laşacak derecede aslını unutmuş olan bu genç adamı, kendi evinde asılı olan yabancı resimler geçmişe götürmüş, böylece o, "mevcudiyetinin aşağılığını, sefaletini, adiliğini, mefkûresizliğini" anlamış, "kaybettiği kavmiyeti, unuttuğu milliyeti, kıymetini takdir edemediği esasları" kavramıştır.

Mösyö Vitalis ve Grazia'nın Türkler aleyhine söylediği sözler

(334) Aynı kitap, s.41,42.

okuyucuyu, büyük ölçüde gerginliğe sokar. Bu hakaretleri kabullenen Kenan Bey'e de çok kızan okuyucu, Primo'nun davranışıyla Kenan Bey'le birlikte rahatlar. Bu oluşum bir bakıma, okuyucunun yönlendirilmesidir.

Kenan Bey ve Primo karakterleri, bu bitmemiş romanın ikinci bölümündeki Nasıl Öldü başlıklı hikâyede, okuyucuya olumlu örnekler veren özellikleriyle gelişirler.

Ömer Seyfettin'in birçok hikâyesini, yanlış batılılaşmaya karşı çıkma açısından, dolayısıyla da olsa değerlendirmek mümkündür. Çünkü Ömer Seyfettin, - bu bölümün başında da belirtildiği gibi - kültürel bir ideoloji olarak Türk Milliyetçiliğini benimsemiş, düşündüklerinde, yaşadıklarında ve yazdıklarında bu ideolojiye hep sadık kalmıştır.

7. Kadın - Erkek Eşitliği

Değişik coğrafi bölgelerde yaşayan, değişik dinlere inanan, değişik gelenek ve göreneklere sahip toplumlarda, kadına verilen sosyal değerler arasında büyük farklar görülmektedir.

Modern toplumlarda, genelde kadının lehine bir değişimle hak, yükümlülük ve fonksiyon bakımlarından, kadınla erkek eşit duruma getirilmek istenmekte, bunun için de, çok boyutlu çalışmalar yapılmaktadır. Çünkü bu konuda, bazen yasalara konulan hükümler de yeterli olamamaktadır.

Biz, bu bölümde Ömer Seyfettin'in, hikâyelerinde kadın - erkek eşitliğini; sosyal hak ve fonksiyonlarda eşitlik bir de evlilikte yaş eşitliği açılarından nasıl değerlendirdiğini göstermeye, bu konularda onun, okuyucusuna yaptığı telkinleri incelemeye çalışacağız.

Eleğimsağma (335) adlı hikâyenin kahramanı "Küçük Ayşe"dir. "Babasıyla kardeşleri dün erkenden kasabaya, pazara gitmişlerdi"r. "Anne-siyle ablası da komşuda"dırlar. "Küçük Ayşe, sabahtan beri önünde mekik dokuduğu yüksek bez tezgâhından" kalkarak aynanın önüne gider, kendine bakar:

"Beyazları azalan kömür gözleri uykudan yeni kalkmış gibi mahmurdu. Yanakları daha ziyade aldı ve gür siyah saçları dağınıktı. Tekrar

gerindi. Gerinirken hütün bütün süzülen gözlerini, titreyen, gerilen ince dudaklarını beyaz billur gerdanını sanki ilk defa görüyormuş gibi şaştı.

- Ne güzelim ben, ayol... - diye güldü... Başını eğdi. Mavi abanterliklerinden boynunun görebildiği yerlerine kadar bütün vücudunu dikkatle süzdü. Gözlerini tekrar aynaya attı. Döndü. Saçlarını elleriyle dalgalandırdı. İşte daha on yaşında yokken koca bir kız gibi idi."(336)

Daha iki gün önce Zaim'lerin düğününde öteki köylerden gelenler, onu bu kadar büyümüş görünce pek şaşırmışlardır. Ayşe, hem de çok kuvvetlidir. "Erkek akranlarını bir tutuşta kaldırıp yere çarpıyor"dur. Ona, bu yüzden "Pehlivan Ayşe" diyorlardı. Ayşe, "Erkek çocuklar gibi ata binmesini, silâh atmasını, güreşmesini, birdirbir, esiralmaca oynamasını" çok sever. "Fakat..."

"Fakat işte büyüdükçe o kadar sevdiği bu oyunlara veda etmek lâzım gelecekti. Hatta geçen gün çeşme dönüşünde köyün imamına, Kurt Hocaya rasgelmişti. Kuru elini öperken bu hiç hoşlanmadığı huysuz ihtiyar, ona:

- Kız Ayşe, anana söyle, seni örtüye soksum, artık senin açık dolaşman caiz değil..." (337)

Yarın öbürgün o da, "her büyüyen kız gibi, cara girecek... Ve demek kendini sıkın bu evde, bu bez tezgâhının başında ölünceye kadar mahpus kalacaktı"r.

Ayşe, "Ah, erkek olsaydım..." diye düşünür.

"Ah, erkek olsaydı... Hemen alevlenen masum bir çocuk hayalinin mantıksız garabetleriyle düşünmeye başladı. Neler yapmayacaktı? Bir kere yalnız Bozkaya'nın değil, hatta bütün kazanın birinci pehlivanı olacaktı. Sonra... Meşhur bir efe... ve mutlaka Zaimoğulları'nın küçük kızını alacaktı. Muharebelere girecek, göğsü nişanlarla dolacak, dağları aşacak, cesur köy delikanlılarının yaptıkları gibi haftalarca ayı avlarında dolaşacaktı." (338)

(336) Aynı kitap, s.7.

(337) Aynı kitap, s.8.

(338) Aynı kitap, s.8,9.

Hafiften yağmur serpeiyordur. Pencereden birdenbire gökyüzünde oluşan eleğimsağmayı görür. Yüreği hızlı hızlı atmaya başlar. "Köyün arkasındaki Kurudere'ye giden yolun etrafındaki fundalıkların, devedikenlerinin ortasında pembeli, mavili, yeşilli, sarılı, morlu, kırmızı, turunculu" renkleriyle görünen bu eleğimsağmanın altından, erkek olmayı dileyerek geçiversem diye düşünür.

Ayşe, sokağa çıkarak "deli gibi koşmaya" başlar. "Nefes nefese" eleğimsağmanın altından geçen Ayşe, biraz dinlenmek için fundalıkların içine uzanır ve uyur kalır.

Rüyasında, koca bir delikanlı olduğunu görür, Zaimgillerin Gülsüm'ün düğünü oluyordur. Oysa "Bu üzüm gözlü küçücük kızı" kendi alacaktır. Düğün evine gelir ve "Er olan meydanda! Açılın!" diye nara atar. Güreşlerde, pehlivanlarla ikişer ikişer güreşir ve hepsini yener. Kurt Hoca da, herkes de şaşmış kalmıştır. Bu yiğidin kim olduğunu merak ederler. Kendisinin, "Hacı Mehmet'lerin Ayşe" olduğunu açıklaması üzerine şaşkınlıkları bir kat daha artar.

Gülsüm'ün, muhtarın oğlu Hasan ile nikâhlendiğini öğrenen Ayşe, Kurt Hoca'yı da çağırarak Hasan'a Gülsüm'ü zorla boşatır. Kurt Hoca'ya Gülsüm'ü kendisine nikâhlamasını söyler ama Kurt Hoca "Câiz değil," diyerek nikâh kıymak istemez. Ayşe, kızarak Kurt Hoca'yı kuşağından yakalayıp havaya kaldırır ve sallayıp öyle bir fırlatır ki...

"Fakat Kurt Hoca yere düşmedi! Havada kaldı. Ve havada bağırma-ya başladı.

- Hey köy... Haberinizi olsun, bu erkek değildir. Bu kızdır. Bunu örtüye sokmalı. Bunun böyle gezmesi câiz değildir.

Avlunun içindeki halk karınca kümesi gibi birdenbire çoğalıyor, kaynaşıyor. Kurt Hocanın sesiyle:

- Câiz değil, câiz değil... - diye korkunç bir uğultu çıkıyor... Ve hepsinin ellerinde kalın, siyah carlar, kırmızı peştemallar, onu örtmek, örtüler altında boğmak için üzerine hücum ediyorlardı. Ayşe şilkindi. Bir nara attı. Martinini yakaladı. Dipçiği savurmaya başladı. Herkesi önüne kattı. Yetiştığinin beline indiriyor, yere yuvarlıyordu. Yalnız Kurt Hoca kanat gibi açılan cübbesiyle havada dolaşıyordu. Köyün sokaklarında elleri carlı, peştemalli köylüleri kovalıyordu.

du." (339)

Ayşe Babasının, kafasına vurduğu yumruklarla uyanmıştır. Herkes, onu aramaya çıkmış, sonunda burada bulmuşlardır. Babası, onu bir yandan tekmeliyor bir yandan da burada ne aradığını soruyordur. Köye dönerler.

Ayşe'nin bulunduğunu öğrenen Kurt Hoca, babasına, "Örtüye koyun onu, örtüye... Artık onun açık dolaşması câiz değil," der.

"Zavallı Ayşe hiç sesini çıkaramıyor, utancından yerlerin dibine geçiyor, bastığı çamurlara bakarak, bütün göğsünü sarsan derin hıçkırıklarla hüngür hüngür ağlar."

Ömer Seyfettin, bu güzel hikâyesinde Ayşe'nin "kadınlık"ına isyanını ve "erkek" olmaya özlemini anlatmaktadır. Çünkü, onun yaşadığı toplumda hak ve fonksiyon bakımından kadınlar erkeklere göre az imkanlara sahiptirler.

Ayşe'nin rüyasında Kurt Hoca'yı kuşağından tutup havaya kaldırarak, sallayıp sallayıp fırlatması, kadınlığın aşağı görülmesindeki yanlış değerlendirmenin kaynağını belirler. Bu kaynağın etkisiyle herkes, "ellerinde kalın, siyah carlar, kırmızı peştemallar"la Ayşe'yi örtmeye çalışıyorlardır. Ayşe, rüyasında kendisini örtmeye çalışanları adama-kıllı döver.

Küçük kızların, erkek olma özlemi temelde psikolojik bir durumdur. Fakat bu hikâyede, Ayşe'nin erkeklige özlemi, büyük ölçüde, toplumdaki kadın - erkek eşitsizliğinden kaynaklanan, toplumsal baskının bir sonucudur.

Bu hikâyede Ayşe, öyle temiz, öyle şirin ve güzel bir kızıdır ki, okuyucu ister istemez ondan yana oluverir. Onu, baskı altında tutanlara kızar, onlar gibi olmak istemez,

Ömer Seyfettin'in Yalnız Efe (340) adlı büyük hikâyesinin ana kahramanı Kezban da erkek olmayı özleyen bir kızıdır. Onun özlemi, Eleğim-sagma'nın Ayşe'sinin özlemine çok benzemektedir. Yalnız Kezban'ı "kadın"

(339) Aynı kitap, s.14.

(340) Ömer Seyfettin, Yalnız Efe, Bilgi Yayınevi, Ankara 1970, s.123-175.

olduğu için aşağı görenler yanılırlar ve yanılıklarını da pahalı öderler.

"Gençliğini evvelâ medresede, sonra dağlarda, muharebelerde geçirmiş", "Yemen'de askerlik etmiş" olan Yörük Hoca, şimdi yetmiş yaşını aşmış, "fakat hâlâ dinç bir adamdır. Kumdere köyüne yirmi yıl önce gelmiş ve evlenerek buraya yerleşmiştir. "Dört sene evvel karısı ölmüş, kızı Kezban'la yalnız kalmıştı"r.

"Köyün fakirlerine, dullarına, öksüzlerine yardım" eden Yörük Hoca, Kumdere köylüleri tarafından çok sevilen ve sayılan bir adamdır. Karısının ölümünden sonra evlenmemiş olan Yörük Hoca'nın "Ağzından düşmeyen bir hicranı vardı"r: "Ah genç olsam!..." "'Genç olsan ne yapardın hoca?' diye soranlara cevap vermez, gülümser, başını sallar, köyün her tarafından görünen ormanlı, çamlı dağlara bakıp dalıp gider." (341)

Kasabada faizcilikle zenginleşen Eseoğlu,"Kumderenin dibinden başlayan ova tarlalarını birer birer satın almaya başlamıştı"r. Eseoğlu, kasabaya "Gelen kaymakamları evlerinde bedava oturtur, zaptiyeleri kendi çiftliklerinde aylarca misafir eder." Adamlarının tümü yabancıdır. Ya Arnavut ya da Rum'dur. Eseoğlu,şehirdeki faizci Hristo Çorbacı ile de ortaktır.

Eseoğlu, civar köylülere etmedik zulmü bırakmaz. Borcunu veremeyen köylülerin,tarlalarını elinden alıyor ve bu zavallıları da,kendi tarlalarında esir gibi "boğaz tokluğuna" çalıştırıyordur.

Yörük Hoca, evinde misafirleriyle Eseoğlu'nun yaptıklarını konuşurken Kezban da onları dinliyordur. Yörük Hoca, yine "Ah genç olsaydım!" der. Kamçısızların Veli'nin "Genç olsaydın ne yapardın, hoca?" şeklindeki sorusunu, bu sefer cevaplar: "Dağa çıkar","Eseoğlu gibi millet düşmanlarını gebertirdim!"

Yörük Hoca bir ölse, Eseoğlu Kumdere'yi ele geçirecektir. Bunu açık açık da söylemektedir. Ama Eseoğlu,daha,Yörük Hoca'dan borç olarak aldığı yüz elli lirayı bile ödeyememiştir. Köylülere bunu açıklayan Yörük Hoca, yarın Eseoğlu'dan alacağını isteyeceğini söyler. Kezban da durumu öğrenmiştir.

"Gündüz gibi bir mehtap avluyu aydınlatıyordu. Kezban, Yörük

Hoca, dış çite kadar misafirleri teşyi ettiler. Dönerlerken Kezban ahıra uğramak için ayrıldı.

Babası:

- Yarın kasabaya gideceğim! Atı erken hazırla! - dedi.

- Niye gideceksin?

- Şu Eseoğlu'ndan benim parayı istemeye!

- Pekâlâ...

İhtiyar durdu. İri, güzel kızının gidişine baktı. Gayr-i ihtiyari:

- Ah, şu bir erkek olsaydı! - diye içini çekti.

Kezban döndü:

- Bir şey mi dedin ki baba?

- Yok, bir şey demedim!

- ...

Fakat, Kezban, onun dediğini, onun niçin ah ettiğini duymuştu. Evet, erkek olsaydı, erkek olsaydı... Gözünün önüne çamlı dağlar, karlı yollar, hainlerin, hırsızların, namussuzların, zalimlerin murdar çamurlara, kanlara bulanmış, ölüleri geldi. Ah erkek olsaydı... Fakat, işte kızdı! Erkek olmanın çaresi yoktu. Düşüne düşünce ahıra girdi. Atın önüne ot koydu. Eşek köşeye tıkılmıştı. Onu çekti çıkardı. Sonra eve girdi. Babası odasına çekilmiş, yatmıştı. O, yatağı serdiği sedirin kenarına oturdu. Gözlerini, ayın mavi ışığıyla etrafı gümüşlenen yüksek çamlı dağlara dikti. Gece işittikleri birer birer zihninden geçiyordu. Kulakları çınlamaya başladı. Bülbüllerin sesini duymuyordu.

- Ah, erkek olsaydım! - dedi.

Yatağına soyunmadan yüzükoyun uzandı. Sabaha kadar uyuyamadı."(342)

Eseoğlu, Yörük Hoca'yı vurdurur.

Babasının ölüsünü almaya giden Kezban'ı, Eseoğlu'nun adamları hiç önemsemezler. Üstelik Eseoğlu Kezban'a, "Babasını eşkiyalar vurdu, çok acıyorum. Kimsesiz kız! Ne yapacak? Ben Yörük Hoca'yı çok severim. Bu zavallı adamın hatırı için, onu Allahın emriyle, Peygamberin kavliyle almak isterim," diye haberler göndermeye başlar.

Kezban, saf bir çobandan, babasını alacak tartışmasından sonra,

Eseoğlu'nun, kahyanın kardeşi Zeynel'e vurdurttuğunu öğrenir ve ortadan kaybolur. Sonradan dağa çıktığı anlaşılır.

Kısa bir süre içinde,Yörük Hoca'nın katilini tutuklamayan "zaptiye mülazımı" ve Yörük Hoca'yı öldüren Eseoğlu'nun adamı vurulurlar. Sonra, "Eseoğlu'nun boğazlanmış ölüsünü bağdaki yatağında bulurlar."

Kezban, artık bir efsane olmuştur.

Görüldüğü gibi yazar, bu hikâyesinde Kezban'a erkeklerin bile başaramadığı işler yaptırmış ve hikâyedeki çevresinde de onu, ululaştırmıştır.

Kezban'ı,"kadın" diye hafife alanlar yanılmışlardır. Yörük Hoca'nın kızı için, "Ah, şu bir erkek olsaydı!" şeklindeki özlemi, Kezban'da "Ah, erkek olsaydım!"a dönüşür. Bunlar, Kezban için tahrik edici etkiler yapar. Fakat o, "erkek" olmadan neler yapılabileceğini en güzel şekilde göstererek okuyucunun da yüreğine girer; sevgisini, saygısını kazanır.

Baharın Tesiri (343) adlı hikâyesinde olayı, yazar kendi üzerinden anlatır.

Baharın tesiriyle kendisini çok zinde ve coşkulu hisseden yazar, bir arkadaşının davetiyle onlara gider. Orada Meliha adlı on yedi yaşında güzel bir kızla tanışır. Onunla aşk üzerine tatlı tatlı konuşurlar. Yazar, Mediha'ya aşık olmuştur.

Mediha,yazarın, "yirmi senedir zuhurunu beklediği meçhul hayal"dir. Ondan ayrıldıktan sonraki halini,yazar şöyle anlatır:

"Dışarı çıktım. Hiç etrafı görmüyordum. Ruhuma, bütün vücuduma, bütün âsâbıma onun hayali dolmuştu. Mihanikî bir şâika ile Köprü'ye inmişim. Haydarpaşa'ya geçmişim, trene binmişim. Köşke gelip odama kapanınca Mediha'nın hayalini karşımda gördüm. Sesini işitiyordum. Yemek yemedim. Gece lambamı yaktırmadım. Bu hayal kaçacak zannediyordum. Bütün gece, arkadaki koruda bülbüller öterken onun sesini işittim. Onun hayali etrafında açan ilâhi bir hâle gibi, o sabah da,

mor fecri, doğan altın güneşi gördüm. 'İşte yirmi senedir aradığım hayal!' diyordum." (344)

Mediha ile tanıştıklarının üçüncü gün sabahı, arkadaşı Camsap gelerek, ondaki değişikliği ve sebebini öğrenir. Yazara, kırkıncıdan sonra gelen bu aşkın bir "İlkbahar darbesi" olduğunu söyleyen Camsap, ona şu açıklamaları da yapar:

"Bahar yorgunlar için en tehlikeli bir mevsimdir. Kânunusaniye Karların ortasında çırpıplak gezmek, ilkbaharda sabahleyin çiçek kokuları arasında kelebeklerin peşinden koşmaktan daha az tehlikelidir. Vücut soğuk alırsa tedavi mümkündür. Fakat ruh, baharın tesirine kapılırsa iş berbattır. Atasözü, 'Kırkıncıdan sonra azanı teneşir temizler!' der. İnsan bir bahar sabahı, kendi yaşını unuttur da kalbini dinlerse, akla gelmedik budalalıklara kalkar. Sen de işte mutlaka sabahleyin nezle olacağını düşünmeden pencereni açtın. O baştan çıkarıcı çiçek kokularını, şehvet gıcıklayan rutubeti duydum. Hayalin ateş aldı. Kendini dışarı attın. O gün tesadüf ettiğin bir kadına âşık oldum zannına kapıldın." (345)

Camsap, bu durumdan kurtulması için yazara, "Bir ay kadar bu bahar muhitinden, bu rutubetli sıcağın içinden" çıkmasını mesela Kireçburnu'na gitmesini tavsiye eder.

Aşk, aşk yüzünden çektiği uykusuzluk ve üzüntü onu bitkin duruma düşürmüştür. Kireçburnu'na taşınır. Burası soğuk bir yerdir ve yazar, kendine gelir.

Yazar, hikâyesini şöyle bitirir:

"Dün yazıya oturacağım zaman masamın üstünde bir kâğıt elime geçti. Baktım. Mediha'yı gördüğümün ertesi günü yazmağa kalktığım mektubun müsveddesi! Oh yarabbi! İyi ki, göndermemişim!... Camsap imdada yetişmiş, vakit bulamamışım! Yoksa ne gülünç olacaktım! Benim gibi saçlı sakallı bir adamın, on yedi yaşında bir züppe gibi aşk mektubu yazması ne rezalet!...

Bu gülünç mektubu tekrar tekrar okuduktan sonra ruhumda üç hafta

(344) Aynı kitap, s.27.

(345) Aynı kitap, s.30.

evvel tutuşan muvakkat buhranın hikâyesini çabucak şu sahifelere yazdım. Fakat niçin ilkbahar, bu tabiatın şeytanı, beni yirmi sene evvel baştan çıkarmadı? Niçin uzun bir gençlik içinde kadına, aşka, heyecana, muhabbete yabancı yaşadım? Camsap gelince soracağım. Bakalım bunu da izah edebilecek mi? " (346)

Yazar, böyle dengesiz bir ilişkiye girmekten arkadaşının yardımıyla kurtulabilmıştır.

Aynı konu, Antiseptik (347) adlı hikâyede, daha gülünç bir olayla ele alınıp işlenmiştir.

"Minimini, güzel, şeytan Bedia'yı ailesi büyük bir adama vermek istiyordu. Halbuki o iki senedir, Tıbbiye talebesinden olan kuzeni Namık'la işi pişirmişti. Kendini almayı arzu eden bu büyük adam tek gözlüklü, şık bir sefirdi. 'Kırkında var, yok...' diyorlardı. Bedia daha on yedisine girmemişti. Annesinin, babasının, hanımminesinin ısrarlarına biraz karşı geldi. Ağladı, sızladı, amma nihayet mağlûp oldu." (348)

Bedia'ya, sürekli olarak, "Koca dediğin böyle olur. Fenerbahçe kulübünde top oynayan oğlanlara mı varacaksın?" diyorlardır.

Nişandan bir gün önce Namık gelir. Bedia'ya, "tılsımlı bir su" verir. Bedia'ya, nişan esnasında evleneceği adamla yalnız kalarak, bıyıklarını bu suyla yıkatmasını tembihler.

Damat adayı diplomat, yalnız kaldıklarında Bedia'yı öpmek ister. Fakat Bedia, "Ben meraklıyım. Dudaklarınızı yıkayınız. İstedığınız kadar öpünüz. Ben artık sizin değil miyim?" diyerek Namık'ın verdiği şeyi getirip ona verir.

"İştihası kabarmış olan diplomat, bu şuh emre hemen itaat" eder. "Bedia'nın eline döktüğü su ile güle güle ağzını, bıyıklarını" iyice yıkar. "Sonra cebinden çıkardığı ipek mendille" güzelce kurular.

Bıyıkları bembeyaz olmuştur. Bedia, "bir sinir darbesine yakalanmış gibi katılırcasına gülüyordu"r. Bedia, minimini parmağıyla alnını gösterip, "Siz benim pederimsiniz" diyerek, diplomata buradan öpmesini

(346) Aynı kitap, s.35.

(347) Aynı kitap, s.84 - 88.

(348) Aynı kitap, s.84.

söyler. Diplomat aynaya bakar ve kendisini zor tanır.

"Burnu kanıyormuş gibi mendilini ağzına tutarak salonun ortasından hızla geçti. Portmantodan fesini kaptı. Tek gözlüğünü düşürdü. Bastonunu alamadı. Kendini bahçeye attı. Deli gibi köşkten uzaklaştı!

Müstakbel damatlarının böyle, nişandan evvel, birdenbire kaçıışına hiç bir mana veremeyen aile halkı pencerenin dibinde gülen Bedia'nın başına toplandılar.

- Ne yaptın, ne oldu? - diyorlardı.

Bedia,

- Hiç bir şey yapmadım. Şu şişedeki su kaçırdı. Benim kabahatim yok... - cevabını verdi.

Annesi hiddetinden titriyordu.

- O su ne? Çılgın!

Bu sefer Namık cevap verdi:

- Yengeciğim, hiç beyazı olmayan güzel, kumral saçlarınıza siz de biraz sürünüz. Ne olduğunu anlarsınız! - dedi..." (349)

Görüldüğü gibi, gerek Baharın Tesiri gerekse Antiseptik adlı bu hikâyelerde kadın erkek ilişkilerindeki yaş dengesizlikleri konu alınmıştır.

Kadın ve erkek arasında kurulacak aşk ve evlilik ilişkilerinde, kabul edilebilir ölçülerin dışındaki yaş eşitsizliği, ortaya önemli sorunlar çıkarır.

İnsan, yaşının gerektirdiği gibi düşünmeli ve davranmalıdır. Değilse gülünç ve zor durumlara düşer.

C- YURT, MİLLET VE DİN DUYGULARININ TELKİNİ

1. Yurt ve Millet Sevgisi

Bütün toplumlarda eğitim sistemleri, her şeyden önce, insanlarını yurt ve millet sevgisiyle yüklemek isterler. Çünkü, insanlarında bu sevgi olmayan toplumlar varlıklarını sürdüremezler.

(349) Aynı kitap, s.87,88.

Sevgi, ona sahip olan insana sorumluluklar yükleyen yüce bir duygudur. Yurt ve millet sevgisi, kişisel çıkarlardan fedakârlık etmeyi, bazen onun uğruna ölümü bile göze almayı gerektirir.

Ömer Seyfettin'in yaşadığı dönem, yurt topraklarının büyük bir hızla elden çıktığı, devletin yok olmaya yüz tuttuğu; bunun için, her Türk'ün her zamankinden daha büyük ölçülerde yurt ve millet sevgisiyle doldurulmasının gerektiği bir dönemdir.

Ömer Seyfettin'in hikâyelerinin, çoğunlukla yurt ve millet sevgisi ağırlıklı oluşu bu yüzdendir.

Ömer Seyfettin, bu konuyu işlediği hikâyelerinde, bazen hikâye kahramanlarına yurdu ve milleti için yararlı hizmetler gördürme, bazen onları konuşturma, bazı kahramanlarına yurdu ve milleti için zararlı olan davranışlar yaptırma ya da konuşturma, bazen yabancı ve düşman milletlerden seçtiği hikâye kahramanlarına kendi milletleri yararına, Türk milletinin zararına olacak şeyler yaptırma ya da onları konuşturma yollarıyla okuyucusunu etkilemek istemiştir.

Ömer Seyfettin'in, Eski Kahramanlar serisindeki hikâyelerinin bütün ana kahramanları, yurt ve millet sevgisi bakımından, düşündükleri, yaptıkları ve yaşadıklarıyla okuyucuya örnek olsun diye yaratılmış kahramanlardır. Bu kahramanların hepsini, diğer eğitim değerlerini işlerken, uzun uzun anlatmaya çalıştığımız olaylar içinde tanıdık.

Ferman adlı hikâyenin Tosun Bey'i "Tek başına yaptığı şeyler dillere destan" olan bir kahramandır. Onun yaptığı şeyler, yurt sevgisi ve millet sevgisiyle yapılmamış olsaydı, ne dillere destan olurdu, ne de Tosun Bey geçerken; o, "Kendilerinden başka yiğit olduğuna asla ihtimal vermeyen mağrur yeniçeriler", "Yaşa Tosun Bey! Seni hangi ana doğurdu!" diye nara atarlardı."

Kütük adlı hikâyenin ana kahramanı Arslan Bey ile Vire adlı hikâyenin ana kahramanı Barhan Bey ve Topuz'daki Türk elçisi, zekâ ve esprili olmaları bakımından birbirlerine benzer kahramanlardır. Onların yürekleri de, bu yüce sevgiyle dopdoludur.

Teselli adlı hikâyede, hain bir pusu sonucu İsmail Mirza'ya mağlup olduğu için idam olunacağı saati beklerken, yurdu ve milleti uğruna karısı ve küçük çocuklarının nerede olduklarını bile bilmeden yararlı

hizmetler verdiğinden, padişah tarafından takdir edilen İskender Paşa da; "Yüksek alınında izi parlayan geniş kılıç yarası," yurdu ve milleti için katıldığı savaşların bir nişanesi olan Pembe İncili Kaftan'ın Muhsin Çelebi'si de bütün özellikleriyle yurt ve millet sevgisi tam kahramanlardır.

Sadrazamın Muhsin Çelebi'ye, "Devletini seversen sen bu fedakârlığı kabul edeceksin!" şeklindeki ısrarlı elçilik görevi teklifini o, bu teklifi bir şartla kabul edebileceğini belirterek; "Madem ki bu bir fedakârlıktır, fedakârlık ücretle olmaz. Devlete karşı ücretle yapılacak bir fedakârlık, ne olursa olsun, hakikatte şahsî bir kazançtan başka bir şey değildir. Ben maaş, mansıp ücret filân istemem. Fahrî olarak bu hizmeti görürüm. Şartım budur!" (350) diye karşılar. Gerçekten öyle de yapar. Muhsin Çelebi, bu tehlikeli görevi, hayatını ortaya koyduktan başka çocuğunu çocuğunu da hiç aklına getirmeden, bütün varlığını harcayarak en güzel şekilde yerine getirir. Bu, onun yurt ve millet sevgisinin gereğidir.

Başını Vermeyen Şehit adlı hikâyenin kahramanları Deli Mehmet ile Deli Hüsrev ise, yurt ve millet sevgisini, yüce bir heyecan olarak yaşayan kahramanlardır. Onların delilikleri bu sevgiden kaynaklanmaktadır.

Teke Tek hikâyesindeki Cem de, Kasım da, Diyet hikâyesindeki Koca Ali'de, Forsa hikâyesindeki Kaptan Kara Memiş de öyle...

Bütün bu kahramanlar, bu hikâyelerde; hikâyelerdeki kişilikleriyle, okuyucuyu etkileyen, yaptıklarıyla onlara ne yapmaları gerektiği konusunda örnekler gösteren kahramanlar olarak işlenmişlerdir.

Onların yüreklerinde yanan yurt ve millet sevgisi, hikâyelerden akıvererek okuyucunun yüreğini de tutuşturan özellikler gösterir.

Yazarın, Yeni Kahramanlar serisindeki hikâyelerinden Kaç Yerinden (351) adlı hikâyesinde, kendisini de bir hikâye kahramanı gibi değerlendirdiğini görüyoruz.

Bu hikâyede yazar, akrabaşı olan bir doktor binbaşıyla yazdığı

(350) Aynı kitap, s.77.

(351) Ömer Seyfettin, Beyaz Lâle, Bilgi Yayınevi, Ankara 1970, s.129 - 141.

"birkaç destan" üzerine konuşur. Ona, "yerde bulduğu kırık bir kalkanla, zırhlı iki düşman süvarisine, esirken hücum ederek kafalarını kesen ihtiyar bir sipahinin" hikâyesini anlatan destanını okur. Bu, yazarın "en beğendiği manzum menkıbe"sidir. Destan bitince, yazarın doktora, "Ey nasıl, şimdi böyle kahramanlar var mı?" diye sorması üzerine, aralarında tartışma çıkar. Doktora göre, "Bugünkü askerler, zabitler, kumandanlar değil, doktorlar, sıhhiye neferleri, hatta nakliyeciler, mekkâ-reciler bile" yazarın sipahisinden "bin defa fazla kahramandırlar!" Onun fikrinde, insanlarda manevî faziletlerin büyüklüğü zihnin hacmiyle orantılıdır. Eski insanların sosyal çevreleri sınırlıdır. Zihinlerin hacmi de, sosyal çevrelerinin sahası derecesindedir. Yani dardır. Bu dar zihinlerde, ufku genişlememiş beyinlerde, zorunlu olarak, faziletler de dardır. Medeniyetler beyinlerin ufuklarını büyötmüştür. Artık kişi üyesi olduğu toplumun hattâ bütün insanlığın bilinciyle hissetmeye, düşünmeye başlamıştır. Artık faziletler de zihinlerin hacmine uymuş, inanılmaz derecede büyümüştür.

Doktorun yazara, "Senin destanlarındaki eski kahramanların içinde harp meydanında yaralananlar var mı?" diye sorması üzerine aralarında şu konuşma geçer:

"- Tabii var.

- Yaraları kaç yerinden?

- Muharebenin şiddetine göre... Üç...beş, hatta bazen...

- Bazen?

- Hatta on yerinden!

- Bu çok mu?

- Az mı?

- ...

Güldü:

- Şuraya bak... - dedi.

Sol kanepenin ta ucunu gösteriyordu.

- ...

- Gördün mü o zabiti?

- ...

Büyük kalpaklı, pek şık, pek genç, pek zayıf, uzun boylu, narin, kumral bir zabıt...

- Gördüm - dedim -, şimdi selam verdiğin değil mi?

- Evet... Tuhaflık bir tesadüf. Çanakkale'de, Kafkas cephesinde, Bağdat'ta, Suriye'de, Makedonya'da beni onunla karşı karşıya getirdi. Daima hastanede, ameliyat masasının üzerinde...

- Demek hep yaralanmıştı?

- Hem kaç yerinden. Tahmin et bakalım?" (352)

Bu genç adam, "tam kırk dokuz yerinden" yaralanmıştır. Bacağı takma olan Ferhat Ali Bey adlı bu kahraman, zamanımızın kahramanıdır.

Yazar bu hikâyesinde, eski kahramanları kesinlikle küçültmeden, doktora, yeni kahramanların yurt ve millet sevgisiyle yaptıklarını anlattırıp, Ferhat Ali Bey'in kişiliğinde de bunları örnekletmiştir.

Böylece okuyucusuna yazar, yurt ve millet uğruna çalışan, yararlı hizmetler veren, kahramanlıklar yapan kişilerin şimdi de var olduğunu anlatmak istemiştir.

Aynı serideki Bir Çocuk: Aleko (353) adlı hikâyenin ana kahramanı Ali, yaşı gereği henüz anne, baba, kardeş ve yakın çevre sevgisinden başka sevgi tanımıyordur. Bir Rum papaz tarafından, kendi milleti aleyhine yönlendirilmek istenirken o, yurt ve millet sevgisini tanır.

Her sabah kilisede, Türklerin perişan olması için dua ediliyor. "İhtiyar, genç bütün köy halkının her sabah bu duaları can ü yürekten tekrarlayışları" Ali'yi derin bir uykudan uyandırır.

Papaz, Ali'ye; "Adam anası babası için her türlü fedakârlığı etmeli. Hatta canını bile vermeli. Öksüzlerin anası, babası milletleridir. Her öksüz, milleti için en büyük hizmetlere hazır olmalı. Öksüzze bakan, büyüten millettir. Millet evlâdından yardım ister." (354) şeklinde telkinlerde bulunuyordur.

"Zayıf uzun parmaklı, uzun tırnaklı sarı elleriyle beyaz sakalını okşayarak coşan bu ihtiyar, onda sarsıcı bir heyecan uyandırıyor. Sekiz aydır kilisenin alaca karanlığı içinde acı gözyaşları gibi parla-

(352) Aynı kitap, s.134,135.

(353) Aynı kitap, s.142 -169.

(354) Aynı kitap, s.150.

yan kandillerin titrediği gölgeler arasında insana canlı gibi bakan resimler karşısında ruhu da değişmişti. 'Büyük Yunan, büyük Rumluluk' emelini dinledikçe kalbi şişiyor, acı bir azap boğazına tıkanıyordu. İştittiği, duyduğu anladığı her şey onda aksi bir tesir bırakıyordu. On dört yaşındaki cahil hayaliyle gözünün önüne köyünün camiini getiriyor, daima ahiretten, Sırat köprüsünden, cennetten, cehennemden bahseden ihtiyar imamı mihrabın yanındaki yeşil boyalı kürsüye çıkartıyor... 'Büyük Türklük' için, Türk düşmanlarının perişan edilmesi için, tıpkı ihtiyar papaz gibi söyletiyor, ihtiyar papazın sözlerini Türkçe ona tekrarlatıyordu." (355)

Küçük Ali, işte böyle bilinçlenerek büyük işler başarır.

Görüldüğü gibi yazar, bu hikâyesinde papazı; Rum çocuğu sandığı Ali'ye, Yunan milleti sevgisini aşılacak için konuşturarak, hem Ali'yi hem de okuyucusuna Türk milleti sevgisini aşılar. Bu yüce sevgi uğruna Ali, hiç düşünmeden canını feda eder.

Küçük Ali, bütün Türklere, bütün Türk çocuklarına örnek olarak yaratılmış bir kahramandır. O da yeni kahramandır.

Fon Sadriştayn'ın Karısı adlı hikâyede yazar, Türk kadınlarına Alman kadınlarını örnek olarak vermek isterken Sadrettin adlı hikâye kahramanını önce bir Türk, sonra bir Alman kadını ile evlendirerek onun fizik ve ruh yapısıyla, yaşantısında meydana gelen büyük değişiklikleri anlatır. Hikâyede anlatılanlar, Alman kadınının Türk kadınına üstünlüğünü belirler niteliktedir.

Okuldayken sıskılığı yüzünden arkadaşlarının "Serçe Pehlivan" adını taktıkları Sadrettin şimdi, herkül gibi "bir sıhhat heykeli" olmuştur. Sadrettin, durumunu şöyle açıklar:

" - Açık söyleyeyim - dedi -, Almanya'ya gittim. Bir Alman kıızıyla evlendim. Alman kadınının ne olduğunu siz bilmezsiniz. Bütün Almanya, bütün Almanlık, bütün Almanlığın zenginliği, Alman ordusunun kuvveti Alman kadınının eseridir... Ben Alman kadınıyla evlenmezden evvel tartılır, tamam otuz okka gelirdim. Bugün doksan beş kilo geliyorum. Almanya'nın yirmi milyon nüfusunu yarım asırda altmış yetmiş

milyon yapan Alman kadını, beni de üç sene içinde otuzdan doksan beşe çıkardı. Eğer Alman kadını tanısanız buna asla şaşmaz, belki tabii görürdünüz." (356)

Hikâye yayınlandığı zaman, yazarın bu, Türk kadını - Alman kadını karşılaştırmasında Alman kadınının lehine vardığı sonuç, büyük bir tepkiyle karşılanmış ve Ömer Seyfettin'in Fon Sadriştayn'ın Oğlu adlı hikâyeyi yazmasına neden olmuştur.

Aslında yazar, bu hikâyede Sadrettin'e anlattırdıklarıyla Türk milletini küçültmek düşüncesinde değildir. O, Sadrettin'in ikinci karısıyla bir örnek vermek istemiştir. Buna rağmen tepki, düşünülenin tersine olmuştur.

Fon Sadriştayn'ın Oğlu (357) adlı hikâyedeyse, Fon Sadriştayn'ın Karısı adlı hikâyenin kahramanları Alman kadını ve Türk kadınının yirmi beş yıl sonraki durumları ve Sadrettin'in Alman karısından olan oğulla "Türk dâhisi" Orhan Bey'in karşılaştırılması yapılır.

"Bugün İstanbul'un, yalnız İstanbul'un değil, bütün Türklerin millî bir bayramı"dır. Her yer süslenmiştir. "Millet genç dâhisinin doğduğu günü tebciil ediyordu"r. "Fon Sadriştayn, gözlerinden ruhuna olan tatlı, aydınlık bir sevincin âsabına süzüldüğünü, yavaş yavaş bütün vücuduna yayıldığını hisseder gibi" olur. "Ayaklarının ağrılarını bir an" unuttur. Gülümser. "Titreyen parmaklarıyla ak düşmüş çatal sakalını kaşırken kalbinde, şimdiye kadar hiç farkına varmadığı, ince bir heyecanın ürperdiğini" duyar.

Madam Sadriştayn, daha kırk beş yaşlarında olduğu halde, "Altmışlık şişman bir ihtiyar sanılacak" kadar bozulmuş görünen bu, "kalın gözlüklerinin altında iri mavi gözleri" süzülen Alman kadını, "otuz seneye yakın kocası Türk olduğu, Türkiye'de yaşadığı halde oturduğu memleketin hiç bir şeyini" bilmez ve Sadrettin'in heyecanını anlayamaz. "Yirmi beş sene mütemadî, ağır, nihayetsiz bir iktisat sabrıyla dişten, tırnaktan arttırarak biriktirdiği servetin dünyada en ziyade sevilmesi icap eden bir vücut tarafından aşırılması, onu birdenbire çökertmiş,

(356) Aynı kitap, s.98,99.

(357) Aynı kitap, s.112 - 131.

birkaç ay içinde onun saçlarını ağartmıştı"r.

Fon Sadriştayn düşünür:

"Kendi bayramından ona neydi? Kendi onun bayramlarına bir neza-
ket olsun diye iştirak ederken tatsız bir angarya ağırlığı duymuyor
muydu? İşte yirmi sekiz sene bir çatı altında beraber ihtiyarladıkla-
rı halde ruhları birbirlerine yabancıydı. Aralarında ummanların, kar-
lı şâhikaların ayırdığı geçilmez bir hudut var gibiydi. İhtiyarladık-
ça, ihtiyarlayıp hastalandıkça, bu çorak buz çölü daha ziyade genişli-
yor, daha ziyade büyüyordu. Artık eski kayıtsızlığından eser kalmamış-
tı. Her şeye sinirleniyor, vak'asız geçen bir hayatın tek tük hâtıra-
larından kendine derin bir elem yaratıyordu. Kitap okuyamıyor, kırlar-
da gezemiyor, yemek yiyemiyor, bira içemiyor... Sofadaki saatin, sızı-
larına karışan tiktaklarını dinleyip oturuyordu." (358)

Sadrettin o gün çıkan bütün gazetelerden birer tane alarak on-
ları inceler. "Her gazete bu günkü nüshasını Orhan Bey'e hasretmişti"r.

Orhan Bey, henüz yirmi yedi yaşında büyük bir şairdir. "On do-
kuz yaşındayken Anadolu'yu gezmiş, köylerde kulübelerde, obalarda mi-
safir kalarak Türklerin millî destanını dinlemiş, onun rûhuna hulûl
etmiş, sonra milletine üç cilt nefîs şiir, iki cilt roman vermiş, üç
mükemmel trajedi yazmıştı"r.

Fon Sadriştayn, Orhan Bey'in resmine dikkatle bakar. Onu hiç
görmediği halde tanır gibi olur. "Bu ince kaşlar, bu derin gözler, bu
tatlı gülüş... Ona hiç yabancı gelmez. Bu necip yüzü çok görmüştü"r.
"Ama nerede? Ne vakit? Nasıl?" bir türlü hatırlayamaz.

Bir gazeteden, Orhan Bey'in şu sözlerini okur:

"Ben her şeyi annemden öğrendim. Annem beni dinî bir vecd için-
de büyüttü. Şiirimde duyduğunuz 'lirizm'in menbaı ondan aldığım dinî
terbiyenin heyecanlarıdır. Şiirlerimi, hikâyelerimi, trajedilerimi
evvelâ masal halinde ondan işittim. Onun halktan olan ruhu bana halk
sevgisini, halk aşkını, nefhetti. Bundan dolayıdır ki, kafiyelerim
halkın tâbirleri, musikim halkın dilindeki ahenktir..." (359)

(358) Aynı kitap, s.115.

(359) Aynı kitap, s.121.

"Kimbilir, bu yaratıcı ruhu ona veren annesi ne ulvî, ne mükemmel bir kadındı"r.

Fon Sadriştayn, bütün gazetelerden Orhan Bey hakkında yazılanları okur.

"Bin seneden beri bir milletin ruhunda akmadan biriken rebâbiyeti taşımak, yetmiş seksen milyonluk bir milletin uyuyan vicdanını uyandırmak... Şüphesiz dünyada yapılacak ilâhî işlerin en büyüğüdür! Hiçbir dahi bu kadar gençken milleti tarafından anlaşılmamıştı. 'Turan'ın her tarafından onu selâmlamak için heyetler gelmişti. Kâşgar'dan, Buhara'dan, Fargane'den, Hayve'den, Altay şehirlerinden, her yerden, her yerden.. Mesut şair, ebedîliğin lezzetini ebedî hayata karışmadan tadıyordu."(360)

Sonra kendi oğlu aklına gelir. O, "hodgâm, azimsiz, müsrif, tembel, karektersiz bir serseri"dir. "Daha küçükken riyakârlığa başlamış"tır. "Annesine: 'Ben Alman'ım! Türkler eşektir!'", kendisine: 'Ben Türk'üm! Almanlığı kabul etmem' diyerek ikisinin arasında gizli gizli buz dağlar yükseltir; sonra yalanla, düzenle her birisinin muhabbetini ayrı ayrı çalar, çaldığı iki muhabbeti sahiplerine karşı birer şantaj âleti" yapar. Şimdi de, "istikballeri için biriktirdikleri serveti bankadaki kasadan Arsen Lüpenvarî bir entrika ile" aşırıp Amerika'ya kaçmıştır.

Sadrettin, Orhan Bey'in annesini çok merak ediyordur. Telefonla, kendisini tanıtarak randevu alır ve Orhan Bey'in Çamlıca'daki köşküne gider. Ağaçlar içinde, çiçeklerle süslü, havuzlu bir bahçesi olan bu köşk, onun çok hoşuna gider. Genç bir hizmetçi kız onu içeri alır:

"Şimdi bu şiiirden yuvayı yapan, bu şiiirin içinde büyük dâhiyi yetiştiren büyük kadını görecekti. Yüreği yine tatlı bir heyecanla çarpmağa başladı. Önünde açılan kapıdan girdi. İndirilmiş bir perdenin yarım aydınlık gölgesinde henüz genç denecek bir kadının ayakta durduğunu gördü. Birden gözlerine inanamadı. Dikkatle baktı. Taş kesildi. Nefesi tutuldu. Etrafı karardı. Düşecekti.

- !

- Değil mi? Sadrettin Bey?

-

- Tanıdınız.

-

- Evet, buyurun oturunuz.

-

Fon Sadriştayn düşmemek için arkasına dayandı. Başını yere eğdi, elleriyle yüzünü kapadı:

- Beni affediniz, beni affediniz! - diye - bildi.

Orhan'ın annesi, gayet yüksek bir âlemden günahkârlara seslenen şefkatli bir melâike gibi sorduz:

- Zaman her elemi siler. Sadrettin Bey, sıkılmayınız. Size artık dargınlığınız kalmadı ki, affedeyim. Yirmi beş sene... Fakat, haydi beni boşadınız, Almanla'da sevdiğiniz bir kadını üzerime aldınız, neyse... Fakat niçin bana iftira ettiniz? Biliyordunuz ki, ben gayet afifim. Niçin o iftirayı geveze bir romancıya anlatıp yazdırdınız? İşte bu yara hâlâ içimde sızlıyor.

- Ben... söyle...medim!

- O halde, onun o kadar mübalâğaları yetmiyormuş gibi, keyfi için bana attığı iftiraya niçin 'yalan' demediniz.

Fon Sadriştayn heyecandan boğuluyordu.

- Onu da affediniz! - diye kekeledi.

Başka bir şey söyleyemedi. Bu karanlıkta duramadı. Düşünemedi. Döndü. Kapıdan çıktı. Ürkmüş bir deli gibi kendisini bahçeye attı. Vaktiyle hakikatini inkâr ettiği bir mâbetten kovulan perişan bir dinsiz nedametiyle bu zümrüt yuvadan, milletin bu mukaddes Kâbe'sinden hızla uzaklaştı." (361)

Eve dönünce, bastonunu Orhan Bey'in köşkünde unutan Fon Sadriştayn'ı, karısı bir güzel azarlar ve artık onu, "yalnız çıkarken, eline baston almaktan meneder."

Sadrettin, koltuğuna çöker, "yaşarmış gözlerini Çamlıca tepesine" diker. "Sofadaki duvar saatinin tik takları, mutfakta kaynayan patates tenceresinin fıkırtısıyla karışarak kulaklarında büyüyor, müthiş bir gürültü gibi beyninin tâ içinde gümbürdüyordu"r.

Görülüyör ki Fon Sadriştayn'ın Karısı adlı hikâyesine aldığı tepkiyle yazar, Fon Sadriştayn'ın Oğlu'nda Sadrettin'i ve okuyucuyu yeni karşılaştırmalara götürmüş, kimi, neyi, neden tercih etmek gerektiğini geç de olsa öğretmiştir. Bu tercihlerin temelinde millet sevgisi vardır.

Nakarât (362) adlı hikâyenin kahramanı Rada, tam bir Bulgar milliyetçisidir. Milletinin ülküsünü ifade eden sözleri bir Türk subayına haykırmaktan çekinmez. Bu sözleri kendisine söylenen aşk şarkısı sanan Türk subayı ise; bugüne kadar, "Her şeyi uzviyetiyle tadarak, şehvetinin hayaliyle sezerek, hayvanî temayülleriyle arzu ederek" yaşamıştır. O şunları da itiraf eder:

"Yirmi yaşına girdiğim bugün feci hakikati duymak ne acı... Erkânıharp olmak bütün gençliğimi dolduran bir hırsı. Niçin? Yazacağım işte... Evet utanmadan, sıkılmadan yazacağım işte... Çabuk terfi etmek, yüksek mevkilere geçmek, güzel İstanbul'da zevk içinde yaşamak, çok iyi yemek, çok iyi içmek, çok iyi giyinmek, zengin bir izdivaç avlamak, çabucak paşa olmak, Avrupa'da ataşemiliterlikle keyif yetiştirerek, ömür sürmek için değil mi?

Evet, işte hep bunlar için!" (363)

Bu "cesur, metin, azimkâr" Bulgar kızı Rada, bu "budala genç zabiti" derin uykusundan uyandırdığı gibi okuyucuyu da tahrik ederek, Türk milliyetçiliği'ne yönlendirir.

Hürriyet Bayrakları (364)adlı hikâyede; "on kestane, sekiz armut, dokuz elma"toplar gibi, "Araplar, Arnavutlar, Rumlar, Bulgarlar, Sırp-lar, Ulahlar, Yahudiler, Ermeniler, Türkler... Hasılı hepsi..."ni toplayıp bunlara Osmanlı diyen bir Türk zabitinin yanlıgısı anlatılmıştır.

Günlerden, "yalancı inkılâbımızın, bu kansız ve hakikatte ancak manasız alkış tufanlarından ibaret olan zavallı düzme Türk inkılâbının, ikinci yıldönümü"dür. Bu, "On Temmuz" günü, Osmanlıların bayramıdır. Fakat bu bayramı yalnız Türkler kutluyorlardır.

Türk zabiti böyle düşünmüyordur.

Gezintilerinde, yazara, karşıdaki küçük Bulgar köyünde asılı duran

(362) Aynı kitap, s.84 -107.

(363) Aynı kitap, s.101.

(364) Aynı kitap, s.108 - 120.

"hürriyet bayrakları"nı gösterir ve şunları söyler:

"Ah,görmüyor musunuz? Şu köycükte sallanan kırmızı kırmızı hürriyet bayraklarını görmüyor musunuz? Bugünü, Osmanlıların birbiriyle en samimi ve hakiki kardeş olduklarını dünyaya anlattıkları bu büyük, mukaddes günü, On Temmuz'u alkışlayan bu kırmızı bayrakları görmüyor musunuz? Körsünüz azizim, bakar körsünüz. Nafile zahmet edip bakmayınız. Hakikatleri görmek istidadı sizde yok. Hâlâ şüphe mi ediyorsunuz? Evet, bunlar hürriyet bayraklarıdır. Şu dağ başında kaybolmuş Osmanlı - Bulgar köycüğü On Temmuz'u takdis ediyor. İnanmıyor musunuz? Onlar Osmanlı değil midir? Yarın Osmanlı vatanına düşmanlar hücum ettiği vakit sizden evvel onlar koşacaklar, Osmanlılık namına kanlar dökecekler, Osmanlılığı kanlarıyla kurtaracaklar. Bunlar en sadık Osmanlılardır. Komitacılarla hiç münasebetleri yoktur. Komitacılardan nefret ederler. On Temmuz'u en mukaddes bir gün bilirler. Fakat siz mutaassıpsınız. İnanmazsınız. Hâlâ akılsız cahil babalarımız gibi: 'Domuz derisinden post, gâvurdan dost olmaz..'der, medeniyetin, büyük yirminci asrın doğurduğu insaniyet, uhuvvet, müsavat fikirleriyle eğlenirsiniz. Bütün Osmanlıların kardeş olmalarını kabul edemezsiniz. İşte bakınız, ufacık bir köy bu günü kırmızı bayraklarla tebcil ediyor. Kimbilir, akşam bu büyük günün şerefine nasıl eğlenecekler ve 'Yaşasın Osmanlılık, kahrolsun nifak!' diye bağıracaklar..." (365)

Köye kadar giderek bu bayrakları görmek isterler. Bunlar,bayrak değil, "hava aldırma için güneşe asılmış kırmızı biber dizileri"dir. Üstelik Bulgarlar onları, Türk oldukları için hiç de iyi karşılamamışlardır.

Herkes,kendi milletindendir, kendi yurdu saydığı yerleri, kendi milletini seviyor, kendi bayramını ediyordur. Ya Türkler?... Hikâye bunları düşündürür, bunları duyurur işte.

Yazar, Memlekete Mektup (366) adlı hikâyesini Malatya'da oturan Celil'e yazılmış bir mektup üzerine kurmuştur. İstanbul'dan 25 Şubat 1919

(365) Aynı kitap, s.116,117.

(366) Ömer Seyfettin, Yalnız Efe,Bilgi Yayınevi, Ankara 1970, s.76 - 85.

tarihinde yazıldığı belirtilen bu mektuba göre; on beş sene öncesinin İstanbul'u artık yoktur. "Sokaklar daralmış, insanlar küçülmüş, kadınlar sıskalaşmış, çehreler solgun, herkeste üst baş perişan"dır. "İnanılmaz bir zaruret bu halkı eziyordu"r. "Mahallelerde birçok evler aç!"tır. "Buna mukabil haydutlar hâlâ kâşânelerde yaşıyorlar, otomobillerde geziyorlar"dır. "Fakirlikle zenginlik iki barışmaz düşman gibi karşı karşıya geçmiş, biri karargâhını Şişli'ye Nişantaşı'na; öteki Fatih'e, Aksaray'a kurmuş, sanki vakti bilinmeyen bir meydan muharebesini bekliyorlar"dır.

Köprü'de, "Avrupa'nın, Asya'nın her türlü askerî üniformasını" görmek mümkündür. "En neşeli halk Rumlar... Lâtarnalarıyla sokakları dolaşıyorlar, hiç durmadan ötüyorlar, gülüyorlar, şarkı söylüyorlar, içiyorlar, nâra atıyorlar"dır.

İstanbul'un aydın geçinen Türkleri ise ayrı çıkarlar, ayrı düşünceler peşindedirler. Kimisi itilâfçıların iktidar olacağı günleri özlemekte, kimisi, 'Bu asrın milliyet hakikatini en anlamayan, en milliyet hissinden mahrum iki cahil şahsiyeti, Enver'le Cemal'i Türkçü sanıyor", kimisi de, "Tevhit ve Ahlâk" cemiyeti adına "Milliyet Hristiyanlara mahsustur" diyerek "milliyetini, sanatını, tarihini, İslâmiyetten evvelki mazisini inkâr" ediyordur.

Mektubun son bölümünde şunlar yazılıdır:

"Şimdi İstanbul, taşranın nuruna muhtaç! Biz artık köşemizde, yüksek dağlarımızın arasında köpüklü pınarlarımızın başındaki beyaz bakanalı, toprak çatılı kulübelerimizde, sevgili milletimizin samimiyetiyle çarpan kalplerimizi dinleyelim. Ruhlarımızdan çıkan ümit alevini bir fazilet meş'ali gibi İstanbul'a getirelim. İstanbul, milletin kadrini, kıymetini, kuvvetini bilmiyor. Evet, nihayetsiz elemlerimiz, dayanılmaz sefaletlerimiz var. Fakat bizim bir ruhumuz var ki, 'Öldü, öldü' sanılır da yine ölmez. En umulmadık bir zamanda birdenbire dirilir. Bugünün İstanbulluları bizim bu ölmez ruhumuzu bilmiyorlar. Türkleri, komşu milletler gibi sanıyorlar. Anadolu'yu, Azerbeycan'ı, Kafkasya'yı, Türkistan'ı, Buhara'yı dolduran fertlerin 'dini bir, dili bir' kardeş olduklarını İstanbullular anlamıyorlar. İstanbullular, 'Wilson Umdele-ri'ne akıl erdiremiyorlar. Milleti, ırktan ayırdedemiyorlar. Hepsinin

müfekkiresi 'devlet mefhumu' içinde zebun! Halbuki siyasî hudutların ne ehemmiyeti olabilir. Bunları insanlar yapar. Milliyeti, milliyet denen birliği Allah yapmıştır. Hiç bir kuvvet onu parçalayamaz!" (367)

Bu mektup, yalnız Celil'e değil, bütün Türklere yazılmıştır.

Yazar, bu hikâyesinde, doğrudan doğruya okuyucusuna seslenmekte ve "Milliyeti, milliyet denen birliği" Allah'ın yaptığını, onu hiç bir kuvvetin parçalayamayacağını haykırmaktadır.

2. Samimi Müslümanlık

İnsanlar, var oldukları zamandan bu yana kendilerince, kendilerini var eden, koruyan, yaşatan, mükâfatlandıran, cezalandıran ve yok edecek olan, somut ya da soyut bir güce inana gelmişlerdir. Bu inanç, onların kültürlerinde, ayrı ayrı toplumlar oluşturmalarında çok önemli bir faktör olarak yer almıştır.

Semavî dinlerin sonuncusu ve kendisinden sonra herhangi bir din gelmeyeceği belirtilen İslamiyet, bütün yönleriyle en mükemmel bir din olarak kabul edilmektedir. Onun Tanrı'sı, tüm evreni kapsayan; yaratan, yok edecek olan, esirgeyen, bağışlayan ve kullarını eşit sayan bir Tanrı'dır.

Ömer Seyfettin, hikâyelerinde Müslümanlığı, çoğunluğu Müslüman olan Türk milletini birbirine bağlayan çok önemli bir unsur olarak kabul etmektedir. O, bazı hikâyelerinde Müslümanlığı istismar edenleri ele almış, yermiş; bazı hikâyelerinde de ona samimiyetle inananlara yücelterek, onlara olumlu davranışlar yaptırmıştır. Yazar bu hikâyelerinin bazılarında da kendi düşüncelerini, Müslüman din adamlarına söyletmiştir.

Yemin (368) adlı hikâyenin kahramanlarından Hacı Hafız Molla, Doğancılar'daki evinde kadın pazarlayan, çok sofu görünümlü bir kadındır. Onun, "Bütün şişman vücudunu kaplayan kocaman baş örtüsünün içinden, gök mavi gözleriyle, tıpkı bulutların arasında kalmış ihtiyar bir

(367) Aynı kitap, s.84,85.

(368) Ömer Seyfettin, Yüksek Ökçeler, Bilgi Yayınevi, Ankara-1970, s.135 - 142.

melâike gibi" bir bakışı vardır. Hacı Hanım'ın "Abdest, namaz, oruç en birinci merakı"dır. "Yanındaki kızlardan birisine tutulana, mutlaka ibâdetle başlatır."

Hikâyenin, anlatıcı kahramanı olan yazar, Hacı Hafız Molla'nın sattığı kızlardan Matlûbe'ye tutulur. Bir gün, yazar bu evdeyken Matlûbe'nin teyzesinin oğlu evi basar. Yazarı, yüklüğe saklarlar. Sabri isimli "bu, iriyarı, palabıyıklı, siyah fesli" kabadayı genci, Kur'an-ı Kerim üzerine yemin ederek, Matlûbe'nin, başkasıyla çıkmadığına inandırır- lar.

Yazar hikâyesine şöyle devam eder:

"Ben yükün içinde yıldırımla vurulmuşa dönmüştüm. Yüreğim çarpıyor, yarı belimin aşağısı uyuşuyordu. O vakit çok dindardım, öleceğim sandım. Sanki beni yalan yere edilen bu yemin tutuyordu. O vakitler yemin çok büyük bir şeydi. Binlerce lira verilse bir yalancı şahit bulunamazdı. Eskiden yalan yere yemin, insanı olduğu yerde tutar, hiç kılmıdatmaz, öldürüverirdi! Zamanımızın ne İspanyol nezlesine, ne tifüsüne benzerdi. Sabri, Hacı Hanımın yemine inandıktan sonra kalktı. Elini öptü. Aşağı indi. Sokak kapısı örtülür örtülmez, yükün kapısını ittim. Dışarı fırladım. Hacı hanım, hâlimi görünce gözlerini açtı:

- Çok mu korktun yavrum?

- Yok...

- Ey, o ne öyle... Betin, benzin sapsarı!

- Yemin tutuyor! - dedim.

- Hangi yemin?

- Yalan yere senin ettiğin yemin!

- Benim mi? - diye güldü.

- Evet! Abdestli abdestli Kur'an-ı Kerim'e el bastın, Matlûbe'yi kendisinden başka kimse görmediğine, o herife yemin ettin. Halbuki her gece, onunla beraber, bir yatakta yattığımızı bilmiyor musun?

- Sus, sus. Böyle terbiyesiz, hayâsız laflar istemem. Şuraya otur bakayım. O senin ahret kardeşin... - diye elimden çekti. Sonra kapıdan giren Matlûbe'ye,

- Haydi, o Kur'an-ı getir de yiyelim kızım! - dedi.

- Peki anneciğim!

.....

Ben bu emirden bir şey anlamadım. Aptallaştım.

Matlûbe, mihrap gibi yere koştı. Yeşil bohçaya sarılı kitabı aldı. Getirdi. Bu sefer memelerinin hizasında tutmuyordu. Minderin üstüne benimle Hacı Hanımın arasına koydu. Tombul elleriyle bohçayı çözdü. Bohçanın içinde kahverengi ikinci bir bohça daha vardı. Onu da çözdü. Ortaya çıkan pembe kutunun kapağını birdenbire açtı. İçi, sarı sarı, gayet neffis kuru incirle doluydu." (369)

Görüldüğü gibi, bu hikâyenin kahramanları, "en büyük günahları bile 'din, iman' perdesi altında", kimseye sezdirmeden işleyen kişilerdir. Bunlar, güya böylece, "masumluğun mukaddes füsunu"nun asla kaybedilmediğine inanıyorlardır.

Yazarın, Tuhaf Bir Zulüm (370) adlı hikâyesinde Türklerin yerlerini yurtlarını terketmelerinin sebebi, aşırı taassuplarıdır. Onların bu özelliğini iyi kavrayan Gospodin Kepazef, Deliorman'a kaymakam olarak atanınca, hiç Bulgar olmayan bu yere, on, on beş domuzuyla "bir aile Makedonya muhaciri" yerleştirtivermiştir.

Bu hikâyede de görüldüğü gibi, domuzu mekruh sayan inanç, onun varlığından bile rahatsız olmaya yönelen bir gelenek halinde gelişerek, Müslüman Türkleri, bu konuda koyu bir taassuba sürüklemiştir.

Yazarın, Eski Kahramanlar serisindeki hikâyelerinin hemen hepsi, birer samimi Müslümandır.

Meselâ Pembe İncili Kaftan'da Muhsin Çelebi, "namusuyla yaşar, kimseye eyvallah etmezdi. Fıkaraya zayıflara, gariplere bakar, sofrasında hiç misafir eksik olmazdı. Dindardı. Ama mutaassıp değildi. Din, millet, padişah aşkını kalbinde duyanlardandı. Devletin büyüklüğünü, kud-sîliğini anlardı. Yegâne mefkûresi: 'Allahtan başka kimseye secde etmek kula kul olmamak'tı.'" (371) diye tanıtılmaktadır.

(369) Aynı kitap, s.140,141.

(370) Ömer Seyfettin, Beyaz Lâle, Bilgi Yayınevi, Ankara 1970, s.53 - 64.

(371) Ömer Seyfettin, Eski Kahramanlar, Bilgi Yayınevi, Ankara 1970, s.74.

Forsa'nın Kaptan Kara Memiş'i, Malta korsanlarına yirmi yıl boyunca ayaklarından halkalarla bağlı olarak forsalık ederken bile namazını kılan samimi bir Müslümandır:

"Yalnız abdest alamadığı için çok üzülürdü. Daima güneşin doğduğu tarafı sol ilerisine alır, gözlerini kibleye çevirir, beş vaktini gizli gizli, işaretle edâ ederdi." (372)

Eski Kahramanlar serisindeki hikâyelerin bütün kahramanları, diğer güzel özelliklerinin yanı sıra, istismarsız inançlarıyla da dikkat çekerler, bu yönleriyle de okuyucuya örnek olurlar.

İlk Namaz (373) adlı hikâyesinde yazar, çocukluğunda, annesinin, kendisine ilk sabah namazını kıldırışını anlatır:

Pervin ile birlikte annesi, onun hırkasını çıkarır, kollarını sıvarlar. Altına yorulmasın diye küçük bir iskemle koyarlar. Besmele çektiirip, tarif ederek abdest aldırırılar. Pervin, ılık suyu onun ellerine döküveriyordur. Abdest bitince annesiyle beraber yavaş bir sesle namaz dualarını okuyarak kollarını ve yüzünü kurularlar. Pervin de onun ayaklarını kurulayıp çoraplarını giydirir.

"Isınmak için sobanın önüne gitmişim. Arkama dönünce, annemi, arâkiye seccadeyi açıyor gördüm... Sonra başına yeşil başörtüsünü örterek beni çağırmıştı:

- Gel...

Gittim. Küçücük ben, onunla bir seccadede, bir yavru samimiyet ve saadetiyle o muazzez, o hassas anne vücudunun yanında durdum. İki lakırdı ile, bana, yapacağımı, evvelden öğrettiklerini tekrar etti:

- İki rekât sünnet... Gece öğrendiklerini zammek, unutmadın ya?..

- Hayır...

- Haydi...

O, iftitâh tekbirini ellerini omuzlarına kaldırarak kadın gibi yaparken, ben de gayr-i ihtiyârî onu taklit etmişim. Sünneti bitirdikten sonra, bana gözlerinin nûşin ve nâfiz bir tebessümüyle gülerek,

(372) Aynı kitap, s.164.

(373) Ömer Seyfettin, Falaka- Kaşığı- And- Boş İnançlar, Bilgi Yayınevi, Ankara 1970, s.15-22.

- Yavrum - demişti -, sen kadın mısın?.. Kadınlar öyle başlar, sen erkeksin, ellerini kulaklarına götüreceksin.

Ve hararetli elleriyle Benim küçük ellerimi kulaklarıma kaldıracak,

"İşte böyle..." diyerek erkek iftitâhını öğretti. Ben de tekbiri öyle alıp annemden farkımı, niçin erkek olduğumu, erkekliğin ne olduğunu, erkek olmanın yalnız küçük kızları dövmek ve onlara hâkim olmaktan başka da farkları olacağını düşünerek namazı bitirdim." (374)

Sıra duaya gelmiştir:

" - Nasıl dua edeceğim anne?..

O dua ediyor, ve dudakları hareket ettikçe başörtüsü de ihtizaz eder gibi oluyordu. Başını salladı, duasını bitirdikten sonra, daha hâlâ hatırımda:

- Evvelâ, 'İslâm olduğum için ey cenâb-ı vâcib-ül-vücut hazretleri, sana hamd ederim.' de... Sonra, 'Vatanımızın düşmanlarını perişan etmeni senden istirham ederim.' de... Sonda da, 'Bütün eziyet çeken, hasta olan, felâkette bulunan, fakir olan Müslümanların selâmet ve sıhhatlerini senden temennî ederim.' de... Kendin için, kendi iyi olman ve şeytanın yalanlarına aldanmaman için dua et! demişti.

Ben bu basit ve Türkçe duayı, annemin dolabındaki birbiri üstüne duran ve karıştırmaklığım 'dua kitaplarıdır, sakın ilişme!' ihtarıyla daima menolunan, yıpranmış, Arapça esreli ve üstünlü kitapları derhâtır ederek içimden söyledim, fâtiha..." (375)

Namazdan sonra annesiyle dersini de yapan yazar, onun yatağına yatar.

"Uykum yoktu, anneme bakıyordum: Yeşil başörtüsü başında, bu zülmet-i münevvere içinde, bir hayal gibi hareket ederek Kuran'ını aldı ve pencerenin kenarına, geniş sedire oturarak mühtez ve rakîk sesiyle tilâvete başladı. Ruhumda bu aks-i enin-i şiir-âlûd bırakan bu güzel sesi dinleyerek... büyük, yeşil başörtüsünün altında, tıpkı ölen bir hemşireme benzeyen güzel ve âsım çehresini görerek... ve yavaş yavaş

(374) Aynı kitap, s.18,19.

(375) Aynı kitap, s.19.

sallanan başının aheng-i hafif-i münâcatını seyrederek dalıyordum. Perdelerin altından görünen dumanlı sema gittikçe aydınlanıyor, geç kalmış birkaç yıldız koyu lâcivert bir atlasa düşmüş maî ve nâdide elmaslar gibi parlıyor, vâpesîn-î maî neşrederek parlıyorlardı. Annemi bir meleğe benzetiyordum. Bu tahayyülle melâîkeleri düşünerek... Kur'an okuyan annemin şimdi etrafına toplanmaları gereken melâîkeleri müşahade ediyorum zannederek dalıverdim. Yüzümün üstünde, ahrette güller bitecek ve cehennemine girecek olursam katiyen yanmayacak olan sol kaşımın ucunda tatlı bir ürperme duyuyor, sonra annemin münevver bir zambak aydınlığıyla parlayan dudaklarının kımıldanmasına bakarak... o görülmeyen melâîke kanatlarının saçlarıma, annemin şimdi Kur'an tutan ince parmaklarıyla okşadığı sarı ve çok saçlarıma dokunduklarını hissederek gibi oluyor ve dalıyordum." (376)

Bir ezan sesi yazarı, bu güzel hatırasına götürüvermiştir. Bu hatıradaki, Müslüman bir ailede Müslüman bir annenin şefkat dolu bir ifadeyle çocuğuna abdest almayı, namaz kılmayı öğretmesi anlatılmıştır.

Hikâyedeki, yazarın huzur, güven ve mutluluk duymasını sağlayan duygu yüklü öğeler, okuyucuyu da etkiler nitelikte görülmektedir.

Mehdi (377) adlı hikâye, Balkan Savaşı bozgunundan hemen sonra, Serez istasyonundan kalkan bir trendeki Türk yolcuların konuşmaları üzerine kurulmuştur. Yazar, "daha bıyıkları yeni terlemiş, kumral ve yukarı kalkık ince kaşlı, zayıf ve kansız, yüzü mâsivâdan gölgelenen ruhanî ve masum bir beyazlıkla parlayan ufak bir bey", "ihtiyar, hasta, mecalsiz ve alacalı bir yığın gibi uyuklayan, beyaz sarıklı, siyah cüppeli bir hoca", "şişman, yeni seyahat elbiseleri giymiş, siyah ve alafranga sakallı bir beyefendi" ve "sarı,uzun boylu, son moda esvaplı, kuvvetli ve gözleri parlak bir genç." Şimdilik, yolcular bu kadardır.

"Susuyorduk. İki senedir sanki hiç bir şey değişmemişti. Bir an içinde 'Türkiye idaresindeki Selânik'e gidiyorum' hayaline kapılıyor ve kapıyı kırmızı fesli bir kondoktörün açacağını bekliyordum. Ve bilmem nasıl mantıksız bir cesaretle. Serezli ufak bey korkmuyor, içimizden

(376) Aynı kitap, s.20,21.

(377) Ömer Seyfettin, Beyaz Lâle, Bilgi Yayınevi, Ankara 1970, s. 65 -74.

birisinin Yunan hafiyesi olabileceğine ihtimal vermiyordu.

- Acaba buralarını ne vakit Türk askerleri gelip alacak? -dedi.

Ben daıma bilmek, öğrenmek, anlamak, tanımak, anlatmak istediğimiz şeylerin üstüne attığımız basmakalıp bir sözü ağızımdan kaçırdım:

- Allah bilir!

İhtiyar hocanın önündeki şık ve iri genç, kalın ve al burnunu küçük parmağının uzun tırnağıyla kaşıyarak:

- Allahın bildiği malum bir şey! - diye güldü -. Lâkin kul da bilir ki, artık buralara Türk ayağı basamaz." (378)

Yazar Yunanistan'da olduğunu unutmuştur:

"Şişman ve pek zengin olduğu hâinden anlaşılan beyefendi etrafına bakınarak:

'Yavaş konuşsak... -dedi ve bana dönerek devam etti -: Oğlum, eğer iftihar olunacak bir şeyse, hiç zahmet çekmeden ben de sizin kadar Müslüman ve mutaassıp olabilirim. Mülkiye-i Şahane'den çıktım. On sekiz sene kaymakamlık ve mutasarrıflık ettim. İşte size söylüyorum ki, Müslümanların yaşamağa hakkı yoktur. Ve Türkler asla bir daha buralara gelemmez. Türkiye'de ağızıma alamayacağım hakikatleri burada sizden saklamağa lüzum yoktur. Zira hür ve medenî bir hükümet arazisindeyiz. Ne şu muhterem hoca efendi ve ne de siz dinsizliğimi, İslâmlığın aleyhinde olduğumu iddia ederek kafamın kesilmesini, asılmamı isteyecek bir evvel zaman adaletini burada bulamazsınız; Medeniyetleri, terakkileri, itilâları, tarihleri hep dinler yapar. Dinler bir kâinatı yıkar, yerine, ikinci bir kâinat kurar. Fertlerin bütün hareketlerindeki esasları kırmıldatan, içtimaiyatta büyük ana hatlarını çizen dindir. İslâmlık ise fertlerindeki cemaat ve milliyet temayüllerini bozarak hepsini karanlık bir taassubun görmez körlüğü içinde yaşatır. Sözüme şahit, işte bütün dünya yüzündeki Müslümanlık... Yüz milyonlarca Müslüman ve bizim milletimiz olan elli milyon Türk hâlâ on üç, on dört asır evvelki hurafeler ve efsanelerle çırpınıyor. Rusya'daki Türkler, Bosna-Hersek, Rumeli, Hive, Buhara, Acemistan, Türkistan, Afganistan, Bulûcistan, Hindistan, Mısır, Trablus, Sudan, Tunus, Cezayir, Fas, Sahra-yı Kebir, Zengibar,

Cava, Somali, Sumatra... Daha sayayım mı? Hasılı bütün İslâmlık bugün inkişaf etmiş, kuvvetlenmiş, ilerlemiş Hristiyan milletlerin boyunduruğu altında... Yalnız bizim Türkiye'nin yalancılıktan bir istiklâli var. Ama ne istiklâl... Gümrüklerine on para zam edemez. Düşmanlarıyla rahat bir muahede yapamaz. Payitahttaki Hristiyan mekteplerin içine giremez. Hasılı İslâm tarihinde okuduğumuz yüz şu kadar İslâm hükümetinin mahvına sebep olan âmiller hâlâ Türkiye'de duruyor. Aynı kanunlar, aynı şeylere tesir edince neticeler de aynı olur. O halde Türkiye'nin de diğer Müslüman hükümetleri gibi mahvolacağı, tarihten namı silineceği ve biz Türkler de bütün Müslümanlar gibi yakında İstanbul'u alacak olan Hristiyan efendilerimize sadakatle dua ederek hayatımızı diğer dindaşlarımız gibi miskin miskin taassup, cehalet ve rezalet içinde geçireceğimiz muhakkak... ve..." (379)

"Mülkiye-i Şâhane mezunu eski mutasarrıfın" bu sözleri, "son moda bol esvaplı" genç hariç, diğer Türkler tarafından tepkiyle karşılanır.

"Serezli genç bey, kafasını zayıf omuzlarının arasından" çıkarıp, "güzel ve şahane gözlerini açarak", Mehdî'nin çıkacağını Müslümanların başına geçip, "gâvur"ların hepsini öldüreceğini ve bütün dünyayı Müslüman yapacağını söylemesi üzerine mutasarrıf ve diğer genç onu alaya alırlar.

Öbür köşedeki beyaz, büyük sarıklı, ihtiyar ve sakın hoca efendi doğrulur, büyük ve derin gözlerini açarak siyah cübbesinin eteklerini düzelterek, "Mehdî'ye gülüyorsunuz ha..." der.

Yazar, "arzin dümdüz olduğunu, balığın üzerinde öküzün boynuzunda tıpkı bir tepsî gibi durduğunu fenle ispata kalkacak bunak bir yobazın Mehdî hakkında saçmalayacağı budalalıkları duymamak için" başını pencereye doğru çevirir.

Fakat Hoca Efendi öyle değildir. Şu sözleriyle, başta "Mülkiye-i Şâhane mezunu eski mutasarrıf" olmak üzere, hepsine güzel bir ders verir:

"- Bu medhî kimdir, biliyor musunuz evlâtlar? Gaib olan on ikinci imam! Bütün Müslümanlar onun gelmesini bekliyorlar... Bu şüphesiz bir hayal. Bu hayalin nereden ve nasıl tesirlerle çıktığını size söyleye-

yim: İslâmlık bir mefkûredir. Öyle âli, metin, yüksek bir mefkûre ki... taarruzî her Müslüman, İslâm olmayan memleketleri almak, oralarını hep Müslüman yapmak emelini besler. Zaman, fitneler ve nifaklar arasında geçmiş, İslâm hükümetleri birer birer inkıraz bulmuş. İslâmlar esir düşmüşler. Fakat her esir Müslümanda İslâmlık mefkûresi şuursuz bir anane, bir ümit, bir emel bırakmış. Esirliğin ağır ve ateşli zencirleri altında inleyen her Müslüman, bir halâs, bir necât gününden ümidini kesmemiş. Ve bu ümidinin fiile çıkarılmasını tekrar bir gün meydana çıkacak olan on ikinci imama, Mehdi'ye atfetmiş. Bu Mehdi İslâm selâkasının şuursuz bir emniyetle beklediği halâsçı çıkıp bütün Müslümanları esaretten, zulüm ve itisافتan kurtaracak mı? Bütün İslâm diyarlarında, Rumeli'nin, Asya'nın, Hindistan'ın köylerinde, Afrika'nın bâdiyelerinde Müslümanlar hep bir halâsçıyı, bir Mehdi'yi beklerler; Mehdi'ye dair birçok masallar, hikâyeler vardır. Bunlara büyük ve perişan bir ümmetin yaralanmış ruhunda uyuyan en garip ve müthiş şiirler de karışır. 'Ak Minare' vesaire gibi... Lâkin bu Mehdi sahiden gelecek mi? Hayır ve evet... İslâm ruhu şuursuz bir sâfiyet ve emniyetle her halâsçı gibi sivrilen kahramana bu adı verir. Fakat o muvaffak olmayınca, 'Mehdi' kelimesi 'mütemehdi'^x olur. Yine hakikî Mehdi beklenilmeğe başlanır. Ama... Ama, hayır... Öyle bir Mehdi zuhur edip bütün İslâmları birleştirerek müsteavlilerinden bir anda intikam alamayacaktır. Lâkin bu esirlik de kıyamete kadar sürecek mi? Hayır, hayır... Mutlaka bir gün İslâmların öcü alınacaktır. Ama nasıl? Buna büyük ve mukaddes kitabımız Kur'an-ı Kerim cevap veriyor. Diyor ki: 'Ve liküllî kavmin hâd...' Evet bütün kavimlerin kendilerine mahsus hâdîleri vardır. Onları hidayete eriştirir. Meselâ Bosna - Hersek'teki Müslümanları halife gidip kurtaramaz. Onlar çalışırlar, içlerinden bir fedakâr, birçok fedakâr çıkar. Silaha sarılırlar. Esirlikten kurtulan Hristiyan milletlerin halâsçılarını taklit ederler. Cezayir'dekiler, Fas'takiler, Tunus'takiler, Sudan'dakiler, hatta Mısır'dakiler de öyle... Başka yerlerdeki de öyle... Kendi içlerinden, kendi kavimlerinden kurtarıcı hâdîler yetişecek. Mensup oldukları kavmin başına geçecekler. Sonra... Esirlikten kurtulan, kafaları ilim ve akıl tutmağa başlayan İslâm milletler, Hristiyan milletler gibi aralarında bir 'Beynelmi-

x Sahte mehdi.

leliyyet' teşkil edecekler, ki işte bu 'İttihad-ı İslâm' mefkûresinin hakikatidir. Artık bu 'İslâm beynelmileliyyeti' mefkûresi hakikat haline girince, 'Hristiyan beynelmileliyyeti' yani Avrupalılar, zayıf ve himayesiz buldukları küçük İslâm kavimlerin üzerine hep birlikte yüklene-
meyecekler. İşte bu muvazeneden dünya yüzünde ancak o vakit 'hak ve hukuk' doğacaktır. Bir kavmin hâdîleri, o kavmi gaflet, cehalet, idraksizlik uykusundan uyandıranlardır. Biz Türkler, kurtarıcılarımızın elinde mukaddes ve hidâyet şulelerinin aydınlattığı millî bir mefkûreye doğru yürüyerek, altında inlediğimiz zincirleri kırarak, diğer Türk olmayan İslâm kardeşlerimizin bile imdadına yetişeceğiz. Ve bizim gibi her İslâm kavimde kendi hâdisini beklemekte haklıdır. Bu müjdeyi biz Müslümanlara Kur'an-ı Kerim vermiştir. Evet. İşte Kur'an-ı Kerim elimizde... Bir Mehdi yoktur. Fakat birçok hâdiler olacaktır.

Avam, o tek ve hayali Mehdi'yi beklerken biz, Türk, Arapa, Fas ve diğer İslâm mütefekkirleri, kendi hâdîlerimizi, hakiki Mehdileri beklemeliyiz. Ve onların zuhur edip etmeyeceklerinden bir an olsun şüphelenmemeliyiz..." (380)

Bir süre sonra, bir istasyondan yanlarına "silindir şapkalı" bir Rum'u oturturlar. Rum, "onlara tarif olunamayacak derecede derin bir nefret ve istikrahlı bakarak" Rumca, "Fakat burada Türkler var! demiş, kondoktör de onları, "Haydi bre... Öbür başa toplanın! Burada pence-
renin önünde mösyö rahat edezek..." diyerek bir tarafa toplamıştır.

Bu, "şık ve küstah mösyö, şapkasını çıkarıp, ayaklarını karşığı kanapenin üstüne" uzatır, sigarasını yakar, "küllerini onların üstüne fırlatır, tükürür." Bir yandan da avazı çıktığı kadar Bizans İmparatoru ve Yunanistan Kralı XII'inci Kostantin için bestelenmiş Fransızca bir şarkıyı haykırıyordu".

"Sözünü tamamlayamayan ihtiyar hoca yaralı ve can çekişen bir aslan gibi yeniden uyuklamağa başlamıştı". Diğer Türkler şimdi, "yine, o yalnız ve perişan Müslüman memleketlerinde duyulan yakıcı ve donduru-
cu ağır tevekkülün taştan sükûnuyla susuyor"lardır.

Yazarın gözleri, "hep o beyaz bir felâh ve ümit fecrinin uzak bir aksi gibi parlayan beyaz sarığa, ihtiyar hocanın uyanık bir dal-

gınlıkla sallanan büyük ve nurlu başına dalıyordu"r.

Gerçek ve samimi Müslüman, işte bu ihtiyar hocadır.

Yazar, Bir Çocuk Aleko (381) adlı hikâyesinde, hikâyenin küçük kahramanı Ali aracılığıyla, Rum papaz - Türk imam karşılaştırması yapar:

" Her sabah kilisede Türklerin perişan olması için dua edilirdi. İhtiyar, genç bütün köy halkının her sabah bu duaları can-ü yürekten tekrarlayışları, sanki Ali'yi derin bir uykudan uyandırıyor. Köydeki hocanın ' Hristiyanlar da Allah'ın kuludur, onlara fenalık etmek, Müslümanlara fenalık etmekten daha günahtır,' diye vaaz ettiğini hatırlıyor, 'Acaba yanlış mı aklımda kaldı?' şüphesine düşüyordu. Pazar günleri kilisenin avlusu ağzına kadar dolardı. Efendisiyle, eski papaz muharebeye dair köylüye havadisler verirler. Türklerin kış geçmeden bozulacağını, bu sefer İstanbul'un mutlaka alınacağını, ne kadar Türk varsa bir tane kalmamak üzere kesileceğini yana yakıla söylerlerdi." (382)

Yazar, hikâyenin bir diğer bölümünde Ali'nin hayalinden hareketle, imama, aynı zamanda Türk olduğunu, bu yüzden onun da kendi milliyeti açısından, papazın misyonunu yüklenmesi gerektiğini hatırlatıyor gibidir:

" Zayıf uzun parmaklı, uzun tırnaklı sarı elleriyle beyaz sakallını okşayarak coşan bu ihtiyar, onda sarsıcı bir heyecan uyandırıyor. Sekiz aydır kilisenin alaca karanlığı içinde acı gözyaşları gibi parlayan kandillerin titrediği gölgeler arasında insana canlı gibi bakan resimlerin karşısında ruhu da değişmişti. 'Büyük Yunan, büyük Rumluluk' emelini dinledikçe kalbi şişiyor, acı bir azap boğazına tıkanıyor. İşittiği, duyduğu anladığı her şey onda aksi bir tesir bırakıyor. On dört yaşındaki cahil hayaliyle gözünün önüne köyünün camiini getiriyor, daima ahretten, Sırat köprüsünden, cennetten, cehennemden bahseden ihtiyar imamı mihrabın yanındaki yeşil boyalı kürsüye çıkartıyor... 'Büyük Türklük' için, Türk düşmanlarının perişan edilmesi için, tıpkı ihtiyar papaz gibi söyletiyor, ihtiyar papazın sözlerini Türkçe ona tekrarlatıyor." (383)

(381) Aynı kitap, s.142 - 169.

(382) Aynı kitap, s.148.

(383) Aynı kitap, s.152.

SONUÇ

Ömer Seyfettin, 1884 - 1920 tarihleri arasındaki otuz altı yıllık çok kısa hayatında, Osmanlı İmparatorluğunun tarihten silinmeye giden çöküşünü ve bir milletin yeniden dirilme mücadelesini, aydın bir kişi olarak yaşamıştır. Onun dönemi, yöneticisinden en sade vatandaşına kadar, ülkemiz insanlarının ne yapacaklarını bilemedikleri; kaybedilen savaşlar, elden çıkan topraklar, işgaller, göçler yüzünden büyük acılar çektikleri bir dönemdir.

Onun hayatı, bu dönemi sadece üzüntüyle seyrederek değil, olaylar içerisinde yer alarak, savaşarak, yeni bir dil ve sanat anlayışı getirerek, yeni bir Türk ve Müslüman insan modeli telkin eden eserler vererek geçmiştir.

Ömer Seyfettin, önce bir subay olarak, 1908 yılı sonlarından itibaren Makedonya'da Balkan komitalarını takip ve görevlendirilmiş, 8 Ekim 1912 tarihinde çıkan Balkan Savaşına katılmış, kahramanca savaşmış, Yunanlılara esir düşerek, bir yıla yakın da esaret hayatı yaşamıştır.

Ayrıca o, askerliğinin yanı sıra, sanatçı kişiliğiyle bugünkü Türkçemizin temellerini atan bir büyük fikir hareketinin öncülerinden biri olarak ortaya çıkmış ve Selânik'te Genç Kalemler dergisinde "Yeni Lisan" hareketini başlatmıştır.

Bir yandan, Türk dili ve edebiyatı açısından çok büyük önemi olan bu hareketin kuramcılığını yaparken, aynı dergide Ömer Seyfettin, hikâyeleriyle de bu dil ve sanat anlayışının en güzel örneklerini vermiştir.

Prof.Dr.Cahit Kavcar, Osman Ergin'in "Türk Eğitim Tarihi için gerçekten değerli malzemeleri de içinde bulunduran" Maarif Tarihi adlı eserinde, II. Meşrutiyet devrini üç dönem halinde incelediğini, 1908 - 1914 yılları arasını "Birinci Safha" olarak değerlendirirken, "Yedi yıl süren

bu zamanda Türk olmayan mebusların, patrikhanelerin, siyasî partilerin, basın ve yabancı hükümetlerin gösterdikleri güçlükler ve ileri sürdükleri engeller yüzünden hiçbir şey yapılamamış, maarif işlerinde esaslı ve sabit bir adım atılamamıştır.

Bu yedi yıl içinde 15 nazır değişmiş, bu durum da, maarifte bir iş yapılamamasına yol açan etkenlerden biri olmuştur." dediğini belirterek, "İşte eğitim bakımından 'hiç bir şeyin' değilse bile fazla bir şeyin yapılamadığı o yıllarda edebiyatçılar susmamış, ellerinden geldiği, güçlerinin yettiğince bir şeyler yapmaya, halkı uyandırmaya, aydınlatmaya çalışmışlardır. Örgün eğitimle yapılamayanı, yaygın eğitim, telkin eğitimi yoluyla gerçekleştirmek için çırpınmışlardır." (1) hükmüne varıyor.

Bu dönemde, "susmayan, elinden geldiği, gücünün yettiğince bir şeyler yapmaya, halkı uyandırmaya, aydınlatmaya çalışan" edebiyatçılardan birisi de Ömer Seyfettin'dir.

Ömer Seyfettin'in, çağdaşı Türk insanının moral değerlere gerçekten her zamankinden daha çok ihtiyacı vardı. O, hikâyeleriyle bir yandan yeni dil anlayışına uygun örnekler verirken, bir yandan da modern hikâyelerle, sanatın etkileyici gücünü kullanarak, okuyucusuna olumlu telkinlerde bulunmuştur.

Ömer Seyfettin, bu hikâyelerinde bazen, olayları da kullanan etkili bir hatip gibi okuyucusuna ya doğrudan doğruya, ya da kahramanlarının ağzından seslenerek; bazen okuyucusunu olayların içinde tanıttığı kahramanlara özendirerek, bazen onlardan nefret ettirerek hattâ iğrendirerek; bazen onlarla alay ederek, ya da ettirerek, iğneleyerek, sanki özellikle tesbit edip gruplandığı bir takım eğitim değerlerini, okuyucusuna telkin etmek, aşlamak istemiştir.

Böylece Ömer Seyfettin, doğuyla batı arasında bocalama dönemine girmiş olan toplumumuza, yeni bir Türk ve gerçek Müslüman insan modeli teklif etmektedir.

Çünkü bu dönemde toplumun kimi fertleri, Efruz Bey gibi havalarda gezen, kimileri, Primo'nun Kenan Bey'i gibi aşırı batı hayranı, kimileri, Ha-

(1) Cahit Kavcar, II. Meşrutiyet Devrinde Edebiyat ve Eğitim, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1974, s.251.

fiften Bir Seda'nın İmâdettin Efendi'si gibi batıl inançlar içinde, kimileri, Mehmâemken'in Mehmâemken'i gibi sahtekâr, idealsiz, sadece kendi çıkarlarını düşünen, korkak, kendine güvensiz, yurt ve millet sevgisinden yoksun kişilerdir.

Bu fertlerin karşısına; Efruz Bey'in yerine, mesela ayakları yere basan, Câbi Efendi, Kenan Bey'in yerine, mesela öz benliğini bulmuş, Primo'nun sonraki Kenan Bey'i, İmâdettin Efendi'nin yerine, mesela gerçek Müslüman, Mehdi'nin Hoca Efendi'si, Mehmâemken'in yerine, mesela dürüst, idealist, yardımsever, fedakâr, medeni cesaret sahibi, cesur, kendine güvenen, kahraman ve bunlara da bağlı olarak yurdunu, milletini her şeyden çok seven, Pembe İncili Kaftan'ın Muhsin Çelebi'si konularak okuyucu, yazar tarafından, bu tür hikâyelerin tümünde de bir tercihle karşı karşıya bırakılmıştır.

Olumsuz tipler, elbette toplumun çoğunluğunu oluşturmuyordur. Çünkü bunların karşısında "Yeni Kahramanlar" da vardır.

Bu eğitim değerlerini teker teker Ömer Seyfettin'e uyarladığımız zaman, gerek kişisel gerekse sosyal değerler olarak bunların, onun kişiliğinde bütünüyle var olduğunu görürüz.

Ömer Seyfettin, bir bakıma edebiyatımızın Muhsin Çelebi'sidir. Güçlü kuvvetli bedeni, doğru, dürüst ve içten kişiliği, çalışkanlığı, sadeliği, alçak gönüllülüğü, cesareti, kendine güveni ve kahramanlığı, kanaatkârlığı, insan sevgisi, engin hoşgörüsü, medeni cesareti, sosyal değerlerin, yararlı olduğuna inandıklarına sonuna kadar sahip çıkışı, yararsızları karşısında koyduğu kesin tavrı, yurt ve millet sevgisi ile o, bu yakıştırmaya layık bir kişiliktir. Milletine, bu özellikleri olan bir insan modeli teklif ederken Ömer Seyfettin, kendisini hiç bir zaman örnek göstermemiştir ama, örnek bir "düşünce - davranış uyumu" içinde yaşayarak, kendiliğinden, kendisine özenilecek bir kişi olmuştur.

Gerçekten, bu kadar kısa bir ömre, bu kadar ıstırapın, bu kadar mücadelenin ve bu kadar eserin sığdırılması şaşılacak bir şeydir.

KAYNAKLAR

- Akyüz, Kenan, Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri, Türkoloji Dergisi, 1969 (2. baskı), C. II, s. 143 - 195.
- Alain, Edebiyat Üzerine, Çeviren : Asım Bezirci, Dönem Yayınevi, İstanbul 1965.
- Alangu, Tahir, Ömer Seyfeddin - Ülkücü Bir Yazarın Romanı, May Yayınları, İstanbul 1968.
- Banarlı, Nihad Sami, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, Yedi Gün Yayınları, İstanbul 1948.
- Boratav, Pertev Nailî, Ömer Seyfeddin, Yurt ve Dünya, 1942, Sayı 15 - 16.
- Cevdet Paşa, Mârûzât, Türk Tarih Encümeni Mecmuası, 1926, nr. 92; Tezâkir, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 1953.
- Cunbur, Müjgân, Ömer Seyfettin'in Hayatı ve Eserleri, Doğumunun 100. Yılında Ömer Seyfettin, 1985, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi, Türk Fikir ve Sanat Adamları Dizisi - No. 1, s. 1 - 18; Ömer Seyfettin Bibliyografyası, Aynı yayın s. 113 - 180.
- Dizdaroğlu, Hikmet, Ömer Seyfettin, T.D.K. Yayını, Ankara 1964.
- Dürder, Baha, Şairler - Edipler - Muharrirler, Remzi Kitabevi, İstanbul 1960.
- Engünün, İnci, Ömer Seyfettin'in Hikayeciliği, Doğumunun 100. Yılında Ömer Seyfettin, 1985, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi, Türk Fikir ve Sanat Adamları Dizisi - No. 1, s. 37 - 49.
- Ergin, Osman, Türkiye Maarif Tarihi, C. 4, İstanbul 1942.
- Escarpit, Robert, Edebiyat Sosyolojisi, Çeviren : Âli Türkay Yazıcı, Remzi Kitabevi, İstanbul 1968.

Freud - Jung - Adler, Psikanaliz Açısından Edebiyat, Çeviren : Selâhat-
tin Hilâv, Ataç Kitabevi, İstanbul 1964.

Göçgün, Önder, Ömer Seyfeddin'in Hikayelerinde Destânî Rûh Unsurları,
Türk Kültürü, Aralık 1984, Sayı 260, s. 809 - 825.

Gökalp, Ziya, Türkçülüğün Esasları, Yay : Mehmet Kaplan, Başbakanlık
Kültür Müsteşarlığı Kültür Yayınları, Millî Eğitim Basımevi,
İstanbul 1972.

Hıfzı Tevfik, Ömer Seyfeddin, Vakit Gazetesi, 17 Mart 1920.

Huyugüzel, Ö. Faruk, Ömer Seyfeddin'in İzmir Yılları ve Bu Devrede
Yazdığı Hikayeler, Doğumunun 100. Yılında Ömer Seyfettin, 1984,
Marmara Üniversitesi Fen - Edebiyat Fakültesi Yayınları Nu : 2,
s. 79 - 98.

İnal, İbnülemin Mahmut Kemal, Son Sadrazamlar, C. I, İstanbul 1042.

İnan, M. Akif, Edebiyat ve Medeniyet Üzerine, Edebiyat Dergisi Yayını,
Ankara 1972.

Kaplan, Mehmet, Duyguların Terbiyesinde Sanat ve Edebiyatın Rolü, Türk
Edebiyatı, 1973, C. 2, Sayı 24; Primo Türk Çocuğu Nasıl Doğdu,
Millî Kültür, C. II, No. 1, Haziran 1980, s. 15; Bahar ve Kele-
beklerin Tahlili, Doğumunun 100. Yılında Ömer Seyfeddin, 1984,
Marmara Üniversitesi Fen - Edebiyat Fakültesi Yayınları Nu : 2,
s. 41 - 50.

Karaalioğlu, Seyit Kemal, Edebiyat Sanatı, İnkılâp ve Aka Kitabevleri,
İstanbul 1964.

Karal, Enver Ziya, Osmanlı Tarihi, VII. - VIII Ciltler, Ankara 1983.

Karpat, Kemal, Türk Edebiyatında Sosyal Konular, Varlık Yayınevi, İstan-
bul 1962.

Kavcar, Cahit, "Efruz Bey" üzerine, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-
Belleten 1970; II. Meşrutiyet Devrinde Edebiyat ve Eğitim, Ankara
Üniversitesi Basımevi, Ankara 1974; Ömer Seyfeddin'in "Efruz Bey"
Tipi, Türk Kültürü, Aralık 1984, Sayı 260, s. 826 - 832.

Kaygusuz, Bezmi Nusret, Bir Roman Gibi, İzmir 1955.

Korkmaz, Zeynep, Ömer Seyfeddin ve Yeni Lisan, Millî Kültür Dergisi, 1980,
C. II, Sayı 1.

- Kudret, Cevdet, Türk Edebiyatı Hikâye ve Roman Antolojisi, İstanbul 1945; Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman, C. 1, Varlık Yayınları: 1172, İstanbul 1965; Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman, C. 2 (Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e : 1910 - 1923), Varlık Yayınları: 1258, İstanbul 1967.
- Levend, A. Sırrı, Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri, T.D.K. Yayını, Ankara 1960; Türkçülük ve Millî Edebiyat, "Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten -" Ankara 1961, s. 147 - 206.
- Millî Eğitim Talim ve Terbiye Dairesi Başkanlığı, Türk Millî Eğitim Teorisi Geliştirme Üzerine Bir Çalışma Plânı, Millî Eğitim Basımevi, Ankara 1965.
- Mutluay Rauf, 100 Soruda Türk Edebiyatı, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1969; 100 Soruda Çağdaş Türk Edebiyatı (1908 - 1972), Gerçek Yayınevi, İstanbul 1973.
- Nayır, Yaşar Nabi, Ömer Seyfeddin, Hayatı, Sanatı, Eserleri, Varlık Yayınları, İstanbul 1952.
- Necatigil, Behçet, Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü, Varlık Yayınları: 1276, 4. baskı, İstanbul 1967.
- Ozansoy, Halit Fahri, Edebiyatçılar Geçiyor, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1967.
- Önertoy, Olcay, Küçük Hikâyeci Olarak Ömer Seyfeddin, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi, 1972, C. IV, Sayı 1, s. 137 - 145; Ömer Seyfettin'in Milliyetçilik Düşüncesi, Doğumunun 100. Yılında Ömer Seyfettin, 1985, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi, Türk Fikir ve Sanat Adamları Dizisi - No : 1, s. 73 - 85.
- Özer, Kemal, Turistik Gönen ve Ömer Seyfeddin, Gürses Basımevi, Bandırma 1962.
- Öztuna, Yılmaz, Başlangıcından Zamanımıza Kadar Büyük Türkiye Tarihi, Yedinci Cilt, İstanbul 1978.
- Parlatır, İsmail, Genç Kalemler Hareketi İçinde Ömer Seyfettin, Doğumunun 100. Yılında Ömer Seyfettin, 1985, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi, Türk Fikir ve Sanat

- Adamları Dizisi - No. 1, s. 87 - 111; Ömer Seyfeddin, "Türk Ansiklopedisi", C. XVI, Fas. 205, s. 261 - 266.
- Ruşen Eşref, Diyorlar ki, Kanaat Kitabevi, İstanbul 1918.
- Sönmez, Veysel, Program Geliştirmede Öğretmen El Kitabı, Olgaç Matbaası, Ankara 1986; Sevgi Eğitimi, Şafak Matbaası, Ankara 1987.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi, XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi, Cilt I, İstanbul 1956.
- Tansel, Fevziye Abdullah, Ömer Seyfeddin'in Şiirleri, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları: 40, Ankara 1972.
- Timurtaş, F. Kadri, Türkçecilik Cereyanının Tarihi, Türk Dünyası El Kitabı, TKAE y. Ankara 1976, s. 328 - 339.
- Tunaya, Tarık Zafer, Türkiye'nin Siyasî Hayatında Batılılaşma Hareketleri, İstanbul 1960.
- Tural, Sadık, Ömer Seyfeddin'in Hayatı ve Eserleri, Doğumunun 100. Yılında Ömer Seyfeddin, 1984, Marmara Üniversitesi Fen - Edebiyat Fakültesi Yayınları Nu: 2, s. 9 - 39; İnadıklarını Yaşama Açısından Ömer Seyfeddin, Türk Kültürü, Aralık 1984, Sayı 260, s. 833 - 838.
- Uygur, Nermi, İnsan Açısından Edebiyat, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1969.
- Ünaydın, Ruşen Eşref, Diyorlar ki (2. baskı), Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1972.
- Varış, Fatma, Eğitimde Program Geliştirme "Teori ve Teknikler", Sevinç Matbaası, Ankara 1971; Eğitim Bilimine Giriş, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1985.
- Yöntem, Ali Canib, Millî Edebiyat Meselesi, Genç Kalemler, 1911, C. II, Sayı 6; Millî Lisan ve Edebiyat, Genç Kalemler, 1911, C. III, Sayı 13; Millî Edebiyat Meselesi, Türk Yurdu, 1915, Sayı 6, 7, 9; Edebiyatta Mevzu, Büyük Mecmua, 1919, C. I, Sayı 13, (Bunlar Yekta Bahir imzasıyla); Ömer Seyfeddin - Hayatı ve Eserleri, İstanbul 1935; Ömer Seyfeddin ve Değeri, Çınaraltı, 1942, Sayı 31; Ömer Seyfeddin - Hayatı, Karakteri, Edebiyatı, İdeali ve Eserlerinden Nümuneler, Remzi Kitabevi, İstanbul 1947.

Yücebaşı, Hilmi, Ömer Seyfettin, Hayatı - Hatıraları- Şiirleri, Ahmet Halit Yaşaroğlu Kağıtçılık ve Kitapçılık T.L.Ş., İstanbul 1960.

T. C.
Talim ve Terbiye Kurulu
Belirli Kurumlar